

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXIX. évfolyam

2019/1–2.

A TARTALOMBÓL

Az MHTT beszámoló és tisztújító
küldöttgyűléséről

Gondolatok a katonai stratégiáról

Ismét a katonai erényekről

A hibridháború értelmezési kísérletei

„Duna”-hadművelet, 1968 (befejező rész)

Katonatanácsok a határőrségnél 1956-ban

Hazánk közbiztonsága nemzetközi
összehasonlításban

Múlt, jelen, jövő...
(az MHTT konferenciája)

A 2018. évi Tanárky-díjasok

Pályázati felhívás

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archiválja.

A lapszám szerzői:

Dr. Banász Zsuzsanna PhD,
a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Menedzsment Intézetének egyetemi adjunktusa

Dr. Benkő Tibor PhD,
Magyarország honvédelmi minisztere

Dr. univ. Bertalan György ny. alezredes,
a Hadtudomány főszerkesztője

Dr. Boda Mihály PhD,
az NKE HHK egyetemi tanársegédje

Prof. dr. Fórizs Sándor ny. r. dandártábornok, PhD,
az NKE RK egyetemi tanára

Prof. dr. Horváth Miklós ny. ezredes, DSc,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
egyetemi tanára

Jórárt Krisztián, az NKE HDI doktorandusza

Dr. habil. Kis-Benedek József ny. ezredes, PhD,
egyetemi tanár

Prof. dr. Makray Imre ny. ezredes, CSc

Dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy, DSc,
az MTA rendes tagja

Dr. Muhoray Árpád ny. pv. vezérőrnagy, PhD

Dr. Pántya Péter tű. alezredes, PhD,
az NKE KI adjunktusa

Szalóki Péter tű. főtörzsszázlós,
a Hajdú-Bihar Megyei Katasztrófavédelmi
Igazgatóság hivatásos tűzoltója

Dr. Számvéber Norbert alezredes, PhD,
a Hadtörténelmi Levéltár és Térképtár
igazgatója

Prof. dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc,
az NKE egyetemi tanára,
az MHTT megválasztott elnöke

Prof. dr. Szendy István ezredes, CSc,
az NKE HHK tanszékvezető egyetemi tanára

Dr. Tomolya János ezredes, PhD,
az EBESZ Ukrajnai Különleges
Megfigyelő Küldetés hadműveleti főtisztje

Tömböl László ny. vezérezredes
az MHTT leköszönő elnöke

Rövidítések jegyzéke

EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
KI – Katasztrófavédelmi Intézet
MTA – Magyar Tudományos Akadémia
NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem
ny. – nyugállományú
pv. – polgári védelmi
r. – rendőr
RK – Rendészettudományi Kar
tű. – tűzoltó

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Tömböl László, az MHTT elnöke.

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:

Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Antal Erika,

Haig Zsolt,

Hausner Gábor,

Kádas Géza,

Kátai-Urbán Lajos,

Kladek András,

Palik Mátyás,

Siposné Kecskeméthy Klára,

Szabó Péter,

Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,

Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

A mellék HM-vonalon

közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu

Honlap:

www.mhht.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Paráda István

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXIX. évfolyam

1–2. szám

2019. ÁPRILIS

Tartalomjegyzék

TISZTÚJÍTÁS

Bertalan György	SZÁMVETÉS Tisztújító küldöttgyűlést tartott a Magyar Hadtudományi Társaság	3
Tömböl László	Elismerés és köszönet	14
Szenes Zoltán	Köszöntő	16

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Szendy István	A katonai stratégia	18
Boda Mihály	Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban 4. rész – A hűség	35

BIZTONSÁGPOLITIKA

Jóhárt Krisztián	A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrainai tapasztalatok tükrében	49
Kis-Benedek József	Vallási szélsőségek a MENA-országokban	61
Tomolya János	A Geraszimov-cikk katonapolitikai háttere	74

KATONAI MŰVELETEK

M. Szabó Miklós	A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előljárók látták – 2. rész	84
-----------------	---	----

RENDVÉDELEM

Fórizs Sándor	Katonatanácsok a határőrségnél 1956-ban	96
Banász Zsuzsanna	Hazánk közbiztonsága nemzetközi összehasonlításban .	112
Pántya Péter – Szalóki Péter	Megtámasztási megoldások a katasztrófavédelem speciális beavatkozásai során	121

FÓRUM

Bertalan György	Múlt, jelen, jövő... Tudósítás a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett tudományos tanácskozásról	136
Benkő Tibor	A Magyar Honvédség jelene és jövője	149
Számvéber Norbert	A magyar fegyveres erők 1914–1945 között	156
Horváth Miklós	A magyar honvédség a hidegháború időszakában (1944–1991)	162
MEGEMLEKEZÉS	183
Makkay Imre	Ünnepi gondolatok Tanárky Sándor munkásságára emlékezve	184
Muhoray Árpád	Ünnepi megemlékezés Tanárky Sándor emléktáblája koszorúzására	186

A Hadtudomány 2018. évi elektronikus lapszámában megjelent közlemények	189
ABSTRACT	203
A Magyar Hadtudományi Társaság 2019. évi pályázati felhívása	208

SZÁMVETÉS

Tisztújító küldöttgyűlést tartott a Magyar Hadtudományi Társaság

A Magyar Hadtudományi Társaság (Társaság) 2019. március 22-én tartotta esedékes tisztújító küldöttgyűlését a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának (HHK) dísztermében. A rendezvényt többhavi előkészítő munka: a beszámoló és a munkaterv összeállítása és közreadása, illetve a jelölés felelősségteljes folyamata előzte meg.

A beszámoló

A Társaság szabályozói rendezettek. A Fővárosi Törvényszék határozatának megfelelően átdolgozott Alapszabályt a 2016. július 15-ei rendkívüli küldöttgyűlés elfogadta. A 2018 végén tartott elnökségi ülésen jóváhagyott Adatvédelmi szabályzattal (GDPR) és az Arculati kézikönyvvel együtt a szabályozottság teljes körűnek mondható.

2018 végén taglétszám 574 fő volt. Kedvezően alakult a korfa, mivel az újonnan belépők közül 37 fő 40 év alatti (ebből 14 fő egyetemi hallgató).

A beszámolási időszakban az elnökség negyedévenkénti gyakorisággal tartotta meg munkarendezvényeit. A megszavazott határozatok biztosították a Társaság folyamatos, demokratikus működését.

2016 és 2018 között a Társaságnak 22 társadalmi szervezettel és intézménnyel volt együttműködési megállapodása. Ezek közül a legeredményesebbnek az Nemzeti Közsolgálati Egyetemmél, a Magyar Rendészettudományi Társasággal, a Gazdálkodási Tudományos Társaságok Szövetségével és a Humán Szakemberek Országos Szövetségével kialakított kapcsolatok bizonyultak, míg a többiekkel csupán egy-egy rendezvényre terjedt ki a közös tevékenység. Hagyományosan jó a kapcsolat a Belügyi Tudományos Tanáccsal. 2016-ban a Társaság elnöke bemutatkozott és rövid ismertetőt tartott a Társaságról a Budapestre akkreditált katonai attaséknak, amelynek eredményeképpen az attasétestületből hárman kérték felvételüket a Biztonságpolitikai Szakosztályba. 2018-ban a Társaság együttműködési megállapodást kötött a Magyar Atlanti Tanáccsal, a Honvédség és Társadalom Baráti Körök Székesfehérvári Tagozatával (HTBK SZT) és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárával.

A Napjaink Hadtudománya című, hagyományossá vált konferenciasorozat kiemelt eseményei voltak az elmúlt években:

- a *Humánerőforrások és a technikai, technológiai fejlődés kihívásai a honvédségben* (2016. november 4.);
- a *Hadviselés generációi – Generációváltás a hadviselésben és ezek kihívásai, hatásai a Magyar Honvédségre* (2017. május 30.);
- a *Hadtudomány és társadalom, különös figyelemmel a Tiszántúlra* (2017. 9. 28–29.);
- a *Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve* (2018. november 13.)

című tanácskozások.

A 2018. évi küldöttgyűlésen elfogadott munkatervnek megfelelően a tárgyévi rendezvények – lehetőség szerint – kapcsolódtak a 170 éves a Magyar Honvédség címet viselő rendezvénysorozathoz. Így a Társaság képviselői közreműködtek Szentesen megtartott *Katonaműszakiak Napja* és a *Kalocsa a katonaváros* című eseményeken. A Kiss Károly Hadtudományi Klub megemlékezett a Honvédség megalakulásáról, a Katasztrófavédelmi és Polgárvédelmi Szakosztály pedig a polgárvédelem kezdeteiről az 1848–49-es szabadságharc idején.

A hagyományörző küldetés teljesítése keretében az elnökség képviselői minden évben megkoszorúzták Tanárky Sándor emléktáblát (februárban) és Kiss Károly emléktáblát (novemberben), illetve résztvettek a Budai Önkéntes Ezredről (február), a Honvédelem napjáról (május) és a Halottak Napjáról (november) való megemlékezéseken (koszorúzásokon).

A beszámolási időszakban indult meg az új Hadtudományi Lexikon szerkesztése. A munkát – mivel az anyagi forrást az NKE biztosítja – az egyetemi szakemberek (akik jórészt a Társaság tagjai) végzik, de a Társaság a szerkesztőbizottságban is képviselteti magát.

A Társaság tagjai rendszeresen közreműködnek az NKE doktori iskolái (ti. a Hadtudományi Doktori Iskola, a Katonai Műszaki Doktori Iskola és a Rendészet-tudományi Doktori Iskola) oktató-nevelő munkájában és a tudományos utánpótlás nevelését szolgáló tudományos diákköri tevékenységben.

A tárgyi időszakban jelentős érdeklődés mellett zajlottak a *Mindenki Hadtudománya* és a *Hadtudomány mindenkinek* című szabadegyetemi előadássorozatok a Stefánia Palotában, illetve a Kőbányai Művelődési Házban. Folyamatos programot biztosítanak a tagoknak és az érdeklődőknek a Kiss Károlyról és a Lahner Györgyről elnevezett klubok rendezvényei. A Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klub ígéretes próbálkozása a 2018-ban másodjára megrendezett, a *Tudomány Kapujában* című poszter verseny és kiállítás volt.

A szakértői lista a beszámolási időszakban 64 tagú.

A Társaság megjelenése a sajtóban, rádióban, televízióban folyamatos. Megjegyzendő azonban, hogy ez csupán a szakértők egy szűk körét érinti, viszont ez egyben biztosítéka is a magas színvonalú megnyilatkozásoknak.

A Magyar Hadtudományi Társaság által 1990-ben alapított, a szerkesztőbizottság felügyeletével közreadott HADTUDOMÁNY című folyóirat alapvetően évenként két nyomtatott (1–2. és 3–4. összevont), valamint egy, az év folyamán folyamatosan bővülő elektronikus lapszámmal megjelenő, nem kereskedelmi terjesztésű

kiadvány. A folyóirat 2013 márciusa óta a MHTT és a MTA HB közös kiadványaként jelenik meg. A periodika A-kategóriás, amit az MTA HB a beszámolási időszak alatt végzett felülvizsgálat során megerősített. Az aktuális lapszámban, valamint az archívumban fellelhető írások hozzáférhetők a Társaság honlapján. Visszakereshetőségük megfelel a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) követelményeinek. A tanulmányok bekerülnek az NKE elektronikus katalógusába, az MTA Könyvtár és Információs Központ (KIK) által jegyzett REAL- és DOI-adatbázisokba. A Társasággal kötött szerződés alapján az Arcanum Adatbázis Kiadó az 1990 és 2018 között megjelent összes lapszámot digitalizálta és Digitális Tudástárában kutathatóvá tette.

A Társaság anyagi helyzete lehetővé tette, hogy 2016-ban – a két összevont lapszámon kívül – egy Különszámot jelentessen meg, ami közreadta a *Humán erőforrások és a technikai, technológiai fejlődés kihívásai a honvédségben* című tudományos konferencia előadásait. 2017-ben két összevont lapszám jelent meg. A novemberben kiadott 2017/3–4. szám tartalmazta a *Generációváltás a hadviselésben és ennek kihívásai, hatásai a Magyar Honvédségben* című konferencia előadásainak szerkesztett változatát. A folyóirat 2018-ban három nyomtatott és az elektronikus lapszámban jelent meg. A márciusi, 2018/1. szám adta közre a Társaság 2017 őszién megtartott vándorgyűlésének összefoglalóját, a novemberben megjelent 2018/3–4. szám pedig az *Etika és katonai cselekvés* című tanácskozás előadásainak szerkesztett változatát. A jelen lapszám tartalmazza a 2018 novemberében megrendezett *Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve* címmel rendezett szakmai-tudományos konferencia összefoglaló áttekintését és néhány előadásának szerkesztett változatát.

2016 végére megújult a Társaság honlapja. A felkeresések számának biztató alakulása ellenére meg kell állapítani, hogy a honlap még nem eléggé dinamikus, különösen hiányoznak a szakosztályok életére vonatkozó friss információk.

Életmű díjat kapott 2017-ben dr. Héjja István 2018-ban dr. Turcsányi Károly, 2109-ben dr. Csery Péter. A beszámolási időszakban Siposné dr. Kecskeméthy Klára (2016-ban), dr. Lukács László (2017-ben), valamint dr. Makkay Imre és dr. Muhoray Árpád (mindketten 2018-ban) tudományos közéleti és publikációs tevékenységét, oktató-nevelő munkáját ismerte el az elnökség a Tanárky-díjjal. A fiatal kutatók számára alapított Korponay-díjat 2017-ben dr. Daruka Norbert és dr. Taksás Balázs, 2018-ban Szabó András és dr. Dávid Ferenc nyerték el.

A Társaság a beszámolási időszak minden évében meghirdette tudományos pályázatát, amelyekre számos, figyelemre méltó tanulmány érkezett be. Újszerű vállalkozás volt 2018-ban a Hadtudomány ifjú tudósa című meghívásos pályázat középiskolás diákok számára történő meghirdetése

A tagdíjak mellett a Társaság bevételeinek forrásai a Honvédelmi Minisztérium rendszeres, illetve céltámogatásai, valamint a MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottságának a Hadtudomány megjelentetéséhez való hozzájárulása voltak. Utóbbiak felé az évenkénti elszámolások határidőre és hiánytalanul megtörténtek. Sajnálatos, hogy egyes szakosztályoknál a tagdíj-fizetési fejelem hagy még kívánnivalót.

A 2017-es év folyamán a Társaság a Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Campus telephelyén belül új helyre, az „A” épület földszintjére költözött.

2018-ban a Társaság 24 szakosztályából, területi tagozatából és klubjából 17 határidőre, az előzetesen kiadott útmutatónak megfelelően elkészítette éves beszámolóját,

amelyek felkerültek a honlapra. Szakosztályaink szervező erejéből általában évi egy-egy nagyobb rendezvényre futja, amelyek közül néhány (például a repüléstudományi konferencia, a tűzér lövésszaki verseny, a kiberbiztonsági és robotikai konferencia és a logisztika időszerű kérdései témájú rendezvény) az évek során már olyan mérföldkövé nőttek ki magukat, amelyekre a civil szakma és a tudományos közérdeklődés is felfigyelt. A szakosztályok tevékenységét részletesen bemutató jelentések a honlapon találhatók meg.

Az elnökség és az érdeklődő tagtársak számára szervezett kirándulások (például a veszprémi az MH Légi Vezetési és Irányítási Központban, a kecskeméti az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülő Bázison, a bécsi a hadilevéltárban és a hadsereg-történeti múzeumban stb.) hozzájárultak a haderő aktuális állapotának, illetve múltjának jobb megismeréséhez, megértéséhez.

Az elnökség fontosnak tartja, hogy a szakosztályok 2019. évi programjai csatlakozzanak a *70 éves a NATO* és a *NATO tagságunk 20 éve* címet viselő évfordulós rendezvényekhez, illetve a *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Programhoz*.

A fentiek alapján bizvást megállapítható, hogy a 2016–2018-as választási ciklus végén leköszönő elnökség jó helyzetben adja át Társaságot a küldöttgyűlés által megválasztandó új vezetőségnek.

A küldöttgyűlés

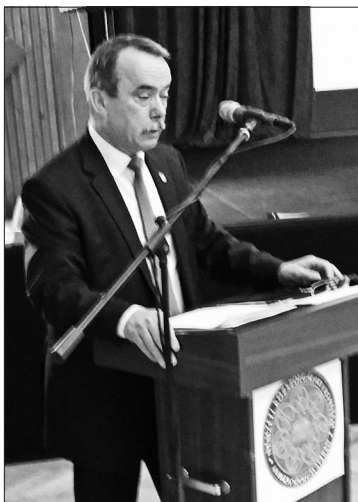
Az előterjesztések elfogadtatása

A hagyományokhoz híven elsőként a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke, Tömböl László emelkedett szólásra. Tekintve, hogy az érintettek, illetve a meghívott vendégek a küldöttgyűlést megelőzően időben megkapták az elnökség beszámolóját és a határozattervezeteket, nem kívánta azokat részleteiben felidézni. A szóbeli kiegészítés tárgya annak áttekintése volt, hogy leköszönő elnökként milyennek ítéli meg az elmúlt három évben végzett munkát, illetve a továbblépés lehetőségeit.

„... Minden szervezetnek az adja meg az értékét, hogy hogyan, milyen módon, milyen mértékben képes használni az általa művelt területnek; tud-e oda újat hozni, ki tud-e fejteni valamiféle hasznos tevékenységet” – emelte ki az elnök. Ennek feltétele azonban önmagunk, saját értékeink ismerete. Ezt szolgálta a most leköszönő elnökség azáltal, hogy rögtön, megválasztása után, 2016-ban elfogadta a *Múltunk és jövőnk kötelez* című vitaanyagot.

A megválasztásakor elmondott elnöki programbeszédében úgy ítélte meg: a Társaságnak megújulásra van szüksége ahhoz, hogy ki tudjon lépni abból a monotóniából, amelybe egy idő után süllyedt. Az ennek érdekében elvégzendő feladatok sorában akkor három fő területet jelölt meg. Ezek:

1. A Társaság ismertségének és elismertségének erősítése önnön értékei mentén a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség körében.
2. A Társaság fiatalítása.
3. Nyitás a nemzetközi tudományos nyilvánosság irányába.

*Tömböl László
nyugállományú
vezérezredes,
a Magyar
Hadtudományi
Társaság
leköszönő elnöke*

Ami az elsőként megjelölt területet illeti, úgy ítéli meg, hogy a három év alatt e téren érte el a Társaság a legtöbb eredményt. Ezt igazolja, hogy Simicskó István úr, a korábbi miniszter személyes jelenlétével tisztelte meg az elnökség ülését és jelentősen emelte a Társaság pénzbeli támogatását. 2016-ban aláírták az MHTT és a Honvédelmi Minisztérium Tudományos Tanácsának együttműködési megállapodását. Ennek eredményeképpen a Társaságnak napjainkra élő kapcsolata van a minisztérium vezetésével. Vendége volt elnökségi ülésnek Korom Ferenc altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnöke, más rendezvényeken előadást tartott dr. Benkő Tibor honvédelmi miniszter. Ugyanakkor tény, hogy a tárca vezetése továbbra is csak korlátozott mértékben támaszkodik a Társaságban rejlő szellemi kapacitásra, holott a Magyar Hadtudományi Társaság sokat tehet a honvédelem ügyének társadalmasításáért.

A Társaság leköszönő vezetése nagy gondot fordított arra, hogy meglévő civil kapcsolatait ápolja, illetve tovább gazdagítsa, másfelől a társadalom minél nagyobb részével ismertesse meg a Magyar Honvédség küldetését, feladatait, a szövetségi rendszerben elfoglalt helyét és szerepét. Különösen fontos ez a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program kibontakozásának tükrében, amely olyan képességváltozásokkal jár, amelyek alapvetően változtatják meg a hadviselésről alkotott korábbi nézeteinket. Együttműködési megállapodásokat kötöttek és közös rendezvényeket szerveztek a nyíregyházi és a debreceni egyetemekkel. Nyíregyháza önkormányzatával közösen vándorgyűlést szerveztek. A Társaság képviselői 2017 óta rendszeres résztvevői a X. kerületi Rendvédelmi Napok rendezvényeinek és előadás-sorozatnak tartottak a kerületben, továbbá a kadétprogram keretében, középiskolákban különféle honvédelmi témákról.

Időközben megújult a szakértői gárda, amelynek tagjai rendszeresen nyilatkoznak biztonságpolitikai és honvédelmi témákban, a különféle médiumokban.

Az elmúlt választási ciklusban kiemelten fontosnak tekintették a fiatal generáció bevonását a Társaság munkájába. A legfiatalabbak megszólítása érdekében hirdették meg a Hadtudomány Ifjú Tudósa címet viselő pályázatot 2016-ban, a honvédelmi

ismereteket oktató középiskolák 11–12. évfolyamos diákjai számára, amely várakozáson felüli eredménnyel járt. Viszonylag kicsi volt a hozadéka a Nemzeti Közszerológiai Egyetem doktorandusz hallgatói, illetve a Ludovika zászlóalj személyi állománya körében végzett tagtoborzásnak. Biztató, hogy az újonnan felvettek között növekvő számban és részarányban vannak a 40. életévüket be nem töltöttek.

Ami a nemzetközi tudományos nyilvánosság irányába történő nyitást illeti, sajnálatos, hogy ezen a területen érték el a legkevesebb eredményt. Így itt – amennyiben ez egybeesik az új vezetés szándékaival – mindenképpen előrelépésre van szükség.

2016 decemberében tájékoztatót tartott a Budapesten szolgáló külföldi katonai attasék számára a Társaságról, de nem sikerült kiépíteni állandó kapcsolatokat. Ez nyilván összefügg azzal (is), hogy a rendelkezésre álló szerény pénzügyi keretek nem tették lehetővé a Társaság tagjainak külföldi rendezvényekre történő kiküldését, illetve külföldi delegációk fogadását. Ennek ellenére állandó kapcsolat alakult ki például a NATO Légierő Kiválósági Központtal, amely rendszeresen küldött meghívót rendezvényeire.

Fontos eredménynek tekinti, hogy megújult a Társaság honlapja, megszületett a Társaság Arculati Kézikönyve, megtörtént a Hadtudomány című folyóirat valamennyi eddig megjelent lapszámának digitalizációja. Elkészült a Társaság új irodája, amelynek berendezése, dekorálása folyamatban van. Kialakulófélben van egy kézikönyvtár kialakítása a HM Zrínyi Kft. tevékenységével.

Végezetül köszönetet mondott a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetésének a támogatásért és kérte a minisztérium jelenlévő képviselőjét, hogy a továbbiakban is biztosítsák ezt a Társaság számára, másfelől: lépjenek fel a Társasággal szemben egyfajta megrendelőként. Megköszönte az együttműködő szervezetek közreműködését a közös rendezvényeken és a Társaság valamennyi választott tisztségviselőjének elmúlt háromévi munkáját. Sikereket kívánva a megválasztandó új vezetőségnek, elfogadásra javasolta a beszámolót és az előterjesztett határozati javaslatokat.

* * *

Moldvai Rita, a Társaság gazdasági elnökhelyettese elmondta, hogy jelentése részben az elmúlt három év, részben a 2008-as év gazdálkodásáról szól, és csak nagy vonalakban kívánja érinteni a 2019. évi költségvetést.

2018-ban igen jó évet zárt a Társaság: 15,5 millió forint bevétellel és 10,5 millió forint ráfordítással történt meg a Társaság „üzemeltetése”. Az alapítványi támogatás összege 240 000 forint volt. A Magyar Tudományos Akadémia az 1 150 000 forintos támogatását kiegészítette további 560 000 forintos pótlólagos támogatással; a HM alaptámogatása 6,5 millió forint volt, ami év végén még 5 millió forinttal egészült ki. (Megjegyzendő, hogy az utóbbi összeget a támogatási szerződés értelmében a Társaság alaptevékenységének finanszírozására nem lehet felhasználni, csak az aktuális kiemelt évfordulókról való méltó megemlékezésre.) Sikerült még a Honvédség és Társadalom Baráti Körök Székesfehérvári Tagozatának egy sikeres pályázata révén hozzájutni 250 000 forinthez. A tagdíjbevétel kb. 2 000 000 forint, a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásából származó bevétel 91 000 forint volt. A kiadások a következőképpen alakultak: a legnagyobb, kb. 5 000 000 forintos tételt a személyi

kiadások jelentették, ami sokfajta kifizetni valót tartalmaz (például a titkárságvezető fizetése, a különböző megbízási díjak stb.). A reprezentációs kiadások (például a rendezvények büféköltségei stb.) 560 000 forintot tettek ki. A könyvelési szolgáltatás megfizetése standard kiadás, összege tavaly 448 000 forint volt. Nagy tételt jelentenek a Hadtudomány című folyóirat műszaki szerkesztési, nyomdai és terjesztési költségei, amik együttesen majdnem 3 000 000 forintba kerültek az elmúlt évben. A HM tavalyi 6,5 milliós támogatását úgy kapta a Társaság, hogy lehetőleg abból 1,5 millió forintot a *170 éves a Magyar Honvédség* című rendezvénysorozat kiadásaira kell fordítani. Jelentős tételt jelentettek a kiadások sorában a banki költségek az évi 103 000 forinttal. Így sikerült a kiadásokat kb. 10,5 millió forintos szinten megtartani.

A 2019-re tervezett bevételekről annyit lehet tudni, hogy a HVK alapítványi támogatása 60 000 forint; az MTA-támogatás kicsit szerényebb a korábbinál: idén 800 000 forint, ami viszont már beérkezett a bankszámlára; a HM támogatása – meg nem erősített információk szerint – megegyezik az elmúlt évivel. A tagdíjbevétel 2 000 000 forintra tervezték. Az személyi jövedelemadó 1%-ából származó bevétel 100 000 forint körül várható. A 2019-re tervezett bevételek tehát kilenc és fél millió forint körül alakulnak, ami kiegészül az elmúlt év végén kapott, 2019. november 30-áig felhasználható 5 000 000 forinttal.

A kiadásokról már az új elnökségnek kell döntenie.

A 3 évvel korábbi átvételkor 3 000 000 forint volt a HM évenkénti támogatása, ami 2016-ban kiegészült 2 000 000 forint pótlólagos támogatással. 2017-ben az alaptámogatás már 5 000 000 forint volt, ami szintén kiegészült egy tekintélyes összeggel. 2018-ban az alaptámogatás 6,5 millió forint volt, ami a még fel nem használt 5 millió forinttal egészült ki. Ez a tendencia – remélhetőleg – folytatódni fog. A mai bankszámla egyenlege is közel 8,5 millió forint.

Végezetül megköszönte az elmúlt 3 év alatt a munkájához kapott támogatást.

Dr. Cséry-Szücs Péter, a Felügyelő Bizottság elnöke arról tájékoztatta a küldötteket és a meghívott vendégeket, hogy a Bizottság az elmúlt három év alatt az Alapszabály szerint végezte munkáját. A Társaság működése szabályozott és szabályos. A vezető testületekkel, – amelyek az elmúlt hároméves ciklusban megfelelő szakértelemmel végezték tevékenységüket – korrekt együttműködés alakult ki.

A Társaság gazdálkodási tevékenységét utoljára 2019 februárjában ellenőrizték és mindent rendben találtak. A szakosztályok, tagozatok és klubok többsége jó teret nyújtott az érdemi munkához. Az ellenőrzések alapján az FB a következő intézkedéseket javasolja:

- a gazdálkodási tevékenység visszamenőleges ellenőrizhetősége érdekében célszerű megfontolni a dologi kiadások vonatkozásában a különböző pénzügyi dokumentumok szkennelt változatának elektronikus tárolását;
- a tagdíjak készpénzben vagy átutalással történő befizetésének szorgalmazása;
- a GDPR szabályainak megfelelően a tagok aláírásainak összegyűjtése és a titkárságon való tárolásának a megoldása.

A 2016-ban a küldöttgyűlés által megválasztott Etikai Bizottság a vonatkozó szabályozók alapján tevékenykedett – jelentette a küldöttgyűlésnek *prof. dr. Haig Zsolt*,

a Bizottság elnöke. A Bizottság folyamatosan együttműködött a Társaság vezető szerveivel és képviseltette magát azok rendezvényein.

A testület megállapítja, hogy a most lejáró ciklusban a Társaság életében etikai probléma nem merült fel. A Társaság tagjai tudományos tevékenységük során betartják az etikai irányelveket. A Bizottsághoz az elmúlt években vizsgálatot és eljárást igénylő bejelentés nem érkezett.

* * *

A küldöttgyűlés az elnökség és a bizottságok beszámolóit, valamint a munkatervet vita nélkül elfogadta.

Elismerések

Az előterjesztések elfogadását követően Magyarország honvédelmi minisztere a honvédség tudományos életének fejlesztése érdekében végzett kiemelkedő munkája, valamint a Magyar Hadtudományi Társaság elnökségében végzett tevékenysége elismeréséül emléktárgyat adományozott *dr. Kis-Benedek Józsefnek* és *dr. Király Lászlónak*.

A Magyar Honvédség parancsnoka emléktárgyat adományozott *Siposné prof. dr. Kecskeméthy Kláranak* és *prof. dr. Haig Zsoltnak*.

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége

- több évtizedes tudományos és tudományszervezői tevékenysége elismeréseként, valamint a Felügyelő Bizottság elnökeként végzett munkájáért Életmű-díjat adományozott *dr. Csery-Szücs Péternek*;
- a Légierő Szakosztály elnökeként végzett munkája elismeréseként Érdemes tag címet adományozott *prof. dr. Óvári Gyulának*, az Elektronikai, Informatikai és Robotikai Szakosztály elnökeként végzett munkájáért *prof. dr. Ványa Lászlónak*;
- elismerő oklevelet adományozott a Belügyi Szakosztályban végzett munkája elismeréseként *dr. Szabó Gyulának*; a Felügyelő Bizottságban végzett munkájáért *Markal Mariettának*; a Hadtudomány című folyóirat szerkesztésében végzett munkájáért *dr. Antal Erikának*; gazdasági elnökhelyettesként végzett munkájáért *Moldvai Ritának*; a Vegyivédelmi és Környezetbiztonsági Szakosztályban végzett munkájáért *dr. Meglécz Miklósnak*; a Légierő Szakosztályban végzett munkájáért *dr. Kavás Lászlónak* és *dr. Bottyán Zsoltnak*; a Láhner György Haditechnikai Klubban végzett tevékenységéért *dr. Varga Lászlónak*; a Biztonságpolitikai Szakosztályban végzett munkájáért *Mező Andrásnak* és *Vogel Dávidnak*.

Az elismeréseket Szabó István honvédelmi államtitkár és Tömböl László, Társaság elnöke adta át.

A honvédelmi államtitkár köszöntője

Szabó István honvédelmi államtitkár a küldöttgyűlést köszöntő hozzászólásában elmondta, hogy a minisztérium több mint száz szervezettel kötött együttműködési megállapodást, illetve támogatja valamilyen megfontolásból azok működését. Ezek között a Magyar Hadtudományi Társaság kiemelt helyet foglal el.

Az elmúlt évben jelentős változások történtek a minisztérium struktúrájában. Megalakult a Humánpolitikai Helyettes Államtitkárság, amelynek része a Humánpolitikai Főosztály, továbbá az Oktatási, Tudományos és Kulturális Főosztály. Ami a tudományos munkát illeti, a tárca nemcsak az általa, illetve az Magyar Honvédség Parancsnokság által működtetett kutatóhelyekkel számol. Az elmúlt hónapokban egyetemek sorával kötöttek együttműködési megállapodást annak érdekében, hogy ezen intézmények oktatási és tudományos kapacitásait is be tudják vonni a honvédelem ügyének szolgálatába. Ezek mellett jut kiemelt szerep a Magyar Hadtudományi Társasághoz hasonló helyzetű társadalmi szervezeteknek, amelyek segítik a tárcát a honvédelem jelentőségének a társadalommal történő elfogadtatásában és a Magyar Honvédség feladatainak támogatásában.

A Társaság felhalmozott egy óriási tudományos potenciált, amit a tárca az együttműködés keretei között szeretne hasznosítani. A lehetséges témák igen sokirányúak, hiszen számos változás van napirenden a Magyar Honvédség életében. Elég talán megemlíteni a Zrínyi 2026-os honvédelmi és haderő-fejlesztési programot, vagy az önkéntes területvédelmi tartalékos rendszert, a hazafias-honvédelmi nevelést, a kadét programot.

Megerősítette, hogy a Társaság a tervek szerint 2019-ben is számíthat a 6,5 millió forintos támogatásra. Megköszöni a Társaság és annak vezetősége által végzett munkát és – a szakterület felelőseként – arra törekszik, hogy az új vezetőséggel hasonló eredményes kapcsolat működjön.

A jelölések

Prof. dr. Fórizs Sándor, a jelölőbizottság elnöke tájékoztatta a küldötteket a bizottság tevékenységéről és elfogadtatásra előterjesztette a különböző tisztségek betöltőire vonatkozó személyi javaslatokat.

Még a jelölőlista elfogadása előtt dr. Horváth Attila kérte a listáról való törlését, mert megnövekedett szolgálati elfoglaltsága miatt nem tudja vállalni az esetleges megválasztásával járó feladatokat.

A lista elfogadását követően prof. dr. Szenes Zoltán elmondta, hogy köszönettel fogadja a jelölést és elnökjelöltként egyetért a további személyi javaslatokkal. A vezetés körvonalazódó összetétele megfelel majdani elnöki koncepciójának, hiszen az alelnökjelölt lényegesen fiatalabb nála, az elnökhelyettes jelöltek és az előzetesen hozzájuk kapcsolt funkciók szerencsésen találkozni látszanak.

A küldöttek egyike, dr. Vogel Dávid élve a helyszíni jelölés lehetőségével, a Biztonságpolitikai Szakosztály és a maga nevében javasolta dr. Nagy László felvételét a jelölőlistára alelnök-jelöltként. Dr. Varga László a Láhner György Haditechnikai Klub képviselőjében szintén támogatta dr. Nagy László jelölését.

Megjegyzendő, hogy dr. Nagy László nyugállományú ezredes úr, aki a *Magyar Hadtudományi Társaság Örökös tagja* cím birtokosa, korábban már volt a Társaság elnökhelyettese, alelnöke, majd három ciklusban elnöke, másfelől ajánlásra a jelölő bizottság munkájának lezárását követően került sor.

Az újabb jelölt személye és a jelölés módja egyaránt meglepetést okozott a jelenlévők jelentős része számára, egyesek – így Szenes Zoltán, illetve Horváth Attila – pedig hozzászólásukban ellenvéleményüknek adtak hangot. Utóbbiakra válaszképpen Nagy László sajnálkozását juttatta kifejezésre azért, amiért a vita személyeskedő jelleget öltött. Elmondta, hogy tisztában van a helyzetével. A motivációja: a lényegesen nagyobb hatáskörrel, felelősséggel, jogokkal járó alelnöki pozícióból lényegesen jobban tudná támogatni a leendő elnök munkáját, másfelől aggályai voltak az alelnök-jelölt személyével, alkalmasságával kapcsolatban, amit az illetővel meg is osztott. A küldöttgyűlésnek módja és joga van kibővíteni a jelölőlistát annak ellenére, hogy a jelölőbizottság az általa készített listát már lezárta. Nem vitatta, hogy sokkal idősebb az átlagéletkornál, így nem javítja a statisztikai átlagot, de képesnek érzi magát arra, hogy hatékonyan segítse az elnök munkáját.

A Társaság új tisztségviselői

A levezető elnök felkérésére a küldöttek megszavazták Nagy László nevének felvételét alelnök-jelöltként a szavazólapra. Ezt követően történt meg a titkos szavazás, amelynek végeredményeként a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke a következő hároméves ciklusban *prof. dr. Szenes Zoltán*. Alelnökké választották *dr. Hegedűs Henriket*. Az elnökhelyettesek *Dénes László* (gazdasági), továbbá *dr. habil. Krizbai János*, *dr. Molnár Anna*, *dr. Németh András* és *dr. Porkoláb Imre* lettek.

A küldöttgyűlés megválasztotta az Etikai Bizottságot, amelynek elnöke *dr. Király László*, tagjai: *Görbe Attiláné dr. Zán Krisztina* és *prof. dr. Krajnc Zoltán*. A megválasztott Felügyelő Bizottság elnöke *dr. Csery-Szücs Péter*, tagjai *Pandúr-Szilágyi Enikő* és *dr. Ritecz György*.

* * *

A hagyományoknak megfelelően, a szavazást követően az új elnök, *dr. Szenes Zoltán* kért szót. Felidézte, hogy már 1994-ben is meg akarták választani elnöknek, de akkori főnöke, Hollósi Nándor tábornok azt mondta neki: „Zoli, neked erre nincs idő”. És igaza volt, mert egy évvel később elküldték Angliába tanulni.

Megítélése szerint a Társaság nagyon sokat fejlődött az elmúlt három évben, és ezért köszönetet mondott elődjének. Amit nagyon fontosnak tart – mintegy az eddigi munka folytatásaként –, az a dinamizálás, a fiatalítás, a nyitás. Az elnökhelyettesé választott Molnár Anna tanárnő kiválóan alkalmas a civil szervezetekkel való kapcsolatépítésre, Németh András viheti a műszaki technikai-technológiai vonalat, Porkoláb Imre pedig a modernizáció ügyében tehet sokat, Krizbai János pedig a humánpolitikai problémák kezelésének szakértője.

A Társaságnak meg kell mutatnia intellektuális erejét. Nagyon szeretné, ha évente egy-egy könyvet sikerülne kiadni.

*Prof. dr. Szenes Zoltán
nyugállományú
vezérezredes,
a Magyar
Hadtudományi
Társaság
újonnan megválasztott
elnöke*

A fiatalítási program azért is fontos, mert új ötletek kellenek, például a kommunikációban, a közösségi háló lehetőségeinek kihasználásában.

Dolgozik a Magyar ENSZ Társaságban is, amelynek békefenntartási és leszerelési elnökhelyettese. Úgy ítéli meg, hogy a Társaság a többi civil szervezethez képest jó helyzetben van, hiszen van egy stabil bázisa, az elmúlt időszakban megtriplázódott a költségvetése, van személyes támogatása a miniszter, a Magyar Honvédség parancsnoka, a szakmailag illetékes államtitkár részéről. Másfelől viszont ezeknek a külső támogatásoknak meg kell felelni.

Ami a dinamizálást illeti, át kell gondolni a vezetés-irányítás rendjét. Érdemes lenne visszanyúlni ahhoz a szervezeti átvilágításhoz, amelyet néhány évvel korábban a Holló tábornok úr által vezetett munkacsoport hajtott végre annak érdekében, hogy jól látható legyen, mit kell, mit lehet változtatni.

Idén vannak NATO-évfordulók, 15 éves lesz az Európai Unió tagság, és az EU-nak 2016-tól „dübörög” a védelempolitikai, technikai technológiai része, tehát biztosan szervezni kell valamilyen workshopot a jelzett témákban.

Kéri a tagságot, hogy segítsen, legyen aktív és akkor eredményes harmincéves évfordulót ünnepelhetünk a közeljövőben. Köszöni a támogatást és ígéri, hogy az új vezető testületek rövidesen beállnak a „normál fordulatszámra”.

Bertalan György

Elismerés és köszönet

Amikor mintegy három és fél évvel ezelőtt a Magyar Hadtudományi Társaság akkori vezetése felkért, vállaltam el, hogy jelöltként induljak a Társaság elnöki pozíciójáért a következő tisztújító küldöttgyűlésen, vegyes érzelmekkel fogadtam a gondolatot. Függetlenül attól, hogy mindig kellő tisztelettel viseltettem a tudományok művelői iránt, és minden beosztásomból támogattam is a tudományos életet, én magam nem folytattam ilyen irányú tevékenységet, mivel a betöltött beosztásaim ezt nem tették lehetővé. Ugyanakkor mindig is fontosnak tartottam e tudós társaság tevékenységét, ezért elvállaltam a jelölést, és a küldöttgyűlés meggyőző többséggel meg is választott az elnöki pozícióba.

Az már a felkészülés időszakában világossá vált számomra, hogy a Társaság – néhány szakosztálya, tagozata és klubja kivételével – az elmúlt évtizedben elvesztette a lendületét, és bizonyos értelemben holtpontra jutott. Szenvedett az ismeretség és elismertség hiányától, és mivel nem kapott rá lehetőséget, nem is tudott érdemi támogatást nyújtani a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetésének.

Ahogy sokaknak, úgy nekem is meggyőződésemmé vált, hogy a Társaságnak megújulásra volt és van továbbra is szüksége. Tudatos és határozott nyitásra kezdtünk a Tárca és a Magyar Honvédség vezetése felé. Programokat indítottunk melyekben meg tudtuk mutatni önmagunkat a katonai és a civil társadalomnak, újonnan indított pályázati felhívásunkkal pedig sikeresen szólítottuk meg a fiatal korosztályt. Előbbre tudtunk lépni a hazai tudományos élettel való kapcsolataink erősítésében. Ugyanakkor nem sikerült áttörést elérni a nemzetközi szervezetek és más országok hadtudománnyal foglalkozó közösségeivel való kapcsolatépítésben.

A Társaság, a tagszervezetek vezetése és a tagság többsége megértette a megújulás szükségességét, és lehetősége szerint – sok esetben kezdeményezőleg – támogatta is azt. Mindezekért elismerésemet és köszönetemet szeretném kifejezni valamennyiüknek.

Három nem könnyű év van mögöttünk, de úgy gondolom, az eredmények, amelyeket a Társaság ez idő alatt elért, önmagukért beszélnek, bennünket igazolnak. Lehetetlen, és ezért nem is szabad megpróbálni a teljesség igényével szólni a bekövetkezett változásokról és azokról, akik ezeket a változásokat elindították. Közös léptünk egy új útra, amelynek még messze van a vége, de meggyőződésem, hogy ez az út a jó irányba visz.

Az elmúlt három évben új lendületet kapott a közös tevékenység. A tudományos munka végzése mellett újszerű programokat szerveztünk a civil társadalom megszólítására, és újszerű módon közelítettük meg a fiatalabb korosztályokat. Úgy gondolom, a megkezdett munkát folytatni kell.

A megújulás folyamatának elindítása elképzelhetetlen lett volna a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetésének erkölcsi és – nem utolsó sorban a megnövelt – anyagi támogatása nélkül. Ezért, mint a Társaság távozó elnöke, köszönetemet szeretném kifejezni, mindennek előtt a Tárcá és a Magyar Honvédség vezetésének. Kérem, hogy a Magyar Honvédség modernizációs folyamatának megvalósításához, a honvédelem ügyének társadalmazásához „használják” azt a hatalmas tudást és tapasztalatot, ami a Társaság közel 600 fős tagságában az elmúlt mintegy 30 év alatt felhalmozódott.

Végezetül pedig köszönetet szeretnék mondani együttműködő partnereinknek, elsők között a Nemzeti Köszolgálati Egyetemnek, amely otthont ad a Társaságnak. Nélkülük, az ő támogatásuk nélkül nem tarthatnánk ott, ahova mára eljutottunk.

Ez úton is gratulálok a tisztújító küldöttgyűlésen megválasztott új vezetésnek és sok sikert kívánok felelősségteljes munkájukhoz. Kívánom, legyen legalább annyi örömük ebben a tevékenységben, mint a most leköszönt vezetésnek és személy szerint nekem volt!

Tömböl László

Köszöntő

A 2019. március 22-én megválasztott tisztségviselők nevében megköszönöm a közgyűlési küldöttek és az egész tagság bizalmát. Ígérjük, mindent megteszünk annak érdekében, hogy megfeleljünk a bizalomnak.

A Magyar Hadtudományi Társaság (Társaság) alapításakor kinyilatkoztatott célkitűzések ma is érvényesek, bár azóta jelentősen megváltozott a világ. A Társaság 2020-ban ünnepli fennállásának 30. születésnapját, amelyre új elképzelésekkel és tervekkel készülünk. Olyan időszakban végezhetjük munkánkat, amikor megújul a haderő, új haditechnikai eszközök kerülnek be a honvédségbe. A modernizáció nem nélkülözheti az új gondolatokat, tudományos eredményeket, nemzetközi tapasztalatokat. A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program a Társaságnak is új feladatokat ad: segíteni kell az átalakítást tudományos eszközökkel, a társadalom számára pedig magyarázni kell a történeteket, összefüggéseket, szakszerű választ kell adni a kérdésekre. Jó értelemben vett tudományos ismeretterjesztésre lesz szükség!

Az új vezetés kedvező időpontban kezdi meg munkáját. A Honvédelmi Minisztérium (HM) szervezeti átalakítása, a Magyar Honvédség Parancsnokságának (MHP) megalakulása minden kérdés újszerű megközelítését igényli, amihez a Magyar Hadtudományi Társaság partner szeretne lenni. A Társaságnak régóta vannak elképzelései arról, hogy milyen lehetne egy ideális együttműködés a honvédelmi tárcával és a nemzeti haderővel. Proaktívnak, kezdeményezőnek és hasznosnak kell lennünk, hogy megvalósíthassuk ezeket az elképzeléseket. Az új honvédelmi vezetésben partnerre találtunk.

Egyik nagy kihívásunk ebben az évben, hogy a tudományos munka és ismeretterjesztés eszközeivel méltó módon hozzájáruljunk a NATO-tagságunk 20. és az Európai Unió tagságunk 15. évfordulójához. Előadásokra, elemzésekre, ismeretterjesztő anyagokra lesz szükség, amely a civil nyilvánosság felé is bemutatja e nemzetközi szervezetek fontosságát, helyzetét, feladatait, hozzájárulását hazánk védelméhez, fejlődéséhez és boldogulásához.

A Társaság relatíve jó helyzetben van: vannak mentoraink, van új elhelyezésünk, van szilárd bázisunk, támaszkodhatunk régi-új partnereinkre, jól bevált együttműködési formákra. Ezeket az értékeket meg kell őriznünk és erősítenünk kell, hogy optimisták legyünk a jövőt illetően. A Társaság szolid anyagi bázisát az MHVK Alapítvány, a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, tagdíjak és támogatások biztosítják. A Társaság „vezérkara” az elmúlt ciklusban új irodákba, méltó helyre költözött. A Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) Hadtudományi és

Honvédtisztképző Kara nemcsak intellektuális környezetet, hanem logisztikai és infrastrukturális elhelyezést is biztosít számunkra. A Társaság két tucat szervezettel, egyesülettel, partnerrel dolgozik együtt, akikre a jövőben is számíthatunk. Különösen fontos megújítanunk a kapcsolatokat az átszervezési időszak után a HM- és MHP-kutatóhelyekkel, az átalakult MH Modernizációs Intézettel, az MHP Kutatóhellyel. Köszönet illeti a leköszönő elnökséget az elért új eredményekért.

A Társaság szervezeti és működési felépítése az elmúlt 30 évben alakult ki. A szakosztályi és tagozati struktúra, a régi és új klubok jó keretet biztosítanak a továbbfejlődéshez. A vezetés és irányítás rendjét azonban dinamizálni szükséges, hozzá kell igazítani a változó környezethez, az új nyilvánosság információs technikai lehetőségeihez.

Nem katonai szervezatként, hanem tudományos egyesületként kell működnünk. A hatékonyság javítása érdekében szeretnénk visszatérni egy korábbi felülvizsgálat eredményeihez, megvizsgálni, hogy milyen lépéseket kell tenni a szervezet megújítása érdekében. Napirendre kell tűzni a tudatos fiatalítást, támogatni kell a Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klubot, a doktoranduszok és szakkollégisták belépését a Társaságba, az ifjú tudósok vetélkedőit. Ugyanakkor meg kell őrizni a jól bevált megoldásokat, szervezeti formákat és programokat.

Végezetül: fontos feladatunk a Társaság tudományos tevékenységének erősítése, amihez kutatásokra és projektekre van szükség. Nyitnunk kell a polgári tudományos társaságok, egyesületek és szakmai szövetségek felé. A honvédelem ügye össz-társadalmi ügy. Elengedhetetlen, hogy a Társaság civil szervezatként (is) szóljon a civil társadalomhoz. Láthatóbbaknak kell lennünk a médiában, erősíteni kell a szakértői tevékenységünket. A Társaság tudományos fórumát továbbra is a Hadtudomány című A-kategóriás folyóirat jelenti, amelynek szélesíteni kell szakírói hátterét, a publikált témakörök aktualitását. Az év végén megjelenik a Hadtudományi Lexikon, amelynek kidolgozásában a Társaság szakértői is részt vettek. Sajátos civil szervezeti formáinkkal hozzá kell járulnunk a lexikon közismertté válásához. A nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez jobban fel kell használnunk a NATO-ban és az EU-ban dolgozó katonai és civil szakértők kapcsolatait, együttműködési és partnerségi lehetőségeit, a HM, az MHP és az NKE nemzetközi lehetőségeit.

Tisztában vagyunk azzal, hogy *a folytonosság és a megújulás, a fiatalítás és dinamizálás programja* csak együtt, összefogással és közös akarattal valósítható meg. Az elkövetkezendő évek kihívásainak való megfelelés, a feladatok megoldása jól szervezett, következetes és kitartó munkát igényel. Ehhez kérjük a Társaság minden tagjának és partnereinknek a támogatását.

Szenes Zoltán

Szendy István

A katonai stratégia

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.18

A katonai stratégia a hadelmélet egyik meghatározó és egyik legfontosabb területe. A katonai stratégia az a szilárd alap amelyre, az ország védelemre való felkészítésének terve, a csapatok vezetése, kiképzése felépül. Konkrétan a hadseregek különféle doktrínáiban, szabályzataiban és utasításai-ban nyilvánul meg. A katonai stratégiák csak akkor képesek a küldetésüket betölteni, ha tartalmuk világos, kategorikus, és alkalmasak arra, hogy funkcionális szerepiükből adódóan hatékonyan hozzájáruljanak a társadalmi közösségek fenntartható fejlődésének megvalósulásához.

Veszélyes, kockázatos, kihívásoktól és látszólag kezelhetetlen konfliktusoktól terhes, globalizálódott, digitalizálódott, multipoláris világban élünk. Az elmúlt negyedszázad történelmét áttekintve, illetve értékelve megállapíthatjuk, a 20. század utolsó évtizedeiben, jelentős mértékben megváltoztak a létünkre és biztonságunkra ható veszélyforrások és ezek a változások napjainkban is meghatározó módon hatást gyakorolnak társadalmi közösségeink mindennapi életére. Ugyanakkor a 21. század második évtizedében a geopolitikai és geostratégiai helyzet a várakozásokkal ellentétben nem egyszerűsödött, sőt az utóbbi öt-hat évben olyan biztonsági kihívások, illetve veszélyforrások jelentek meg, vagy aktivizálódtak, melyek hatásai következtében komplex biztonsági környezetünk és vele egyéni, illetve közösségi biztonságérzetünk is jelentősen romlott.

Az Európát alkotó nemzetek történelmi, illetve társadalmi létükön keresztül meghatározó módon befolyásolják a regionális szintű folyamatokat. Természetesen ezáltal hatnak a számukra otthont nyújtó kontinens biztonságának milyenségére és minőségére. Szinte minden érintettre érvényes azonban, hogy durván túlértékeli saját „vonzerejét” és ez mára egy „tehetetlen”, a geopolitikában, illetve geostratégiában egyre inkább perifériára szoruló Európát eredményezett.

Az Egyesült Államok jelenleg elsősorban a belső politikai és gazdasági problémáinak rendezésével van elfoglalva.

A ma geopolitikai valósága, hogy a lassan és tétován ébredező Európai Unióval, valamint egy finoman szólva is ellentmondásokkal szabdalta Amerikával néz szembe Oroszország és Kína.

Lehet bagatellizálni, azonban el kell ismerni, hogy az orosz és kínai külpolitika rendkívül sikeres egy-két évet tudhat maga mögött. Tavaly, illetve tavalyelőtt (néhány

kudarctól eltekintve) mind két ország globálisan azt vitte véghez, amit tervezett és úgy tűnik, hogy anyagilag és geopolitikailag is erősödtek. Véleményünk szerint, nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, melyre a múlt év végén – a konzervatív Heritage Alapítványnál tartott előadásában elhangzottak alapján – hívta fel a világ politikai és gazdasági közéletének a figyelmét John Bolton, amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó, aki szerint *„Kína és Oroszország gyors ütemben fejleszti ki pénzügyi és politikai befolyását szerte Afrikában”*. Bolton álláspontja szerint a két ország agresszív beruházási politikát folytat és máris előnyben vannak az Egyesült Államokkal szemben.

Világunk biztonsági helyzetére rendkívül negatívan hat az INF-szerződésről¹ 2018-ban megkezdett és 2019. január első napjaiban még tovább folytatott vita, melyben az érintett felek saját álláspontjaikhoz történő merev ragaszkodása gyakorlatilag megakadályozta a globális biztonság szempontjából meghatározó fontosságú meg egyezést.²

Tovább fokozza a feszültséget, hogy Oroszország a múlt év decemberében sikeresen tesztelte az „Avantgard” kódnevű hiperszonikus hadászati interkontinentális hagyományos és atomrobbanófejek hordozására egyaránt alkalmas rakétarendszerét.

Az Egyesült Államok és Kína között kereskedelmi háború zajlik, miközben Kelet-Európában a hidegháború befejezése óta nem látott nagyságrendű látens orosz katonai jelenléttel szembesülünk.

A globális szinten a kizárólagos dominancia megszerzéséért egymással rivalizáló nagyhatalmak kormányzati stratégiáinak korunkban megvalósuló gyakorlata az utóbbi egy évtizedben újraformálta a geopolitikai és geostratégiai helyzetet. Ennek egyik jellemzője, hogy napjainkban ismét valós veszély az államok, országok közötti katonai erővel megvívható, magas intenzitású fegyveres küzdelem, a háború. Eddig egy posztmodern illúzióban élve, a relatív béke lélektani hatása alatt elhittük, hogy az egész világ a konvergenciáról, a felzárkóztatásról és az államok, együttműködéséről szól.

Ami igaz nagyban az, sajnos igaz kicsiben is. Európa szomszédságpolitikája nem éppen egy sikertörténet.

Az utóbbi öt-hat év történései tükrében – a NATO, illetve az EU országok tekintetében – mintha hiteltelenné váltak volna a biztonsági garanciáik, és ezek sorában a hiteles katonai visszatartó erő garanciája is. Mindez azonban természetes következménye ezekben az országokban, a közel negyed százada (kétségtelenül elhibázott helyzetértékelések nyomán) megalkotott nemzeti biztonsági stratégiák determinálta kormányzati stratégiák alapján működtetett és a társadalmi lét minden területén hosszú évek óta megvalósuló hatás-ellenhatás mechanizmusoknak.

Egyébként ez is azok közé az okok közé sorolható, melyek következményeként 21. század második évtizedére, a kontinentálisan és regionálisan megvalósuló migrációt

1 Az USA és a Szovjetunió között 1987. december 8-án megkötött szerződés a közepes és rövid hatótávolságú hagyományos és ballisztikus robbanófejekkel felszerelt ballisztikus rakétákról és robotrepülőgépekről. Az egyezmény, amely mérföldkő volt a hidegháború lezárásában, a hatótávolságot 500–5500 km-ben határozta meg és megtiltotta az ilyen eszközök gyártását, birtoklását és tesztelését. A dokumentumot Washingtonban írta alá Ronald Reagan amerikai elnök és Mihail Gorbacsov SZKP főtitkár.

2 <http://gazdasagportal.hu/index.php/moszkva-washington-kozolte-vegleges-az-inf-szerzodes-felmondasarol-szolo-dontes>

felváltotta, a céltudatos, szervezett és jól finanszírozott, ugyanakkor egyre inkább globális biztonsági veszélyforrásként érvényesülő legújabb kori népvándorlás.

A NATO-t alkotó országok komplex biztonsági rendszere vonatkozásában, a fentiekben bemutatott képességvesztés felismerése és hatékony megoldásának szándéka tekintetében mérőföldkőként tekinthetünk a szövetség 2014. szeptember 4-én és 5-én, Newportban megtartott csúcstalálkozójára. Az azóta eltelt időszak – a geopolitikában és geostratégiában jelentkező nehézségek ellenére, illetve azokkal együtt – arról szól, hogy a tagországok társadalmi közösségei határozottan töreksszenek a biztonsági rendszerükben meglévő hiányosságok kiküszöbölésére, közöttük a katonai visszatartás képességének hiteles visszaállítására.³ Ez a folyamat a szövetséget alkotó országok mindegyikében a nemzeti sajátosságok érvényesülése mellett megvalósuló, a társadalmi közösségek egészére kiterjedő, a nemzeti erőforrásaik teljes spektrumát igénybevevő, a kormányzati stratégiák centrális elemeként érvényesülő olyan tervszerű tevékenység, mely az aktuális és hatályos nemzeti biztonsági stratégiákban és az azt alkotó ágazati stratégiákban ölt testet.

Napjaink geopolitikai folyamataira jelentős hatást gyakorol az a tény, hogy korunk igazi és biztonságunkat ténylegesen fenyegető veszélyforrásainak hatástalanítására, a többpólusú világunkban létező erőcentrumok döntéshozói érdekeik szerint, ám láthatóan más-más megoldásokat választanak.

Figyelemmel a Föld, különböző térségeiben létező, konkrét országokhoz köthető katonai művelési képességekre és ezeknek a biztonság rendszerében elfoglalt helyzetére, el kell ismernünk, hogy a lokális és regionális méretű katonai műveletek a jelenkorban ismét a praktikus politikai megoldás hatékony eszközévé váltak. Ennek okán realitásként kell számolni a lokális és regionális háborúk, valamint a katonai erővel megoldani kívánt konfliktusok bekövetkezésével.

A tények makacs érvek, így a fentiekben leírtakra figyelemmel aligha kell bizonygatnunk, hogy a napjainkban jelentkező biztonsági kihívások hatékony kezelését, megoldását a nemzeti biztonsági stratégiákban megjelentetett társadalmi képességek és azok gyakorlati alkalmazására tett javaslatokat hordozó ágazati stratégiák tartalmazzák. Természetesen ezek között ott találjuk a társadalmi közösségek fenntartható fejlődésének egyik legfontosabb garancia-elemeként a nemzeti katonai stratégiát.

Figyelemmel és összefüggésben az előzőekben leírtakra tanulmányunk további részében a katonai stratégia, korunkban a társadalmi hasznosultság szempontjából egyre inkább felértékelődő és nélkülözhetetlen – a nemzeti biztonsági stratégia ágazati stratégiájaként megjelenő – dokumentum tartalmát, valamint a társadalmi lét garanciarendszerében, napjainkban betöltött helyét és szerepét mutatjuk be, az egyetemes hadtudomány tudományelméleti és tudomány-rendszertani alapvetéseire figyelemmel.

3 <http://profitline.hu/vedelmi-es-elrettento-kepessaget-erosította-a-nato> (2019. 01. 01.)

A katonai stratégia elmélete és gyakorlata

Gondolatok a stratégiáról

Napjainkban a *stratégia*, fogalomként, oly mértékben része a közgondolkodásunknak, illetve a napi kommunikációnkban olyan gyakran alkalmazott meghatározás, hogy akár azt is hihetjük, hogy mindent tudunk róla. Széleskörűen elterjedt alkalmazása látszólag arról is meggyőző bizonyítékkal szolgál, hogy ismereteink e tárgyban átfogóak, helytállóak és igazolhatók. Szükséges megjegyeznünk azonban, hogy általában közgondolkodásunk eredményeként a stratégia kifejezés alkalmazása, illetve használata esetén, az előbb felsorolt átfogó, helytálló és igazolható jelzők mögé sorakoztatható tartalmi kritériumok meglétét nem igazán társítjuk az éppen aktuálisan alkalmazott fogalomhoz. Ebből adódóan ez az értelmezés – ebben a formában és e tekintetben – önámítás.⁴ A stratégia kifejezés alkalmazása mindennapi életünk létvizsgálatai között már messze nem azzal a fogalmi tartalommal párosul, melyet általában a különböző értelmező szótárak, lexikonok szerzői, illetve szerkesztői a stratégia, mint szócikk értelmezésénél kiinduló gondolatként közreadnak.⁵

Ha a 21. század nyugat-európai civilizációs kultúrköréhez tartozó társadalmak létét jellemző mozgásformákat vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a korszak történelmi kihívásaira adott eredményes vagy kevésbé eredményes válaszok a társadalmi lét minden területén olyan folyamatokat generálnak, melyek egymással összefüggésben, egymásra hatva és visszahatva adják mindennapi létünk lényegét és járulnak hozzá jól vagy kevésbé jól társadalmaink fenntartható fejlődésének biztosításához. Ez a létforma a társadalmak többségében – a társadalmakat alkotó osztályok és rétegek valamilyen szinten megvalósuló gondolkodásának eredményeként – a társadalmi közgondolkodás szintjén olyan állapothoz vezet, mely a társadalmi lét mindennapjaiban átfogó, egymással összefüggő cselekvéseket eredményez. Ebből a megfogalmazásból viszont az következik, hogy ez az állapot a társadalmi lét minden területén olyan tervszerű tevékenységek, cselekvések, végrehajtását kényszeríti ki, mely egy-egy területre, illetve részterületre vonatkozóan, a mikro szinttől a makroszintig terjedő tervezést, szervezést és végrehajtást igényel.

Ennek a napjainkban megvalósuló emberi létformának egyik sajátos jellemzője, hogy a stratégia, a társadalmi lét minden részterületén – mint elméleti és gyakorlati kategória – megjelent. Valójában a 20. század második felében a stratégia, mint kifejezés kilépett a korábban értelmezett fogalmi keretei közül, jelentéstartalma kiszélesedett, számos tekintetben átalakult.

Mindezek eredményeként napjainkban már nemcsak nemzeti stratégiákról, katonai stratégiákról, politikai stratégiákról, továbbá a társadalmi lét különböző területeit szabályozó ágazati stratégiákról (például oktatási, egészségügyi, ipari, kereskedelmi stb.) beszélünk, hanem stratégiával találkozunk egy neves előadóművész koncertkörútjának megtervezése, előkészítése és végrehajtása során is. Az üzleti élet

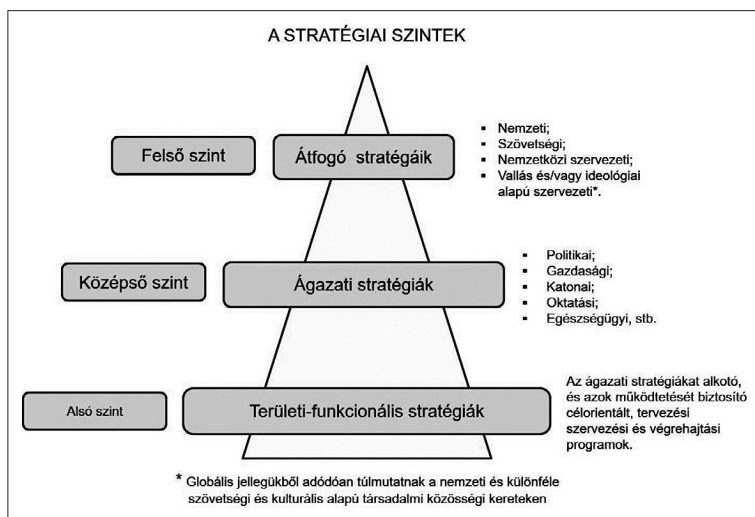
4 Az önámítás a gyakorlatban rendszerint csalódáshoz vezet. Az önámításnak pszichológiai és szociológiai okai lehetnek többek között: a tájékozatlanság, a kritikátlanság, a szellemi tétlenség.

5 A hadászat köznyelvi megnevezése, illetve a hadászatra vagy azzal összefüggésben alkalmazott kifejezés.

minden területét stratégiák szabályozzák. De stratégia alapján működik a humanitárius célok megvalósítása érdekében létrehozott és kialakított civil szerveződés is. Az országainkat és állampolgárainkat sújtó, különböző ökológiai és társadalmi katasztrófák kezelésére is stratégiákat alkalmazunk, és hasonlóképpen stratégiája van a turizmust és a vendéglátást biztosító ágazati tevékenységnek is.

A példákat még hosszasan sorolhatjuk, mi azonban a tisztelt olvasó figyelmét az alábbi konkrét tényre kívánjuk ráirányítani. A fentiekben leírt jelenség nagyjából az utóbbi fél évszázad társadalmi mozgásainak eredményeként, a társadalmak különböző területein felmerülő nyilvánvaló igények hatására vált megkerülhetetlen létjellemzővé. Ugyanakkor e jelenség kísérője az a fogalmi zavar, amely a stratégia kifejezés tartalmi vonatkozásában, a társadalmi gondolkodásban (a közgondolkodásban, a szakterületi- és tudományos gondolkodásban egyaránt) korunkban tapasztalható.

A *katonai stratégia* a stratégiák rendszerében elfoglalt helyének, tartalmának és szerepének bemutatását megelőzően fontosnak tartjuk ennek a félreértésekre is okot adó fogalmi zavarnak a feloldását oly módon, hogy az alábbi ábra segítségével bemutatjuk a modernkori civilizációs társadalmak funkcionális működését biztosító stratégiák elvi rendszerét.

1. ábra.

A stratégiai szintek struktúrája

(Forrás: a szerző)

A vázlatot áttekintve egyértelmű, hogy a társadalmi lét fenntartható fejlődése garanciarendszerében, annak hatékony funkcionális működése/működtetése érdekében alkalmazott elveket és eljárásokat (a stratégiákat) – azok tartalma és a társadalmi lét viszonyrendszerében érvényesülő hatásaik okán – három, egyébként egymáshoz kapcsolódó szinten célszerű és szükséges értelmeznünk.

A „piramis” tetején, a felső szinten a különböző civilizációs kultúrköröket alkotó társadalmi közösségek létét, életét és biztonsága elméletét és gyakorlatát a maga

komplexitásában tartalmazó nemzeti, illetve szövetségi biztonsági stratégiákat találjuk. Ezek az *átfogó stratégiák* csoportját képező, meghatározó fontosságú dokumentumok azonban és elsősorban az emberiség újkori történelmének eseményei okán már a 20. század első felére kibővültek olyan nemzetközi szervezetek, illetve vallási és/vagy ideológiai alapú szervezetek működését biztosító átfogó szintű stratégiákkal, melyek globális jellegükből adódóan túlmutatnak a nemzeti, valamint a különféle szövetségi és kulturális alapú társadalmi közösségi kereteken.

Az átfogó stratégiák alatt, a „gúla” középső szintjén a modern társadalmak termelési módon belül aktuálisan érvényesülő munkamegosztása alapján létrehozott képességei, a társadalmi közösségek fenntartható fejlődését biztosító működésének/működtetésének elméletét, illetve gyakorlatát tartalmazó dokumentumainak széles körével, az *ágazati stratégiákkal*⁶ találkozunk. A stratégiai dokumentumoknak ez a szintje és köre a jelenkor geopolitikai és geostratégiai körülményei között létező társadalmi közösségek életfeltételeit biztosító és garantáló államok működésének elvi, valamint gyakorlati alapját képezi.

Az ágazati stratégiák az állam politikai berendezkedésével összhangban működtetett hatalmi ágak mindegyikének, de elsősorban a végrehajtói hatalmat képező ágazatok által felelősséggel felügyelt társadalmi struktúrákban létrehozandó társadalmi képességek megteremtését, hasznosulását és megújuló fejlesztésének végrehajtását biztosító – meghatározott időszakra/idezőszakokra vonatkozó – cselekvési tervek. Az ágazati stratégiák, az átfogó megközelítés elméletének és gyakorlatának platformján (egymást is támogatva), stratégiai céljaik megvalósításával az adott állam keretei között élő társadalmi közösség fenntartható fejlődését (érdekeinek érvényesítését és/vagy védelmét) garantáló, az átfogó nemzeti, esetenként szövetségi stratégiában megfogalmazott célokat szolgálják.

A stratégiák rendszerét alkotó struktúra alsó szintjén azok a területi-, vagy más néven *funkcionális stratégiák* állnak, melyekre a társadalmi közgondolkodás szintjén alig fordítunk figyelmet. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy szinte nem is tudunk róluk. Pedig nélkülük az ágazati stratégiákban megfogalmazottak a gyakorlatban nem lennének megvalósíthatók.

A területi vagy funkcionális stratégiák valójában az ágazati stratégiákat alkotó, azok működését és együttműködését biztosító célorientált, tervezési, szervezési és végrehajtási programok. Ezek a programok teszik lehetővé, hogy a társadalmi munkamegosztás alapján kialakult, szakterületileg egybetartozó emberek csoportjai olyan tervszerű tevékenységet végezzenek, mely a szakterületeket összefogó ágazat/ágazatok szintjén megfogalmazott célok teljesítéséhez vezet. Ezáltal biztosítva – a szakterületileg is és ágazati szinten is egybetartozó embercsoportok alkotta – állami keretek között élő társadalmi közösség (a nemzet) átfogó stratégiájában megfogalmazott stratégiai célkitűzések elérését és ennek következtében – az adott történelmi kor viszonyai között – saját létét, illetve fenntartható fejlődését.

6 Az ágazati stratégiák körét alkotják: a politikai, a gazdasági, a katonai, az oktatási, az egészségügyi stb. stratégiák.

A leírt elmélet a gyakorlatban – egyébként minden történelmi korban, így jelenben is – annak az összetársadalmi képességnek a megteremtéséhez és fenntartásához vezet, mely egy nemzet, illetve egy ország esetében kijelöli annak helyét a világ nemzetei, országai között.

A különböző szintű stratégiákban megjelentetett célok és az azok megvalósítását biztosító eljárások valójában receptúrái annak a komplex tevékenységnek, amelynek eredményeként egy társadalmi közösség (egy nemzet, egy ország, egy szövetség) saját történelmi korában, a létező geopolitikai, illetve geostratégiai viszonyok között sikeres lehet, vagy elbukik.

Ezek után – az előzőekben leírtakra figyelemmel, azzal összefüggésben – megvalósíthatónak tartjuk – a hadügy és a hadviselés, mint társadalmi létformák szempontjából – a stratégia hadtudományi alapú értelmezését, illetve fogalmának és rendszerének jelenkori, ilyen tárgyú és tartalmú bemutatását.

A katonai stratégia

A *katonai stratégia* a hadelmélet egyik meghatározó és egyik legfontosabb területe. A katonai stratégia fogalmán egy adott történelmi korszakban és viszonyrendszerben létező társadalmi közösségnek, továbbá a közösség által működtetett államnak egy esetlegesen bekövetkező fegyveres küzdelem társadalmi, politikai és katonai jellegére, a fegyveres küzdelemben, a háborúban, a fegyveres erők, a haderő elé kitűzött célokra és feladatokra, valamint a hadviselés módjára vonatkozó, hivatalosan elfogadott nézeteit értjük.⁷

Az leírtakból logikusan következik, hogy egy társadalmi közösségnek, ilyen értelemben az egész országnak és fegyveres erejének, a fegyveres küzdelemre (különösen a magas intenzitású, vagyis a háborús katonai műveletekre) való felkészítését, a katonai stratégia alapján megfogalmazott – a társadalom funkcionális működésére ható és visszaható – különböző törvények, törvényerejű rendeletek, határozatok és intézkedések szabályozzák.

Az állam katonai stratégiája egyúttal az állam keretei között élő társadalmi közösség katonapolitikájának hivatalos kifejezése, közreadása.

A katonai stratégia az a dokumentum, amely meghatározza a haderőtervezés- és szervezés, valamint a haderőépítés irányát. Következtesen irányt mutat a haderő technikai ellátásának rendszere és hadművészetének alakítása, azaz a hadviselési mód és formák hadászati, hadműveleti és harcászati méreteken történő fejlesztése kérdéseiben. A katonai stratégia formája és tartalma tükrözi a társadalmi közösség által, adott történelmi korban és időszakban, az éppen létező haderőben fenntartott, klasszikus katonai képességek⁸ meglétét biztosító, funkcionális katonai műveleti képességek⁹ milyenségét és minőségét.

7 Prof. dr. Szendy István: *Hadelmélet és katonai műveletek. II. kötet: Társadalom és hadügy.* Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2013. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2014. ISBN 978-615-5491-05-4, 53. o.

8 Prof. dr. Szendy István: *Hadelmélet és katonai műveletek. I. kötet: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata.* Nemzeti Közzolgálati Egyetem Budapest, 2013. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. ISBN 978-615-5344-25-1, 29. o.

9 Uo.: 30. o.

A katonai stratégia formája és minősége hűen tükrözi az ország társadalmi rendjét is. Annak tartalma meghatározó módon függ az állam kül- és belpolitikájából adódó állami és társadalmi érdekű feladatokról, a nemzetgazdaság képességéről, az adott állam keretei között élő társadalmi közösség morális állapotáról. Továbbá az ország földrajzi elhelyezkedéséről, és a területén fellelhető ásványkincsek, energiahordozók mennyiségéről, valamint kulturális jellemzőiről, illetve történelmi múltjának determináltságáról és annak aktuálisan érvényesülő hatásáról.

A katonai stratégiák kialakításánál figyelembe kell venni az országot alkotó társadalmi közösség termelőerőinek és termelési viszonyainak színvonalát, a meglevő és érvényesülő tudományos és technikai szintet, valamint kiemelten az egyetemes és a nemzeti hadtudomány helyzetét, állapotát, következtetéseit és prognózisait, a haderő aktuális helyzetére és állapotára, úgy a saját, mint a számba vehető ellenség(ek) tekintetében. Továbbá figyelembe kell venni még az állam hadipotenciálját, ezen belül is az ország fegyveres erői katonai képességét, és ennek részeként a haderő haditechnikai ellátottságát.

A leírtakból következik, hogy egységes, minden állam, illetve társadalmi közösség számára egyaránt érvényes, azonos tartalommal bíró katonai stratégia nem létezik. Tehát a katonai stratégia nemzet-specifikus, és ez akkor is igaz, ha az egyes államok az adott történelmi időszakban jelentkező biztonságukra ható kihívások és veszélyforrások hatékony kezelhetőségére, az eredményes válaszok megadása érdekében politikai, gazdasági és katonai szövetségeket alkotnak, hoznak létre. Ez a megállapítás nem mond ellent annak a ténynek, hogy a szövetséget alkotó, egyébként önálló katonai stratégiával rendelkező társadalmi közösségek a szövetségi érdekek érvényesítése érdekében létrehozhatnak, kialakíthatnak szövetségi szinten alkalmazott stratégiákat, így szövetségi szintű katonai stratégiát is.

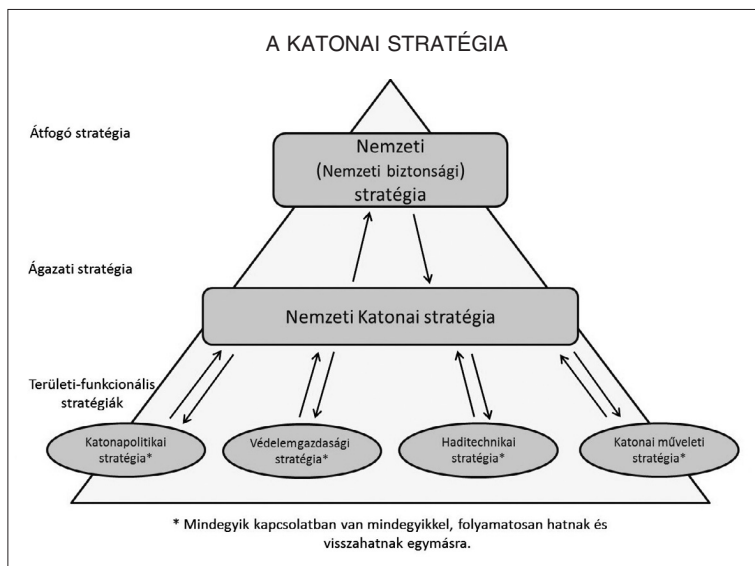
A katonai stratégia alapvető tételeit az állam, illetve a szövetség legfelsőbb (stratégiai) szintű vezetése (politikai, állami és katonai) határozza meg.

A katonai stratégia helyét és kapcsolati viszonyát a stratégiák rendszerében a 2. ábra szemlélteti.

A vázlat áttekintése során jól érzékelhető, hogy a katonai stratégia, a stratégiák középső szintjén a nemzeti (nemzeti biztonsági) stratégiából – mint átfogó szintű stratégiából – levezethető. A társadalom különféle területein zajló folyamatok célorientált tervezésére, szervezésére és végrehajtására kialakított ágazati stratégiák között foglal helyet. A katonai stratégia, mint ágazati stratégia tartalmát az előzőekben meghatároztuk, ebből adódóan helyét, szerepét a társadalmi lét fenntartható fejlődésének biztosítása szempontjából értelmeztük. Fontosnak tartjuk azonban, hogy ezzel együtt a társadalmi szintű alkalmazhatóság szempontjából bemutassuk a katonai stratégia funkcionális működését, a társadalmi lét mindennapjainak gyakorlatában.

Ehhez feltétlenül szükséges a katonai stratégiának azon területeit számba venni, melyek egyébként a stratégiák rendszerében az alsó szinten elhelyezkedő, területi, illetve funkcionális stratégiák szintjén jeleníthetők meg, elemezhetők, értékelhetők és jellemezhetők.

A katonai stratégiának ilyen szempontból négy területét: a *katonapolitikai, védelemgazdasági, a haditechnikai* és nem utolsósorban a *katonai műveleti* területét kell tudományos igényességgel vizsgálnunk. Az eddig követett filozófia alapján úgy is

2. ábra.
A katonai stratégia kapcsolatrendszere
 (Forrás: a szerző)

fogalmazhatunk, hogy a katonai stratégiának, mint ágazati stratégiának valójában tehát négy területi-, illetve funkcionális stratégiáját ismerjük.

A katonapolitikai stratégia:

- Figyelemmel a nemzeti (nemzeti-biztonsági) stratégiában megfogalmazott, külső és belső biztonsági kihívásokra és veszélyforrásokra, átfogóan elemzi és értékeli az ország lokális, regionális, kontinentális és szükségszerűen geopolitikai-stratégiai helyzetét, definiálja azokat a kihívásokat és veszélyeket, melyek az adott történelmi korszak/időszak létező viszonyai között a rendezés és megoldás szempontjából a katonai erő valamilyen szintű műveleti alkalmazását igénylik.
- A katonapolitikai terület másik fontos feladata – figyelemmel az ország átfogó, és más ágazati stratégiáiban lefektetett elvekre és célokra – meghatározni a haderőtervezés-, a haderőszervezés-, valamint a haderőépítés irányait, szoros együttműködésben a védelmi gazdasági-, a haditechnikai-, és a katonai műveleti területi stratégiákkal.

A védelemgazdasági stratégia:

- A fegyveres küzdelem gazdasági törvényszerűségeit, a hadigazdálkodási rendszer építése és működése elméletének és gyakorlatának folyamatában fellépő törvényszerűségeket, jelenségeket és folyamatokat kutatja, illetve vizsgálja. Ezáltal tudományosan megalapozza az ország (a szövetség) védelmi gazdasági politikáját.
- A védelemgazdaság kutatási részterületei az ország (szövetség) és a feltételezett, lehetséges ellenség hadigazdasági potenciálja és hadigazdálkodása; a gazdaság háborús felkészítése, készenléte, mozgósítása, működése, vagyis életképessége;

a termelés elosztása, forgalom, fogyasztás, tartalékképzés, gazdálkodási és irányítási formái.

A *haditechnikai stratégia* a katonai stratégia meghatározó területe, a fegyverzet és a harci technikai eszközök fejlesztésére és fenntartására vonatkozó, tudományosan megalapozott nézetek és folyamatok rendszere.

A *katonai műveleti stratégia* a katonai műveletek katonai-technikai jellemzője, a hadművészet elméletének és gyakorlatának alapvető fejezete, valójában a fegyveres erő alkalmazási formáinak és módszereinek összessége.

A katonapolitikai-, a védelemgazdasági-, a haditechnikai és a katonai műveleti stratégiák valójában olyan, az ágazati stratégia megvalósítását biztosító végrehajtási programok, melyek egymással kapcsolatban, folyamatosan hatva és visszahatva egymásra, biztosítják az ágazati stratégiában meghatározott célkitűzések eléréséhez szükséges, az ágazati stratégiák által lefedett társadalmi területén kialakítandó képességek megteremtését. Ezek az egyes területi stratégiák által létrehozott és működtetett képességek teszik lehetővé az ágazati stratégia által lefedett, társadalmi terület viszonyrendszerében megvalósuló, az ágazatra jellemző átfogó megközelítést. Ugyanakkor egyúttal részét képezik a fenntartható társadalmi fejlődés megvalósítását biztosító, a nemzeti stratégia szintjén megfogalmazott célkitűzések elérését eredményező, a társadalom egészének közreműködését igénylő összetett tevékenységnek.

Az ágazati stratégiák hatása szükségszerűen integrálódik az átfogó stratégia szintjén, de egyúttal az ágazati stratégiák hatnak és visszahatnak egymásra, éppen a területi funkcionális stratégiák szintjén megvalósuló végrehajtási programjaik keretében. Ilyen értelemben érvényre jut, megvalósul – társadalmi lételméleti és gyakorlati kategóriájává nemesedik – az átfogó megközelítés elve, annak elmélete és gyakorlata. Ebben az értelemben – minden időben – motorja azoknak a társadalmi mozgásoknak, melyek az ágazati stratégiákban megvalósuló képességek milyensége és minősége alapján hatékonyra, a társadalmi közösség szempontjából eredményessé vagy kevésbé hatékonyra vagy kevésbé eredményessé teszik annak fenntartható fejlődését.

Az eddig közre adottak alapján kijelenthetjük, hogy a katonai stratégia az a szilárd alap, amelyre az ország, a nemzet, a társadalmi közösség védelemre való felkészítésének terve, a fegyveres erőt alkotó szervezetek vezetése felkészítése, kiképzése felépül. Fontosnak tartjuk kiemelni azonban, hogy a katonai stratégiák csak akkor képesek az egyébként létrehozásukat indokoló küldetésüket betölteni, ha a tartalmuk alapján világos, egyértelmű és kategorikus válaszokat adnak azokra a megkezdhetetlen kérdésekre, melyek a társadalom szempontjából, a velük szemben jelentkező kihívások és veszélyforrások tekintetében hatékony, megnyugtató megoldások felismeréséhez és megvalósításához vezetnek.

A katonai stratégiának, akár nemzeti, akár szövetségi, az ágazati sajátosságára figyelemmel válaszolnia kell az alábbi kérdésekre:

- Milyen a létező nemzetközi környezet, annak geopolitikai és geostratégiai jellemzője?
- Melyek az államot fenyegető kihívások és veszélyek?

- Mit kellene tenni és az miért nem tehető meg?
- Milyen a hadikultúra?
- Mit kell tenni?

A dokumentum a kérdésekre adott válaszok megfogalmazásakor, az egyes területek stratégiáit hívja segítségül.

A katonai stratégia katonapolitikai területe az, amely – figyelemmel a nemzeti (nemzeti biztonsági) stratégiában megfogalmazott külső és belső biztonsági kihívásokra és veszélyforrásokra – átfogóan elemzi és értékeli az ország lokális, regionális, kontinentális geopolitikai, geostratégiai helyzetét, meghatározza azokat a kihívásokat és veszélyeket, melyek az adott történelmi korszak/időszak létező viszonyai között rendezés és megoldás szempontjából a katonai erő valamilyen szintű műveleti alkalmazását igénylik.

Ennek az elemző és értékelő munkának olyannak kell lennie, hogy az ágazati szintű katonai stratégia területi szinten megvalósuló katonapolitikai funkcionalitása olyan eredményt tudjon felmutatni, mely a politikai stratégiával (ágazati stratégia) együttműködésben világosan megjelöli a nemzeti stratégia szintjén azokat a célkitűzéseket, amelyek elérése a társadalom fenntartható fejlődés szempontjából folyamatosan, illetve esetenként a klasszikus, és az ezeket alkotó funkcionális katonai képességek elégséges és szükséges színvonalú fenntartásának meglétével garantálhatók. Ez egyben válasz a „melyek a katonai kihívások és veszélyek” kérdésre.

A katonapolitikai terület másik fontos feladata – figyelemmel az ország átfogó, és más ágazati stratégiáiban meghatározott (megfogalmazott) elvekre és célokra – meghatározni a haderőtervezés-, a haderőszervezés-, valamint a haderőépítés irányait, szoros együttműködésben a védelmi gazdasági-, a haditechnikai-, és a katonai műveleti területi stratégiákkal.

Figyelemmel a katonai stratégiát alkotó funkcionális stratégiák közötti viszonyrendszerre megállapíthatjuk, hogy – a társadalmi hasznosultság szintjén – a katonapolitikai stratégia a „mit” kérdésre ad választ. A védelemgazdasági stratégia pedig arra, hogy mindez „milyen összetársadalmi képességek megteremtésével és felhasználása mellett” valósulhat meg. A haditechnikai stratégia azt tisztázza, hogy az előbbiek „konkrétan milyen infrastruktúrával és haditechnikai eszközökkel” történnek, míg a katonai műveleti stratégia a „milyen módon” kérdésekre adható releváns válaszok megfogalmazását, illetve hatékony megvalósításának hiteles garanciáját közvetíti a társadalmi közösség, a nemzet és adott esetben egy szövetséget alkotók számára.

A katonai stratégia és a hadászat

A stratégia és hadászat elkülönülése

A stratégia és a hadászat különválása, viszonylag újszerű jelenség. A tartalmi elkülönülés és szétválás első jelei azokhoz a társadalmi átalakulásokhoz és mozgásokhoz kapcsolhatók, amelyek az 1769 és 1850 közötti, majd 100 éven keresztül tartó ipar forradalmat jellemezték. Ezek a társadalmi mozgások – gazdasági téren mindenképpen – közvetve és közvetlenül okozói voltak a francia polgári forradalom kitörésének.

Nagyon leegyszerűsítve azt is írhatjuk, hogy a stratégia és a hadászat különválása a feudalizmusban élő ember kapitalizmusba – mint termelési módba és társadalmi berendezkedési formába – történő átmenetének időszakára tehető.

Az ókori államok létrejöttétől kezdődően, a feudalizmus társadalmi és gazdasági viszonyai felbomlásáig, gyakorlatilag a stratégia és a hadászat számos tartalmi jellemzője miatt azonos, elméleti és gyakorlati társadalmi kategóriaként létezett.

Az azonosság, mint jelző alkalmazása természetesen már itt is bizonyos értelemben megtévesztő, mert a stratégia és a hadászat elkülönülése az akkor létező társadalmi lét viszonyrendszerében még alig volt felismerhető. Fontosnak tartjuk kijelenteni, amikor az emberiség fejlődéstörténetének e meglehetősen hosszú szakaszáról (az ókori államok létrejöttétől a francia polgári forradalomig tartó időszak) beszélünk a stratégia és a hadászat kapcsolatának tükrében, akkor arra is gondolunk, hogy a hadviselés gyakorlatában, az említett időszakban a hadművészetnek még csak két ága: a hadászat és a harcászat volt jelen.

Az összefüggések jobb megértése érdekében célszerűnek tartjuk, hogy az emberiség fejlődéstörténetének fent említett időszakát áttekintsük és röviden értelmezzük a hadászat és a harcászat tartalmát.

Vizsgálódásunk e tekintetben azonban nem arra irányul, hogy a hadászat és a harcászat viszonyát, helyét és szerepét értelmezzük a végrehajtott katonai műveletek tükrében, hanem elsősorban célunk az, hogy a hadászat tartalma tekintetében megtaláljuk azokat a kapcsolódási pontokat és átfedéseket, amelyek e történelmi időszakban a lehetőségét adták a fogalmi és tartalmi azonosságnak.

Vizsgálódásunk során megállapíthatjuk, hogy az emberiség fejlődéstörténetének ebben a részében a hadászat és a stratégia (vagy, ha úgy tetszik a stratégia és a hadászat) esetében azért állt/állhatott fenn a szinonim értelmezés, mert a társadalmi közösségek alkotta államok és államszövetségek fennmaradása, illetve fenntartható fejlődésének garantálása szempontjából a fegyveres küzdelmek, a háborúk a népek életének elkerülhetetlen létformájává váltak.

Kis túlzással azt is állíthatjuk, hogy a társadalmi lét fenntartása a különböző célok érdekében megvívott fegyveres küzdelmek sorozatát jelentette. Ebben a folyamatban rövid időszakokra ugyan beköszöntött a viszonylagos békeállapot, azonban az államok és szövetségek ezeket az időszakokat, a társadalmiak létező erőforrásainak mobilizálására, valójában a következő háború megvívásának felkészülésére használták fel.

Az előzőekben leírtakból következik, hogy a stratégia, illetve a hadászat e történelmi korok századaiban a fegyveres küzdelem céljának és a hadjárat/hadjáratok feladatainak megszabásán túl kitért a háborúra való felkészülés feladatainak végrehajtását biztosító, össztársadalmi szinten megvalósuló feladatok meghatározására is. Még hozzá úgy, hogy a létező feltételek, illetve a társadalmi munkamegosztás nyomán kialakított képességek figyelembe vételével tette azt.

Fontos szem előtt tartanunk e vizsgálódás során azt is, hogy e korszak társadalmainak uralkodó osztálya/rétege, az ország vezetője (az uralkodó, az államfő) egyben az ország, a birodalom fegyveres erőinek legfelsőbb szintű vezetője (parancsnoka) is. Ő volt tehát a hadvezér, ami abban az értelemben is igaz, hogy a fegyveres küzdelmek, a háborúk idején, a hadszíntéren, a művelési területen tartózkodott,

tervezte, szervezte és vezette – az esetek többségében személyes részvételével a fegyveres küzdelemben – az alárendeltségében levő katonai erő műveleti tevékenységét.

Alvezérei a haderőt alkotó különféle csapattestek vezetői, parancsnokai, túlnyomó többségükben egyúttal az uralkodójuk, államfőjük által vezetett, kormányzott állam legfelsőbb szintjén (stratégiai szint), az állam, illetve az államszövetség közigazgatásában is kulcsszerepet betöltő személyiségek voltak.

A társadalmi közösségek által kitűzött politikai célok megvalósításának, illetve a politikai és gazdasági szférában elszenvedett sérelmek „orvoslásának” alapvető módja a hosszabb-rövidebb idejű, változó intenzitással folyó fegyveres küzdelem volt.

Ebből adódóan a hadászatot, illetve a stratégiát nagyjából a 19. század harmadáig, közepéig úgy is meghatározhatjuk, mint a hadügy szintézisét, általánosítását, továbbá integrációját és filozófiáját. Más szóval, mint a társadalmi lét fenntartását és fejlődését biztosító, legfelsőbb vezetési szinten megvalósuló tervezési, szervezési és végrehajtási folyamatot.

A napóleoni háborúk (1799–1815) időszakának tapasztalatai alapján megkezdődött a hadászat és stratégia tartalmi alapú elkülönülésének folyamata. Lehet érdekes, de egyáltalán nem meglepő, hogy ez a folyamat egyébként egybeesik az úgynevezett modern tudományok kialakulásával, azzal az időben jól behatárolható eseménnyel, amely ilyen értelemben a jelenleg is ismert tudományágak kialakulásának, illetve a tudományos ismeretek elkülönülésének időszakaként vált ismertté.

Az ipari forradalom is jelentős változásokat eredményezett a létező társadalmakban, ez a 19. század közepére a termelő erők és termelési viszonyok újszerű, átalakuló kapcsolatrendszerében a különféle termelési ágakban, valójában a termelés fejlődéséhez vezetett. A gyorsan kiépülő vasút forradalmasította a szállítást, és az iparban alkalmazott technológiai eljárások olyan technikai újítások bevezetését tették lehetővé, mely új, módosult, fejlettebb fegyverzeti és technikai eszközök megjelenését eredményezte a hadseregekben. A francia polgári forradalom és a napóleoni háborúk harcászati és hadászati eljárásai forradalmi változást idéztek elő a fegyveres küzdelem jellegében, és ez visszahatott a hadseregszervezésre és elősegítette a katonai elméleti nézetek fejlődését, következőképpen változás állt be a hadviselési módban.

A tömeghadseregek által megvívott katonai műveletek tervezése, szervezése és végrehajtása már egyértelműen tudományosan megalapozott szakismeretek birtoklását követelte meg a hadseregek legfelsőbb irányítóitól. A hadvezérek ezt a feladatot már csak jelentékeny létszámú szakközlegekből álló, professzionális szintű, funkcionalitást felmutató katonák csoportjára (ez a *vezérkar*) támaszkodva tudták végrehajtani.

A jelentősen átalakult és megváltozott társadalmi viszonyok, valamint a társadalmi lét különböző területein zajló folyamatok – a tudomány területén végbement változásokhoz hasonlóan – kikényszerítették a termelőerők és termelési viszonyok elért fejlettségi szintjén, a társadalmi munkamegosztás rendszerében eddig is meglevő és létező, társadalmi képességek és képességkapacitások elkülönülését, decentralizálódását.

Ez a folyamat természetesen hatott, és visszahatott az állami szinten megvalósuló politikai vezetés és irányítás gyakorlatára is. Az élet bebizonyította, hogy a korábbi évszázadokban érvényesíthető felfogás (ti. stratégia = hadászat, a hadászat = stratégia) a 19. század utolsó évtizedeiben a politikai, illetve állami felső vezetés szintjén, mint elmélet és gyakorlat nem tartható. Ennek természetesen számtalan oka volt, melyekből a legfontosabbak a következők.

Miközben a fegyveres küzdelmek, a háborúk, a társadalmi közösségek, az országok és szövetségek szintjén – a társadalmi lét fenntartható fejlődése, az érdekek és értékek biztonságának garantálása szempontjából – továbbra is megtartották hasznosságukat, aközben jelentősen megváltozott e háborúk céljainak meghatározási módja és szintje.

A társadalmi mozgások eredményeként létrejött nemzetállamokban a háborúval elérendő célok meghatározása, már a politikai hatalmat gyakorló szervezetek, személyek politikai vitában kérielt, vagy az egyeduralkodói nyomás alatt megvalósuló, legmagasabb szintű, stratégiai szintű döntés eredménye volt.

Ezeknek a stratégiai szintű döntéseknek a kialakításában részt vettek az állam kormányzati tevékenységét megvalósító, a társadalom, különböző létformáit (külügy, belügy, mezőgazdaság, ipar, egészségügy stb.) képviselő felső szintű vezetők. Természetesen ehhez a stratégiai szintű vezetési körhöz tartozott a fegyveres erők irányításáért és vezetéséért felelős személyek csoportja is.

A haderő legfelsőbb szintű vezetője többnyire az uralkodó és/vagy az államfő volt. Azonban a 19. század utolsó harmadában – kevés kivételtől eltekintve – ezt a tevékenységet az érintettek személyesen, a legritkább esetekben gyakorolták. Többnyire a névleges szerepvállalás mellett, vagy azon túl, a fegyveres erők tényleges irányítását a vezérkar közreműködésével a vezérkar főnöke gyakorolta.

A vezérkar főnöke tervező, szervező és irányító tevékenységében, a vezérkarban meghatározó pozíciókat betöltő, magas katonai rangot viselő szakterületi vezetők mellett többnyire a haderőnemek tábornoki karára támaszkodhatott. Ezek a személyek alkották az állami felső vezetés szintjén belül azt a vezetői kört, amely a hadügy elméletének és gyakorlatának társadalmi lét szintjén történő, átalakult tartalmú megvalósulását biztosította. Mégpedig úgy, hogy ezek a személyek képzettségük, felkészültségük, és a társadalom hierarchikus rendjében elfoglalt helyük alapján biztosították a politikai akaratban megfogalmazott társadalmi igény katonai erővel és képességekkel történő megvalósítását a kialakult, illetve a létező társadalmi viszonyok között.

Minderre azért volt szükség, mert a fegyveres küzdelemmel elérendő politikai célok ekkorra már nem egyeztek meg a katonai erővel és képességekkel végrehajtható hadászati célokkal. Sőt, azoknak a képességeknek a létrehozása, kialakítása és fenntartása, melyek a fegyveres küzdelem előkészítésének és megvívásának elengedhetetlen szükséglete, ebben a történelmi időszakban, tehát a 19. század utolsó harmadában nem voltak megteremthetők csak a hadászat keretei között.

Már a német egység megteremtéséért folytatott politikai, gazdasági és katonai küzdelem bizonyította, hogy a fegyveres erők műveleti alkalmazása sikerrel, a nemzetállam szintjén, annak mindenre kiterjedő képességei, azok mozgósítása és bevonása nélkül nem valósítható meg.

A háborúval elérendő politikai célt megjelölő stratégia, a fegyveres erők legmagasabb szintű műveleti alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket ekkor már rábízta a hadásatra. Ennek az elméletnek a gyakorlatát láthatjuk először markánsan az 1866-os porosz–osztrák háború végrehajtása során. A háború kiteljesedése a stratégia és a hadászat különválásának klasszikus eseménye pedig az 1870–1871 között zajló, porosz–francia háború időszakára tehető, amely a porosz királyság által vezetett Kisnémet Szövetség megvalósításán munkálkodó államok és a francia császárság között zajlott.

A hadászat korunk hadviselésében a hadművészet részeként, mint katonai műveleti elméleti és gyakorlati kategória a hadászati cél és feladat, a hadászati csoportosítás, a hadászati tevékenység, a hadászati hadművelet, a hadászati vezetés és tervezés fogalmak tartalmi részeinek bemutatásával jellemezhető.

A hadászat

A *hadászat* a háborús-, a válságreagáló (nem háborús)-, és valójában a békeidőszaki katonai műveletek katonai technikai jellegére, a fegyveres erők szervezetére, felkészítésére, és alkalmazására, a katonai felső vezetés elméleti és gyakorlati tevékenységére, valamint a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire, és törvényszerűségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere.

A hadászat – az érvényes és hatályos katonai stratégia tételeire figyelemmel, valamint a korábbi katonai műveletek tapasztalatai alapján – az ország (az esetleges szövetség) katonapolitikai helyzete, gazdasági-, tudomány-technikai és katonai lehetőségei. Továbbá az új hadviselési eszközök alapján, valamint a valószínűsíthető ellenség műveleti alkalmazására vonatkozó nézetei figyelembe vételével vizsgálja, és kidolgozza a haderő, ezen belül a fenntartott haderőnemek katonai műveletekre való felkészítésének, és hadászati műveleti alkalmazásának tételeit.

Ugyancsak a hadászat feladata, hogy minden létező körülmény figyelembe vételével, meghatározza a fegyveres küzdelem megvívásának fajtáit, formáit, módszereit, és a vezetés irányítás megvalósulásának rendjét. Továbbá a fegyveres erők mindenre kiterjedő hadászati-hadműveleti szinten megvalósuló támogatásának, biztosításának feladatrendszerét.

Fontos rögzítenünk, hogy a hadászat egyben a legfelsőbb katonai vezetés (többnyire a vezérkar) gyakorlati tevékenységének működési területe. Ez a terület egyben kapcsolódási pontot és átfedést jelent a legfelsőbb szinten működtetett stratégiai vezetés rendszeréhez (az állam, illetve szövetség stratégiai vezetési szintjéhez) és ebből adódóan kiterjed a fegyveres erők háborúra történő felkészítésén, és a fegyveres küzdelem vezetésén túl az ország védelmi felkészítésére, valamint a katonai erő hatékony alkalmazását elősegítő országvédelmi feladatok végrehajtására is.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a hadászat valójában *általános elméleti és alkalmazói* részekre tagolható. Az előzőhöz a hadászati tervezés, szervezés, elemzés és értékelés területei, míg az utóbbihoz a hadászati szintű irányítás, vezetés és az ezekhez kapcsolható elemzés és értékelés területei kapcsolhatók.

A hadászat, mint a hadművészet vezető ága közvetlen hatással van a hadművészet két másik területére, a hadműveleti művészetre és a harcászatra is.

Korunkban a hadászat a katonai műveleteknek azt a szintjét jelenti, ahol a funkcionális katonai képességeket hordozó haderőnemek műveleti tevékenysége hatását, illetve hatékonyságát tekintve az összhaderőnemi műveletek formájában biztosítja a kitűzött hadászati-műveleti, illetve a hadászati-hadműveleti célok elérését, megvalósítását. Ebből adódóan korunkban a hadászat a hadviselés módjaként szinte kizárólag összhaderőnemi jellegű, vagyis minden haderőnem számára egységes műveleti formációt jelent.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy korunkban a hadászat kifejezés már nem helyettesíthető a stratégia és a katonai stratégia fogalmi megjelölésekkel.

Befejezés,

avagy a katonai stratégiák alapvető feladata

Világunkat az összetett, a bonyolult és veszélyeket hordozó társadalmi mozgások jellemzik. Ha azonban van bátorságunk, az egyébként közhelyszerű szlogen mögé kukkantani, és merünk szembenézni az objektív tényekkel, van esélyünk az ok-okozati összefüggések megértésére. A helyes diagnózis fél siker a gyógyuláshoz. A sikeres probléma-felismerést azonban csak akkor követheti a hatékony probléma-megoldás, ha e folyamat során tevékenységünket mindvégig ugyanaz a konzekvens, logikus gondolkodás vezérli. Ekkor és csakis ekkor leszünk képesek a társadalmunkban zajló folyamatokat kontrolálni, illetve hatékonyan kezelni, végső soron komplex biztonságunkat garantálni, illetve fejlődésünket fenntartani.

A katonai stratégia az a szilárd alap, amelyre, az ország védelemre való felkészítésének terve, a csapatok vezetése, kiképzése felépül. Konkrétan a haderők különféle doktrínáiban, szabályzataiban és utasításaiban nyilvánul meg.

A katonai stratégiák, csak akkor képesek, a létrehozásukat indokoló küldetésüket betölteni, ha tartalmuk világos, kategorikus és alkalmasak arra, hogy funkcionális szerepüket betöltve hatékonyan hozzájáruljanak a társadalmi közösségek fenntartható fejlődésének megvalósulásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Clausewitz, Karl von: A háborúról I–II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1961–1962

Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989

Dr. Szternák György: A katonai műveletek megvívásának jellemzői napjainkban, levonható következtetések, hatása a hadtudomány fejlődésére. Sereg Szemle, VIII. évfolyam, 3. szám (2010. július–szep-tember)

Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban. Hadtudomány, 2005/4. szám (http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html /2008. 05. 19./)

Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? Kommentár, 2008/1. szám)

Brzezinski, Zbigniew: A nagy sakktábla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999

Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Hadtudomány, 1999/1. szám

Julier Ferenc: A hadvezetés művészete. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931

Csizmadia Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere. Külpolitika, 1998/1. szám

Ágh Attila: Globális kihívás. Magvető Kiadó, Budapest, 1987

Suhay Imre: Hadviselés és hadvezetés. Singer és Wolfran, Budapest, 1940

Giap, Vo Nguyen: A népi háborúról. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960

Kovács Jenő: A hadászat, a geostratégia, a katonai doktrína új irányzatának hatása Magyarország honvédelmi rendszerére. Budapest, ZMKA, Doktori értekezés, 1989

Oliver Stone – Peter Kuznick: Amerika elhallgatott történelme. Hungarian edition, Kossuth Kiadó, 2014. ISBN 978-963-09-7996-2

Prof. dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. II. kötet: Társadalom és hadügy.

Nemzeti Közzolgálati Egyetem Budapest, 2014.

Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. ISBN 978-615-5491-05-4

Prof. dr. Szendy István: Hadügy és hadviselés. Budapest, 2017. Dialóg Campus Kiadó.

ISBN 978-615-5764-57-8 (online) http://akfi-dl.uni.nke.hu/szakmai_kiadványok/index.php

Boda Mihály

Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban

4. rész – A hűség¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.35

Jelen tanulmány egy, az alapvető katonai erények vizsgálatával foglalkozó tanulmány sorozat negyedik része. A tanulmány sorozat célja a) bemutatni az alapvető katonai erények összefüggésrendszerét; b) átgondolni az alapvető katonai erények sokfélétségét; és c) kimutatni az alapvető katonai erényeket, és azok speciális rendszerét a hosszú 19. század magyar hadtudományi írásaiban, azaz a korszak magyar katonai etikai ideológiájában. A tanulmány sorozat első, második és harmadik részében az erények mibenlétével, a hagyományos katonai erénylistákkal, illetve a bátorság, és a becsület erényével foglalkoztam. Most, a negyedik részben a hűség erényét elemzem, és történelmi példák segítségével mutatom be típusait. Az utolsó rész témája az alapvető katonai erények hosszú 19. századi magyar hadtudományos szerepének vizsgálata lesz.

A hűség

A hűség erénye egy közösség, illetve a közösség tagjainak elköteleződésen alapuló, teljes és odaadó szolgálata, amely a közös cél szolgálatában időben egyesíti a hűséges embert a közösséggel.² A hűség erényének a legáltalánosabb szerepe így abban áll, hogy a hűségen keresztül a hűséges ember fenntartja más emberekkel fennálló többé-kevésbé szoros viszonyát, ami által fenntartja a közöttük fennálló közösséget is.³ A hűség erényének egy fontos jellemzője ezért, hogy mindig az emberek egy egyedi közösségéhez való viszony, amelyet a hűséges ember nézőpontjából nézve a nyelvben

1 A tanulmány elkészítését támogatta a Nemzeti Köszolgálati Egyetem a „Hivatásrendi kutatás – A magyar hadügy 1715–1918” pályázat keretében.

2 Royce, Josiah: *The Philosophy of Loyalty*. New York, The Macmillan Company, 1908. 16–21. o.

3 Vö.: Cicero: *A kötelességekről* I.7. In. Cicero válogatott művei, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 296–297. o.

a birtokos eset használatával lehet kifejezni: „az én közösségem”, „az én családom”, „az én barátaim”, „az én szakaszom”.⁴

A hűség erényének gyakorlásához valakinek már a közösséghez kell tartoznia, amihez az szükséges, hogy valamilyen viselkedése miatt kisebb vagy nagyobb megbecsülésben részesüljön. A hűség ennyiben függ a becsülettől. A becsület ugyanis a múltbeli tetteken alapszik, ezért csak időlegesen kapcsol valakit a közösséghez, és az odatartozást újra és újra megbecsülést eredményező tettekkel kell biztosítani. A becsület így képes valakinek a helyét megalapozni a közösségben, azonban nem képes biztosítani azt a helyet a jövőre való tekintettel is. A hűség az az erény, amely által valaki hajlamos lesz a jövőben is ugyanabban a közösségben megbecsüléssel járó tetteket végrehajtani, ahol korábban is. A hűség így ugyan nem képes megalapozni valakinek a közösségbeli helyét, ám képes biztosítani a már megalapozott helyet a jövőre való tekintettel.

A hűség és a becsület viszonya azonban kétoldalú, azaz nem csupán a hűségnek a becsületre való ráépülését foglalja magába, hanem a becsületnek a hűségre való ráépülését. Valaki ugyanis csak attól a közösségtől nyerhet megbecsülést, amelyhez hűséges volt a megbecsülést érő tettéig. Ez a közösség az ő becsületközössége.⁵

Két példa a becsületközösségre: a középkori lovagok közössége, illetve az újkori nemzet. A középkorban folyó, lovagi dominanciájú háborúban a felek több becsületközösséggel is rendelkeztek: éppúgy hűséggel tartoztak uraik felé, mint lovagtársaik felé, akiknek egy része az ellenség oldalán harcolt. A harctéren egymással szemben álló lovagok becsületközössége így részben megegyezett. Ezzel szemben az újkorban a mérvadó becsületközösség megváltozott, sokkal inkább az állam vagy a nemzet jelentette azt, ezért a háborúban egymással szemben álló felek becsületközösségei már nagyrészt különböztek egymástól.⁶ A változás azonban nem feltétlenül szüntette meg a korábbi becsületközösségeket, sok esetben csak gyengítette azok érvényesülését. Például az újkorban is fennmaradt a frontbarátság, amely az ellenséges nemzetállamok katonáit kapcsolta össze egymással a háború szüneteiben.⁷

A hűség erényének alapjául szolgáló elköteleződés lehet szóban vagy írásban kifejezett vállalás, például eskü vagy fogdalom tétele, ám lehet ráutaló módon való viselkedés is, például amikor valaki hosszabb ideig, ám minden kimondott elköteleződés hiányában viselkedik odaadóan. Az előbbi esetben a hűség a tudatosan vállalt elköteleződés végrehajtásában áll, legyen a vállalt elköteleződés akár a haza fegyveres védelme, akár egy szilveszteri fogadalom. Az utóbbi esetben a hűség a részben érzelmi alapon való pártfogása valamilyen konkrét személynek vagy ügynek, akivel vagy amivel a hűséges személy nem pusztán érzelmi, hanem objektív viszonyban is áll.

4 MacIntyre, Alasdair: Is Patriotism a Virtue? 288. o. In Derek Matravers – John Pike (szerk.) *Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology*. New York and London, Routledge and The Open University, 2003; Kleinig, John: *On Loyalty and Loyalties* 19–26. o., Oxford, OUP, 2014.

5 Vö.: Olsthoorn, Peter: *Honor in Political and Moral Philosophy*. 3. fejezet, New York, State University of New York, 2015.

6 Uo.: 73. o.

7 Lásd például: Stemlerné Balogh Ilona: *Frontbarátkozás 1917 tavaszán*. In: *História* 1980/02. <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/80-02/ch20.html> (2017. 11. 15.)

Például a munkatársak felé mutatott hűség a munkatársi együttműködés során adott pozitív érzelmi válasz a munkatársak tetteire és megnyilvánulásaira.⁸

Az elköteleződésnek mindkét esetben az az erkölcsi alapja, hogy a közösség megérdemli a hűséges ember elköteleződést, mert a közösség megbecsüli őt. Mindenféle megbecsülés hiányában a közösség érdemtelen a felé mutatott hűségre és a hűség erényén alapuló viselkedésre. Az érdemtelenség oka nem csupán az lehet, hogy a közösség nem értékelte valakinek az egyébként kiemelkedő tevékenységét, hanem az is, hogy még volt olyan tevékenység, amit értékelhetett volna. Ragaszkodni természetesen az érdemtelen közösséghez is lehet, azonban ez a ragaszkodás nem a hűség erényének a példája, hanem tisztán érzelmi viszony, egyféle „kutyahűség”.

Az elköteleződéssel létrejött szolgálatnak két része van. Ide tartozik azoknak a tetteknek a végrehajtása, amelyek valamilyen módon, például a kifejezett vállalással, kijelölésre kerültek, és ami miatt az elköteleződés létrejött. Ide tartozik azonban a közösség, és a közösség tagjainak a javát célzó proaktív viselkedés is, amely által a hűséges személy keresi meg azokat a lehetőségeket, amelyek által szolgálni tudja a közösséget.

A szolgálat mindkét esetben, a számunkra fontos értelemben, a korábbi elköteleződés fenntartását jelenti.⁹ Egy elköteleződés fenntartása csak akkor minősül hűséges tettetnek, ha az, legalább lehetőség szerint, fizikai és/vagy lelki erőfeszítés árán is megvalósul, azaz, ha a kérdéses ember hajlamos fizikai és/vagy lelki erőfeszítéseket is tenni az elköteleződés fenntartására, ha arra szükség lenne. A hűségre jellemző elköteleződésnek így fenn kell állnia akkor is, amikor az nem jár lemondásokkal, és akkor is, amikor igen.¹⁰

A hűség erénye – hasonlóan a bátorsághoz és a becsülethez – két szélsőség között helyezkedik el, azaz kétféle ellentéte van. A hűség erényének középérték-jellege abból származik, hogy többféle dologban és többféleképpen lehet hűségesnek lenni. Lehet kevesebb vagy több lemondással járó dologban elköteleződni a közösség felé, például egy politikai párt felé. Ha valaki elköteleződik egy politikai pártnak, akkor ő hű maradhat a párt felé, ha csak a pátra szavaz, de akkor még inkább, ha a szavazás mellett aktivistáskodik is a párt számára. Továbbá, mind a szavazást, mind az aktivistáskodást lehet teljes gőzzel vagy félgőzzel folytatni, illetve folyamatosan vagy időnként. Az elköteleződés fenntartása, a szolgálat, így a legtöbb esetben nem a „mindent vagy semmit” elv alapján működik, azaz az elköteleződést nem csupán fenntartani vagy felmondani lehetséges, hanem a felmondás mellett többé vagy kevésbé is fenn lehet tartani. Az elköteleződés fenntartásának „többé vagy kevésbé” jellege miatt meg lehet különböztetni a hűség minimumát és maximumát,¹¹ amelyek

8 Keller, Simon: *The Limits of Loyalty*. Cambridge, CUP, 2007. 15–21. o.; Kleinig, John: *On Loyalty and Loyalties*. Oxford, OUP, 2014. 15–18. o.

9 Comte-Sponville, André: *Kis könyv nagy erényekről*. Budapest, Osiris, 2001. 30–32. o.; Kleinig, John: *On Loyalty and Loyalties*. Oxford, OUP, 2014. 18–19. o.

10 Comte-Sponville, André: *Kis könyv nagy erényekről* 30–32. o., Budapest, Osiris, 2001; Kleinig, John: *On Loyalty and Loyalties*. Oxford, OUP, 2014. 18–19. o.

11 Vö.: Fletcher, George P.: *Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships* 3–4. fejezet, New York and Oxford, OUP, 1993.

határt szabnak a hűség gyakorlásának, és kijelölik azokat a pontokat, ahol az elköteleződés (vagy éppen annak hiánya) a hűség ellentétévé válik.

A minimális hűség azzal az elvvel írható körül, hogy „Ne árulj el engem/bennünket!”. A hűség egyik ellentéte így az árulás, amely attól függően okoz erkölcsi vagy morális kárt, hogy a hűség mely formájával szembeni árulásról van szó. A kár azonban minden esetben annak az – elköteleződéssel létrejövő részleges, ám stabil – azonosulásnak az egyoldalú, és alapjaiban való felszámolásában áll, amely a korábban hűséges ember és a közössége viszonyát jellemezte.

A kérdéses azonosulást talán a legegyszerűbb ilyen viszony, a két ember közötti intim kapcsolat alapján lehet a legjobban megérteni (ami tekinthető a két emberből álló közösség felé mutatott hűségnek). Amikor valaki elköteleződik egy másik embernek, akkor ő bizonyos dolgokban kifejezi megbízhatóságát a másik ember felé, aki erre alapozva megbízhat benne. A megbízhatóság-bizalom viszonyának a kialakulása azzal jár, hogy bizonyos ügyekben a bizalmat tápláló személy a hűséges személyt maga helyett kéri meg ennek vagy annak az ügynek az elintézésére. Például, ha megbízik a szomszédjában, akkor odaadhatja neki a lakáskulcsát, hogy öntözze meg a virágokat, amikor nincs otthon, vagy megkérheti, hogy hozza el a gyermekét az óvodából a sajátjával együtt. A hűséggel és a bizalommal a két ember között intim viszony alakul ki, amely a két ember részleges, de stabil azonosulásában áll: a bizalmat tápláló ember bizonyos ügyekben úgy kezeli a hűséges embert, mint saját maga meghosszabbítását. A hűség minimális határának átlépése, az árulás, ezt az azonosságot számolja fel egyoldalúan és alapjaiban.

A hűség erényéhez így szükséges valamilyen mértékű azonosulás a hűséges ember és a közösség között. Nem mindegy azonban, hogy milyen mértékű ez az azonosulás, hanem a hűségnek az is feltétele, hogy az azonosulás ne legyen teljes. A hűségnek ezért van egy maximális határa is, ami a teljes azonosulás elkerülését jelenti, és ami azzal az elvvel fogalmazható meg, hogy „Ne legyél egy a közösséggel/üggyel!”. Például amíg a nemzeti közösséggel való részleges (de adott esetben kiterjedt) azonosulás a patriotizmus, addig a nemzeti közösséggel való teljes azonosulás a sovinizmus. A sovinizmust a patriotizmustól megkülönböztető jellemző, hogy a sovinizta fanatikusan rajongó, az elköteleződésen túl mást nem érzékelő, a világot egyetlen dimenzióban érzékelni képes személy. A sovinizmus logikája átvihető a hűség alább tárgyalt összes típusára is, azaz nem csupán a patriotizmus túlzott mértékét jelenti, hanem általában véve a hűség túlzott mértékét.

A hűség természetesen megkövetel egyféle egységet a közösség tagjaitól, azonban ez az egység nem azonos a teljes azonosulással. Az egység bizonyos célok elérése érdekében vállalt több-kevesebb azonosulás az időben. Az azonosulásnak időbeli korlátja nincsen, azaz lehet egy egész életen át is kitartani egy közösség és annak céljai mellett, mértékét tekintve azonban van. A teljes azonosulással ugyanis elveszik az a minimális távolság a közösség és az ember között, ami lehetővé teszi annak a megítélését, hogy a közösség megérdemli-e a hűséget, vagy sem. A teljes azonosulás nem a hűség erényének a gyakorlásához, hanem legfeljebb az erkölcsi szempontból vak „kutyahűséghez” vezet.

A hűségnek több típusát is megkülönböztethetjük, annak megfelelően, hogy mennyire egyedi az a közösség, amellyel szemben a hűség fennáll. A legegységibb közösség az embernek a saját magával alkotott közössége, a legáltalánosabb közösség

pedig az általános elvek és értékek által meghatározott közösség. A hűség típusai elrendezhetők egy olyan spektrumon, amelynek a két szélén az embernek a saját egyedi önmaga felé mutatott hűsége, a másik szélén pedig az általános elvek és értékek felé mutatott hűsége áll.¹²

Az embernek saját maga felé mutatott hűsége

Az embernek a saját maga felé mutatott hűsége az embernek a „történelmi önmaga”,¹³ azaz saját korábbi azonosulásai által kialakult önazonossága felé mutatott hűsége.

Az ember a felnövése és az élete során számos közösségnek válik a tagjává, így például tagja családjának, baráti körének, iskolai osztályának, munkatársai körének vagy sportegyesületének. Az ezekben a közösségekben kialakított tagságai, a tagságra jellemző, legalább részben érzelmi azonosulásokon keresztül maradandó nyomokat hagynak az emberben annak tekintetében, hogy az ember kinek és minek tekinti önmagát, vagy amennyiben nincs tudatában ezeknek a maradandó nyomoknak, akkor annak tekintetében, hogy kicsoda vagy micsoda ő. Így az érzelmi azonosulása alapján valaki lehet a házastársa vagy a barátja valaki másnak, illetve a családtagja, vagy a valamilyen értelemben vett társa (például osztálytársa, munkatársa, sporttársa stb.) másoknak. Az embernek a saját maga iránt való hűsége ezen azonosulásoknak a benne hagyott lenyomataihoz való hűség.

A hűségnek ezt a típusát illetően nem arról van szó, hogy az ember valamelyik tagsággal és azonosulással létrehozott közössége felé mutat hűséget, hanem sokkal inkább a közösséget létrehozó tagság és érzelmi azonosulás eredményeként létrejött önazonosságához, azaz a saját történelmének alapuló önmagához. Tulajdonképpen, az ember önmagával szemben mutatott hűsége esetében olyan kicsi bármilyen valódi közösség jelentősége a hűséges és a hűtlen cselekvés megítélésben, hogy azzal összefüggésben a becsületközösséget csak a „közösség” kifejezés jelentésének jelentős kiterjesztésével lehet értelmezni. Ebben az esetben az a közösség, ami előtt az ember becsülettel rendelkezik, saját maga jövőbeli állapotait foglalja magában, azaz például az embert, mint tíz évvel a cselekvése utáni élőlényt; az embert, mint kilenc évvel a cselekvése utáni élőlényt; az embert, mint nyolc évvel a cselekvés utáni élőlényt stb.

Az önmagához való hűség forrása az, hogy az ember elismeri korábbi önmagának és korábbi tetteinek az értékét, és ragaszkodik az olyan tettek végrehajtásához. Ez az önbecsülésre jellemző büszkeség révén lehetséges, azaz amikor az ember büszke arra az emberre, aki ő korábban volt, illetve azokra a tettekre, amelyeket a múltban megtett.¹⁴

Az embernek önmagához való hűségére nem könnyű direkt példát találni. Az ilyen hűség fennállása ugyanis a legtöbb esetben „láthatatlan”, hiszen az ember számára természetes, hogy többé-kevésbé hű a saját korábbi elköteleződéséhez.

12 Vö.: Rorty, Richard: Justice as a Larger Loyalty. 139. o. In. Ethical Perspectives (4), 1997.

13 Fletcher, George P.: Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships. New York and Oxford, OUP, 1993. 16–21. o.

14 Vö.: Ewin, R.E.: Loyalty and Virtues. In. The Philosophical Quarterly (42), 1992. 409. o.

Ugyanakkor a hűség egyik ellentéte, az árulás segítségével találhatunk olyan példát, amelynek a segítségével indirekt módon lehet szemléltetni az ember önmagához való hűségét. Ez a példa az információnyerés érdekében végrehajtott fokozott kihallgatás, vagy köznapin nevéen, a kínzás, illetve az a tapasztalat, hogy a kínzás során a megkínzott személy eleinte magához hűen védelmez bizonyos információkat, ám a kínzás előrehaladtával egyre inkább szembefordul magával, és végül megtörve elmondja azt, amire a kínzók kíváncsiak. David Sussman a következőképpen írja körül ezt a tapasztalatot:

„A kínzás során az áldozat olyan erőszakot szenved el, amely egy, az önmegőrzéshez hasonló képességet károsít meg, aminek azonban az önmegőrzés megkárosításánál mélyebb és alapvetőbb következménye van az áldozatra nézve... Amennyiben az áldozat úgy tapasztalja saját maga egyik részét, mint ami összejátszik a kínzójával, akkor... kételkedik abban is, hogy képes olyan törődésre és elköteleződésre, amely sokkal bensőségesebben és autentikusabban az övé, semmint valaki másé. Akármilyen is a kínzás végső célja, a kínzás arra irányul, hogy az áldozatát valami olyanná alakítsa, ami a morálfilozófia szerint lehetetlen: természetes rabszolgává, heteronóm akarattá. Az áldozat a kínzás során is elegendő szabadsággal és racionalitással rendelkezik ahhoz, hogy magát elszámoltathatónak értelmezze, mindazonáltal, mindennek ellenére úgy tapasztalja magát, mint aki valaki másnak, a gyűlölt ellenségnek, az akaratát fejezi ki.

Még akkor is, ha az áldozat nem törik meg, karakterisztikus áruló kísértéseket fog magában felfedezni. Az áldozat problémája nemcsak az, hogy a teste nem engedelmeskedik, mint amikor az erekció az akarttól teljesen független vágyát nyilvánítja ki, hanem hogy áruló. Ez az árulás nem az áldozat testének önfejlő pszichológiai válaszában áll, hanem abban az érzésében és vágyában, amiben az áldozat felfedezheti akaratának megjelenését...

A kínzás nem csupán megsérti vagy károsítja az áldozat cselekvőképességét, hanem kényszerítve az áldozatot, hogy magát úgy tapasztalja meg, mint aki tehetetlen, ám ugyanakkor bűnrészes is a saját maga ellen irányuló erőszakban, az áldozat cselekvőképességét saját maga ellen fordítja. Ez nem pusztán támadás vagy erőszak az áldozat autonómiája ellen, hanem annak a kiforgatása, egyféle szisztematikus kigúnyolása annak az alapvető morális viszonyoknak, amiben egy egyén áll saját magával és másokkal. Talán emiatt tűnik a kínzás minőségileg rosszabbnak, mint a brutalitás és a kegyetlenség más formái. A háborúra és a rendőri akciókra jellemző erőszak sértheti vagy árthat a cselekvő racionális és önkormányzó képességének, ám az ilyen erőszak nem szükségképpen teszi az áldozatot bűntársá a saját maga ellen alkalmazott erőszakban. Ezekkel ellentétben, a kínzás, nem csak azt foglalja magában, hogy a sértés és az ártás egy másik típusú erőszak, hanem hogy egy rosszabb típusú is, amely kihasználja az áldozat saját közreműködését, ami leginkább megalázásnak hívható.”¹⁵

A hivatáshoz való hűség

A hűség második típusa a hivatáshoz kapcsolódó közösséghez való hűség, amely magában foglalja a hivatás kedvezményezettjeihez való hűséget, és a hivatást ellátók kisebb-nagyobb közösségeihez való hűséget. Például az orvosi hivatás esetében az

15 Sussman, David: What's Wrong with Torture. In. Philosophy & Public Affairs (33), 2005. 29–30. o.

orvosi hűség egyaránt irányul az orvosi hivatás kedvezményezettjei, azaz a betegek felé, a hippokratészi esküt letevő összes orvos és az általuk alkotott orvostársadalom felé, illetve a munkatársként ismert egyes orvosok felé. A katonai hivatás esetében a hivatás kedvezményezettjei a saját társadalom civiljei, illetve általában a civilek, a hivatást ellátók nagyobb közössége a nemzeti hadsereg, a hivatást ellátók kisebb közössége pedig az alegységek tagjai, a bajtársak.¹⁶

A hivatás kedvezményezettjei felé irányuló hűség a saját vagy az általában vett civilek felé irányuló hűség. Minden hivatás része ugyanis, hogy a hivatásgyakorlók társadalmi funkciót látnak el. Ez a katonák esetében részben azt jelenti, hogy külső ellenségtől védik a társadalomnak azt a részét, amelyik nem veszт védelemben. Ennek értelmében a katonák hűsége a saját társadalom civiljei felé irányul.

A hivatás azonban nem csupán a saját társadalomban élő civilek védelmét és a feljuk irányuló hűséget foglalja magában, hanem általában véve a civilek védelmét is. Az európai középkorra jellemző általános funkcionalista elképzelés szerint ugyanis a keresztény társadalom három részre oszlik, a katonákra, akik fizikai téren védik a társadalmat, az imádkozókra, akik spirituális téren védik a társadalmat, és a parasztokra, akik termelő munkát végezve ellátják a társadalmat.¹⁷ A középkori keresztény társadalomnak ez a funkcionális tagolása azonban jóval kiterjedtebben jellemzi az emberi társadalmat, és az indoeurópai népekre,¹⁸ illetve talán minden emberi társadalomra is érvényes.¹⁹ Feltételezve a funkcionalista elképzelés teljes, minden indoeurópai és nem indoeurópai emberre való kiterjesztésének a lehetőségét, azt mondhatjuk, hogy a katonáknak a civilek megvédésében betöltött szerepét abszolút értelemben nem korlátozza az, hogy a katonák nemzeti hadseregekben szolgálnak, hanem a katonai szerep a közelebről meg nem határozott nemzetiségű civilekkel szemben áll fenn. Ez alapján a katonák hűségének nem csupán a saját nemzetállamuk tagjai felé kell irányulnia, hanem a nemzetközi értelemben vett civilek felé is. Manapság ez a hűségviszony a békeműveletekben nyilvánul meg, amelyek kimondott célja nem a saját állam vagy honfitárs védelme, hanem egy másik állam civiljeinek a védelme.

A katonai hivatáshoz való hűség a hivatás kedvezményezettjei felé irányuló hűség mellett magában foglalja a hivatást ellátók kisebb és nagyobb közösségei felé irányuló hűséget is. Az olyan nagyobb egységek, mint a hadsereg felé mutatott hűség alapja a közös szellemiség és értékek, a *l'esprit de corps*, a kisebb katonai egységek tagjai felé mutatott hűségnek pedig a bajtársiasság. A hűség mindkét esetben azon alapszik, hogy a katonák kölcsönösen megbíznak egymásban, illetve bíznak abban, hogy segíteni fogják egymást a veszélyben. A bizalom és a hűség ugyanis ugyanannak a viszonynak a két oldala. A hűséget eredményező elköteleződéssel valaki megbízhatóságot fejez ki mások felé, akik ezért megbízhatnak benne, az elköteleződéssel létrejövő

16 Vö.: Kleinig, John: *On Loyalty and Loyalties*. Oxford, OUP, 2014. 213–216. o.

17 Adalberon: *Carmen ad Robertum regem*. (részl.) In Sz. Jónás Ilona (szerk.) *Középkori egyetemes szöveggyűjtemény* (Európa és Közel-Kelet) 194–195. o., Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

18 Vö.: Dumézil, George: *L'idéologie tripartite des indo-européens*. Bruxelles, 1958.

19 Ilyen általános jellegű vizsgálat ugyan nem áll a rendelkezésemre, azonban az indoeurópai „határ” átlépésére történtek kísérletek: lásd pl. Brough, John: *The Tripartite Ideology of the Indo-Europeans: An Experiment in Method*. In *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (22), 1959.

hűség így bizalmat hoz létre másokban. Ennek a folyamatnak a fordítottja is működik, azaz amikor valaki megbízik egy másik személyben, akkor ez a másik személy azzal tudja meghálálni a belé vetett bizalmat, hogy hűségesen kitart a benne megbízó személy mellett. Ebben az esetben a bizalom hozza létre a hűséget.²⁰

Bár a két hűségtípus egyaránt arra épül, hogy a katonák egy közösség tagjaiként szolidárisak egymással, a kettő fontos tekintetben különbözik is egymástól. A *l'esprit de corps* és a bajtársiasság között az az alapvető különbség, hogy amíg a *l'esprit de corps* a hadsereg vagy a nagyobb egységek közös értékeihez, és azok közös és tudatos elfogadásához kapcsolódik, ami által a katona valami nálánál jelentősebbnek válik a részévé és egy közösség tagjává, addig a bajtársiasság sokkal inkább a kisebb egységek tagjai közötti viszony, amely által a katona vagy intim, vagy szerepszerű kapcsolatba kerülve más emberekkel lesz része egy közösségnek.²¹

A bajtársiasság egyik típusa az emberek közötti intim viszony, ami leginkább a barátságra hasonlít, azonban alapvetően különbözik is attól. A barátság személyesebb jellegű intim kapcsolat, amelyet a közös személyiségjegyek vagy a közös érdeklődés határoznak meg.²² Ezzel szemben a bajtársiasság sokkal személytelenebb, amelyet az ugyanabban a közösségben való közös tagság, és a közös tagsággal együtt járó közös tapasztalatok és közös élmények (például a közös kiképzés vagy harci események) alapoznak meg. A közös tapasztalatok és élmények tartalma olyan viszonyt alakít ki a katonák között, amelyben a bajtársak tartanak attól, hogy a másikat elvesztik, például, mert az meghal vagy, mert elveszti a becsületét (ami által kikerül a közösségből).²³

A bajtársiasság ezen formáját szokás a bajtársak közötti szorosabb szociális kapcsolat miatt szociális összetartozásnak is nevezni. Ezzel szemben a bajtársiasságnak létezik egy másik típusa is, amit szerep-összetartozásnak (*task cohesion*) hívunk.²⁴ A bajtársiasságnak ebben a formájában a bajtársakat nem az intim kapcsolatok kötik össze, hanem az a szerep, amit ők betöltenek az egység életében és feladatainak megoldásában. Ennyiben a bajtársak kiegészítik, és ezért támogatják egymást a közös feladat végrehajtása során.

A bajtársiasság példái közé tartozik a másokért való önfeláldozás, illetve az összecsiszolt, közös és sikeres feladat-végrehajtás. Erich Maria Remarque szépirodalmi eszközökkel élve és hosszan kifejtve írta le, hogy miként alakul ki és működik a szociális összetartás értelmében bajtársiasság az első világháborúban (1914–1918) harcoló német katonák között, az idősebb Helmuth von Moltke pedig lejegyezte azt,

20 Rosanas, Josep M.-Velilla, Manuel: Loyalty and Trust as the the Ethical Bases of Organizations. In Journal of Business Ethics (44), 2013. 56. o.

21 Vö.: Manning, Frederick J.: Morale and Cohesion in Military Psychiatry. In. Franklin D. Jones et al (szerk.) Textbook of Military Medicine, Part I. 4–5. o. Military Psychiatry: Preparing in Peace for War, Falls Church (VA), US Department of Army, Office of the Surgeon General, 1994.

22 Vö.: Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. 1157a ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 223. o.,

23 Vö.: Du Picq: Battle Studies. New York, The MacMillan Company, 1921. 122. o.

24 Vö.: Forsyth, Donelson R.: Group Dynamics. Belmont (Canada), Wadsworth Cengage Learning, 2010. 119–120. o.

hogy az ilyen bajtársiasság igen hatékony a harctéren a német egyesítési háborúkban (1864, 1866, 1870–71).

„Kipróbálták rajtunk az összes lehetséges kaszárnyai fogást, és gyakran üvöltöttünk mér-günkben. Néhányan közülünk bele is betegedtek ebbe, sőt Wolf meghalt tüdőgyulladásban. De nevetségesnek tartottuk volna, ha beadjuk a derekunkat. Kemény, gyanakvó, érzéketlen, bosszúvágyó, durva emberekké váltunk, és ez jól volt így, mert éppen ezekre a tulajdonságokra volt szükségünk. Ha ilyesfajta kiképzés nélkül küldtek volna ki bennünket a lövészárokbá, a leg-többen talán megbolondultunk volna. Így azonban elő voltunk készítve arra, ami ránk várt.

Nem törtünk össze, alkalmazkodtunk mindenhez, húszéves korunk segített ebben, ami viszont sok egyebet megnehezített. A legfontosabb azonban az volt, hogy fölébredt bennünk egy szilárd, gyakorlati összetartozás-érzés, ami a harctéren a lehető legjobb dologgá vált, amit csak a háború teremthetett meg: a bajtársi érzés!”²⁵

„A front ágyúdörgése menedékhelyünk körül zümmög. A tűz fénye lobog az arcunkon, árnyékok táncolnak a falon. Néha tompa dörrenés hallatszik, a pajta beleremeg. Repülőbombák. Egyszer távoli kiáltásokat hallunk. Nyilván eltaláltak egy barakkot.

Repülőgépek berregnek; a géppuskák kattogása erősödik. De innen semmilyen fény nem szivárogo ki, amit észre lehetne venni.

Így ülünk egymással szemben, Kat meg én, két elnyűtt kabátos katona, akik libát sütnék éjnek idején. Nem beszélünk sokat, de tele vagyunk gyengéd érzésekkel egymás iránt, gyengé-debbekkel, mint amit a szerelmesek érezhetnek egymás iránt, legalábbis úgy gondolom. Két ember két apró szikrája az életnek, ezek vagyunk, odakint éjszaka van, a halál köre.”²⁶

„Bajtársiasság volt az, amikor hadjárataink során egyes egységek harcba keveredtek, és a többiek azonnal siettek segítséget, támogatást nyújtani.”²⁷

A közösséghez való hűség

A hűség harmadik típusa a kisebb-nagyobb, nem a hivatáshoz kapcsolódó közössé-gekhez való hűség. Az ilyen hűség alapvető alkotóeleme az a viszony, amely által a közösséghez tartozó hűséges ember a közösségét, illetve a közösséghez nem tartozó embereket értelmezi. Ez a viszony a „mi-ők” viszony. A „mi-ők” viszony meghatároz egy egyedi közösséget, amelynek a határait az jelöli ki, hogy kik tartoznak a „mi”-be.²⁸

A kisebb-nagyobb közösségek közé tartozik a család, a haza, a nemzet vagy pél-dául a keresztény Isten által szimbolizált keresztény közösség. Ezek közül számunka most a haza a legfontosabb. A közösséghez, mint hazához való hűséget patriotizmus-nak nevezzük. Hazával rendelkezni legalább háromféleképpen lehet: földrajzi hazá-val rendelkezni, azaz szoros kapcsolatban állni valamilyen földrajzi területtel; erköl-csi hazával rendelkezni, azaz egy olyan összetett társas életforma részének lenni,

25 Remarque, Eric Maria: Nyugaton a helyet változtatlan. Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2008. 26–27. o.

26 Uo.: 78. o.

27 Moltke, Helmuth von: Hadtudományi írárok. (részletek) 365. o. In. Kocsis Bernáth (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.

28 Vö.: Gelven, Michael: War and Existence: a Philosophical Inquiry. University Park – PA, Pennsylvania State University Press, 1994. 133–180. o.

amely a társulás tagjainak a prosperálásával jár együtt; és végül politikai hazával rendelkezní, azaz nemzeti közösség tagjának lenni.²⁹ A hazának ez a három formája egymástól függetlenül is létezhet, azonban sok esetben mégis egybeesik.

A politikai haza tipikusan magában foglal egy erkölcsi közösséget, a szülőföldet, az anyanyelvet, a kultúrát, a társadalmi és politikai intézményeket, a honfitársakat és a hazával azonos állam polgárait, ahogyan ezek az összetevők a történelem során megjelentek, alakultak, és fennállnak. A politikai hazát alkotó egyes részek az által lesznek egy-egy ember sajátjait, azaz azáltal lesz a szülőföld valaki szülőföldje, az anyanyelv valaki anyanyelve, a kultúra valaki kultúrája stb., hogy ő a kérdéses területen élő közösségben nő fel, vagy tölt el megfelelően hosszú időt az adott területen és az adott kulturális közösségben.

Ennek megfelelően, a közösséghez való hűség erényének az az egyik forrása, hogy az ember tartozik annak a politikai közösségnek, amelynek a részévé vált. A közösség tagjává válás ugyanis nem annyira (vagy nem csak) a későbbi tag erőfeszítésén múlik, hiszen az ő gondolkodásmódja és személyisége a közösségi taggá válás folyamatának az elején még nem létezik, hanem a közösség és a közösség tagjainak az erőfeszítésén. A közösség és a közösség tagjai azok, akik felnevelik őt, érzékelnyítik az adott természeti és mesterséges szépségekre, bevezetik a kultúrába és szocializálják. A taggá válást így célszerűbb olyan folyamatként megfogalmazni, amely által a közösség tagjává alakítja és fogadja az embert.³⁰

A közösséghez való hűségre vagy túlságosan könnyű, vagy túlságosan nehéz pozitív példát találni. Ennek az az oka, hogy azok a katonák, akik hosszabb ideig és komoly megpróbáltatások közepette is szolgálták a hazájukat, mind-mind pozitív példa lehetnének (ezért könnyű példát találni), azonban ezekben a példákban a hűséget nehéz látványosan tetten érni (ezért nehéz példát találni). Ha azonban ismét a hűség erényének egyik ellentétjét, az árulást vizsgáljuk, akkor már sokkal könnyebb helyzetben vagyunk. Úgy vélem, hogy a náciikkal a második világháborúban kollaboráló, és a háború után árulásért elítélt állami vezetőket lehet a közösségüket eláruló személyeknek tekinteni. Ebbe a körbe tartozik a francia Philippe Pétain marsall, a norvég Vidkun Quisling vagy a magyar Szálasi Ferenc (a „quisling” kifejezés a skandináv nyelvekben és az angolban az „áruló” kifejezés szinonimájává vált).³¹ Ezeknek a személyeknek a tevékenységében közös, hogy a saját országuk vezetőiként egyaránt hathatós és kitartó segítséget nyújtottak egy, az országukat és a társadalmukat megszálló idegen hatalomnak a megszállás fenntartásában és elmélyítésében. Ezzel elodázták az ország függetlenségének kivívását és súlyos erkölcsi, fizikai és érzelmi károkat okoztak az ország lakosságának és a hazájuknak. Az alábbi idézet Nagy Vincétől, a Szálasi-per (1946) ügyészének a visszaemlékezéséből származik:

29 Szűcs Jenő: A nemzet historikuma és a történetiszemlélet nemzeti látószöge. Hozzászólás egy vitához. In: Nemzet és történelem, Budapest, Gondolat, 1984. 112–114. o.; Kleinig, John: On Loyalty and Loyalties. Oxford, OUP, 2014. 245–256. o.

30 Viroli, Maurizio: For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism. Oxford, OUP, 2003. 9. o.; vö.: Ewin, R. E.: Loyalty and Virtues. In: The Philosophical Quarterly (42), 1992. 407–409. o.

31 Vö. pl.: <http://www.dictionary.com/browse/quisling>.

„Ekkor Ries István, a koalíciós kormány szociáldemokrata igazságügy-minisztere magához kéretett, és ezzel a megtisztelő ajánlattal fordult hozzám:

– Hajlandó volna-e, kolléga úr – (azelőtt mindketten mint ügyvédek jó kartársi viszonyt tartottunk egymással) –, a három fő háborús bűnös, Bárdossy, Imrédy és Szálasi közül valamelyiknek az ügyében a vádló ügyészi szerepet vállalni, s ha igen, melyiket választja?

– Nagyon megtisztelő reám a feladat felkínálása. Noha egész ügyvédi pályám alatt mindig védő voltam, mégis Károlyi Mihály és Hock János történelmi pereiben a védői tisztség betöltése után – ilyen háborús bűnösök egyikét ügyészként vádolni igazán méltó betetőzése volna jogászai pályámnak. Nagyon köszönöm, miniszter úr, hogy rám gondolt.

– Tehát melyiket választja?

– Határozottan és csakis Szálasit.

– Miért csakis? – kérdezte Ries.

– Mert véleményem szerint Bárdossy és Imrédy alkotmányosan kinevezett miniszterelnökök voltak, tehát ilyen minőségben elkövetett tetteikért az 1848-as törvények értelmében csak parlamenti bíróság által vonhatók felelősségre. Feltétlenül bűnösnek tartom őket is az országnak és népünk kárára elkövetett többrendbeli cselekményben. Parlamenti bíróság előtt szívesen vállalnám velük szemben a vádlói szerepet. De alkotmányos érzésemnél fogva nem vállalnám közönséges büntetőbíróság előtt. Így hát Szálasit választom, aki nem alkotmányos úton jutott a hatalomhoz. Idegen hatalom fegyvereivel, tankjaival és pénzével, erőszak és államcsíny útján ragadta magához a hatalmat anélkül, hogy a nép vagy a parlament megnyilatkozott volna mellette. Büntetőjogi szempontból pedig közönséges bűntevőnek, több sokrendbeli gyilkosság és emberölés tettesének tartom, amiket vagy mint felbujtó, vagy mint bűnrészes, társtettes követett el.”³²

Az elvhűség

Végül a hűség negyedik nagyobb típusa az elvhűség, amely esetében a hűség olyan elvont dolgokhoz kapcsolódik, mint az elvek (jogok)³³ és az értékek,³⁴ Valaki akkor hű valamilyen elvhez, ha hajlamos az elv alapján cselekedni, ha pedig valaki hű valamilyen elvhez, akkor a kérdéses elv az ő elve, vagy ő a kérdéses elv embere.

Az elvhűség forrása az embernek az autonóm választása, hogy ő egy bizonyos elvet szeretne kitartóan követni. Ez a választás részben vagy egészben független attól, hogy valakivel mi történt a felnövése során, hogy valaki milyen közösségek tagja vagy hivatás gyakorlója. A választás jellegzetessége, hogy az ember autonóm módon, azaz saját maga által átgondoltan, mérlegelve és döntést hozva fogad el egy elvet az élete és tettei irányítójaként.

Sokféle elv létezik, amelyek mindegyikéhez lehet hűnek lenni. Az elvek egyik kiemelkedően fontos típusába az általános és morális jelentőséggel rendelkező elvek tartoznak. Az általános és morális elvek minden emberre kiterjednek, abban az

32 Nagy Vince: Októbertől októberig. Budapest, Európa–História, 1991, 334–355. o.
<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/nagyv.htm>.

33 Rorty, Richard: Justice as a Larger Loyalty. In. Ethical Perspectives (4), 1997. 139. o.

34 Kleingeld, Pauline: Kantian Patriotism. In. Philosophy & Public Affairs (29), 2000. 317. o.

értelemben, hogy minden emberre nézve előírást jelentenek, vagy minden emberre nézve védettséget alapoznak meg. Az általános és morális elveket az előbbi esetben morális kötelességeknek nevezzük, az utóbbi esetben pedig emberi jogoknak.³⁵

A hűség eddig tárgyalt típusaihoz hasonlóan, most is könnyebb olyan példát találni, ami által indirekten lehet szemléltetni az elvhűség erényét, azaz megmutatva, hogy milyen az, amikor valaki elárul bizonyos elveket. Ebben az értelemben az általános és morális elvek elárulására kiváló példát szolgáltat az emberiség elleni bűncselekmények végrehajtását tiltó elvek áthágása. A második világháborút követően mind Európában (Nürnbergben), mind Japánban (Tokióban) lezajlottak a vesztes oldalon álló és háborús bűncselekmények által érintett személyek elleni perek. A perek során a megfogalmazott vádpontok között szerepelt az emberiség elleni bűncselekmény vádpontja is. Az egyik személy, akit emberiség elleni bűncselekmény elkövetésével vádoltak meg Nürnbergben, Ernst Kaltenbrunner SS-tábornok volt. Kaltenbrunner 1943 elejétől a zsidók deportálásáért felelős intézmények, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA) és a Biztonsági Szolgálat (SD) vezetését látta el. Kaltenbrunnert a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék bűnösnek találta többek között, az emberiség elleni bűncselekmény elkövetésében, és kötél általi halálra ítélte. Az ítéletet 1946 októberében hajtották végre. Alább a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék ítéletéből található egy részlet. „Kaltenbrunner vádolt az első [összeszövetkezés a többi vádpont elkövetésére B. M.], a harmadik [háborús bűncselekmény elkövetése B. M.] és a negyedik [emberiség elleni bűncselekmény elkövetése B. M.] vádpontban. ...

Háborús bűncselekmények és emberiség elleni bűncselekmények

Amikor 1943. január 30-án a Biztonsági Rendőrség és az SD vezetője, illetve az RSHA feje lett, Kaltenbrunner olyan szervezetek vezetését vállalta el, amelyek magukban foglalták a Gestapot, az SD-t és a Bünyügyi Rendőrséget is. Mint az RSHA vezetője, Kaltenbrunnernek hatalmában állt védőőrizetet elrendelni és szabadon engedni bárkit a koncentrációs táborokból. Az ilyen parancsokat az ő aláírásával adták ki. Kaltenbrunner ismerte a koncentrációs táborokban uralkodó körülményeket, és kétség kívül meglátogatta Mauthausent, ahol – a szemtanúk állítása szerint – látta, ahogy a bemutató részeként foglyokat végeznek ki akasztással, tarkón lövéssel, és elgázosítással. Maga Kaltenbrunner is adott utasítást foglyok kivégzésére, és az irodáján keresztül érkeztek az eredetileg Himmlertől származó a kivégzési parancsok is. A háború végén Kaltenbrunner részt vett a koncentrációs táborok lakóinak evakuálásában és sokuk megsemmisítésében, hogy megakadályozza a Szövetséges hadsereget a felszabadításukban...

Konklúzió

*A Bíróság úgy találja, hogy Kaltenbrunner nem bűnös az első vádpontban, de bűnös a harmadik és a negyedik vádpontban.*³⁶

Az elvek egy másik, hasonlóan fontos típusába a hivatások elvei tartoznak. Egy hivatás elvei előírják, hogy a hivatás gyakorlójának miként kell viselkedni azokban a

35 Vö.: Rorty, Richard: Justice as a Larger Loyalty. In. Ethical Perspectives (4), 1997. 139. o.

36 International Military Tribunal, Judgement of 1 October 1946. 111–113. o.
http://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf

helyzetekben, amikor meghatározott eredmény elérése végett a hivatást gyakorolni kell. Például az az elv, hogy „A katonáknak a csatában, a csata megnyerése végett, meg kell ütközniük az ellenséggel, és adott esetben még az életüket is fel kell áldozniuk!”, a katonai hivatás egyik elve. A hivatás elveihez azonban azokban a helyzetekben is lehet ragaszkodni, amikor azoknak az elveknek az eredményes gyakorlása már nem lehetséges. Például, amikor a katonákat várban vagy egyéb helyen az ellenség reménytelenül körülzárja, akkor a körülzártaknak legalább két választásuk van: vagy feladják a védett helyet (szabad elvonulásért vagy fogságért cserébe), vagy a katonai hivatás elvének az iránymutatása alapján megütköznek az ellenséggel, és adott esetben feláldozzák az életüket is (anélkül, hogy reményük lenne a csata megnyerésére). Ebben az esetben a katonák a katonai hivatás egyik elvéhez hűen viselkednek.

A magyar történelem egyik kiemelkedő példája a katonai elvhűsége Zrínyi Miklós hősie helytállása Szigetvárnál. Dédunokája a *Szigeti veszedelem* c. művében a következőképpen örökítette meg az eseményeket:

*„Pars decima quinta
(Tizenötödik ének)*

1.

Bán végső óráját közelgetni látja,
Az egész seregét csoportba hivatja,
Azokat is, az kik mentek volt az harcra,
Kik közül Deli Vid ott maradt csak maga.

2.

És így szól őnékik: „Vitézek, látjátok,
Most mi állapotban velem együtt vagytok:
Nem csak kárt hoznak ránk törökök, tatárok,
De tűz, de vas, de minden elementumok.

3.

Mindenképpen próbál az Isten bennünket,
Valamint az ötvös tűzben arany művet,
És mivelhogy látja az mi hűségünket,
Égben szép koronát nekünk készíttetett.

4.

Nem haragszik már ránk, mert itt büntetését
Megvette büneinkért, s igaz törvényét
Beteljesítette: most hűség érdemét
Az nagy menyben készíti, s oda visz minket.

5.

Ne irtózzunk azért mi halálra menni,
Mely örök örömré grádcicot fog adni.
Ma, vitézek, éltünket el kell veszteni,
És ma minden próbánkat lepecsétölni.

6.

Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk,
Egész ez világnak ezzel példát hagyjunk.
Ma mi tisztességet nevünkre szállítunk,
Mai nap szépéti minden elmúlt dolgunk.

7.

Nem hurcol bennünket pogány eb porázon,
Nem visz minket császár kötve triumfuson;
Végső óránkon is az török romoljon,
Lássa, keresztyénnek hogy az Isten nagyon.

8.

Mivel az tűz miát itt nem maradhatunk,
Mihent Isten engedi az hajnalt látnunk,
Kimenjünk az várbul, és ott megmutassuk:
Kik voltunk éltünkben, most is azok vagyunk.”³⁷

Az alapvető katonai erények mibenlétének és típusainak az áttekintését követően a tanulmány sorozat utolsó részében ezen erénytípusok előfordulását vizsgálom meg a hosszú 19. század magyar hadtudományos irodalmában.

37 Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. 15. ének 1–8. vers <http://mek.oszk.hu/01100/01136/01136.htm#15>.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adalberon: Carmen ad Robertum regem. (részl.) In. Sz. Jónás Ilona (szerk.) Középkori egyetemes szöveggyűjtemény (Európa és Közel-Kelet), Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- Brough, John: The Tripartite Ideology of the Indo-Europeans: An Experiment in Method. In Bulletin of the School of Oriental and African Studies (22). 1959.
- Cicero: A kötelességekről I. In. Cicero válogatott művei. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- Comte-Sponville, André: Kis könyv nagy erényekről. Budapest, Osiris, 2001.
- Dumézil, George: L'idéologie tripartite des indo-européens. Bruxelles, 1958.
- Du Picq: Battle Studies. New York, The MacMillan Company, 1921.
- Ewin, R. E.: Loyalty and Virtues. In. The Philosophical Quarterly (42), 1992.
- Fletcher, George P.: Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships. New York and Oxford, OUP, 1993.
- Forsyth, Donelson R.: Group Dynamics. Belmont (Canada), Wadsworth Cengage Learning, 2010.
- Gelven, Michael: War and Existence: a Philosophical Inquiry. University Park – PA, Pennsylvania State University Press, 1994.
- International Military Tribunal, Judgement of 1 October 1946, http://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf.
- Keller, Simon: The Limits of Loyalty. Cambridge, CUP, 2007.
- Kleingeld, Pauline: Kantian Patriotis. In. Philosophy & Public Affairs (29), 2000.
- Kleinig, John: On Loyalty and Loyalties. Oxford, OUP, 2014.
- Manning, Frederick J.: Morale and Cohesion in Military Psychiatry. In Franklin D. Jones et al (szerk.) Textbook of Military Medicine, Part I. Military Psychiatry: Preparing in Peace for War, Falls Church (VA), US Department of Army, Office of the Surgeon General, 1994.
- MacIntyre, Alasdair: Is Patriotism a Virtues? In Derek Matravers – John Pike (szerk.) Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology. New York and London, Routledge and The Open University, 2003.
- Moltke, Helmuth von: Hadtudományi írások (részletek). In Kocsis Bernáth (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
- Nagy Vince: Októbertől októberig. Budapest, Európa-História, 1991, <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/nagyv.htm>.
- Olsthoorn, Peter: Honor in Political and Moral Philosophy. New York, State University of New York, 2015.
- Remarque, Eric Maria: Nyugaton a helyet változatlan. Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2008. Rorty, Richard: Justice as a Larger Loyalty. In. Ethical Perspectives (4), 1997.
- Rosanas, Josep M.-Velilla, Manuel: Loyalty and Trust as the the Ethical Bases of Organizations. In Journal of Business Ethics (44), 2013.
- Royce, Josiah: The Philosophy of Loyalty. New York, The Macmillan Company, 1908.
- Stemlerné Balogh Ilona: Frontbarátkozás 1917 tavaszán. In. História 1980/02. <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/80-02/ch20.html> (2017.11.15.).
- Sussman, David: What's Wrong with Torture. In. Philosophy & Public Affairs (33), 2005.
- Szűcs Jenő: A nemzet historikuma és a történet szemlélet nemzeti látószöge. Hozzászólás egy vitához. In: Nemzet és történelem, Budapest, Gondolat, 1984.
- Viroli, Maurizio: For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism. Oxford, OUP, 2003.
- Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem, <http://mek.oszk.hu/01100/01136/01136.htm#15>.

Jójárt Krisztián

A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrajnai tapasztalatok tükrében¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.49

 A cikk a hibrid hadviselés elméletének változását járja körül, különös figyelmet szentelve Alekszandr Bartos, orosz hadtudományi gondolkodó munkáinak. Miközben Bartos – más orosz katonai szakértőkhöz hasonlóan – a Nyugatnak tulajdonítja a hibrid hadviselés alkalmazását, megállapításai – jelen tanulmány szerzője szerint – valójában az ukrajnai háború orosz tapasztalatain alapulnak.

A jelen tanulmány az úgynevezett hibrid hadviselésről szóló orosz katonai gondolkodás fejlődését járja körül, kiemelt figyelmet szentelve Alekszandr Bartos orosz hadtudományi gondolkodó írásainak. Bár Bartos nem tartozik a legismertebb orosz katonai gondolkodók körébe, azon kevesek egyike, akik a(z) – orosz hadtudományi munkákban korábban idegen – hibrid háború kifejezést átemelve a nyugati szakirodalomból, széles körben publikálnak annak összefüggéseiről. Bartos írásai azért figyelemre méltóak, mert úgy tűnik, mintha az azokban felvetett elméleti problémák Oroszország Ukrajna ellen vívott újszerű háborújának gyakorlati tapasztalatain alapulnának. Amennyiben Bartos gondolatait valóban az ukrajnai háború tanulságai ihlették, akkor azok a hibrid hadviselés elméletének változására, egyben a hibrid hadviselés korlátjaira mutatnak rá.

A hibrid hadviselés az orosz katonai gondolkodásban

A hibrid hadviselés eredeti jelentésében – a kifejezést először használó William J. Nemeth tanulmányában – a csecsen gerillák által az orosz haderő ellen alkalmazott reguláris és irreguláris hadviselés elegyét jelentette. 2002-es tanulmányában Nemeth

1 A cikk a Nemzeti Kutatási, Innovációs és Fejlesztési Hivatal támogatásával, az 129243-as számú, „Hagyomány és rugalmasság Oroszország biztonság- és védelempolitikájában” nevű projekt keretében valósult meg.

úgy érvelt, hogy a csecsen társadalom különleges, hibrid helyzete (ti. átmenet a premodern, klán-alapú és a modern társadalom között) egy sajátos, se nem tisztán gerilla, se nem tisztán hagyományos hadviselési formát hívott életre. A csecsenek által alkalmazott módszer ötvözte a gerilla harcmodort a szovjet és nyugati katonai doktrínák, valamint a modern technológia alkalmazásával.²

Nemethnek a hibrid hadviselésre alkotott fogalmát ma a nyugati szakirodalom széles körben az Oroszország által Ukrajna ellen, 2014 tavasza óta folytatott újszerű háború leírására használja.³ Lényegi különbség azonban az eredeti fogalomhoz képest, hogy az irreguláris és konvencionális hadviselés ötvözését Ukrajnában egy állami szereplő, Oroszország valósította meg, mely hivatalosan mindmáig tagadja részvételét a kelet-ukrajnai konfliktusban. Moszkva tervezte és koordinálta az Ukrajna elleni katonai műveleteket, melyek végrehajtását nagyrészt proxy-szereplők, kisebb – ám időnként meghatározó – részét pedig maga az orosz hadsereg végezte.

Miközben az orosz szakirodalomban korábban nem volt jelen a hibrid hadviselés kifejezés, az – köszönhetően a fogalom széleskörű (már-már parttalan) használatának Nyugaton – mára meghonosodott az orosz katonai gondolkodásban is. Ironikus módon, az orosz szakértők szerint a Nyugat az, mely hibrid háborút folytat Oroszország ellen. A nyugati értelmezéssel ellentétben, mely a hibrid hadviselést egy hadművelleti-hadászati fogalomként írja le, az orosz szakértők gyakran tekintenek a hibrid háborúra egy nyugati *nagystratégiai*ként, melynek célja a Nyugattal szemben álló országok (mindenekelőtt Oroszország) gyengítése, feltartóztatása.

Alekszandr Bartos, az orosz Hadtudományi Akadémia tagja szerint „... a hibrid háborúk tulajdonképpen új típusú nemzetközi szembenállás alakulnak, és a stratégiai nukleáris elrettentés mellett hatékony, nem-nukleáris elrettentési eszközöket jelentenek Oroszország ellenfelei számára.”⁴ Dmitrij Trenin, a Carnegie Moscow Center igazgatója arról értekezik, miként kerülhető el a katonai eskaláció a hibrid háború korszakában. Elemzésében a hibrid háborút a hidegháború analógiájaként használja az Oroszország és a Nyugat közti új szembenállás leírására.⁵ Ez az értelmezés jelentőségében túlmutat azon, hogy melyik fél alkalmazza a hibrid hadviselést. Meghatározó orosz katonai gondolkodók szerint ugyanis a technológia (következésképp pedig a technológiailag legfejlettebb országok, mindenekelőtt az Egyesült Államok) határozza meg a jövő

2 Rácz, András: Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist. The Finnish Institute of International Affairs, 2015.
<https://www.fiaa.fi/en/publication/russias-hybrid-war-in-ukraine> (Letöltés ideje: 2019. január 8.) p. 28.

3 A hibrid háború fogalmának változását részletesen bemutatja Rácz András fent idézett tanulmányának 2. fejezete.

4 Бартош, Александр: Россия в эпоху гибридных войн. Независимое Военное Обозрение, 2017. október 20.
http://nvo.ng.ru/gpolit/2017-10-20/1_970_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

5 Trenin az angol nyelvű cikkben a hidegháborúhoz hasonlóan (Cold War) a hibrid háborút (Hybrid War) is nagy kezdőbetűvel írja, ezzel is hangsúlyozva, hogy egy történelmi korszakról, nem pedig a háború milyenségéről van szó. Trenin, Dmitri: Avoiding U.S.–Russia Military Escalation During the Hybrid War. Carnegie Moscow, 2018. január 25.
<http://carnegie.ru/2018/01/25/avoiding-u.s.-russia-military-escalation-during-hybrid-war-pub-75277> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

háborújának formáját.⁶ Trenin és Bartos olvasatában a hibrid háború a jövő hadviselési formája, mely – Trenin hidegháborús hasonlatát alapul véve – valószínűleg tartósan meghatározó marad.

Számos, az orosz stratégiai gondolkodásról szóló munkában megjelenik az *objektív* és *szubjektív tényezők* alkotta fogalompár.⁷ Vaszilij Szokolovszkij, egykori szovjet vezérkari főnök szerint a fegyveres konfliktus általános szabályainak (objektív tényező) ismerete teszi lehetővé a parancsnok számára a katonai események természetének előrejelzését, illetve ezen szabályok sikeres alkalmazását (szubjektív tényező) a jövő háborújában.⁸ Szokolovszkij szerint a „... stratégia szabályai objektívek és pártatlanul vonatkoznak mindkét szembenálló félre”.⁹

Ha elfogadjuk, hogy a hibrid hadviselés a modern háború általános formája, akkor annak szabályai az objektív tényezők közé tartoznak, melyek minél sikeresebb megértése és kihasználása jelenti a győzelem zálogát. Mindezt szem előtt tartva érdemes Alekszandr Bartos írásait górcső alá venni. A *Hibrid háború – átmenet a kudarcból a győzelembe* című tanulmány azt vizsgálja, hogy a hibrid háború szabályainak megértése és alkalmazása miként vezethet el a háború menetének megfordításához, és végső soron a stratégiai cél eléréséhez. Az elemzés – a szokásos orosz perspektívának megfelelően – hangsúlyozza, hogy a Nyugat az, mely a hibrid hadviselés eszköztárát alkalmazza Oroszországgal szemben. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a Krím „újra-egyesítése” és a szíriai művelet a nyugati hibrid háborúval szembeni orosz „nemlineáris stratégia” sikeréről tanúskodnak.¹⁰ Az alapján, hogy a cikk másutt a hibrid háború nemlineáris jellegét hangsúlyozza, úgy tűnik, hogy a „nemlineáris stratégia” tartalmában megegyezik a hibrid háborúval.^{11,12} Vagyis a szerző implicit módon beismeri, hogy Oroszország ugyanazt a hadviselési formát vetette be Ukrajnában (és Szíriában),¹³ mint amit véleménye szerint a Nyugat alkalmaz.

6 Jójárt, Krisztián – Rác, András: Contemporary Russian Military Thinking on Conflicts of the 21st Century: Beyond the ‘Gerasimov Doctrine’. In: Kiss Álmós Péter (szerk): Conflicts in the Gray Zone: A Challenge to Adapt. Budapest, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, 2017., pp. 109-134

7 Thomas, Timothy: Russia Military Strategy. Impacting 21st Century Reform and Geopolitics. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2015. p. 45.

8 Ibid. p. 46.

9 Idézi Szokolovszkijt Timothy Thomas. Ibid.

10 Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1, http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

11 A nemlineáris háború Vlagyiszlav Szurkov egy novellájában is visszaköszön. A Kreml szürke eminenciásának, és az ukrajnai művelet egyik fő koordinátorának tekintett politikai tanácsadó Natan Dubovickij írói álnévén írt novellájában egy fiktív történetről, a történelem első nemlineáris háborújáról értekezik. Дубовицкий, Натан: Без неба. Русский Пионер, 2014. március 12. <http://ruspioneer.ru/honest/m/single/4131> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

12 Peter Pomerantsev értelmezését Szurkov cikkéről lásd: Pomerantsev, Peter: How Putin Is Reinventing Warfare. Foreign Policy, 2014. május 5. <https://foreignpolicy.com/2014/05/05/how-putin-is-reinventing-warfare/> (Letöltés ideje: 2019. január 9.)

13 Érdekes, hogy Bartos nemcsak a Krím annektálására, de Oroszország szíriai beavatkozására is az orosz nemlineáris stratégia példaként tekint. Miközben Moszkva Szíriában is széles körben támaszkodik proxy-szereplőkre, a háborúban Moszkva hivatalosan is részt vesz a szír kormány felkérésére. Döntő részben pedig a reguláris (elsősorban légi és haditengerészeti) erőire támaszkodva hajtja végre műveleteit. A nyugati szakirodalom nem tekinti Oroszország szíriai hadműveletét hibrid hadviselésnek.

A Bartos által leírtak – mint a hibrid háború objektív szabályainak szubjektív értelmezése – tehát ugyanúgy vonatkoznak Oroszországra, mint a Nyugatra. Sőt, a tanulmány olvasásakor óhatatlanul felmerül az olvasóban, hogy a Bartos által felvetett elméleti problémákat valójában az orosz haderő ukrajnai szerepvállalásának nagyon is gyakorlati tapasztalatai ihlették.

„Súrlódás” a hibrid háborúban

Clausewitz szerint a *súrlódás* az, mely megkülönbözteti a valódi háborút a papíron lévőttől. Úgy fogalmaz, hogy a „... háborúban minden egyszerű, azonban a legegyszerűbb dolog is nehéz. Ezek a nehézségek szaporodnak és oly surlódást hoznak létre, melyről senkinek sincs helyes fogalma, aki a háborút nem látta.”¹⁴ Clausewitz a súrlódás forrásaként határozza meg például a veszélyt, a testi megerőltetést, a bizonytalanságot és a véletlent.

Bartos írásában idézi Andrej Kokosint, az Orosz Tudományos Akadémia egyik akadémikusát, aki szerint a súrlódás fogalma teljes egészében eltűnt a második világ-háború utáni orosz katonai gondolkodásból. A súrlódás jelenségének figyelmen kívül hagyása Kokosin szerint szükségszerűen levon valamennyi hadtudományi munka értékéből.¹⁵ Bartos szerint a súrlódás nagyobb jelentőséggel bír a hibrid háborúban, mint a hagyományos háború esetében. A hibrid háborúban ugyanis mind az alkalmazott eszközök és módszerek, mind pedig a résztvevő szereplők köre jóval szélesebb, mint egy hagyományos fegyveres konfliktusban. A konfliktusban résztvevő szereplők egyidejűleg alkalmazzák a hagyományos hadviselés formáit és módszereit, miközben olyan irreguláris szereplőkre támaszkodnak céljaik elérésében, mint amilyenek a felkelők vagy a nemzetközi terrorista csoportok. Ezen kívül széles körben használnak olyan, nem katonai eszközöket, mint amilyen az információs és kiberhadviselés, vagy a gazdasági szankciók.¹⁶ Ezek együttesen növelik a kiszámíthatatlanságot, azaz a súrlódást. Az agresszor nem tudja teljes egészében ellenőrzése alatt tartani a proxy-szereplőket, melyek képesek blokkolni vagy megkerülni a konfliktus rendezését célzó nemzetközi kezdeményezéseket, saját érdekeiket követve pedig a káosz és anarchia irányába terelik a konfliktust.¹⁷

A fenti gondolatok nagyfokú azonosságot mutatnak az Ukrajnában tapasztaltakkal. Oroszország proxy-szereplők széles körére támaszkodott a Krím annexiója és a kelet-ukrajnai háború során. A Donyec-medencében tevékenykedő milíciák között rendszeresek voltak a harcok és leszámolások, színre léptek a Kreml akaratával szembemenő parancsnokok is.

Moszkvának az erőszak eszközével végül is sikerült megszilárdítania ellenőrzését az úgynevezett „Donyeck” és „Luhanszki Népköztársaságok” felett. Nagyon valószínű, hogy a renitens parancsnokok elleni merényletek legalább egy része mögött is

14 Clausewitz, Karl: A háborúról. Athenaeum, Budapest, 1917, p. 73.

15 Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1. http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

16 Ibid.

17 Ibid.

Oroszország állt.¹⁸ Ukrán katonai források szerint Moszkva nemcsak megszállt területet, hanem a szakadár területeken, de egészen a zászlóalj szintig bezárólag „mikromenedzseli” azok katonai tevékenységét. Miközben az úgynevezett Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok katonai alakulatainak parancsnokai helyiek, addig a valódi parancsnoki jogköröket az orosz fegyveres erők által delegált parancsnok-helyettesek gyakorolják.¹⁹ Hasonló taktikai szintű irányítást valósított meg Moszkva Szíriában is a Szíriai Arab Hadsereg és más szövetséges milíciák alakulatai felett.²⁰

Egy 2018 februárjában történt légitámadás rávilágított arra, hogy Moszkva nem bír totális ellenőrzéssel még az egyébként olyan, az orosz államhoz közel álló szereplők felett sem, mint amilyen a Wagner katonai magánvállalat. Az incidensben több tucat, a Wagner kötelékében szolgáló orosz zsoldos veszítette életét, amikor azok többszöri figyelmeztetés ellenére sem voltak hajlandók leállítani az amerikaiak által támogatott kurd erők elleni előrenyomulást.

Az a tény, hogy az amerikaiak által a szíriai orosz erőknek küldött figyelmeztetések nem jutottak el a Wagner erőihez, arra enged következtetni, hogy a katonai magánvállalat nem egyeztetette akcióját az orosz hadsereggel. Így az orosz haderő vagy nem tudott arról, hogy a kurd állásokat támadó alakulat a Wagnerhez tartozik, vagy – mintegy büntetésből – tudott róla, ám szándékosan nem figyelmeztetett az amerikai válaszcseleltre.²¹

Bartos egy másik fontos megállapítása, hogy a súrlódás eredményeként a hibrid háborúban jelentéktelennek tűnő, harcászati szinten előforduló jelenségek is stratégiai horderejűek lehetnek és befolyásolhatják az egész hadművelet lefolyását.²² Ez a gondolat nem Bartos sajátja. Alekszandr Szvecsin, a két világháború között alkotó szovjet hadtudományi gondolkodók egyik kiemelkedő alakja az elsők között írta le, hogy harcászati szintű események bizonyos politikai körülmények között stratégiai jelentőségre tehetnek szert.²³ Ez a megállapítás korunk háborúiban kiemelkedően fontos az orosz katonai gondolkodók szerint.

Egy tanulmány amellett érvel, hogy a jelen körülményei között megváltozik a politikai vezetés és a katonai erők tevékenysége közötti kapcsolat is, minthogy a politikai vezetés képes közvetlenül hatást gyakorolni a fegyveres küzdelemre nemcsak a stratégiai, de a hadműveleti és harcászati szinteken is. Ugyanakkor a taktikai szinten zajló események is képesek megváltoztatni egy állam politikai célkitűzéseit. Ez a szerzők

18 Jensen, Donald: Moscow in the Donbass: Command, Control, Crime and the Minsk Peace Process. NATO Defense College, 2017. március 24.

<http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1029> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

19 Ezt az információt egy magas rangú ukrán katonai forrás osztotta meg a szerzővel.

20 Дворников, Александр: Штабы для новых войн. ВПК, 2018. július 23. <https://vpk-news.ru/articles/43971> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

21 Rácz András – Jójárt Krisztián: A Deir ez-Zór incidens: Amerikai légitámadás a Wagner orosz zsoldosai ellen Szíriában. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2018. február 26.

http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_2018_8.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

22 Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1. http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

23 Thomas, p. 63.

szerint főként az információs technológia és az információs hadviselés egyre növekvő szerepének tulajdonítható.²⁴

Bartos szerint a hibrid háborúban a taktikai cselekmények képesek akár fordulópontot is előidézni a háború menetében. Az MH17-es járat katasztrófája tragikus gyakorlati igazolása ennek a jelenségnek.²⁵ Az esemény rádöbbentette a világ közvéleményét a Kelet-Ukrajnában zajló konfliktusra, és arra készítette az Európai Unió tagjait és más országokat, hogy a korábbinál jóval szigorúbb szankciókat léptessenek életbe Moszkvával szemben. Vagyis egy taktikai esemény (jelen esetben egy Buk légvédelmi rakétakomplexum kilövőegységének átadása az oroszparti milíciáknak), melynek célja egy hadműveleti előny elérése volt (ti. az ukrán légierő tevékenységének ellehetetlenítése a térségben), a súrlódás következtében (hiányos információk miatt a repülőgépet tévesen azonosította a Buk kezelőszemélyzete) nem szándékolt, negatív stratégiai szintű következménnyel járt (a korábbinál jóval szigorúbb, az orosz gazdaságot súlyosan érintő pénzügyi és gazdasági szankciók).

Clausewitz szerint a megszokás, a sereg hadi edzettsége az „egyetlenegy szer”, mely képes a súrlódást enyhíteni.²⁶ Bartos szerint a hibrid háborúban „egyedülálló olajozóként” a legitimitás és a nemzetközi normáknak és szabályoknak való alárendeltség teljes hiánya szolgál. Ez lehetővé teszi a legpiszkosabb provokációk végrehajtását is terrorszervezetek, szervezett bűnözői csoportok és katonai magánvállalatok bevonásával.²⁷ Mindebből az következik, hogy noha a proxy-szereplők széleskörű alkalmazása növeli a súrlódást, mögéjük bújva a hadviselő felek képesek elszigetelni magukat a háború erkölcsi és jogi következményeitől. Jó példa erre a Wagner és más orosz katonai magánvállalatok ukrainai és szíriai tevékenysége. Az orosz katonai magánvállalatokat rendszerint a legkockázatosabb műveletekben vetik be, hiszen – nem hivatásos katonákról lévén szó – a Kreml szerepe letagadható, a veszteségekkel pedig nem kell elszámolni az orosz közvélemény felé.

Exit stratégia a hibrid háborúban, avagy az elért eredmények konszolidálásának problémája

A hibrid háború minden bizonnyal legfontosabb kérdése, hogy az hogyan végződik, miként realizálható az agresszor által elért cél, ha az hivatalosan nem is részese a konfliktusnak?

24 Дульнев, П.А. – Орлянский, В.И.: Основные изменения в характере вооруженной борьбы первой трети XIX века. Вестник, Академии Военных Наук, 2015/1. p. 45.

25 Moszkva, abból a célból, hogy az ukrán fél ne tudja érvényesíteni ellenőrzését a kelet-ukrainai légterben – elvágyva ezzel az ukrán erőket a légítámogatás és a légi úton történő utánpótlás lehetőségétől –, légvédelmi eszközökkel látta el az oroszparti milíciákat. 2014. július 17-én azonban hibás célazonosítás miatt ukrán katonai gép helyett a Malaysian Airlines utasszállító gépét találta el az orosz haderő 53. légvédelmi rakéta-dandárjából átdobott Buk légvédelmi löveg.

26 Clausewitz, p. 75.

27 Бартош, Александр: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России. Национальная Оборона, 2017. október 16.
<http://www.nationaldefense.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml>
(Letöltés ideje: 2019. január 17.)

Ahogy Bartos megjegyzi, a hibrid háborúban nem számíthatunk valamelyik fél kapitulációjára.²⁸ Ez a megállapítás azért fontos, mert ellentmond más orosz szerzők még az ukrajnai háború előtt papírra vetett gondolatainak. Valerij Geraszimov vezérkari főnök széles körben ismertté vált, *A tudomány értéke az előrejelzésben van* című, 2013 februári cikkében azt írja, hogy az „új típusú háborúban” az erőszak nyílt alkalmazására csak a végső siker elérése érdekében kerül sor.²⁹ Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov szintén ugyanebben az évben publikált írásukban hasonlóképp érvelnek. Szerintük az „új generációs háború” kezdeti periódusában a nem katonai eszközök alkalmazásával az agressziót elszennvedő állam gyakorlatilag megbénítható, így a reguláris erők csupán a maradék ellenállás felszámolása érdekében kerülnek bevetésre.^{30, 31} Bartos ezzel ellentétes megállapítása a hibrid hadviselésről szóló orosz katonai gondolkodás változásáról tanúskodik, melyet nagy valószínűséggel az Ukrajnában szerzett tapasztalatok inspiráltak. Szintén a koncepció fejlődését mutatja a „színes forradalom” és a „hibrid háború” közti különbségtétel és eltérő hadikultúrákba történő besorolása.³² Mindkettő az indirekt módszerek széleskörű alkalmazására épül, ám amíg a színes forradalmak gyors lefolyásuk (néhány hét) miatt a megsemmisítő, addig a hibrid háborúk a kifárasztó hadikultúrához tartoznak.

Bartos szerint a színes forradalom stratégiája nem működik stabil államokkal szemben, ezért annak kudarca esetén az agresszornak fel kell készülnie egy elhúzódozó, felörlő jellegű hibrid háborúra, amennyiben továbbra is el akarja érni politikai célját.³³ Az ukrajnai háború kontextusában e két kategóriának jól megfeleltethető a nem egészen három hét leforgása alatt lezajlott krími annexió, illetve az immáron lassan ötödik éve húzódozó kelet-ukrajnai háború. A Krímben és a Donyec-medencében kezdetben kibontakozó események közötti hasonlóság arra utal, hogy Moszkva ugyanazt a stratégiát követte mindkét területen. A Krímben a helyi sajátosságok

28 Ibid.

29 Герасимов, Валерий: Ценность науки в предвидении. VPK, 2013. február 26. <https://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)

30 Bogdanov, Sergei – Chekinov, Sergei: The Nature and Content of a New-Generation War. Military Thought, No. 4, 2013

31 Az „új típusú”, illetve „új generációs” hadviselés kifejezések minden bizonnyal egymás szinonimái. Erre nem csak a tartalmi egyezőség utal, hanem az is, hogy mind Geraszimov, mind pedig a Csekinov és Bogdanov szerzőpáros – látszólag következetlenül – mindkét kifejezést egyaránt használta későbbi írásai során.

32 Az, hogy a színes forradalmakra az orosz katonai gondolkodók a nyugati hadviselés részeként tekintenek, nem újdonság. Geraszimov fentebb idézett írásában az „arab tavaszt” is színes forradalomként, azaz a Nyugat által gerjesztett és koordinált eseménysorozatként látatja. Geraszimov az „arab tavaszra” az új típusú háború általános formájának példájaként tekint. Bővebben lásd Anthony Cordesman összegzését egy, az orosz védelmi minisztérium által szervezett 2014-es konferenciáról. Cordesman, Anthony H.: Russia and the “Color Revolution”. A Russian Military View of a World Destabilized by the US and the West. CSIS, 2014. május 28. <https://www.csis.org/analysis/russia-and-color-revolution> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)

33 Бартош, Александр: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России. Национальная Оборона, 2017. október 16. <http://www.nationaldefense.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)

(beleértve az állandó orosz katonai jelenlétet), az ukrán vezetés benuklaritása, valamint egy nagyarányú orosz offenzívától való félelem miatt a stratégia gyors sikert hozott. Ezzel szemben Moszkva nem volt képes hasonló áttörés elérésére a Donyec-medencében. 2014 nyarára ugyanis az ukrán vezetésnek sikerült rendeznie sorait és masszív ellentámadásba lendülnie. Ez utóbbi szempontjából kulcsfontosságú volt, hogy az ukrán határ közelében összevont jelentős létszámú orosz erő immáron nem volt képes elrettenteni az ukrán vezetést attól, hogy katonai erővel lépjen fel a Donyec-medencében. Az ukrán vezetés minden bizonnyal sejtette, hogy Moszkva nem hajlandó megfizetni egy Ukrajna elleni nyílt háború katonai és politikai árát.

Valószínűnek tűnik, hogy az elhúzódó kelet-ukrajnai háború volt az, amely ráirányította Bartos figyelmét két, szintén a súrlódáshoz köthető fogalomra: a *fáradtságra* és a *megegyezésre*. Szerinte a hibrid háború nem csupán az élőerőt, a fegyverzetet és a haditechnikát meríti ki, hanem a stratégiát, az ideológiai elképzeléseket és a háború megvívásának módszereit is. Ez szükségessé teheti a stratégiai cél újraértékelését vagy akár teljes megváltoztatását is.³⁴ Jó példa erre az orosz stratégiai célok változása Kelet-Ukrajna vonatkozásában. Valószínű, hogy a putyini vezetés eredeti szándéka az volt, hogy szárazföldi folyosót létesítsen Oroszország és a Krím között.³⁵ Ahogy azonban ennek és a Novorosszija-projekt sikerének realitása egyre halványult, úgy változott meg az orosz stratégiai cél is, hogy az úgynevezett szeparatista régiókat Ukrajnán belül tartva tovább gyengítsék azt, ezzel egyben ellehetetlenítve Kijev NATO-tagságát.³⁶ Vagyis Moszkva képes volt rugalmasan igazítani stratégiai céljait a megváltozott körülményekhez, és azokat érvényesíteni a proxy-szereplőinek saját, sokszor eltérő érdekeivel szemben.

Ugyan a szíriai expedíciós művelet nem tekinthető „klasszikus” hibrid hadviselésnek, Oroszország hasonló megközelítést alkalmazott ott is. Moszkva szíriai stratégiáját egy tanulmány az üzleti életben „emergent” vagy „lean strategy”-ként ismert módszerhez hasonlította. Ennek a megközelítésnek a lényege a rugalmasság és a gyors adaptáció; a stratégiát alkalmazó kezdetben egyszerre több, egymással akár látszólag ellentétes irányvonalat követ, és az erőforrásait végül arra összpontosítja,

34 Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1. http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

35 Ezt erősíti meg egy volt FSZB tábornokkal – a hírhedt Igor „Sztrelkov” Girkin egykori főnökével – készített 2014-es interjú is, melyben a tábornok úgy nyilatkozott, hogy „teljes ostobaság” volna a Krímet magára hagyni, muszáj szárazföldi összeköttetésnek lennie Oroszország és a Krím között. Мартова, Марина: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Независимое Военное Обозрение, 2014. december 19.

http://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

Igor „Sztrelkov” Girkin szintén azt állította, hogy a Novorosszija-projekt kizárólag propaganda volt, miközben a valódi cél a krími forгатókönyvhöz hasonlóan a terület elfoglalása volt, nem pedig egy független állam létrehozása. Chekalkin, Dmitry: How Russia invaded Ukraine as told by FSB colonel Girkin, Euromaidan Press, 2014. december 7.

<http://euromaidanpress.com/2014/12/07/fsb-colonel-girkin-tells-details-of-how-russia-invaded-ukraine-in-twice-censored-interview/> (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

36 Rácz András: A 2017. január végi kelet-ukrajnai eskaláció. Nemzet és Biztonság 2017/1. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_1_06_racz_andras_-_a_2017_január_vegi_kelet-ukrajnai_eszkalacio_politikai_es_hadmuveleti_hattere.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

amelyik a legsikeresebbnek bizonyul, miközben a többit felszámolja, a beléjük investált erőforrásokat pedig elsüllyedt költségként (sunk cost) leírja. A szerzők szerint az információk megbízhatatlansága és a korlátozott erőforrások miatt ez a megközelítés optimális volt Oroszország számára, miközben autokratikus berendezkedése és relatíve kevés szövetségese nem korlátozta a célok változó körülményekhez történő gyors adaptációját.³⁷

Moszkvának sikerült tartósan konszolidálnia katonai jelenlétét Szíriában azzal, hogy az általa megszilárdított Aszad-rezsimmel 2017. január 18-án aláírt szerződésben 49 évre rögzítette használati jogát a tartuszi kikötőre és a Hmejminben található légibázisra.³⁸ Minden bizonnyal ez volt a Kreml elsődleges stratégiai célja Szíriában. Az Ukrajna ellen vívott hibrid háborúból azonban nem kínálkozik hasonló kiút Moszkva számára.

Bartos megjegyzi, hogy a hibrid háborút könnyebb elkezdni, mint befejezni. A fáradtság és a megerőltetés a támadó és védekező felet egyaránt érinti, és azok erőforrásait egyaránt felőrli. Ezért végső soron szükség van egy „exit stratégiára” az elért eredmények megszilárdítása érdekében.³⁹

Mivel a hibrid háború több dimenziós és időben hosszán elhúzódó, a fáradtság sok esetben döntő tényező lehet. A fáradtság és megerőltetés forrásainak feltárása a hibrid háborúban ezért kulcsfontosságú. Amelyik fél ugyanis képes azokat a maga javára kihasználni, az egyben képes lehet fordulópontot elérni a háború menetében.⁴⁰ Más szavakkal, aki képes kontrollálni a fáradtság és megerőltetés forrásait, azé az eszkalációs dominancia.

Oroszország fölénye az ukrajnai hibrid háborúban a fáradtság és megerőltetés forrásai felett legalábbis megkérdőjelezhető. A szakadár népköztársaságok fenntartása komoly pénzügyi terhet ró Moszkvára, miközben az Oroszország elleni gazdasági és pénzügyi szankciók is nagy valószínűséggel érvényben maradnak mindaddig, amíg a minszki megállapodásban foglalt feltételek nem teljesülnek. Mindemellett az orosz katonai dominancia is csökkenőben van Kelet-Ukrajnában. 2016 végétől az ukrán hadsereg minimális mértékben ugyan, de sikeres előrenyomulást hajtott végre a front számos szakaszán.⁴¹

Ukrán katonai források arról tanúskodnak, hogy a szakadár erők továbbra is aggódnak egy nagyszabású ukrán támadás lehetősége miatt. Ezt megerősítik a

37 Kofman, Michael – Rojansky, Matthew: What Kind of Victory for Russia in Syria?

Military Review, 2018. január.

<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/Online-Exclusive/2018-OLE/Russia-in-Syria/> (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

38 Соглашение о размещении авиации ВС РФ в Сирии действует в течение 49 лет. TASS, 2017. január 20. <https://tass.ru/politika/3958498> (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

39 Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1. http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

40 Ibid.

41 Rác András: A 2017. január végi kelet-ukrajnai eszkaláció. Nemzet és Biztonság 2017/1. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_1_06_racz_andras_-_a_2017_januar_vegi_kelet-ukrajnai_eszkalacio_politikai_es_hadmuveleti_hattere.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

Vojenno-promislennij Kurier orosz katonai folyóiratban megjelent cikkek is.^{42, 43} A dominancia visszaszerzése csak jelentős számú orosz erők Kelet-Ukrajnába telepítésével volna lehetséges. Moszkva stratégiája e helyett látszólag az, hogy a konfliktust kiszélesítve további költségekre kényszerítse Ukrajnát. Erről tanúskodott 2018 nyarán az ukrán kereskedelmi hajók FSZB általi szisztematikus vegzálása az Azovi-tengeren. A Bartos által hangsúlyozott exit-stratégia azonban még nem látszik a horizonton.

Összefoglalás

Az orosz hadtudományi gondolkodásban a hibrid hadviselés a nyugati érdekérvényesítés eszközeként jelenik meg. A kifejezés tartalma nagyban megegyezik más orosz szerzők, mindenekelőtt Valerij Geraszimov vezérkari főnök, valamint a Csekinov és Bogdanov páros által használt „új típusú” vagy „új generációs” hadviseléssel. Ebből következően a hibrid, az új típusú és az új generációs hadviselés fogalmak minden bizonnyal egymás szinonimái az orosz hadtudományi szakirodalomban.

Konszenzus mutatkozik az orosz katonai gondolkodók körében azzal kapcsolatban, hogy a fenti jelzők által leírt háború korunk hadviselésének általános formája, és mint ilyen, szabályainak megértése és az ahhoz való sikeres alkalmazkodás a győzelem kulcsa.

Fontos leszögezni, hogy a nyugati hadviselésről alkotott orosz kép torz. Nincs semmilyen bizonyíték ugyanis arra, hogy az „arab tavasz” egy kívülről, az Egyesült Államok által gerjesztett és irányított folyamat lett volna. Az Ukrajnában látott orosz hadviselési forma lényegében úgy tűnik, hogy az egy másolata a nyugati hadviselésről alkotott téves orosz percepciónak.

Alekszandr Bartos orosz hadtudományi gondolkodó hibrid hadviselésre vonatkozó megállapításai nagy valószínűséggel az Ukrajnában szerzett orosz tapasztalatok visszacsatolásai. Írásai számos olyan problémára világítanak rá, amelyeket Geraszimov, valamint Csekinov és Bogdanov nem vettek figyelembe, és amelyek mindegyike jelentkezett a Donyec-medencében vívott háború során. Ezek a problémák a Clausewitz által *súrlódásnak*⁴⁴ nevezett fogalom köré csoportosíthatók. Bartos úgy véli, hogy a súrlódás a hibrid háborúban fokozottabban jelentkezik, mint a hagyományos konfliktusok esetében, és képes megfordítani a konfliktus menetét. A súrlódás forrásainak megértése és kihasználása ezért kulcsfontosságú.

42 Иванов, Павел: Донбасс решено взять ночью. ВПК, 2018. május 30.
https://vpk.name/news/216695_donbass_reshenno_vzyat_nochyu.html (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

43 Иванов, Павел: Пристрелка в серой зоне. Артиллерия остается главным оружием на востоке Украины. Военно-промышленный Курьер No. 21 (734),
https://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_21_734.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

44 A súrlódás az a jelenség Clausewitz szerint, mely megkülönbözteti a valódi háborút annak elméletétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bogdanov, Sergei – Chekinov, Sergei: The Nature and Content of a New-Generation War. Military Thought, No. 4, 2013.
- Chekalkin, Dmitry: How Russia invaded Ukraine as told by FSB colonel Girkin. Euromaidan Press, 2014. december 7.
<http://euromaidanpress.com/2014/12/07/fsb-colonel-girkin-tells-details-of-how-russia-invaded-ukraine-in-twice-censored-interview/> (Letöltés ideje: 2019. január 18.)
- Clausewitz, Karl: A háborúról. Athenaeum, Budapest, 1917
- Cordesman, Anthony H.: Russia and the “Color Revolution”. A Russian Military View of a World Destabilized by the US and the West. CSIS, 2014. május 28.
<https://www.csis.org/analysis/russia-and-“color-revolution”> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)
- Jensen, Donald: Moscow in the Donbass: Command, Control, Crime and the Minsk Peace Process, NATO Defense College, 2017. március 24., <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1029> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Jóárt Krisztián – Rácz András: Contemporary Russian Military Thinking on Conflicts of the 21st Century: Beyond the ‘Gerasimov Doctrine’. In: Kiss Ámos Péter (szerk): Conflicts in the Gray Zone: A Challenge to Adapt. Budapest, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, 2017. pp. 109-134.
- Kofman, Michael – Rojansky, Matthew: What Kind of Victory for Russia in Syria? Military Review, 2018. január.
<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/Online-Exclusive/2018-OLE/Russia-in-Syria/> (Letöltés ideje: 2019. január 19.)
- Pomerantsev, Peter: How Putin Is Reinventing Warfare. Foreign Policy, 2014. május 5.
<https://foreignpolicy.com/2014/05/05/how-putin-is-reinventing-warfare/> (Letöltés ideje: 2019. január 9.)
- Rácz András – Jóárt Krisztián: A Deir ez-Zór incidens: amerikai légitámadás a Wagner orosz zsoldosai ellen Szíriában. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2018. február 26.
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_2018_8.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Rácz András: A 2017. január végi kelet-ukrajnai eszkaláció. Nemzet és Biztonság 2017/1.
http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_1_06_racz_andras_-_a_2017_januar_vegi_kelet-ukrajnai_eszkalacio_politikai_es_hadmuveleti_hattere.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 18.)
- Rácz András: Russia’s Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy’s Ability to Resist. The Finnish Institute of International Affairs, 2015,
<https://www.fia.fi/en/publication/russias-hybrid-war-in-ukraine> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Thomas, Timothy: Russia Military Strategy. Impacting 21st Century Reform and Geopolitics. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2015.
- Trenin, Dmitri: Avoiding U.S. – Russia Military Escalation During the Hybrid War. Carnegie Moscow, 2018. január 25.
<http://carnegie.ru/2018/01/25/avoiding-u.s.-russia-military-escalation-during-hybrid-war-pub-75277> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Бартош, Александр: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России. Национальная Оборона, 2017. október 16.
<http://www.nationaldefense.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)
- Бартош, Александр: Гибридная война – переход от неудач к победе. Независимое Военное Обозрение, 2018. június 1, http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Бартош, Александр: Россия в эпоху гибридных войн. Независимое Военное Обозрение, 2017. október 20.
http://nvo.ng.ru/gpolit/2017-10-20/1_970_hybrid.html (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Герасимов, Валерий: Ценность науки в предвидении. ВПК, 2013. február 26.
<https://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltés ideje: 2019. január 17.)
- Дворников, Александр: Штабы для новых войн. ВПК, 2018. július 23., <https://vpk-news.ru/articles/43971> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)
- Дубовицкий, Натан: Без неба. Русский Пионер, 2014. március 12, <http://ruspioneer.ru/honest/m/single/4131> (Letöltés ideje: 2019. január 8.)

- Дульнев, П.А. – Орлянский, В.И.: Основные изменения в характере вооруженной борьбы первой трети XIX века. Вестник, Академии Военных Наук, 2015/1.
- Иванов, Павел: Донбасс решено взять ночью. VPK, 2018. május 30.
https://vpk.name/news/216695_donbass_reshenov_vzyat_nochyu.html
(Letöltés ideje: 2019. január 19.)
- Иванов, Павел: Пристрелка в серой зоне. Артиллерия остается главным орудием на востоке Украины. Военно-промышленный Курьер No. 21 (734).
https://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_21_734.pdf (Letöltés ideje: 2019. január 19.)
- Мартова, Марина: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Независимое Военное Обозрение, 2014. december 19.
http://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html (Letöltés ideje: 2019. január 18.)
- Соглашение о размещении авиации ВС РФ в Сирии действует в течение 49 лет. TASS, 2017. január 20.
<https://tass.ru/politika/3958498> (Letöltés ideje: 2019. január 19.)

Kis-Benedek József

Vallási szélsőségek a MENA-országokban¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.61

A tanulmány a vallási szélsőségek okait, gyökereit, a dzsihád szerepét elemzi a MENA-országokban.² Megállapítja, hogy a vallási szélsőségek megjelenése a térség problémái közül csak egy, érvényesülésük pedig országoként eltérő. Az okok csak történelmi visszatekintéssel tisztázhatók, ezért megkerülhetetlen az ilyen típusú elemzés. A szerző tárgyalja a dzsihád helyét az iszlámokban (ami szintén vitatható, ha valaki nem ismeri az iszlám vallás lényegét) és ebben a dzsihád különféle értelmezését. Napjainkban a fő ellentmondás nem a muzulmánok és a Nyugat között nyilvánul meg, hanem a muzulmán lakosságon belül a mérsékelt és a radikálisok között.³

Tanulmányomban a vallási szélsőségek helyzetét elemzem az észak-afrikai és a közel-keleti térségben, különös tekintettel a kiváltó okokra. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a konfliktusok forrásai között a vallási szélsőségek csak egynek számítanak a számtalan probléma között. A stabilitást fenyegető tényezők reálisan csak úgy tárhatók fel, ha figyelembe vesszük az egyes országok sajátosságait, az ott megnyilvánuló fenyegetéseket. Lássunk erre néhány példát Nyugatról Keletre haladva. Marokkóban és Algériában a Spanyol Szahara és a Polisárió Front szembenállása, Algériában az iszlám szélsőségesek tevékenysége és az embercsempészet, Líbiában a polgárháború és az ISIS (Iszlám Állam), Tunéziában a még mindig létező instabilitás és esetenként az ISIS-indíttatású támadások, Egyiptomban a vitatható belpolitikai intézkedések rendszere (például a Muzulmán Testvériség mozgalomhoz tartozók üldözése), határproblémák, iszlám szélsőségesek tevékenysége a Sínai-félszigeten, az izraeli–palesztin konfliktus a Gázai övezetben. Izraelben a Gázai övezet, a Hamasz, a Hezbollah, a szíriai polgárháború, Irán tevékenysége, Libanonban a vallási ellentétek,

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltatás-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Middle East and North African countries – MENA (Észak-Afrikai és Közel-Keleti Országok)

3 A hadtudományi kutatások kiemelt figyelemmel vannak a szélsőségek megjelenésére és megértésére. Részletesen lásd: Boda et. al: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. Honvédségi Szemle 2016/3. 3–19.

a Hezbollah és a haderő ellentétei, határon átnyúló konfliktusok számítanak komoly kihívásnak. Szíriában az ISIS, a polgárháború, a kurdok, Törökország, az Egyesült Államok, Oroszország jelentenek kihívást. Irakban az ISIS, a kurdok, az arab polgárháborúk, Törökország, Irán, Egyesült Államok jelenléte szerepel a kihívások listáján. Jordániában belső feszültségek, a menekültek, az izraeli–palesztin szembenállás, Irán, Szíria, Irak. Szaúd-Arábia, Bahrein, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek, Omán, Katar számára Irán, az ISIS, az al-Kaida az Arab félszigeten terrorszervezet, Irak, a síita–szunnita ellentét, de nem utolsó sorban az olajárak 30–40 százalékos csökkenése okoz fejtörést. Irán esetében az arab országokkal fennálló ellentét, a regionális befolyás növelése, a rakéta-program, az Egyesült Államok rakéta-megállapodásból történt kivonulása után pedig ismét a rakéta-program került előtérbe. Jemenben a polgárháború, a síita–szunnita feszültség, az al-Kaida az Arab félszigeten terrorszervezet, az ISIS, illetve Irán és Szaúd-Arábia ellentéte okoznak feszültséget.

Célszerű megemlíteni Törökországot, amely az európai felfogás szerint nem a Közel-Kelet része, de igen fontos szerepet játszik a legtöbb válságban; kihívással néz szembe a szír polgárháború, a palesztin-izraeli konfliktus, Oroszország, a NATO, az Egyesült Államok, az EU, az ISIS, a kurdok, Irán, Afganisztán okán, de megemlíthető akár Erdogan elnök esetenként külföldi kritikákat kiváltó politikája is (például a vitatható nagyszámú letartóztatások, az ellenzékkel való bánásmód miatt).⁴

A szélsőségek okai

Tévedés lenne a szélsőségek okai között csak az igazságtalanságot, egyenlőtlenségeket és a demokrácia hiányát említeni. Számos elemző az 1979-es iráni forradalomtól datálja a szélsőségeség kezdetét, de értékelésem szerint ez sem felel meg a valóságnak. A problémák gyökere valójában a MENA-térségben egyidős a térség történelmével. Hibának tartom a jelenséget pusztán az iszlám vallásnak tulajdonítani, bár nem is tekinthetünk el tőle. Az alapvető okok az iszlám és a zsidó–keresztény vallás közötti ellenségeskedésben, illetve a következő tényezőkben keresendők:⁵

- keresztes hadjáratok;
- gyarmatosítás;
- az Oszmán birodalom felbomlása;
- Palesztina elvesztése;
- Amerika-barát diktatúrák támogatása;
- a muzulmán világ nyugati elgyengítése.

Az említett okok mellett még egyéb tényezők is szerepet játszanak a MENA-térség lakosságának elégedetlenségében: a nepotizmus, a vérszövetség, a korrupció, korelsőség (senioritás), az állami erőszak alkalmazása, az emberi jogok megsértése, az autoriter

4 CSIS: Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East. 2017. 02. 15. <https://www.csis.org/analysis/tracking-trends-and-numbers-islam-terrorism-stability-and-conflict-middle-east> Letöltés: 2018. 05. 19.

5 Mohamed Chtatou: Some Ways of Facing Extremism in the Middle East and North Africa. August 28. 2016. <https://www.moroccoworldnews.com/2016/08/195335/some-ways-of-facing-extremism-in-the-middle-east-and-north-africa/> Letöltés: 2018. 05. 20.

rezsimiek fellépése a lakosság meggyengítése érdekében. A 2010-ben kezdődött arab változások hátterében kétségkívül szerepet játszanak a patriarkális és törzsi rendszerek is.

A korrektség jegyében meg kell jegyezni, hogy az arab változások következtében néhány országban javulás történt az emberi jogok tiszteletben tartása, a fiatalok politikai életben való részvétele, a kulturális különbségek elismerése és a nemek egyenlősége tekintetében. Ugyanakkor a vallási szélsőség szülte a Közel-Kelet és ma már távolabbi térségek szörnyét, az „iszlám terrorizmust”, ami eredetileg az al Kaidával Afganisztánból indult, majd az ISIS-szel folytatódott Irakban és Szíriában. Ennek az erőszaknak nincs arca, sem pontos identitása, de címe sem. Önmagát dzsihádnak nevezi (vallási háború a hitetlenek ellen), jellegét tekintve transznacionális és transzkulturális.

Az Iszlám vallás fontos hajtóerő a vizsgált térségben, de két dolgot nem szabad elfelejteni: egyrészt nemcsak az iszlám, hanem a kereszténység és a zsidó vallás eredete is a Közel-Keleten van. Másrészt a muzulmánok nagy többsége nem támogatja sem a szélsőséget, sem az ezzel járó erőszakot és ez a megállapítás Európában, valamint a világ más térségeiben is érvényes.

Az iszlám vallás méreténél, nagyszámú követőjénél fogva nem izolálható, ugyanakkor feszültséget, ellenségeskedést kelt a muzulmánok és a nem muzulmánok között. A muzulmánok száma a PEW-felmérések szerint 1,6 milliárd, és ez a szám a jelenlegi növekedési tendenciát alapul véve pedig 2010 és 2050 között 73 százalékkal nő, ami 1,73 milliárdos növekedést jelent. Ez pedig a világ összlakosságának 6,5 százalékát jelenti.⁶ Abban – úgy vélem – nincs semmi meglepő, hogy a muzulmán lakosság növekedése a vizsgált térségben várható a legnagyobb mértékben.

A felmérések azt is mutatják, hogy a muzulmánok többsége támogatja a vallást és a saria-törvénykezést. A valláson belüli feszültség és erőszak egyik oka a szektáriánus megosztottság, ami a síita és szunnita közösségeken belül jelentkezik, nem feltétlen függ össze a szélsőségekkel, de hatással van Irán és az arab országok közötti viszonyra, különös tekintettel a stabilitásra Szíriában, Libanonban, Bahreinban és Szaúd-Arábiában.

A MENA-térségben etnikai, törzsi és regionális feszültségek és ellentétek vannak, amelyeknek nincs közülük az iszlám valláshoz. A gyakorlatban azonban manapság a kurdok, a törökök, az arabok és az irániak közötti feszültségek legalább annyira súlyosak, mint a szektáriánus ellentétek. Hasonló megállapítás igaz a korrupcióra is. A Transparency International szerint a MENA-országok a 2017-es korrupciós listán a legkorruptabb helyeket foglalják el, kisebb javulás csak Jordániában, Libanonban és Tunéziában következett be.⁷ A fiatalok munkanélküliségi aránya szinte valamennyi országban igen magas, kiemelkedik Tunézia, ahol a fiatalok 40 százalékának nincs munkája.

Katonai szempontból Irán csak egyike a fenyegetéseknek a rakéta-programja és az esetleg újrainduló atomprogramja miatt, a haditengerészetnél növekvő számú rakéták fenyegetik a Perzsa-öböl hajóforgalmát, a radikális szervezetek támogatása a térségben Iraktól Libanonig, illetve délen Jemenig veszélyeztetik a biztonságot.

6 Forrás: CSIS: Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East. 2017. 02. 15. <https://www.csis.org/analysis/tracking-trends-and-numbers-islam-terrorism-stability-and-conflict-middle-east> Letöltés: 2018. 05. 19.

7 Transparency International: Rampant corruption in Arab States, 21 February 2018. https://www.transparency.org/news/feature/rampant_corruption_in_arab_states Letöltés: 2018. 05. 19.

Az iszlám szélsőségesek tevékenysége reális fenyegetést jelent, de a terrorizmus esetében csak egyik forrásként kezelendő.

Az iszlám szélsőségesek fenyegetése

Nem vitatható, hogy az ISIS és az al-Kaida jelentik a legnagyobb fenyegetést nemcsak a MENA térségben, hanem azon túl is. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az említett szervezetek a tevékenységük csúcán voltak 2015/16-ban, a jövőben azonban egyéb szélsőséges szervezetekkel is számolni kell.

2011 és 2015 között a világon történt terrorcselekmények 36 százaléka történt a MENA-térségben. Felmerül a kérdés, beszélhetünk-e civilizációk összeütközéséről, vagy csupán az iszlám világon belüli összeütközésről? Az iszlám szélsőségesek által megvalósított merényletek majdnem mindegyike a MENA-térségben történt és muzulmánok ellen irányult. Az erőszak a régióban nem feltétlen terrorizmus alkalmazásából adódik, hanem egyéb okokból, például felkelés, polgárháború, etnikai, törzsi és vallási ellentétek.

A Washington Post szerint 2015. január 1. és 2016. július 16. között Európában és az Egyesült Államokban 608 terrortámadás történt, míg a világ többi részén 28 031. Európában, az Egyesült Államokban, Oroszországban és Ausztráliában az idősebb emberek jobban aggódnak az iszlám szélsőségesek miatt, mint a fiatalok.⁸ A kihívás földrajzi megosztásából logikusan következik, hogy a szélsőségesek elleni harcot főként a muzulmán államok kormányainak kell megvalósítani. Ehhez szükség van a nyugati országokkal meglévő partnerségre és nem olyan izolációra, amelynek tanúi vagyunk a Trump-adminisztráció esetén.

Shmuel Bar, a vallási indíttatású terrorizmus kutatója szerint, a terrorizmus nem iszlám jelenség, de sajnos az elmúlt évek legbarbárabb terrorista cselekményeit az iszlám nevében követték el.⁹ Számos nyugati elemző úgy értékeli a történeteket, hogy nincs kapcsolat az iszlám, mint világvallás és a terrorizmus között. Olyan magyarázatot használnak tételük igazolására, mintha bizonyos elemek eltorzították volna a világ legbékekeresőbb vallását. Még politikai vezetők (például Tony Blair és George W. Bush) is úgy vélekedtek, hogy a terrorizmus elleni háborúnak nincs köze az iszlám valláshoz; ez nem más, mint háború a gonosz ellen. A nem iszlám gyökerek között olyan politikai indokokat említenek, mint például az arab–izraeli konfliktus, Irak, Afganisztán megszállása, a Líbia elleni háború, a szír polgárháború.

Az iszlám vezetők politikai szándékai nyilvánvalóak. A politikai és morális gyökereket azonban nem a politikában, hanem az iszlámra épülő tekintélyben és vallási elvekben célszerű keresni. Az elvek nagyon mély gyökerekben léteznek, ezeket bizonyítják a toborzási sikerek, öngyilkos merényletek, terrorista hálózatok szervezése és működtetése.

8 Jacob Poushter: Extremism Concerns Growing in West and Predominantly Muslim Countries PEW Research Center <http://www.pewglobal.org/2015/07/16/extremism-concerns-growing-in-west-and-predominantly-muslim-countries/> Letöltés: 2018. 05. 19.

9 Shmuel Bar: The Religious Sources of Islamic Terrorism. Stanford University, Hoover Institution, June and July 2004. <https://www.hoover.org/research/religious-sources-islamic-terrorism> Letöltés: 2018. 05. 20.

A mai vallási indíttatású terrorizmus a fundamentalizmus egyenes következménye. A fundamentalista nézetek szerint a mai arab társadalmak azért nem működnek jól, mert letértek az igaz útról és minden problémára az egyedüli megoldás az eredeti iszlámra történő visszatérés. Az iszlamista fundamentalisták szerint a tradicionalista iszlámban a vallás és a politika nincs szétválasztva. Az iszlám, mint vallás Allahtól való, uralkodik a kormány és az emberek felett. Bármilyen kérdésre a megoldás az Iszlám. Mindenféle vallási újítás, vagy politikai pluralizmus eretnekségnek számít és tűzzel-vassal irtandó.

A vallási fundamentalista mozgalmak közül a legrégebbi a Muzulmán Testvériség Mozgalom, amely a Nyugat fölényét annak tulajdonítja, hogy a muzulmánok feladták a próféta tanításait. Erre a megoldás szerintük az iszlamosítás, amit először a muzulmán országokban kell elkezdenni, majd folytatni a nem muzulmán világban. Ezért történt meg az, hogy a legtöbb áldozat a muzulmán világban keletkezett. A 80-as évekig ez a törekvés nem járt eredménnyel sem Palesztinában, sem Kasmírban. A szovjet invázió Afganisztánban összehozta a muzulmánokat azzal a céllal, hogy a hódítókat ki kell űzni, ez valamennyi muzulmán kötelessége. De a hitszónokok szerint azokat a területeket is vissza kell foglalni, amelyek a történelem során iszlám megszállás alatt voltak. Az a terület, amely korábban iszlám törvénykezés alatt állt, nem kerülhet más kormányzás alá. (Ennek az ideológiának látjuk ma csiráit, amikor azt tapasztaljuk, hogy az Európába érkezett migránsok egy csoportja a saria bevezetését követeli.) A hitszónokok szerint ugyanis azok a muszlimok, akik nem lépnek a dzsihad útjára, a pokolban fognak kikötni.

*A dzsihad helye az iszlámban*¹⁰

A dzsihad doktrínája a 18. században született meg. A Korán legutolsó, Medinában írt szúrája a pogányok elleni küzdelem idején, Mekka elfoglalása előtt született. Ez a szúra, a Korán 9. fejezete tartalmazza a pogányok meggyilkolására buzdító Kard verset. A dzsihad koncepciójának fejlődésében nagy jelentősége volt az Arab Birodalom határ menti régióiban – például Szíriában – született hádiszoknak.¹¹

A dzsihad értelmezését alapvetően befolyásolták az arab világ konfliktusai, és az iszlám jog- és vallástudósok vitái. A korai időkben a dzsihad előnyt élvezett valamennyi vallásos kötelességgel szemben. A középkori gondolkodók közül a mai, megújulást sürgető iszlám mozgalmakra a legnagyobb hatást Ibn Taimijja jog- és vallástudós gyakorolta, aki a dzsihadot vallási és erkölcsi alapon igyekezett megindokolni. A dzsihadról szóló írások következő hulláma az európai gyarmatosítók megjelenésének idejére tehető. A 18. századi reformtörekvéseket a muszlim világ politikai hanyatlása, a Nyugat katonai és gazdasági fölénye, a vallási elfajulás és elnyomorodás hívta életre. Ebben kiemelkedik a vahhabita mozgalom alapítója,

10 Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. pp. 44–45.

11 A hádisz az iszlám teológia hagyományának egy műfaja, a Próféta mondásait és cselekedeteit tartalmazza. A Korán és a hádisz együtt tartalmazzák az iszlám vallás alapjait. Az iszlám legtöbb irányzatában az isteni kinyilatkoztatások hiteles forrásának tartják.

Muhammad ibn Abdul Vahhab, aki az elsők között vette ki a mozgalmat a tudósok kezéből és terelte a cselekvés irányába. Felszólította a híveket, hogy térjenek vissza a fundamentumokhoz, vagyis a Koránhoz és a Próféta Szunnájához. A szalafizmus klasszikus formája Vahhab nevéhez köthető.¹²

A 18. századig az iszlámot megújító mozgalom csak bizonyos birodalmakban és régiókban bukkant fel, ezután viszont a 20. századi elterjedéshez hasonlóan, elterjedt az egész iszlám világban, a mai Szudántól az Arab-félszigeten és Indián keresztül egészen Délkelet-Ázsiáig.

Míg az iszlám fundamentalizmus – és mindenféle vallási fundamentalizmus általában – az eredeti, tradicionális vallási tartalmak és értékek politizálását jelenti, addig a dzsihádiszmus inkább a modern valláshoz köthető.

A dzsihádistá szalafizmus mai megnyilvánulásai

Az arab országokban történt változások óta, az észak-afrikai térségben megjelent a szalafizmus újabb irányzata. Ez néhány tucat harcosból áll, akiknek az a célja, hogy megbuktassák a Nyugat által hatalomra segített kormányokat. Szalafita dzsihádistá harcosoknak nevezik magukat, akik az Iszlám nevében szent háborút, vagy dzsihádot folytatnak.

A szalafiták ezen csoportja különbözik a hagyományos ortodox, puritán életet élő szalafitáktól. Csendben egyre nagyobb népszerűsége tesznek szert, és egyre több hívet toboroznak. Mára a szalafizmus fő irányvonalához tartoznak. Egyetértenek az al-Kaida célkitűzéseivel, sokkal szelektívebb módszereket alkalmaznak az erőszak alkalmazásában. Kombinálják a szociális tevékenységet és a hittérítést a harccal. Ezekkel leginkább Szíriában, az Aszad-rezsim ellen harcolók között találkozhatunk. Dicsőítik az afganisztáni, az iraki és egyéb helyeken megnyilvánuló elődeiket. Elsősorban a jogaiktól megfosztott és a társadalom peremére került fiatal férfiakat keresnek abból a célból, hogy szíriai és szaharai kiképző táborokba vigyék őket, ezen túl a társadalmakat belülről kívánják bomlasztani.

A szalafita dzsihádiszmus fő célja és módszere már nem a látványos robbantások szervezése helyi, vagy nyugati célok ellen, hanem inkább a társadalom iszlamizálása, míg az erőszak csak másodlagos jelentőségű. A népi szalafita dzsihádistá szervezetek aláássák az egyébként is törekény kormányokat és radikalizálják a gazdasági válság által sújtott lakosságot. A helyi hatóságok által alkalmazott terrorelhárító módszerek mellett indokolt a társadalmi, gazdasági vallási és politikai irányítás komplex alkalmazása.

Amíg az Egyesült Államok a Maghreb-országokat igyekszik gazdasági segélyprogrammal támogatni, a radikális szervezetek hátráltatják ezt.¹³

Tény, hogy a szalafita dzsihádistá módszerek alkalmazása kevésbé látványos a robbantásos akciókhoz képest, hosszabb távon azonban nagyobb hatást gyakorol

12 A *szalafijja* a „megelőzni, előtte járni” jelentésű arab *szalaf* gyökből ered. A szalaf a muszlimok első három nemzedékét foglalja magában, tagjai közé tartoznak a próféta társai, a száhibok.

13 Az amerikai programmal kapcsolatban részletes információk elérhetők: <https://csis.org/program/maghreb>; Letöltés: 2015. 07. 21.

a politikára és a társadalomra. A szalafita dzsihadista terroristák új és régi generációjának elválasztása nehéz feladat. Az eddigi gyakorlat azt támasztja alá, hogy az új generáció jobban előkészíti merényleteit, és alaposabban felméri a körülményeket. Fontosabbnak tartja a szociális és a politikai tevékenységet, mint a fegyveres erőszak alkalmazását. Egy újfajta kettős politikával állunk szemben, amellyel kapcsolatban nehéz eldönteni, vajon melyek a valódi szándékok.

Mindezekről függetlenül a szalafita dzsihadista irányt követőket úgy kell értékelni, hogy részét képezik a korai muzulmán irányzatnak. A vallási gyakorlatukban puritánok és ultrakonzervatívok, nagy figyelmet fordítanak arra, hogy mi az, ami a mindennapi életben megengedhető (halal) és mi az, ami nem (haram). A sarián alapuló, vallást tisztelő államot akarnak, legfeljebb azon vitatkoznak, hogy milyen legyen az oda vezető út. Három, gyakran egymást átfedő területen vitáznak. Ezek a spiritualizmus (ami főként a vallási segítségnyújtást jelenti), a jótékonyosság és az oktatás.

Ha mélyebben vizsgáljuk a résztvevők szerepét, akkor megkülönböztethetünk politikai és dzsihadista szalafitákat. A politikai szalafiták esetében alapként szolgál a vallási előírások betartása és a térítés. Úgy vélik, hogy a társadalomnak előbb vissza kell térnie az iszlám valláshoz, és csak ezután következik az államépítés. A politika, beleértve a választásokat is, csak az iszlám államban működhet. Nyugati felfogás szerint tehát azt mondhatjuk, hogy a politikai szalafiták gyakorlatilag olyan politikusok, akik a társadalmi átalakításokkal foglalkoznak.

Az arab változások a politikai szalafiták tevékenységének gyakorlásában fontos szerepet játszottak. A két politikai trend alapvetően a régi szalafiták nézeteit tükrözi. Mindkét irányzat támogatja a Nyugat elleni dzsihadot, de nemet mond a muzulmánok elleni támadásokra.¹⁴

Az észak afrikai országokban már a '90-es években is találkozhattunk szalafita dzsihadista csoportokkal, főként a kormányok bukását követően.¹⁵ Az algériai katonai puccsot követően, 1993–1994-ben, az iszlám csoportok összefogtak és megalakították a Fegyveres Iszlám Csoportot (Armed Islamic Group – GIA). Ez 2007-ben átalakult az Ima és Harc Szalafita Csoporttá. Még a 2000-es évek elején több csoport esküt tett Oszama bin Laden al-Kaidája mellett. Ma ezt a gyakorlatot folytatják azok a csoportok, amelyek hűségesküt tesznek az Iszlám Állam mellett.

A legjobban ismert szalafita dzsihadista csoport az al-Kaida az Iszlám Maghrebben (AQIM), amely a már említett Ima és Harc Szalafita Csoportból jött létre. Ezek a csoportok globálisan nyugati, de elsősorban algériai célok ellen léptek fel. Az AQIM igen aktív Maliban, de toborzási nehézségei adódtak a fiatalok között.

A belső vitákból több kisebb szalafita csoport szakadt ki.¹⁶ Ezeket a szervezeteket a kormányerők gyakran támadták, számos harcost megöltek, illetve többen elhagyták

14 A szalafizmussal kapcsolatban bővebb információk találhatóak: Wiktorowicz, Quintan: *Anatomy of the Salafi Movement*. *Studies in Conflict and Terrorism*. 29, 2006. 207–239. o.
http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf;
Letöltés: 2015.07.26.

15 Kis-Benedek József: *Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus*. Zrínyi Kiadó 2016. pp. 49–53.

16 Ilyen például a Movement for Unity and Jihad in West Africa (Nyugat-afrikai Egység Mozgalom és Dzsihad).

a szervezetet. Sokan közülük politikai pártokhoz csatlakoztak, például Marokkóban és Algériában.

A régi dzsihadista modell még ma is létezik. Hozzájuk köthető a 2012-es hatalomátvétel Mali északi részén, illetve az algériai Amenas településen 2013-ban végrehajtott gázlétésítmény elleni támadás, amelyek ezért érdekeseek, mert nagyobb milicista csoport összehangolt, szervezett támadásáról volt szó. Szalafita dzsihadista tevékenységekkel találkozhatunk Tunéziában és Líbiában is. Jóllehet hasonló ideológiával rendelkező erők (is) működnek néhány százan, talán néhány ezren is Szíriában, de nem sikerült elérniük a kormányerők megdöntését.

Az arab változások óta, a szalafita dzsihadista ideológiát követő személyek új generációja nőtt fel. Módszerük a közvetlen akciók, az alkalmi fellépések és a helyi erők felhasználásával megvalósított merényletek. Sajátosságaik közé tartozik, hogy a polgári tevékenységet keverik a politikai akciókkal és az erőszakkal. Mivel a tevékenységekben átfedések vannak, ezért nehéz világosan meghatározni és kategorizálni a szalafita dzsihadizmust. Az erőszakot végrehajtó és az ezt elutasító személyek keverednek, együtt járnak a mecsetekbe imádkozni, vagy éppen ugyanazt az iskolát látogatják.

Thomas Hegghammer a szalafita iszlám szervezeteket a motivációjuk alapján öt csoportba sorolja. Ezek: az államorientációs, a nemzetorientációs, a vallási közösség irányába orientált, továbbá az erkölcsi és a szektáriánus irányultságú csoportok.¹⁷ Valamennyi csoporton belül megkülönböztet erőszakot alkalmazó és erőszakot nem alkalmazó irányzatokat. A legerőszakosabb réteget gyakran több motivációs tényező befolyásolja.¹⁸

A tunéziai szalafiták között kutatást folytató Monika Marks úgy véli, hogy az identitás az, ami meghatározza, hogy az illető szalafita legyen-e, ezen belül erőszakos legyen-e vagy ne.¹⁹

Az arab országokban történt megmozdulásokban a szalafiták ugyan részt vettek, de nem váltak a megmozdulások irányítóivá. A felkelésben résztvevők világos üzenetet küldtek a szalafitáknak azzal, hogy jelezték: a változásokat nemcsak erőszak útján lehet elérni. Az erőszakos nézeteket vallók nem tűntek el, hanem alkalmazkodtak a megváltozott politikai feltételekhez. Az alkalmazkodás során igyekeztek a megmozdulások fő irányvonalához csatlakozni. Az észak afrikai szalafita csoportokat az különbözteti meg az al-Kaida többi szárnyától, hogy nem a társadalom periferiájához, hanem a változások központjához kerültek közel. A felkelések utáni körülmények olyan helyzetet teremtettek a szalafita szervezeteknek főként Líbiában és Tunéziában, hogy miközben felléptek a Nyugat és a hitehagyott rendszerek ellen,

17 Thomas Hegghammer a norvég Védelmi Kutatóintézet terrorizmus kutatással foglalkozó intézetének igazgatója. Egyik tanulmányában (Assessing the Islamic State's Commitment to Attacking the West – Iszlám Állam képességeinek értékelése a Nyugat-elleni támadásokban) azt bizonyítja, hogy az Iszlám Állam jelenleg nem rendelkezik olyan támadó képességekkel, mint az al-Kaida 2000-ben, inkább helyi szimpatizánsok megnyerésére törekszik.
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; Letöltés: 2016. 02. 21.

18 Hegghammer, Thomas: *Jihadi-Salafis or Revolutionaries?* In: *Global Salafism*, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.

19 Marks, Monica: *Youth Politics and Tunisian Salafism: Understanding the Jihadi Current*. *Mediterranean Politics* 18, No. 1. 2013. 109. o.

a szociális és a politikai tevékenységükkel egy időben fő eszközként a társadalom iszlamizációját tűzték ki célul az iszlám állam létrehozásával.

A fiatal dzsihádisták szalafiták tisztelik az idősebb generáció tagjait és tisztelik azokat, akik harcolnak Irakban, Szíriában, vagy máshol. Elítélik a képviseleti demokráciát, az ezt erőltető Nyugatot, de az autoriter arab vezetőket is. Szíriában harcra buzdítanak az amerikai és a nyugati erők ellen, de nem hívnak fel fegyveres fellépésre az új arab kormányokkal szemben, ugyanakkor támogatják a kisebb, taktikai célú erőszak alkalmazását. Céljaik megvalósítása érdekében elfogadják az erőszakos fellépést is. Fellépésük inkább személyek, vagy tulajdonok ellen irányul és nem a biztonsági erők ellen. Küzdenek az italozás és az alkohol-kereskedelem ellen. Líbiában és Tunéziában – a „tisztogatás” első lépcsőjeként – több tucat szentként tisztelt kegyhelyet romboltak le.

A fiatal dzsihádisták átveszik a dzsihádisták életstílusát és öltözködési szokásait (bő nadrág, fejkendő, nők és férfiak szigorú elkülönülése). Egyes vezetőik, akik korábban az al-Kaida stratégiát követték, ma inkább az erőszak óvatos alkalmazására és – a társadalom megváltoztatása érdekében – békésebb módszerek alkalmazására hívnak fel.

Jogosan merül fel a kérdés, vajon hogyan lehet az erőszakos elemeket megkülönböztetni a társadalom egyéb, nem erőszakos tagjaitól. A vezetők többnyire kereskedők, tanárok, építőiparban dolgozók, vagy a gazdasági szektor egyéb területén dolgozók, ami biztosítja számukra a társadalomba történő beépülést és a toborzó munkát. Ez sokkal nagyobb lehetőséget biztosít céljaik elérésére, ami korábban az al-Kaida tagjainak nem állt rendelkezésére.

Az arab változásokat az iszlám szélsőségesek, törekvéseik ellenére sem sajátíthatták ki maguknak. Az említett okok miatt nehéz a kormányerők fellépése az iszlám szélsőségesek ellen. Amint láthattuk Tunéziában a hatóságok igyekeztek toleráns magatartást tanúsítani, ha a másik fél nem lépte át a Rubicont. A viszony tehát a toleranciától a konfrontációig tart és ez rövid időn belül változhat. A fenyegetés elhárítása érdekében fontos az átmenetet folytató országokban a kormányzat erősítése, munkahelyek teremtése, és a fiatalokkal való törődés.

A kérdés csak biztonsági oldalról történő megközelítése könnyen visszafelé sülhet el. Az erőszakos kormányzati fellépés helyett fontosabb a biztonsági szervezetek, az igazságszolgáltatás, és nem utolsósorban a gazdasági szektor reformja. Kihívást jelent annak felismerése, hogy a szélsőséges erők miért fordulnak erőszakos módon ellenfeleik és az állam ellen. Fontosak a radikalizálódás elleni programok, ilyenekkel találkozhatunk Marokkóban és Mauritániában, amelyek jobban összhangban vannak a nemzet történelmével és kultúrájával. ellentétben azokkal az elképzelésekkel, amelyeket az iszlamisták nyújtanak. A belátható jövőn belül azonban még azzal kell számolni, hogy a dzsihádisták-szalafita csoportok igyekeznek bomlasztani a politikai átmenetet, kihasználják a politikai instabilitásból és a gyenge kormányzástól adódó zűrzavart.²⁰

A szalafizmus és a radikalizmushoz vezető út kapcsán mindenképpen meg kell említeni az 1928-ban Ahmad Haszan al-Banná által Egyiptomban létrehozott

20 Malka, Haim – Lawrence, William: Jihadi Salafism Next Generation. CSIS, October 2013. <http://csis.org/program/middle-east-program>; Letöltés: 2015. 06. 19.

Muzulmán Testvériséget.²¹ A Testvériség vallási mozgalomként indult, fő céljaként az iszlám eredeti értékeihez való visszatérést hirdette meg. Banná megfogalmazása szerint a Muzulmán Testvériség egyszerre szalafita mozgalom, szunnita hitvallás, szúfi alapigazság, politikai szervezet, testedző testület, kulturális és tudományos társaság, gazdasági közösség és társadalmi tanítás.²² A kezdeti időszakra jellemző, alapvetően békés társadalmi átalakítást preferáló szemlélet azt követően változott meg, hogy az 1940-es években kapcsolatba került a Gamal Abdel Nasszer vezette Fialat Szabad Tisztek mozgalmával. A két szervezet a II. világháború alatt és azt követően számos közös merényletet hajtott végre, ami a hatalom egyre erőteljesebb fellépését, ezáltal pedig a szervezet szélsőséges ideológiájának további erősödését eredményezte. A fundamentalizmus korábban tárgyalt hármass felosztását tekintve a kezdeti időkben még mérsékelt, politikai eszközöket alkalmazó Muzulmán Testvériség egyre inkább a radikális-aktivista irányba mozdult el, és nem rettent vissza az erőszak alkalmazásától sem.

A Muzulmán Testvériség – harmadik vezetője, Szajjid Kutb Ibráhím²³ ideje alatt – tovább radikalizálódott, Szajjid Kutb letartóztatását és halálát követően pedig végérvényesen megváltozott. A széles tömegbázissal rendelkező mozgalmából zárt, a fegyveres harcot és a merényletek végrehajtását előtérbe helyező illegális szervezetté vált. A börtönevei alatt megírt *Mérőldkövek* című művében is megfogalmazott szellemi munkássága révén Szajjid Kutb tételei döntő hatással voltak napjaink szélsőséges ideológiát követő csoportjaira, terrorszervezeteire. Példaként hozható fel, hogy Burhanuddin Rabbani, az afgán ellenállás egyik meghatározó alakja lefordította Szajjid Kutb könyvét darira, de az al-Kaida néhány alapítója, Ajman al-Zaváhíri és Ali Amín Ali al-Rasídi szintén magukénak vallották Szajjid Kutb elméletét.²⁴

Az előzőekben megfogalmazottak természetesen nem jelentik azt, hogy a vahhabizmus és a szalafizmus egyértelműen párhuzamba hozható a szélsőséggel. A merényleteket, a fegyveres harcot céljaik elérése érdekében felvállaló szervezetek a muszlim közösség kisebbségét képviselik. Ennek kapcsán az általánosításnak még a látszatát is el kell kerülni, mivel az csak a szélsőséges nézetek további terjedését okozhatja. Ugyanakkor tény, hogy mind a vahhabizmus, mind a szalafizmus közvetetten, vagy

21 Dzsamáa al-Ikhván al-Muszlimín – A Muzulmán Testvérek (Muzulmán Testvériség) mozgalma alulról felfelé építkezett, a társadalom alsóbb rétegeiben szerveződött közösségek alkották alapegységeit, tömegbázisát pedig a legszegényebb csoportok körében igyekezett kiépíteni.

22 A szervezet rövid idő alatt hatalmas népszerűsége tett szert. Több arab országban, köztük Szudánban, Irakban, Szíriában, Jordániában, Jemenben és Szaúd-Arábiában helyi szervezetei jöttek létre.

23 Szajjid Kutb világi iskolába járt, így vallási ismeretei eredetileg hiányosak voltak, az iszlámot csak később fedezte fel a maga számára. Tanulmányait követően másfél évtizedig az egyiptomi Oktatási Minisztériumban az iskolareform előkészítésén dolgozott, közben publicistaként, irodalmárként és kritikusként is tevékenykedett. Eközben egyre radikálisabb nacionalista eszmék felé fordult. 1949-ben a minisztérium két éves tanulmányútra küldte az Amerikai Egyesült Államokba. Az ott szerzett tapasztalatai, a szexuális szabadosság, a rasszizmus, a fajok – őt is érintő, hiszen színes bőrűnek számított – elkülönítése, a pénzimádat és a szellemi értékek iránti közömbösség végképp elfordították a nyugati életformától. Végleg az iszlám hagyományok felé fordulva, 1951-ben tagja, majd egyik vezetője lett a Muzulmán Testvériség szervezetének. Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmevilága. In: Magyar Tudomány, 2011. május. <http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; Letöltés: 2015. 06. 16.

24 Bérés János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 32. o.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy a radikális iszlám miért Szíriában, Jemenben, Líbiában és Irakban, illetve a régió kívül eső Afganisztánban tűnik fel a leginkább. Az al Nuszra Front nem volt jelen 2011 előtt Szíriában a polgárháború kirobbanása előtt. Hasonló megállapítást tehetünk az Iszlám Állammal kapcsolatban is, amely a koalíciók támadása során fokozatosan áthelyezi tevékenységét a nekik hűségeskürt tett radikális szervezetek területére. Napjainkban annak vagyunk tanúi, hogy a korábban mérsékelt irányvonalat követő csoportok is radikalizálódnak, Észak-Afrikában pedig tovább terjednek déli irányban és egymás után jelennek meg Kongóban, Tanzániában, Dél-Szudánban és Kenyában. Michael Nagata vezérőrnagy, a közel-keleti amerikai erők parancsnoka a teendőket illetően úgy foglalt állást, hogy „... nem értjük az Iszlám Állam mozgását, és addig, amíg ezt nem látjuk világosan, nem is tudjuk legyőzni őket”.²⁵

- A szélsőséges ideológia toborzási előnyöket biztosít a szélsőséges szervezetek számára. Az ideológiai szélsőség könnyebben vonzza azokat a személyeket, akik készek harcolni, sőt meghalni az ügyért. Minél inkább polarizált a társadalom, annál működőképesebb ez a stratégia.
- Egy szélsőséges ideológia biztonságérzettel tölti el a lakosságot azzal kapcsolatban, hogy az adott csoport becsületes marad, és nem adja el magát másnak egy esetleges politikai hatalom reményében. Ez különösen fontos elnyomó kormányok és nem becsületes vezetők esetében.
- Egy szélsőséges ideológia biztosítja annak a lehetőségét, hogy egy csoport képes legyen megkülönböztetni magát más, hasonló lázadó csoportoktól. A „legiszlámabb” csoportnak természetes előnyei vannak. Egy polgárháborúban minél több frakció létezik, annál jobban működik ez a stratégia.

²⁵ Barbara W. Walter: Why extremism thrives in the Middle East today. 12 February 2015. https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/02/12/why-extremism-thrives-in-the-middle-east-today/?noredirect=on&utm_term=.5586a96ffb37 Letöltés: 2018. 05. 20.

megkönnyíti ezen szervezetek számára a toborzást. A Közel-Kelet legtöbb országa pedig arról híres, hogy kormányaik nem a legjobban működnek. Líbia, Szíria, Jemen, Irak, Afganisztán polgárháborúi pedig olyan helyzetet teremtettek, amelyben a frakciók versenyeznek egymással az elismertség és a pénzügyi támogatás érdekében.

A leírtakból – úgy vélem – következik: a radikalizálódás elleni fellépésben az egyik legfontosabb feladat, hogy tudatosítsuk a lakosságban, a radikális szervezetek nem úgy cselekszenek, amint azt ígéreteikben teszik. Ezt a tevékenységet Irakban és Szíriában segítette az Iszlám Állam fellépése a lakossággal szemben. Ezt az elvet bizonyította a helyi lakosság viselkedése a felszabadítás során. Másik, a gyakorlatban is bizonyítást szerzett módszer a mérsékelt csoportok támogatása azzal a céllal, hogy a lakosság bizalmát megszerezzék.

A szélsőséges szervezetek toborzási céljai között elsődleges szerepet szánnak a fiataloknak. Ezt figyelembe véve a terrorizmus elleni küzdelemben nemcsak a biztonsági kérdésekre kell figyelmet fordítani, ami ugyan kiemelt fontosságú, hanem figyelni kell a toleranciára, a párbeszédre, azokra a jogokra is, amelyek a megszállás elleni küzdelemre vonatkoznak. Tisztában kell lenni azzal is, hogy ki van velünk és ki van ellenünk, ennek figyelembe vételével kell a stratégiát kidolgozni. Az iszlámmal és a muzulmánokkal szemben alkalmazott hamis felfogás nem segíti a terrorizmus és a szélsőségek elleni küzdelmet, hanem olajat jelent a tűzre, még inkább megosztja a társadalmat.

A vallások közötti párbeszéd nélkülözhetetlen, ennek egyik célja kellene, hogy legyen a téves nézetek megvitatása, amiből bőségesen van az iszlám vallásban is. Ennek létezését számos mérsékelt iszlám vezető is elismeri.²⁶ Az ISIS a szunnita arabok védelmét sajátos módon értelmezi azzal, hogy megöli a síitákat, jazidiket, keresztényeket, kurdokat és a türkméneket, rabszolgákká változtatja a nőket, lerombol régiségeket, mecseteket, templomokat.

* * *

Összegezve megállapítható, hogy a muzulmán lakosság önmagában nem jelent veszélyforrást. A veszélyt sokkal inkább az idézi elő, hogy körükben olyanok is akadnak, akik fogékonyak a szélsőséges, radikális eszmékre, illetve készek a szélsőséges tevékenységre, együttműködve egyes militáns csoportokkal.²⁷

A muzulmán világban ma elmondható, hogy a veszélyt nem a muzulmánok és a Nyugat közötti ellentét, hanem a muzulmánokon belül a mérsékelték és a radikálisok közötti eltérő gondolkodás jelenti. A vita pedig nem a vallási elvekről szól, hanem az elvek részletes jogi értelmezéséről, illetve arról, hogy ennek milyen hatása van az emberek aktuális viselkedésére. A modern gondolkodásúak elismerik az iszlám dzsihád kötelezőségét, de felvetik azt is, hogy eljött az ideje az iszlám protestantizmusnak, ami modernizálná a vallást.

26 A radikalizmus és a terrorizmus elleni közös fellépés fontosságát számos arab vezető (állam és kormányfő) kiemelte az ENSZ Közgyűlés 71. ülészakán. Az ezzel kapcsolatos összefoglaló elérhető: Middle East Leaders in UN on Extremism Wilsoncenter oct 7 2016. Elérhető: <https://www.wilsoncenter.org/article/middle-east-leaders-un-extremism> Letöltés: 2018. 05. 20.

27 Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barbara W. Walter: Why extremism thrives in the Middle East today. 12 February 2015.
https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/02/12/why-extremism-thrives-in-the-middle-east-today/?hpid=hp_hp-top-table-main-terrorism:extremism%3Athrives%3Ahomepage%2Fstory&hpid=hp_hp-top-table-main-terrorism:extremism%3Athrives%3Ahomepage%2Fstory Letöltés: 2018. 05. 20.
- Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008.
- CSIS: Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East. <https://www.csis.org/analysis/tracking-trends-and-numbers-islam-terrorism-stability-and-conflict-middle-east> Letöltés: 2018. 05. 19.
- Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: Global Salafism: Islam's New Religious Movement. ed. Roel Meijer. Hurst, London, 2009. 33–57. o.
- Heck, Paul L.: Jihad Revisited. Journal of Religious Ethics. Volume 32, Issue 1. March 2000
- Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafis or Revolutionaries? In: Global Salafism, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.
http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf; Letöltés: 2015. 07. 26.
<http://www.pewglobal.org/2015/07/16/extremism-concerns-growing-in-west-and-predominantly-muslim-countries/> Letöltés: 2018. 05. 19.
- Jacob Poushter: Extremis Concerns Growing in West and Predominantly Muslim Countries. PEW Research Center
- Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. ISBN 978 963 327 739 3
- Malka, Haim – Lawrence, William: Jihadi Salafism Next Generation. CSIS, October 2013.
<http://csis.org/program/middle-east-program>; Letöltés: 2015. 06. 19.
- Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS?
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; Letöltés: 2015. 06. 16.
- Marks, Monica: Youth Politics and Tunisian Salafism: Understanding the Jihadi Current. Mediterranean Politics 18, No. 1. 2013. 109. o.
- Middle East Leaders in UN on Extremism Wilsoncenter Oct 7 2016. Elérhető:
<https://www.wilsoncenter.org/article/middle-east-leaders-un-extremism> Letöltés: 2018. 05. 20.
- Mohamed Chtatou: Some Ways of Facing Extremism in the Middle East and
- Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmévilága. In: Magyar Tudomány, 2011. május.
<http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; Letöltés: 2015. 06. 16.
- Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002.
- Shmuel Bar: The Religious Sources of Islamic Terrorism. Stanford University, Hoover Institution, June and July 2004. <https://www.hoover.org/research/religious-sources-islamic-terrorism> Letöltés: 2018. 05. 20.
- Thomas Hegghammer: Assessing the Islamic State's Commitment to Attacking the West
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; Letöltés: 2016. 02. 21.
- Transparency International: Rampant corruption in Arab States. 21 February 2018.
https://www.transparency.org/news/feature/rampant_corruption_in_arab_states
Letöltés: 2018. 05. 19.
- Wiktorowicz, Quintan: Anatomy of the Salafi Movement. Studies in Conflict and Terrorism 29, 2006. 207–239. o.

Tomolya János

A Geraszimov-cikk katonapolitikai háttere

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.74

Az orosz vezérkari főnök, Valerij Geraszimov nevét több, az orosz katonai gondolkodásban járatlan külföldi és magyar szakértő összekapcsolta az ún. „hibrid háború” doktrínájával. Ahhoz, hogy megértsük és helyesen értelmezzük Geraszimov elképzeléseit a modern hadviselésről, ismernünk kell az orosz katonai gondolkodásmódot, hadikultúrát, Oroszország belső politikai viszonyait és az orosz fegyveres erők állapotát. Jelen munka célja, hogy feltárja a Gerszimov 2013-ban, a „Tudomány jelentősége a haladásban” címmel megjelent cikkének katonai hátterét, az orosz haderőreformmal kapcsolatos katonapolitikai körülményeit.

Putyin 1999-es hatalomra kerülése óta az orosz fegyveres erők háborús alkalmazására került sor az ún. második csecsen háború, majd a független Grúzia sérelmére létrehozott Abházia és Dél-Oszétia nevű bábállamok születése során. Ezzel párhuzamosan Oroszország, egy részleges végrehajtást felfüggesztő periódus után, 2015-ben teljes egészében kivonult az CFE-egyezmény kötelezettségeinek végrehajtása alól.¹ Vannak olyan vélemények is, hogy Vlagyimir Putyin 2003-ra olyan rendszert épített ki, amely a diktatúrák szinte valamennyi jellemzőjével rendelkezett.² Az orosz fegyveres erők újabb alkalmazására a Krím-félsziget 2014-es annektálása során került sor, majd közvetlen orosz katonai beavatkozásra volt szükség a két, Kelet-Ukrajnában létrehozott szakadár bábállam: a „Luhanszki Népköztársaság” és a „Donyecki Népköztársaság” oldalán.

A 2014 óta folyó ukrajnai válság nemcsak Európa biztonságára hatott és hat negatívan, de a világpolitikában is feszültséget gerjesztett Oroszország és a Nyugat országai között.³

1 Russia's withdrawal from CFE Treaty work a 'dangerous move,' says. OSCE PA security chair, 2015. március 13., Letöltve a <https://www.osce.org/pa/144946> honlapról 2018. március 30-án.

2 C. J. Friedrich, Z. Brzezinski: The General Characteristics of Totalitarian Dictatorship. In: Comparative Government edited by J. Blondel, European University Florence, Italy, published by Routledge, London UK., Second Edition, ISBN: 0134339053, 189–194. o.

3 Jonathan Marcus: Russia and the West: Where did it all go wrong? BBC, 2016. október 17. Letöltve a <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37658286> honlapról.

A 2014-ben jóváhagyott orosz katonai doktrína már egyértelműen a NATO-t tekinti fő biztonsági kihívásnak.⁴ A Krím-félsziget orosz annektálása azt is jelentette, hogy Oroszország felrúgta az 1994-ben, Budapesten kötött, Ukrajna biztonságát garantáló ún. *Budapest Memorandumot*. Ismeretes, hogy az egyezményben Ukrajna az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaitól, nukleáris fegyvereinek felszámolásának fejében biztonsági garanciákat kapott területi sérthetetlensége tekintetében.⁵ Arról is vannak információk, hogy Oroszország a közepes hatótávolságú nukleáris erők leszereléséről és megsemmisítéséről 1987-ben kötött egyezményt is megsérti az SSC-8 (orosz kóddal „Novator” 9M729) szárazföldi indítású cirkálórakéták rendszerbeállításával.⁶

A Geraszimov-cikk megírását meghatározó orosz belső viszonyok

Úgy vélem, hogy az egyes vélemények szerint a hibrid háború doktrínáját meghirdető Geraszimov-cikk értelmezését elősegíti, ha megvilágítjuk azt az orosz belső katona-politikai helyzetet, amelyben a jelzett cikk⁷ megszületett. Meggyőződésem, hogy Geraszimov párszáz szavas munkáját a nem feltétlenül a nyugati logika mentén működő orosz társadalmi viszonyokból nem szabad kiszakítani, és csak azokkal szoros összefüggésben szabad vizsgálni és megítélni. Az Oroszországi Föderációnak a Szovjetunió felbomlása utáni ellentmondásos fejlődése⁸ mára egy, orosz szakzsargonon jellemezve „irányított demokráciát”⁹ eredményezett, míg mások imitált vagy illiberális demokráciaként írják le a stabilitás és rend jelszavával¹⁰ kialakult putyini politikai rendszert.¹¹ Oroszországot számos nyugati kutatóintézet kritizálja az emberi jogok megsértése okán¹² és az ismert politikai indíttatású gyilkosságok is negatívan hatnak az ország megítélésére.¹³

4 Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínája, II. fejezet 12/a pont.
Letöltve a <https://rusemb.org.uk/press/2029> honlapról 2018. június 30-án.

5 Budapest Memorandum on Security Assurance, 1994. Budapest,
Letöltve a <https://undocs.org/CD/1285>
honlapról 2018. július 30-án.

6 Dave Majumdar: Novator 9M729: The Russian Missile that Broke INF Treaty's Back? Letöltve 2018. május 02-án a <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/novator-9m729-the-russian-missile-broke-inf-treatys-back-23547> honlapról.

7 Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenii (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ, Megjelent a Voenno-promyshlennyi kur'er (Hadipari Hírek) 2015 március 05-i 8.évfolyam 476. számában. Moszkva, Oroszország, 1–2. o.
Letöltve a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf honlapról 2018. június 1-én.

8 Глеб Павловский: Власти, эмоции и протесты в России. Letöltve a <http://gefter.ru/archive/12661> honlapról 2019. január 30-án.

9 Дмитрий Ефимович Фурман: Проблема 2008: общее и особенное в процессах перехода постсоветских государств. Letöltve a <http://www.polit.ru/article/2007/10/19/furman/> honlapról 2019. február 19-én.

10 Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek. Külügyi Szemle, 2009. 2. szám, 51. o. Letöltve a https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2009_02_Oroszorszeg_visszateereese-.pdf honlapról 2019. február 19-én.

11 Что такое демократия и нужна ли она России? Letöltve a <http://www.levada.ru/press/2010012105.html> honlapról 2019. február 16-án.

Geraszimov számára az is ismert, hogy az orosz lakosság létszáma 2009-ig folyamatosan csökkent,¹⁴ az állami média túlsúlya jellemzi az írott és elektronikus médiát¹⁵ és a korrupció tekintetében is számos nyugati kritika éri az országot.¹⁶

Megítélésem szerint a Geraszimov-cikkből kisugárzik az orosz haza féltése, az aggodalom és a tanácstalanság abban a tekintetben, hogy neki, mint Oroszország biztonságáért felelős katonai vezetőnek kell majd egy, esetlegesen az országon belül kitörő zavargást, tömegmozgalmat vagy akár felkelést is kezelnie. Ezért próbál meg segítséget és tanácsot kapni a hadtudomány művelőitől.

Ennél a résznél, úgy érzem, azt is érdemes tisztázni, hogy ki is tulajdonképpen Valerij Geraszimov? 1955-ben született Kazanyban, a Tatár SZSZK fővárosában. Harckocsizó tiszt lett, a moszkvai Malinovszkij Harckocsizó Katonai Akadémiát 1984–1987 között végezte el, majd különböző beosztások ellátása után tanulmányokat folytatott a Vezérkari Akadémián 1995 és 1997 között. 1998-ban az Észak-Kaukázusi Katonai Körzet 58. hadseregének törzsfőnöke lett, később ugyanennek a köteleknek lett a parancsnoka. Az igazi kiugrást az jelentette számára, hogy miután 2009-ben a Moszkvai, majd 2012 áprilisától a Központi Katonai Körzet parancsnoka lett, négy alkalommal ő celebrálhatta a május 9-ei katonai parádét, és 2012. november 6-ától vezérkari főnök. Tudományos fokozata nincs. Az is teljesen világos, hogy feltétlenül hű Putyinhoz, ugyanakkor, nem tartozik a régi katonai nomenklatúrához.

Tudni kell azt is, hogy Oroszország gyorsan győzelmet aratott a Grúzia elleni háború során, de napvilágra került az orosz haderő számos problémája is.¹⁷ A grúz–orosz háború tapasztalatai alapján,¹⁸ 2008-ban az Oroszországi Föderáció haderőreform végre-

12 A Human Right Watch kritikát fogalmazott meg a 2018-a választások kapcsán gyülekezési jog megsértése tekintetében. Ref.: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/russia> Letöltve 2019. február 19-én.

13 Artem Patalakh: Orders to kill: The Putin regime and political murder. Letöltve a <http://neweasterneurope.eu/2018/06/06/orders-kill-putin-regime-political-murder/> honlapról 2019. február 19-én.

14 Megjegyzés: a hivatalos orosz adatok alapján a lakosság létszáma 2009-től növekszik, azonban ez nem a több születésből, hanem az orosz anyanyelvűek és oroszul beszélő munkavállalók bevándorlásából és az elcsatolt Krím-félsziget létszámából adódik. Az elveszületések és a halálozások aránya továbbra is negatív szaldójú. ref.: Federal State Service Current Statistical Survey 2018. 9–14. o. Adatok letöltve a http://www.gks.ru/free_doc/doc_2018/magazine/st_ob1-eng.pdf honlapról 2019. február 09-én.

15 A Freedom House 2017-es adatai (hasonló adatok hosszú évekre visszamenőleg) a Sajtószabadság 100-as skáláján (100 a legrosszabb érték) 83-s értékkel rendelkeznek, jellemzők az újságírók elleni támadások, gyilkosságok, és a cenzúra. Ezzel a világ 199 értékelt országából a 180. legrosszabb helyen áll. Freedom House Freedom Press Russia, 2017., Letöltve a <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/russia> honlapról 2018. június 30-án.

16 Transparency International 2017-es adatai szerint a világ 180 értékelt országából a 135. Legrosszabb. Letöltve a <https://www.transparency.org/country/RUS> honlapról 2018. június 30-án.

17 Roger McDermott: Russia 's Armed Forces : The Power of Illusion, Russie Nei Vision N37, Russia/NIS Center, March 2009. Paris, ISBN 978 -2-86592-476-9, 17. o., Letöltve 2018. augusztus 30-n a <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifirussianmilitarypowermcdermottengmars09.pdf> honlapról.

18 Ariel Cohen, Robert E. Hamilton: The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications. US Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, USA 2011. június, 23–24. o. Letöltve a 2018. június 01-én. <http://permanent.access.gpo.gov/gpo9639/PDF%20version/PUB1069.pdf> honlapról.

hajtását határozta el, amelynek elemei kiterjedtek a haderő-struktúra valamennyi szegmensére. A haderőreform végrehajtására Anatolij Szergyukovot, a Putyin a szentpétervári tevékenysége idején megismert pénzügyi szakembert szemelték ki, aki az orosz haderő technikai megújítását egy nyolcéves átfegyverzési cikluson keresztül képzelte el. Elképzelései között szerepelt egyebek mellett a tábornoki létszám csökkentése, a sorkötelezett katonák felváltása szerződéses állománnyal, a nem valódi harcképességet jelentő háttér raktárak, keretalakulatok, bázisok csökkentése, a haditengerészeti főparancsnokság Moszkvából Szentpétervárra költöztetése, új egyenruha bevezetése.

A fegyverzeti programokhoz esetenként valóban a XXI. század követelményeinek is megfelelő fegyvereket, fegyverzeti rendszereket fejlesztettek ki, ugyanakkor ezen eszközök szériagyártásának beindítása – kevés kivételtől eltekintve – nem sikerült. Ebben komoly szerepet játszott az is, hogy egyes adatok szerint, a védelmi költségvetés jelentős részét „nem az eredeti célokra fordítják”, azaz a korrupció csatornáin elszivárognak, vagyis a költségvetés 30%-a elvész.^{19, 20} A haderőreform végrehajtásának finanszírozására alapvetően a növekvő olajárakból származó bevételekből, valamint a növekvő volumenű fegyvereladásokból biztosították volna a fedezetet.

Szergyukov új struktúrát alakított ki: a katonai körzet–hadsereg–hadtest–hadosztály–ezred szisztémáról áttért a NATO-mintájú operatív parancsnokság–dandár–zászlóalj rendszerre. A reformok hatására a szárazföldi erőknél a katonai egységek számát 1890-ről 172-re csökkentették és az erők nagy részét 85 dandárba sorolták be, melyeket teljes felszereltségbe és bevetethetőségi állapotba kívántak hozni a 2000-es évek 17%-os bevetethetőségi szintjéről.

A valódi haderőreformot végrehajtani kívánó és a hihetetlen korrupció felszámolásában jeleskedő, a civil életből jövő honvédelmi miniszter azonban nagyon erős belső ellenállással találta magát szemben, elsősorban a védelmi büdzsén élőködő egyenruhás oligarchák részéről. A reformoknak ellenállóknak végül sikerült magánéleti kilengésekre, problémákra hivatkozva, meglehetősen gyanús körülmények közepette kierőszakolni, hogy Putyin felmentse a NATO-val való együttműködést legalábbis formálisan fenntartó honvédelmi minisztert, akinek a helyére Szergej Sojgu tábornokot nevezze ki. A korrupció ellen harcoló Szergyukovot azzal a váddal ítélték el, hogy vidéki házához utat építtetett katonai eszközök felhasználásával.

Putyintól gyakorlatilag az elítélését követően szinte azonnal amnesztiát kapott, és jelenleg egy Rostec nevű állami vállalatot vezet, amely helikopterek és repülőgépek hajtóművek előállításával foglalkozik.²¹

Megítélésem szerint az is frusztrálja Geraszimovot, hogy a védelmi miniszter, Szergej Sojgu egyáltalán nem rendelkezik katonai, vagy akár biztonságpolitikai

19 Blank, Steven & Weitz, Richard (2010): The Russian Military Today and Tomorrow – Essays in Memory of Mary Fitzgerald. US Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle. 152–153. o., Letöltve a <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub997.pdf> honlapról 2018. július 30-án.

20 Александр Каншин: Коррупция „забирает треть военного бюджета России”. BBC Russian 03/07/2008. Letöltve a http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_7488000/7488652.stm honlapról 2018. június 30-án.

21 Yevstifijev, Dmitry: „Сердюков снова в деле”. (29 October 2015). Gazeta.ru. Letöltve 218. augusztus 11-én a <https://www.gazeta.ru/social/2015/10/29/7853567.shtml> honlapról.

ismeretekkel. Sojgu építészetet tanult, majd az 1990-s évektől – kihasználva a kommunista és KGB-s kapcsolatait – a frissen megalakult orosz katasztrófavédelemnél csinált karriert, és számos, árvizeknél és más katasztrófahelyzeteknél (például a 2010-s Moszkva környéki erdőtüzeknél) való állandó médiaszereplése kapcsán egyfajta ismertségre és népszerűsége tett szert.

Több mint húsz évig irányította a katasztrófavédelmet, ahol javaslatára bevezették a katonai rendfokozatokat is és így vezérőrnaggyá léphetett elő, majd néhány év elteltével pedig hadseregtábornok lett. 1999-ben az Oroszország Hőse kitüntetést is megkapta, ugyanakkor hogy milyen hőstettet vitt végbe, nem ismert. Sojgu Putyin pártjában, az Egységes Oroszország párt vezetésében, annak megalakítása óta vezető funkciókat tölt be.

A mongol nemzetiségű Sojgu szeret Putyin társaságában mutatkozni. 2012-ben kinevezték Moszkva terület kormányzójának, de féléven belül Putyin rábízta a védelmi tárca vezetését, így gyakorlatilag a hadsereg közvetlenül a putyini párt ellenőrzése alá került. Ezzel együtt, a védelmi költségvetésből élőködő egyenruhás oligarchák is jobban függenek Putyin akaratától. Az egyenruhaviselésre nagy hangsúlyt fektető Sojgu a védelmi minisztériumban a civilek számára kötelezővé tette az ún. szolgálati egyenruhát. Természetesen kihasználta helyzetét vagyonának bővítésére. Moszkva mellett kínai pagodastílusú luxus lakóépület-komplexumot építtetett több millió rubel értékben.²²

További kényelmetlen helyzetet okoz Geraszimov számára az orosz védelmi minisztérium vezetési struktúrája, hiszen összesen 10 miniszterhelyettesi posztot hoztak létre (köztük Geraszimové mellett, van még egy első helyettesi poszt). Ezt a beosztást a jogi háttérrel rendelkező Ruszlán Csalikov tölti be, akit Sojgu a katasztrófavédelemből hozott át, és szintén nem rendelkezik semmilyen katonai tapasztalattal. A miniszterhelyettesek felelősek a beszerzésekért, logisztikai kérdésekért és pénzügyekért. A közöttük egy civil és egy nő (Tatyjana Sevtcova) található, és csak egy helyettes (a külkapcsolatokért felelős helyettes) beszél angolul. Ugyanakkor megtalálható Andrej Karpatalov Katona-politikai Főcsoportfőnök, akinek az alárendeltségébe tartozott az a légvédelmi egység, amely lelőtte MH117-t 2014. július 17-n.

A védelemért felelős vezérkari főnöknek gyakorlatilag nincs semmilyen ráhatása a fegyverzetfejlesztésekre, beszerzésekre. Azon felül, hogy egy honvédelmi, biztonságpolitikai ügyekben dilettáns pártkatona Geraszimov közvetlen főnöke, azt is meg kívánom jegyezni, hogy – megítélésem szerint – Geraszimovnak komoly fejfájást okoz az a kényelmetlen helyzet is, amikor is egy nagy létszámú fegyveres erő (340 000 fő) került az elnök közvetlen irányítása alá és neki, mint első számú katonai vezetőnek, erre a gyakorlatilag Putyin magánhadseregként működő erőre, nincs ráhatása.²³ Ennek parancsnokaként Putyin a Szentpéterváron megismert Viktor Zolotovot nevezte ki.

22 Georgy Albuov: Anti-corruption activists uncover 9-million-dollar mansion allegedly owned by Russia's Defense Minister, 2015. Letöltve a <https://meduza.io/en/new.s/2015/10/27/anti-corruption-activists-uncover-9-million-dollar-mansion-allegedly-owned-by-russia-s-defense-minister> honlapról 2018. június 01-n.

Putyin, aki a szentpétervári polgármester helyettes volt 1992–1996 között, a polgármester testőreként dolgozó, tanulatlan, jól megtermett, egyszerű acélgyári munkás Zolotovot a bizalmába fogadta. Zolotov, aki egyes vélemények szerint a KGB beszerzett ügynöke is volt,²⁴ ettől kezdve Putyin testőrségének állandó vezetője lett, függetlenül attól, hogy Putyin milyen pozíciókat töltött be. 2006-tól a Nemzeti Gárda (az orosz név rövidítése alapján Roszgvargyija) parancsnoka és hadseregtábornoki rendfokozattal rendelkezik.

Geraszimov kinevezésével egyidőben, illetve azt követően több, a hadsereg helyét és szerepét meghatározó körülmény megváltozott. Egyrészt adott egy részben leállított, részben új tartalommal megtöltött haderőreform, teljesen más tartalommal megtöltött haderő modernizáció, valamint az erőszakszervezetek spektrumában teljesen váratlanul megjelent új szervezet, továbbá, egy technikai színvonalában elmaradt²⁵ tömeghadsereg. Jól érzékelhető a bemutatókon megjelenő technikai eszközök és a rendszerben álló arzenál közötti különbség a Vosztok–2018 hadgyakorlat képein, ahol BMP–1, BMP–2 gyalogsági harcjárműveket, T–72-es, T–80-s harcokocsikat lehet nagyszámban látni.

Másrészt megjelentek komoly belpolitikai feszültségek, ellenzéki mozgalmak, amelyekkel Putyin rendszerének évekig kellett szembenéznie. 2011 decembere és 2013 júliusa között számos tüntetés volt az Egységes Oroszország Párt és Vlagyimir Putyin ellen. A kiváltó okok között szerepeltek a meghamisított választási eredmények, a korrupció és az ellenzéki vezetők bebörtönzése. Követelték a választási eredmények meghamisításában főszerepet játszó, a választási bizottság elnöki posztját betöltő Vlagyimir Csurov lemondását és új, tisztességes választások kiírását.²⁶ Az államapparátus erőszakkal válaszolt a tüntetésekre, több száz ember tartóztattak le,

23 Ismeretes, hogy Putyin 2016-ban létrehozta és saját hatáskörébe utalta az ún. Oroszországi Federáció Nemzeti Gárdáját, amelynek a megalakulásakor a létszáma 340 000 fő volt. A szervezetet az OMON (Отряд Мобильный Особого Назначения), azaz a Speciális Mobil Rendőri Osztag erőiből, a SOBR, azaz a Спецназ, azaz a Special Operations Forces (Gyorsreagálású Rendőri Osztag) erőiből, valamint a Внутренние Войска Министерства Внутренних Дел, azaz a Belügyminisztérium Belügyi Csapatok hozták létre. A szervezetbe beolvasztották a Putyin által támogatott, a tüntetéseket korbáccsal szétverő kózák önkéntes milíciákat is. Alexander Golts: Russian Cossacks to Join National Guard Units, Publication: Eurasia Daily Monitor Volume: 15 Issue: 35. Letöltve a <https://jamestown.org/program/russian-cossacks-join-national-guard-units/> honlapról 2018. június 01-én. Ugyanakkor ez is aláhúzza a különböző, nem regisztrált, illegális orosz paramilitáris szervezetek, újfasiszta milíciák, mint például a különböző a Don-medencében harcoló „önkéntes” alakulatok, jogi rendezetlenségi problémáit.

24 Anna Nemtsova: Putin Creates Enormous Praetorian Guard, Puts His Bodyguard in Charge, 2016. Letöltve a <https://www.thedailybeast.com/putin-creates-enormous-praetorian-guard-puts-his-bodyguard-in-charge> honlapról 2018. június 01-én.

25 Ez alól kivételt képeznek a viszonylag modernnek számító S–300 és S–400 légvédelmi komplexumok, illetve a SS–25 Sickler „Topol” nukleáris csapásmérő, három fokozatú, szilárd hajtóanyagú interkontinentális ballisztikus rakéták.

26 Mint ismert, a Putyinra szavazók között 1,5 millió már halott személy szavazata is szerepelt. Anna Politkovskaya: Dirty war: Russian reporter in Chechnya, The Havrill Press Random House, London, UK, 2001., ISBN 1860468977, 328. o.
Batty, David: Russian election protests – follow live updates. The Guardian. London. 10 December 2011. Letöltve a <https://www.theguardian.com/global/2011/dec/10/russia-elections-putin-protest> honlapról.

1. ábra.
Zolotov²⁷ és a beintegrált kozák milicisták²⁸

börtönöztek be.²⁹ A Putyin politikai ellenfeleivel való leszámolás közül kiemelkedett Alekszej Navalnyij többszöri letartóztatása és bebörtönzése. A putyini politikai vezetés Navalnyijt, aki 2011-ben létrehozta a Korruptió Ellenes Alapítványt, egy koncepció perben korruptióért ítélte el.^{30, 31} Az Európai Parlament is kritikát fogalmazott meg Oroszország tekintetében, megállapítva, hogy a többpárt rendszer gyakorlatilag nem működik.³²

A nacionalista jelszavak hangoztatása, mint például az ún. „Novaja Rosszija” létrehozásának hirdetése, sikeresen elterelte a figyelmet oroszországi belső politikai problémákról és gazdasági visszaesésről.³³ Sokat javított Vlagyimir Putyin megtépázódott népszerűségén a Krím elcsatolása, a kelet-ukrajnai oroszok oldalán történt sikeres fegyveres beavatkozás és úgy tűnik, hogy ez a politikai haszon felülírja a rövid- és középtávú gazdasági veszteségeket és a politikai elszigetelődést.

Az Európai Unió és az USA, Kanada, a Krím elcsatolását, követően szankciókkal sújtja Oroszországot. Több személy ellen rendeltek el vagyontbefagyasztást és beutazási tilalmat, és néhány vállalat is felkerült az uniós feketelistára. (Maga Geraszimov

27 A kép letöltve a <http://www.interfax.ru/russia/521463> honlapról 2018 június 30-án.

28 A kép letöltve a <https://periskopi.com/policet-qe-jane-te-gatshem-ta-japin-jeten-per-putinin-foto/> honlapról 2018 június 30-án.

29 Andrew Osborn: Hundreds of protesters arrested following Russian elections, The Telegraph. Letöltve a <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8937133/Hundreds-of-protesters-arrested-following-Russian-elections.html> honlapról 2018. június 01-én.

30 Englund, Will; Lally, Kathy: „Russian court convicts anti-corruption crusader Alexei Navalny”. The Washington Post. Retrieved 18 July 2013.18 July 2013 Letöltve a https://www.washingtonpost.com/world/russian-court-convicts-navalny/2013/07/18/5d058cfc-ef7c-11e2-bed3-b9b6fe264871_story.html?utm_term=.c44539706837 honlapról.

31 Sz. Bíró Zoltán: Putyin a rendszere foglyává vált. Mandiner 2018. január 31. Letöltve a https://mandiner.hu/cikk/20180130_sz_biro_zoltan_oroszorszag_putyin_interju honlapról 2019. február 19-én.

32 European Parliament: Russia: political parties in „managed democracy”. Letöltve a [http://www.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545703/EPRS_ATA\(2014\)545703_REV1_EN.pdf](http://www.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545703/EPRS_ATA(2014)545703_REV1_EN.pdf) honlapról 2019. január 30-án.

33 Michael Birnbaum: How to understand Putin’s jaw-droopingly high approval ratings. The Washington Post, 2016. március 06. Letöltve a https://www.washingtonpost.com/world/europe/-how-to-understand-putins-jaw-droopingly-high-approval-ratings/2016/03/05/17f5d8f2-d5ba-11e5-a65b-587e721fb231_story.html honlapról 2018. június 1-jén.

2. ábra.

A Vosztok–2018 gyakorlaton éleslövészetet végrehajtó T–80-as harckocsi és a gyakorlat végén tartott dísszemlén felvonuló BMP–2-es gyalogsági harcjármű³⁴

is ezen az utazási tilalmi listán van.) 2015-ben az orosz GDP 4%-al csökkent, majd 2015-ben újabb visszaesés következett be.³⁵ Az orosz GDP jelenleg 1,53 billió USD, amely még mindig mélyen alatta van a 2012-s és 2013-as szintnek.³⁶

A nyilvánvaló belpolitikai haszon mellett – megítélésem szerint – Putyin jelentős geopolitikai haszonra is szert tett a Krím-félsziget bekebelezésével, amelyek a nemzetközi határok megváltoztatásában, a krími földgázmezők orosz ellenőrzés alá kerülésében, az Azovi-tenger hajózási körülményeinek megváltozásában érhető tetten.³⁷

Befejezés helyett

Végezetül, fel kell tegyük az a kérdést: hogy lehet-e doktrínának tekinteni Geraszimov cikkét? Az Oroszországi Föderáció jelenlegi katonai doktrínáját 2014. december 25-én hagyta jóvá Vlagyimir Putyin, amelyet 2015 decemberében kiegészítettek. A mintegy 40 oldalas dokumentum, ahogy ez egy doktrínától elvárható, tisztázza az alkalmazott fogalmakat, meghatározza azokat a katonai fenyegetéseket, amelyek Oroszországot érik, az azokra adandó katonai válaszokat, továbbá az ország katonapolitikáját, és a védelem szervezeti felépítését, a mozgósítás és a fegyverzetfejlesztés kérdéseit.³⁸ Mindezt, egy jól átgondolt és kicsiszolt struktúrában fogalmazták meg.

34 Képek letöltve a <https://nationalinterest.org/blog/buzz/vostok-2018-russia-china-making-guest-appearance-set-largest-wargames-over-three-decades> és a <https://www.alamy.com/soldiers-from-russian-china-and-mongolia-during-a-review-of-the-troops-following-the-conclusion-of-the-massive-vostok-2018-multi-national-war-games-at-the-telemba-training-grounds-september-13-2018-near-chita-in-eastern-siberia-russia-image218563189.html> honlapról 2019. február 09-én.

35 Andrew Rettman: Sanctions have little impact on Russia in 2016, US says. EU observer, 2016. január 13. Letöltve a <https://euobserver.com/foreign/131812> honlapról.

36 STATISTA, Russian GDP, Letöltve a <https://www.statista.com/statistics/263772/gross-domestic-product-gdp-in-russia/> honlapról 2018. június 1-jén.

37 Erről részletes elemzés található a Tomolya – Padányi: Háború és béke Ukrajnában avagy keleten a helyzet változatlan. Hadtudomány, MHTT kiadványa, Budapest, 2017. november, XXVII. évfolyam, 3–4. szám. 29–43.o.

38 The Military Doctrine of the Russian Federation. Letöltve a <https://rusemb.org.uk/press/2029> honlapról 2018. június 30-án.

Ha összehasonlítjuk Geraszimov cikkével, egyértelmű, hogy mind tartalmi, mind formai szempontok szerint nem beszélhetünk egy új hadviselési formát, vagy doktrínát meghirdető dokumentumról. Megjegyzem, az érvényben lévő orosz katonai doktrína nem használja a hibrid hadviselés vagy hibrid háború kifejezést. Geraszimov saját maga is úgy vélekedik, hogy nem állt szándékában az orosz hibrid háború doktrínájának meghirdetése, ez csak a néhány nyugati állítása.^{39, 40}

Azzal a véleményemmel, hogy amely szerint Geraszimov szándéka az volt a cikkével, hogy az orosz hadtudósok figyelmét, a következő konfliktusok kihívásaira irányítsa, teljesen összecsengő következtetésre jutott Roger N. McDermott is.⁴¹

Az oroszul folyékonyan beszélő McDermott a Külföldi Katonai Tanulmányok Hivatalának is, valamint a dán Nemzetközi Tanulmányok Intézetének is vezető kutatója. Több tudományos lap szerkesztőbizottságának tagja (többek között a *Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* kiadványnak is).⁴² McDermott, arra is rámutat, Geraszimov nem hirdette meg az orosz hibrid háború elméletét, hogy a NATO kormányoknak jobban meg kell ismerni és érteni Oroszország belső katonai viszonyait, védelemről és biztonságról való orosz gondolkodást.⁴³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- C. J. Friedrich, Z. Brzezinski: *The General Characteristics of Totalitarian Dictatorship*. In: *Comparative Government* edited by J. Blondel, European University Florance, Italy, published by Routledge, London UK., Second Edition, ISBN: 0134339053, 189–194. o.
- Jonathan Marcus: *Russia and the West: Where did it all go wrong?* BBC, 2016. október 17.
Letöltve a <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37658286> honlapról.
- Az Orosz Föderáció katonai doktrínája, II. fejezet 12/a pont.
Letöltve a <https://rusemb.org.uk/press/2029> honlapról.
- Dave Majumdar: *Novator 9M729: The Russian Missile that Broke INF Treaty's Back?*
Letöltve 2018. május 02-án a <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/novator-9m729-the-russian-missile-broke-inf-treatys-back-23547> honlapról.

39 Brian McDonald: Доктрина, которой нет.
Letöltve a <https://russian.rt.com/opinion/432285-makdonald-zapad-doktrina-gerasimova> honlapról 2019. február 19-én.

40 Илья Плеханов : „Доктрина Герасимова“ и пугало „гибридной войны“ России.
Letöltve a <https://ria.ru/20170628/1497445931.html> honlapról 2019. február 19-én.

41 US Army War College: *Parameters* 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvania, USA., 98. o., ISSN 0031-1723 Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án. McDermott, az Eurázsia kutatására szakosodott washingtoni Jamestown Alapítvány Oroszország és Közép-Ázsia Védelmi és Biztonsági Tanulmányok Intézetének igazgatója, és az alapítvány fenti témájú vezető kutatója, húszéves kutatásai alatt, közel száz orosz és közép-ázsiai katonai, biztonsági témájú könyvet írt, és mintegy 250 tanulmányt publikált.

42 Jamestown Foundation: Roger McDermott,
Letöltve a <https://jamestown.org/analyst/roger-mcdermott/> honlapról 2018. július 30-án.

43 US Army War College: *Parameters* 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvania, USA., 107. o., ISSN 0031-1723 Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án.

- Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenii. (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ) Megjelent a Voenno-promyshlennyi kur'er (Hadipari Hírek) 2015 március 05-i 8.évfolyam 476.számában. Moszkva, Oroszország, 1–2. o. Letöltve a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf honlapról 2018. június 1-jén.
- Budapest Memorandum on Security Assurance, 1994. Budapest.
Letöltve a <https://undocs.org/CD/1285> honlapról 2018. július 30-án.
- Roger McDermott: Russia's Armed Forces: The Power of Illusion. Russie Nei Vision N37, Russia/NIS Center, March 2009. Paris, ISBN 978-2-86592-476-9, 17. o.,
Letöltve 2018. augusztus 30-án a <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifirussianmilitarypower-mcdermottengmars09.pdf> honlapról.
- Georgy Alburov: Anti-corruption activists uncover 9-million-dollar mansion allegedly owned by Russia's Defense Minister. 2015. Letöltve a <https://meduza.io/en/news/2015/10/27/anti-corruption-activists-uncover-9-million-dollar-mansion-allegedly-owned-by-russia-s-defense-minister> honlapról 2018. június 01-n.
- Ariel Cohen, Robert E. Hamilton: The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications. US Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, USA 2011. június, 23–24. o.
Letöltve a 2018. június 1-jén <http://permanent.access.gpo.gov/gpo9639-/PDF%20version/PUB1069.pdf> honlapról.
- Anna Nemtsova: Putin Creates Enormous Praetorian Guard, Puts His Bodyguard in Charge. 2016.
Letöltve a <https://www.thedailybeast.com/putin-creates-enormous-praetorian-guard-puts-his-bodyguard-in-charge> honlapról 2018. június 1-jén.
- Ariel Cohen, Robert E. Hamilton: The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications. US Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, USA 2011. június, 23–24. o.
Letöltve a 2018. június 1-jén <http://permanent.access.gpo.gov/gpo9639-/PDF%20version/PUB1069.pdf> honlapról.
- Anna Politkovskaya: Dirty war: Russian reporter in Chechnya. The Havrill Press Random House, London, UK, 2001., ISBN 1860468977, 328. o.
- Yevstifijev, Dmitry. „Сердюков снова в деле“ (29 October 2015). Gazeta.ru.
Letöltve 2018. augusztus 11-én a <https://www.gazeta.ru/social/2015/10/29/7853567.shtml> honlapról.
- Michael Birnbaum: How to understand Putin's jaw-droopingly high approval ratings. The Washington Post, 2016. március 6. Letöltve a https://www.washingtonpost.com/world/europe/how-to-understand-putins-jaw-droopingly-high-approvalratings/2016/03/05/17f5d8f2-d5ba-11e5-a65b-587e721fb231_story.html honlapról.
- Andrew Rettman: Sanctions have little impact on Russia in 2016, US says. EU observer, 2016. január 13.
Letöltve a <https://euobserver.com/foreign/131812> honlapról.
- Jamestown Foundation: Roger McDermott.
Letöltve a <https://jamestown.org/analyst/roger-mcdermott/> honlapról 2018. július 30-án.
- US Army War College: Parameters 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvania, USA., 107. o., ISSN 0031-1723 Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án.
- Sz. Bíró Zoltán: Putyin a rendszere foglyává vált. Mandiner 2018. január 31.
Letöltve a https://mandiner.hu/cikk/20180130_sz_biro_zoltan_oroszorszag_putyin_interju honlapról 2019. február 19-én.
- European Parliament : Russia: political parties in „managed democracy”.
Letöltve a [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545703/EPRS_ATA\(2014\)545703_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545703/EPRS_ATA(2014)545703_REV1_EN.pdf) honlapról 2019. január 30-án.
- Глеб Павловский: Власти, эмоции и протесты в России. Letöltve a <http://gefter.ru/archive/12661> honlapról 2019. január 30-án.
- Дмитрий Ефимович Фурман: Проблема 2008: общее и особенное в процессах перехода постсоветских государств. Letöltve a <http://www.polit.ru/article/2007/10/19/furman/> honlapról 2019. február 19-én.
- Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek. Külügyi Szemle, 2009. 2 szám, 51. o.
Letöltve a https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_-2009_02_Oroszorszeg_visszateereese-.pdf honlapról 2019. február 19-én.
- Что такое демократия и нужна ли она России? Letöltve a <http://www.levada.ru/press/2010012105.html> honlapról 2019. február 16-án.

M. Szabó Miklós

A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előjárók látták¹ – 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.84

Az 50 évvel ezelőtt zajlott csehszlovákiai események történetét ismertnek véve, a Szerző levéltári iratok alapján a folyóirat 2018/1. és 2018/2. számaiban összefoglalta azokat az alapvető tapasztalatokat, amelyeket a végrehajtásban részt vett – különböző szintű – parancsnokok rögzítettek „összegző jelentésben”, még a hadművelet folyamán, 1968. szeptember végén, október elején. Ez követően – a honvédelmi miniszter parancsára – a vezérkar főnöke elrendelte, hogy ezek alapján a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar vezető szervei, valamint a hadsereg-, hadtest- és hadosztály-parancsnokságok is összegezzék a tapasztalatokat. Ez a munka 1969-ben megtörtént, aminek lényegét a Szerző két részben összefoglalta, s ennek 2. részét közreadja.

Az MN Személyügyi Főcsoportfőnökség tapasztalati jelentését² 00244/69. számon Nagy Károly ezredes, szervezési és tartalékos tiszti csoportfőnök terjesztette fel. E szerint:

- A mozgósítási tiszti rendszer – a felmerült hiányosságok mellett is – megfelel a korszerű követelményeknek. Az alakulatokhoz biztosított tartalékos tiszti állomány összetétele jó. (Mintha ezt a nézetet nem minden egység tapasztalati jelentése osztotta volna! – Sz. M.)

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance”.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identifikationsnummer

KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” im Auftrag von Nationale Universität für Öffentlichen Dienst fertiggestellt.

2 Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 1. doboz (d.) 1. őrzési egység (ő. e.) (1969. 01. 30.) A Szű. Fcsf-ség jelentése... 7. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

- A 8. Gépkocsizó Lövészadosztály parancsnoka – bár az előjáró engedélyével – nem hagyta vissza a hadosztály állományából keretként átadásra tervezett hivatásos tiszteket, s ezt sem ő, sem a hadseregarancsnok nem jelentette a személyügyi főcsoportfőnöknek, ami további mozgósítások elrendelése esetén hátrányosan befolyásolta volna az érintett alakulatok harckésztségét.
- Az „M”-tervektől eltérő feladatként jelentkezett – az egységek állománytáblájában nem szereplő – tolmácsok biztosítása, ezért ezt a kérdést a jövőben meg kell vizsgálni. Jelen esetben – mert ez politikai kérdés is volt – a tolmácsokat a hivatásos állományból biztosították, ami viszont nagyobb mérvű mozgósítás esetén nem járható út, ezért tartalékosokat kell igénybe venni.
- Mivel a hadosztálybíróságoknál nincs szervezve védőügyvéd, így az országhatáron kívüli működésük – védőügyvéd hiányában – jogilag nem biztosított, ezért – ideiglenes megoldásként – a tartalékos állományból vonultattak be védőügyvédet.
- Gondot okozott az a tény is, hogy a tiszthelyettesi állomány békében a Személyügyi Főcsoportfőnökség, háborúban pedig Vezérkar, a magasabbegységeknél pedig a Személyügyi alosztály, illetve Szervezési és kiegészítési alosztály hatáskörébe tartozik. Ezt sürgősen rendezni szükséges.
- A jelenlegi tiszti nyilvántartási és adatszolgáltatási rendszer – több okból adódóan is – felülvizsgálatra, sőt, módosításra szorul.
- Bebizonyosodott, hogy a személyügyi szervek rossz helyen vannak a hadtápvezetési pontokon, nem tudják kellően segíteni a parancsnokot, így Lakatos vezérőrnagy – helyesen – a hadosztály-harcállás pontra helyezte át a személyügyi alosztályvezetőt. Magasabbegység-/egységszinten a jövőben is ezt kell tenni.
- Gondot okozott, hogy a kiegészítő parancsnokságok a bevonulatáskor nem voltak kellően körültekintőek és többgyerekes családapákat, valamint súlyos beteg közvetlen hozzátartozóját is bevonultatták.
- A Csehszlovákiába elvonult tiszti állomány körében két haláleset történt. A holttestek hazaszállításával kapcsolatos teendőket a Személyügyi Főcsoportfőnökség intézte, de egyetértésre jutottak a Hadtápfőnökséggel abban, hogy maga a hazaszállítás ez utóbbiak feladata. (1–6. o.)

Dr. Nyitrai Lajos ezredes, MN pénzügyi főnök a 00080/1969. sz. jelentésében³ tapasztalatként rögzítette, hogy:

- A Pénzügyi Főnökség az ellátási feladatait alapvetően megoldotta, azaz biztosította a sor- és tartalékos honvédek/tisztesek illetményellátását, valamint a tisztek és tiszthelyettesek költőpénz-kifizetését; rendszeres adatszolgáltatással segítette ez utóbbiak családtagjainak ellátását.
- Annak következtében, hogy „szövetséges szocialista országban láttak el harcfeleladatot” (Beh’ szép megfogalmazás! – Sz. M.), a békeellátási normákat, jogszabályokat kellett alkalmazni.

3 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 31.) A HM Pü. Főnökség jelentése... 8. sz. mell. a 0001/1974. sz.-hoz.

- Szükséges pénzügyi rendelkezéseket kidolgozni olyan esetre is, amikor a csapatok huzamosabb ideig tevékenykednek rejtett mozgósítás, illetve tábori viszonyok között.
- Módosítani célszerű a pénzügyi szolgálat hadiszervezetét.
- A csehszlovák koronát a hadosztálypénztár kezelte, a fölötte rendelkezés joga a hadosztályparancsnokot illette. Ezt a keretet kisebb helyi beszerzésekre (tűzifa, fekszalma, áram- és vízdíj, anyagbeszerzés, kártérítés, sajtóbeszerzés, reprezentáció) használták fel, összesen mintegy 160 000 Kcs értékben.
- Felül kell vizsgálni az MNB tábori bankhálózat hadiszervezetét, s az MNB tábori főpénztárak csak seregtestszinten működjenek.
- Már a készenléti időszakban szükséges meghatározni azon tiszti és tiszthelyettesi beosztások illetményeit, amelyeket a rejtett mozgósításkor már feltöltenek, de nem szerepelnek a béke-nómenklatúrában.
- A bevonultatott tartalékosok a néphadseregtől illetményben, a vállalatoktól pedig jövedelem-kiegészítésben részesültek, de az ellátásuk során problémák merültek fel a jogszabályok nem kellő ismerete következtében (még az MN-en belül is!); a Kiegészítő parancsnokságok által a számfejtő-központoknak megküldött (helyenként 40%-ban!) pontatlan névjegyzékek stb. gondot okoztak.
- Mivel a tartalékosok békeilletmény-szabályzata egységes beosztási illetményt határozott meg, ez a hadművelet során a konkrét beosztásokban történt tevékenység következtében illetményfeszültségeket okozott, ezért a tartalékosok számára is a konkrét beosztásuknak megfelelő beosztási illetményt kellett megállapítani.
- Már békeidőben szükséges megteremteni az „M” időszakában történő számfejtés személyi és tárgyi feltételeit.
- A „Zala”-feladat alatt biztosítva volt a részt vevő tiszti és tiszthelyettesi hozzátartozók illetményellátása illetmény-visszahagyás formájában. (1–8. o.)

A 3. Hadtest C/000401/1969. sz. jelentését⁴ Pollák István ezredes terjesztette fel, mely szerint:

- A 4. Gépkocsizó Lövészadosztály törzse, valamint az érintett alakulatai – a 6. Gépkocsizó Lövész- és a 35. Harcközi Ezred., a 20. Híradó Zászlóalj és a 85. Páncélos és Gépjármű Javító Műhely – a részleges rejtett mozgósítást elrendelő parancsot közvetlenül a Vezérkartól kapták, amiről a hadtesttörzs az előjárói tájékoztatásból és az alárendelti jelentésből szerzett tudomást, így csak azt követően tudta irányítani, ellenőrizni és segíteni az alárendeltek tevékenységét. Bár a tartalékosok 80–85%-a gyorsan (2–10 óra alatt) beérkezett, a maradék 15–20% nem volt kiértesíthető (távol töltött szabadság, külföldi út, szolgálati út stb.).
- A karhatalmi zászlóalj felállításához a Fővárosi és a Pest megyei Kiegészítő Parancsnokság biztosított 264 főt, de ez veszélyeztette a lerövidített készenléti

4 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 28.) A 3. hdt.PK jelentése... 10. sz. mell. a 001/1974. sz.-hoz.

időt, mivel a tartalékosok a 130–150 km távolságról csak 10–16 óra alatt értek be, így nagyobb mértékben kellett igénybe venni a biztonsági hányadot és a megyei tartalékot. Ez viszont nagyobb állomány-átcsoportosítást tett szükségessé, illetve megbontotta a korábbi gyakorlatokon összekovácsolódott rajokat, kezelőszemélyzeteket.

- Feltűnően sok volt a szeszt fogyasztottak száma: a bevonultak 30%-a gyengén, 10%-a erősen, míg 2–3%-a *eszméletlenségig* ittas volt.
- A szokásostól többen kísérték el a bevonulókat és egyesek erőszakosabban léptek fel közülük.
- A polgári életből előállított személy- és tehergépkocsik 30, a különleges gépjárművek 50, az oldalkocsis motorkerékpárok 70–80%-a volt átvételre alkalmatlan, s zömükben nem rendelkeztek javítóanyag-készletekkel sem, ami erősen veszélyeztette a készenléti idő elérését. (1–3. o.)
- Az ezred a menetet fegyelmetten és lényeges meghibásodások nélkül hajtotta végre. Az igénybevétel során a saját gépjárművek 263 111, míg a népgazdaságból bevonultatottak 208 076 km-t tettek meg, viszont – ülésdeszkák hiányában – problémát jelentett az ezred személyi állományának elszállítása. (5. és 9. o.)
- A tartalékosok esetében problémák jelentkeztek a munkáltatói juttatások folyósítása terén, akárcsak a természetbeni térítésekkel kapcsolatban.
- A megfogalmazott javaslatok között olyanok szerepeltek, mint a feladatok szolgálati úton történő lejuttatásának az igénye; a biztonsági hányadok 20%-ra emelése; a Központi Tárintézetben lévő technikai anyagkészletek csökkentése a csapatkészletek növelésére; a népgazdaságból biztosított gépjárművek üzemben tartóinak rendszeres ellenőrzése; a keret- és csökkentett létszámú egységek „M”-létszámának megfelelően már békében tárolni takarót, lepedőt és egyéb ágyfelszerelést; a gyógyszernorma felülvizsgálata. (10–13. o.)

Az MN Fegyverzeti Főnökség 00177. sz. tapasztalati jelentésében⁵ Bereczki Imre ezredes, MN fegyverzeti főnök arról számolt be, hogy:

- Bár a csapatok rendelkeztek az állománytáblákban meghatározott fegyverzeti anyagokkal, de nem vették figyelembe azt a tény, hogy az első időszakos katonák visszamaradnak, s a helyüket tartalékosokkal töltik fel. Így a visszamaradottak számára nem biztosítottak fegyvereket, ezért, az így kialakult szükségletet utólag kellett felmérni és biztosítani. Mivel a feladatot megoldó csapatok nem az „M”-terveikben rögzítettek szerint ténykedtek, még elvonulásuk után két hónappal sem lehetett pontosan megállapítani, hogy milyen mennyiségű és fajtájú fegyverzeti anyagok maradtak vissza a helyőrségekben.
- A hadosztály-fegyverzeti szolgálat tevékenységét nagyban korlátozta csökkentett létszámuk, s hogy nem rendelkeztek a tábori körülmények közötti munkavégzés anyagi-technikai és vezetési eszközeivel. Így például amikor az

5 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 31.) A HM Fe. Főnökség jelentése... 11. sz. mell. a 0001/1974. sz.-hoz.

egyik lőszer szállító gépkocsi karambolozott, erről a fegyverzeti szolgálat csak közvetett úton, 6–8 nap késéssel kapott értesítést, ezért nem volt lehetőség a lőszeresek technikai állapotának megvizsgálására. Így fennállt a reális veszélye annak, hogy az esetleg technikailag hibás lőszeresek súlyos áldozatokat követelnek.

- Komolyabb harci helyzetben az ilyen rendszerű lőszerutánpótlás a feladatok elvégzésének jelentős akadályává válik, ráadásul a lőszeroszlopok őrzés-biztosítása sem volt megoldott, akárcsak a forgalom szabályozása.
- Nagyfokú hiányosságként jelentkezett a csapatok részéről a fegyverzeti anyagok felelőtlen kezelése és megóvása, így a hadművelet során az engedélyezett felhasználási normákon felül még 200 000 Ft kár keletkezett.
- Szükség van a hadosztályok és ezredek fegyverzeti szolgálatai szervezetének korrekciójára, megfelelő technikai berendezések és híradó eszközök biztosítására; a lőszerbiztosítás rendszerének felülvizsgálatára úgy, hogy az MN fegyverzeti szolgálata minden szinten áttétel nélkül tudja megoldani a fegyverzeti anyagi biztosítást. (1–6. o.)

Molnár János ezredes, a Magyar Néphadsereg Vezérkara (MNVK) 6. (híradó) csoportfőnök általános helyettese által aláírt 000291/69. sz. jelentése⁶ szerint:

- A híradással szemben támasztott követelmények reálisak voltak. A híradócsapatok biztosítani tudták a folyamatos összeköttetést mind a Vezérkar, mind az akciót végrehajtó hadosztályon belül. (Valószínűleg a Vezérkaron végzett kiértékelés során, valaki egy lapszéli ceruzás kérdőjelet tett e második mondat mellé, s a lap hátoldalán – ugyancsak ceruzával rögzítette: *„Bebizonyosodott, hogy a gl. ho.-ok⁷ nagy távolságú menetek vezetését saját erőikkel és eszközeikkel megoldani nem képesek. E követelmények végleges megoldása feltétlenül szükségessé teszi egy nagy kiterjedésű, stacionáris bázis állomásokból és megfelelő csatorna számmal rendelkező országos URH. gerinchálózatból álló rendszer létesítését. Ehez a reális lehetőségek biztosított kialakítására a »Rába« tervidőszakban kerül sor.”* (Eredeti írásmóddal – Sz. M.)
- Mivel a hadosztály viszonylag hosszú ideig egy helyen települt, a nagy területen történt elhelyezkedés következtében a vezetékes híradást ki kellett egészíteni a meglévő postai hírhálózat igénybevételével. Ez utóbbival azonban a határátlépést követően 2–3 napig egyáltalán, a későbbiekben pedig több viszonylatban csak fenntartással lehetett számolni részben a helyi szakemberek passzivitása, majd a kiküldött postai komendánsok kis létszáma miatt. Mivel az összpontosítási körletben kiépített vezetékes anyagot a hadosztálynak nem volt ideje lebontani, a csehszlovák területen a vezetékes híradás biztosítására 350 kilométernyi vezetéket kellett utánpótolni, ami viszont szükségessé tett Vácon egy előretolt híradóanyag-bázis telepítését.

6 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 31.) Az MNVK 6. Csf.-ség jelentése... 12. sz. mell. a 0001/1974. sz.-hoz.

7 gl. ho. – gépkocsizó lövész hadosztály (a Szerk.)

- A vezetékes híradás erőszakos rongálásai következtében előtérbe került a rádiórelé-híradás, de ehhez kevésnek bizonyult a hadosztálynál rendszerezített rádiórelék mennyisége, illetve bebizonyosodott, hogy célszerű a rádiórelé-híradást titkosított csatornákon biztosítani a gépkocsizó lövészedred-harcálláspontig, illetve hadtápvezetési pontig.
- A nagy teljesítményű rádióállomásokkal sikerült megbízható összeköttetést biztosítani mind menetközben, mind állóhelyben. Ugyanakkor, a kisértőók száma kevésnek bizonyult, illetve teljesítménye, hatótávolsága sem volt kielégítő, különösen a hadtáp- és felderítőszerveknél.
- A futár- és táboriposta-szolgálat tevékenységében a kezdeti periódusban gondok merültek fel, aminek alapvető oka az volt, hogy a HM futár- és táboriposta-zászlóalját nem mozgósították. Mindennek ellenére a HM Hírközpont Futárosztálya mintegy 500 000 postai küldeményt továbbított.
- Nem voltak tisztázottak a hadműveleti területen található hírhálózatok postai és egyéb távközlő berendezések felhasználásának kérdései – elsősorban a Dél Hadseregcsoporth (DHDSCS) részéről.
- Nagyon hiányoztak a hadszíntér postai térképei.
- Az önállóan települt híradórészlegeket biztosítani kell egy-egy páncélozott járművel rendelkező gépkocsizó lövészrajjal;
- Elgondolkodtató, hogy az összpontosítási körletben lényegesen több esetben rongálták meg a híradóvezetékét, mint a hadműveleti területen, ami felvetette a karhatalmi alegységek fokozott igénybevételének szükségességét. (1–5. o.)

A MNVK 4. Csoportfőnökség főnöke, vezérkarifőnök-helyettes, Kardos János vezérőrnagy – talán némi sértettséggel – mindössze két oldalban foglalta össze tapasztalatait.⁸ A – vélelmezett – sértettség, már a jelentés 1. pontjából érzékelhető: „A Csoportfőnökség »A« osztálya a »ZALA« feladat végrehajtásában 1968. 08. 23-án, az MNVK. 3. Csf.-ség útján került bevonásra. Így a felkészítésben, a végrehajtás megtervezésében és az ezekből adódó feladatok, követelmények megoldásában, illetve kidolgozásában nem vehettünk részt. /Az MNVK. 1. Csf.-ségen létrehozott operatív csoportba még a későbbiek során sem kaptunk beosztást./ Emiatt a felkészítés időszakában a tevékenységünk az MNVK. 1. és 3. Csf.-ségek által kért adatok megadására, illetve pontosítására korlátozódott.” (Eredeti írásmóddal. A kiemelés tőlem – Sz. M.) Így aztán, a drága tapasztalatot is szűken mérték:

- Az általános helyzet ismeretének a hiánya, a felkészítési időszak elmaradása nehezen pótolható hátrányt eredményezett.
- Bonyolította a helyzetet, hogy a feladatot végrehajtó csapatok nem a hadi-szükségletükre előírt fegyverzettel, technikai eszközökkel és anyagokkal vonultak el, amit nem jelentettek, akárcsak a megerősítésül kaptak forrását. Ez háborús helyzetben komoly ellátási problémákat okozhatna.
- A Vezérkar a jövőben már az előkészítő időszakban anyagi szervének bevonásával, illetve annak útján adjon követelményeket a haditechnikai és anyagi biztosítás végrehajtására.

8 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 02. 03.) Az MNVK 4. Csf.-ség jelentése... 14. sz. mell. a 0001/1974. sz.-hoz.

A fejezet végén, Csémi altábornagy összefoglalójában részben magyarázatot találunk a kezdeti „mellőzésre”, részben az is látható, hogy több vonatkozásban elfogadták a Csoportfőnökség javaslatait – Sz. M.)

Reményi Gyula vezérőrnagy, az MNVK 1. Csoportfőnökség főnökének általános helyettese, az 1969. február 11-én kelt 0560/1969. sz. levelében⁹ arról értesítette a Politikai Főcsoportfőnökség Szervezési Csoportfőnökségét, az MN Hadtápfőnökségét, a Páncélos- és Gépjármű-technikai Főnökséget, a Személyügyi Főcsoportfőnökség Szervezési és Tartalékos Tiszti Csoportfőnökségét, a Pénzügyi Főnökséget, valamint a Vezérkar Csoportfőnökségeit, hogy a vezérkari főnök 0065/1968. sz. intézkedésében elrendelt és beérkezett – a fentiekben ismertetett – tapasztalati jelentések feldolgozására és összegzésére a vezetése alatt február végén munkabizottságot hoznak létre, melybe kéri a fenti szervezetek egy-egy képviselőjének a delegálását.

Az MN Politikai Főcsoportfőnökség tapasztalati jelentését¹⁰ Horváth István ezredes, szervezési csoportfőnök terjesztette fel, melyben – sok más, politikai jellegű utalás mellett – megállapította, hogy:

- Az egységek személyi állománya magasfokú politikai érettséget tanúsítva biztosította a feladat végrehajtásához szükséges harckészültség folyamatos fenntartását.
- A „ZALA”-feladat ismételten bizonyította a mozgósítási rendszer helyességét, realitását. Ugyanakkor, jelentős munkatöbbletet okozott az érintetteknek a vártnál nagyobb számban jelentkezett probléma. Például olyan súlyos szociális problémával küzdő tartalékosokat is behívtak, akiknek a behívása még háború esetén sem indokolt! (Mintegy 120 négy-, vagy ennél többgyerekes családapát.)
- Bebizonyosodott, hogy a pártpolitikai szervek korszerű viszonyok közötti működésének technikai feltételei – így a megfelelő számú és típusú gépkocsikkal való ellátásuk, a korszerű híradó, illetve propagandaeszközök biztosítása az eredményes és hatékony munkavégzés nélkülözhetetlen feltételei – továbbra sem biztosítottak. (1–2. o.)
- a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály Politikai Osztályának irányító tevékenysége megfelelt a követelményeknek. Körültekintően oldotta meg a személyi állomány problémáival való foglalkozást, a fegyelemsértések megelőzésére irányuló tevékenységet. Különös gondot fordítottak a személyi állomány gyors tájékoztatására, az alsóbb szintű politikai szervek folyamatos informálására. Mindezek mellett fogyatékoságok is előfordultak, mint például nem koncentrált eléggé a hadosztály állománya körében végzendő politikai munkára; tevékenységét időnként a formalitás jellemezte; a párt- és KISZ-élet fontos kérdéseire időben nem intézkedtek.

9 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 02. 11.) 15. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

10 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 03. 15.) Az MN Pol. Fcsf-ség jelentése... 18. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

- Az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) politikai osztálya megfelelően biztosította a haderőnem sajátosságainak megfelelő folyamatos és intenzív politikai tevékenységet.
- Bebizonyosodott, hogy a tájékoztatás körülmekintő és folyamatos megszervezése döntő jelentőségű a feladatok végrehajtása szempontjából. (7–9. o.)
- Az is egyértelművé vált, hogy tábori körülmények között a kulturális tevékenység változatos formáinak alkalmazása nélkülözhetetlen, közvetve segíti a feladat-végrehajtást, levezeti az idegfeszültséget.
- Bár a feladatot végrehajtó egységek személyi állományának fegyelmét magasfokú tudatosság, kollektív felelősség jellemezte, mégis jelentkeztek súlyos fegyelemsértések, bűncselekmények is (italozás, táborhely engedély nélküli elhagyása, a szolgálat és a titoktartás megsértése). Mindezekért 260 esetben (2,3%) kellett fegyelmi felelősségre vonást alkalmazni. A tábori bíróság 47 főt (nyolc tisztet, négy tiszthelyettest, négy tiszttest és 31 honvédet) ítél el. A politikai bűncselekmények aránya 10% volt.
- Tapasztalat az is, hogy a hatályos fegyelmi szabályzat – különleges viszonyok között – sok esetben nem bizonyult elégségesnek.
- Egyértelművé vált, hogy néphadseregünk alapján véve nincs eléggé felkészülve huzamosabb idejű tábori viszonyok közötti tevékenységre.
- Szükségesnek látszik, hogy a csapatok életét szabályozó intézkedésekben, parancsokban nagyobb hangsúlyt kapjon a személyi állományról való mindenoldalú gondoskodás követelménye. (12–14. o.)
- A katonafeleségek elismerésre méltóan, nyugodtan viselkedtek. (18. o.)
- A tapasztalatok szerint a táboriposta-szolgálat „M”- és különleges viszonyok közötti pontos, gyors működése a politikai munka feladatainak végrehajtása szempontjából szükséges. A követelményeket csak egy egységes irányítás alatt álló, optimális szervezettel rendelkező és korszerű technikával ellátott futárposta-szolgálat képes kielégíteni. (20. o.)

Reményi vezérőrnagy a február 27-én kiadott munkatervében¹¹ rögzítette a korábban említett összegző munkabizottság személyi összetételét, a feldolgozás ütemezését (május 31-i befejezéssel) és annak tartalmát. Ennek megfelelően, Imre Gábor vezérőrnagy, 1. (hadműveleti) csoportfőnök júniusban (a nap nincs kitöltve – Sz. M.) a vezérkari főnökhöz felterjesztette az összegzés tervezetét.¹²

Úgy tűnik, hogy volt még az összeállításon finomítandó, ugyanis Csémi Károly altábornagy csak december 5-én terjesztette fel Czinege Lajos vezérezredeshez a legfontosabb tapasztalatokról szóló – 16 oldalas – jelentést.¹³ Ebben arról tájékoztatta a minisztert, hogy az 1968. október 20-i utasításának megfelelően, a november 22-én kiadott vezérkarfőnöki intézkedés alapján a HM vezető szervek és a seregtest-parancsnokságok elkészítették tapasztalati jelentésüket, amiket az MNVK

11 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 02. 27.) 19. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

12 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. június) 39. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

13 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 12. 05.) 56. sz. mell. a 0001/1974. sz-hoz.

1. Csoportfőnökségen felállított bizottság összegzett és egységes rendszerbe foglalt. Ennek lényege:

- A „Zala”-feladatot – a szokásostól eltérő módon – az MN csapataira vonatkozóan a HM (MNVK) a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnoksággal szoros együttműködésben végezte igen korlátozott állománnyal, ezért kezdetben bizonyos szakemberek (anyagtervezés, páncélos- és gépjármű-technikai, szervezési és mozgósítási) hiánya nehezítette a tervezést, továbbá az előkészítést, azonban egy esetleg jövőben előforduló hasonló esetben sincs lehetőség bővítésre.
- A felső katonai vezetés törzseként a Vezérkar (VK.) 1. Csoportfőnökségen – a HM- és VK-szervektől kijelölt személyekből álló – „HM operatív biztosító csoport”, míg az MN Hadtápfőnökségen pedig az anyagi-technikai feladatokat ellátó „biztosító csoport” működött.
- A DHDSCS-hez – vezérkarifőnök-helyettes vezetésével – „VK. hadművelési összekötő csoportot” delegáltak, ami a magyar politikai és katonai vezetés követelményeinek érvényre juttatását, a politikai és állami vezetés Vezérkaron keresztüli folyamatos tájékoztatását kapta feladatul, valamint részt vett a feladatra kijelölt magyar erők vezetésében.
- Az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) tevékenységét bonyolította az a tény, hogy nem volt kellően koordinálva az irányítása és vezetése, hiszen ők kaptak feladatot az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságától (EFEF), a magyar katonai felső vezetéstől, a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnokságától és a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály parancsnokától is. Ez megnehezítette – esetenként bonyolulttá tette – a honi légvédelmi csapatok vezetését. Emellett nem volt kielégítő az együttműködés a honi légvédelem és a DHDSCS repülőerői, valamint a csapatlégvédelem között, továbbá a honi és a szárazföldi rádiótechnikai (rt.) csapatok között.
- Az egyéb minisztériumokkal való együttműködés zökkenőmentes volt, bár esetenként nem jutottak le az utasításaik az alárendeltjeikhez. A Határőrség nagy segítséget nyújtott a felderítési adatok kiegészítésében; a határsáv, az átkelési lehetőségek, valamint a szlovák lakosság hangulatának megismerésében. Az elhárító szervek – alapvetően BM-irányítással – jól végezték munkájukat, bár esetenként nem eléggé ellenőrzött adatokat juttattak a legfelsőbb párt- és állami vezetők tudomására, vagy tévedtek.
- Az operatív biztosító csoportok munkáját hatékonyabbá tette volna, ha a HM és a VK képviselőin kívül, az együttműködő minisztériumok és szervek munkatársai is részét alkották volna.
- A DHDSCS harcálláspontján települt VK. hadművelési összekötő csoport eredményes tevékenysége bebizonyította, hogy többnemzeti seregtestek működése esetén – a koalíciós vezetés megvalósításához – szükség van ilyen csoportra. Ugyanakkor, kezdetben nehezítette munkáját, hogy nem volt tisztázva egyértelműen a helye és szerepe, jogai és kötelességei sem a DHDSCS, sem a HM irányában, így a DHDSCS-parancsnokság – egy ideig –, csak közvetítő szervnek tekintette, illetve ellentmondó intézkedéseket adott, közvetlenül a magyar hadosztály számára. (1–4. o.)

- Az összeköttetés minden szinten alapvetően biztosított volt. Annak következtében, hogy a hadosztály viszonylag tartósan egy helyen települt, előtérbe került a vezetékes híradás, azonban az összpontosítási körlet kiterjedtsége következtében, a hadosztálynak a hadosztálynorma szerinti vezetékes anyaga kevésnek bizonyult, így központi készletből kellett pótolni. E gonddal is összefüggésben, előtérbe került a rádiórelé-híradás fokozottabb alkalmazása. Ami a rövidhullámú rádió-összeköttetést illeti, egyes viszonylatokban kevésnek bizonyult a rádióállomások mennyisége, máskor – a megnövekedett távolságok és a domborzat következtében – a hatótávolsággal volt probléma. A kisrádiók viszont beváltak, szükségszerűen pótolták kritikus esetben a vezetékes és rádiórelé-híradást. A futár- és táboriposta-szolgálat sem szervezeti, sem technikai vonatkozásban nem volt felkészülve az ilyen feladatellátásra, így – különösen kezdetben – felmerültek zavarok is. A végrehajtott feladat igazolta az állami és a katonai híradórendszerek összehangolása megvalósításának a szükségességét.
- A felderítés – különösen kezdetben – nem volt határozott, ami arra figyelmeztetett, hogy szükséges az MN csapatai várható működési irányában megfelelő ismeretekkel és leírásokkal rendelkezni a fegyveres erőkkel kapcsolatos kérdésekről, hadszíntérobjektumokról, menetvonalakról, postai távbeszélővonalakról, postai objektumokról és műsorszóró állomásokról, TV-adókról.
- Az ellenséges programokat sugárzó rádió- és amatőrállomások megnövekedett száma következtében a felderítésük, lehallgatásuk a rádió-felderítő csapatoknál rendszeresített eszközökkel csak részben oldható meg.
- Az is bebizonyosodott, hogy ilyen feladatok körülményei között szintén szükség van ügynöki felderítésére.
- A fokozott és a teljes harckészültség, valamint a mozgósítás feladatai többségükben az előkészített tervek szerint zajlottak, de a részleges rejtett mozgósítás önálló végrehajtása („GYÉMÁNT”) során – a sajátos helyzet következtében – el kellett térni az előkészített változattól. A bevonultatottak képzettsége általában elérte a szükséges szintet, egészségügyileg is megfeleltek, de a szociális helyzetüket tekintve nem voltak kellően válogatottak, nagyszámban vonultattak be sokgyerekeseket. Hiányosnak és nehézkesnek bizonyult a tartalékosok hozzátartozóinak pénzügyi biztosítása. A népgazdaságból igénybe vett gépjárművek technikai színvonala nem felelt meg a követelményeknek.
- Egyértelművé vált, hogy a hadosztályméretű feladat végrehajtása esetén célszerű a hadosztály minden hadrendi elemét feltölteni hadiállománnyra, valamint megalakítani a hadiszervezeteket.
- Nehézségeket okozott a szükséges tolmácsok és fordítók biztosítása, ami megerősítette a tisztek nyelvtanulásra való ösztönzésének a szükségességét is.
- A hadosztály „M”-hadrendjében nincs szervezve védőügyvéd, pedig nélküle törvényes eljárás nem folytatható le. A hadosztálybíróságok és ügyészségek jogi helyzete nincs összhangban az „M”-mel. (4-7. o.)
- A politikai konszolidáció segítésére létrehozott különleges csoport eredményesen dolgozott, azonban hasonló feladatok esetén világosan meg kell határozni a jogi helyzetüket, konkrét feladatukat és biztosítani más szövetséges

államok által hasonló céllal létrehozott csoportokkal való összehangolt tevékenység feltételeit.

- A fegyelmi nevelőmunka intenzív volt, ennek ellenére előfordultak (230 eset, 2,3%) súlyos fegyelemsértések, bűncselekmények. (Italozás, táborhelyelhagyás, titoksértés stb.) A tapasztalatok szerint a Fegyelmi Szabályzat bizonyos mérvű módosításra szorul, illetve ki kell dolgozni a tábori bíróság és ügyészség különleges körülmények közötti működésük jogrendjét.
- Az ellátó szervek hatékony, rugalmas és operatív működése nagyban hozzájárult az eredményes működéshez. A hadinormák általában megfelelnek a korszerű követelményeknek, azonban szükség van azok folyamatos pontosítására. Például megoldatlan a tisztek „M” esetén történő étkeztetése.
- A tapasztalatok igazolták a katonai kereskedelmi hálózat jelentőségét és szükségességét.
- Az egészségügyi ellátást – a békefeltöltöttségen túli feladatok esetén – nagymértékben akadályozta az a tény, hogy a felsőbb intézmények középkáderei többségében nők, akik nem hívhatók be.
- A gyógyszerellátásban nem vették figyelembe, hogy mind a hivatásos, mind a tartalékos állomány korban egyre előrehaladottabb, így annak megfelelő betegségekkel küszködnek; a személyi állomány rendszeres fürdetése csak megerősítő eszközök alkalmazásával volt megoldható a minőségi és mennyiségi okokból adódóan.
- Felmerült a tábori elhelyezéssel kapcsolatban a jelenlegi hadinormák egyes anyagnemei felülvizsgálásának a szükségessége.
- Bár a csaknem kizárólag gépkocsikra alapozott szállítási rendszer kielégítette a követelményeket, azonban háborús viszonyok között ez nem ítéltető reálisnak, hiszen jelenleg csak egy hadosztály ellátásáról volt szó.
- A 65M gyakorlóruha könnyen magába szívja a vizet, szárítása tábori/harci körülmények között lehetetlen, így kiterjedt megbetegedéshez, ez által harc-készség-csökkenéshez vezethet.
- A gépjármű-technikának a csökkentett számú behívása károsan befolyásolta a szállító-kapacitást, amit más egységektől való vezényléssel, illetve pótbéhívásokkal igyekeztek ellensúlyozni. Az első 100 kilométer megtétele során volt a legtöbb meghibásodás, főleg a bevonultatott, illetve az „M”-zárolt gépjárművek körében. A saját gépkocsik esetében a Garantok képezték a kritikus pontot. A menet technikai biztosításának eredményességét csökkentette a technikai törzs korlátozott mozgásképesége, a megfelelő műhely-gépkocsik és vontatók, valamint a raktár-gépkocsik hiánya; a szükséges szállítótér hiánya miatt 170 tonnányi javítóanyag maradt a helyőrségekben.
- A pénzügyi szolgálat biztosította az elvonultak illetmény-ellátását, a tisztek és tiszthelyettesek költőpénzét, valamint a hozzátartozók illetményellátását, a kötelékek csehszlovák koronával kapcsolatos igényeinek kielégítését. A tapasztalatok alapján, hadosztályszinten nem szükséges külön MNB tábori pénztárat működtetni, mivel ennek feladatát a pénzügyi alosztály – bizonyos személyi kiegészítéssel – képes jobban ellátni.

- A háborús illetménynormákat már a készenléti időszakban ki kell dolgozni és meghatározni a tiszti, valamint tiszthelyettesi beosztások illetményét, amelyeket a rejtett mozgósításkor feltöltenek, de a béke-nomenklatúrában nem szerepelnek.
- A tartalékosok pénzügyi ellátásában több probléma is felmerül: a vonatkozó rendszabályok a békekiképzés viszonyait veszik alapul; az érintett civil és katonai szervek nem ismerik eléggé azokat; a tartalékosok békeidőben történő behívására vonatkozó intézkedések nem teszik lehetővé a tartalékos tisztek és tiszthelyettesek konkrét beosztásokba történő behívását. (9–14. o.)
- A 8. Gépkocsizó Lövészadosztály a feladatait eredményesen végrehajtotta. Az összpontosítási körlet elfoglalásánál bebizonyosodott, hogy a komendáns-szolgálatot és a forgalomszabályozást saját erőivel, valamint eszközeivel nem tudja hiánytalanul megoldani.
- Gondot okozott, hogy az adott területről és objektumról nem állt rendelkezésre nagyobb méretarányú térkép és megfelelő vázlat.
- A harci lépcsők mozgékonyságát és manőverezését nagymértékben elősegítette az, hogy leválasztották róluk a hadtáplépcsőket.
- A honi légvédelem repülőerői – rendeltetésüknél fogva – nem voltak felkészülve a szárazföldi csapatok légi biztosítására. Nem rendelkeznek a légi fényképezéshez szükséges technikával és állománnyal. Az OLP nem rendelkezik a szárazföldi erőkhöz küldendő repülő-hadműveleti csoporttal.
- A hadosztály és az ezredek rendelkezésére bocsátott helikoptereket elsősorban futár-, posta-, összekötő tiszti, ellenőrzési feladatokra, valamint a parancsnokok gyors szállítására alkalmazták. (14–16. o.)

„A »ZALA« feladat során szerzett tapasztalatok egy részének hasznosítására már megtörténtek a szükséges intézkedések. A harcckészültségbe helyezéssel és a mozgósítással kapcsolatos tapasztalatokat a 0011. számú VKF. intézkedésben, az 1969. évi VKF. »Írányelvek«-ben, az ez évben érvénybe lépett »GYÉMÁNT« mozgósítási rendszer módosított változatában, valamint az új »VIZVÁLASZTÓ« rendszerben már feldolgoztuk, végrehajtásra kiadtuk” – zárult a jelentés. (Eredeti írásmóddal – Sz. M.) A vezérkari főnök lapszéli megjegyzése: „Egyetértek, ez így történt.”

Fórizs Sándor

Katonatanácsok a határőrségnél 1956-ban

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.96

 A publikáció a határőrségnél az 1956-es évben október 30. és december 7. között működött katonatanácsokról fennmaradt dokumentumokat elemzi a Magyar Nemzeti Levéltár anyagai segítségével. Bemutatásra kerülnek a kerületparancsnokságok vonatkozó jelentései, ügyész-ségi vádiratok és bírósági ítéletek. Néhány sajátos eseményt külön is feldolgoz a szerző, ismer-teti a nagykanizsai katonatanács választását. Megismerhetjük a katonatanácsok megalakulá-sának körülményeit, tevékenységüket, hatásukat az akkori határőrség működésére.

Publikációmban a határőrségnél 1956-ban működött katonatanácsok kérdéskörét kívánom feldolgozni. A témának, ismereteim szerint, nincs átfogó irodalma, holott a határőrség és a többi magyar fegyveres szerv történetének egyik tanulságos mozza-natáról van szó. Eredeti, a katonatanácsok által készített okmányok – néhány kiált-ványt, felhívást – leszámítva nem állnak rendelkezésre a régi határőrségi anyagok között. Tevékenységi idejük rövidsége (összesen mintegy 8 napot működtek), vala-mint az a tény, hogy ennek a ténykedésnek nem volt adminisztratív háttere, üléseik-ről nem vezettek jegyzőkönyvet, kizárta átfogó dokumentáció készítését.

Információim a téma vonatkozásában, túlnyomó többségében a Magyar Nem-zeti Levéltár Határőrség Országos Parancsnokság okmányaiból származnak.¹ Ezek az iratok az eseményeket követő hetekben, hónapokban keletkeztek és a későbbi vezetés szempontjából minősítik a történeteket.

Az 1956. november negyedikét követően működött határőrségi parancsnokság a katonatanácsokat már negatívan ítélte meg, mivel működésük következtében szét-esett az adott szervezet vezetése, gyakran fizikailag is megtámadták a határőrségi parancsnokokat, megszűnt az államhatár őrizete, jelentős anyagi károk keletkeztek, és ez érezhető a dokumentumok hangvételén.

Nem találtam olyan elemzést, mely átfogóan értékelné a határőrség parancsnok-sága számára a katonatanácsok kérdéskörét. A vonatkozó információk csak apránként,

1 Kódjelzésük: MNL HOP XIX-B-10. Dobozokba gyűjtve az 1956-os és 1957-es évnél találhatók.

más típusú dokumentumokon belül, mint részelemek bukkannak fel. A tisztek elbocsátásakor vagy véglegesítésekor készített minősítések sok utalást tartalmaznak számunkra.

A határőrség országos parancsnokság november 10-ét követően összefoglaló helyzetjelentést kért a kerületek parancsnokaitól és e jelentések időben a legelső források az eseményeket követően. Az 1957 elején keletkezett személyzeti anyagok, kitüntetési javaslatok, kitüntetések megvonásának indoklása, beosztásból történő elbocsátások, szintén kapcsolódó adathordozók.

Legsúlyosabb kategória a felhasználható dokumentumok terén a néhány fennmaradt bírósági anyag. A katonai bíróságok ítéletei, a fellebbezést követő legfelsőbb bírósági ítéletek, ügyészégi vádiratok, tartalmaznak számunkra használható felvilágosításokat. Rendelkezésünkre áll még néhány visszaemlékezés, esetenként jelentős szubjektív töltéssel.

1956. október végétől legalább 1957 nyaráig minősített időszaki viszonyok érvényesültek az országban. Ezeken belül a történeteket, a katonatanácsok létét, és szerepét több irányból is megközelíthetjük, véleményezhetjük. Nem kívánok politikai értékelést készíteni. Célom ezen ideiglenes szervezetek működéséről a Magyar Nemzeti Levéltárban megtalálható ismeretek összegyűjtése és az olvasó számára történő összefoglalása, a történetek bemutatása. A fegyveres szervezetek keretében játszott szerepüket katonai, vezetési vonatkozásban látom rendkívül meghatározónak.

Érdekes lenne tudni, mi lett a további sorsa, miként alakult a pályafutása azoknak, akiket annak idején bevásárlottak ezekbe a tanácsokba. Sajnos ebben a vonatkozásban csak szórványos forrásokkal rendelkezünk.

A határőrség akkori struktúrájának² megfelelően központilag elrendelték, hogy úgynevezett „forradalmi katonai tanácsokat” válasszanak. Ezek szerepe, tevékenysége teljesen különbözőképpen alakult az adott kötelék helyzetétől függően. Helyzetüket alapvetően meghatározta a szervezet földrajzi elhelyezkedése. Leginkább az osztrák államhatár mellett lévő alegységek voltak kitéve az októberi események hatásainak, míg a román irányban többnyire csend volt. Az őrsök a maguk relatív elszigeteltségében, gyakran tanyai körülmények között, esetenként nem is kapcsolódtak be a folyamatba, itt is kivételt képeznek az osztrák főirányban elhelyezkedők.

Néhány szó a katonatanácsok kérdéséről

A „katonatanács”, „forradalmi katonatanács” kifejezés nem ismeretlen történelmünk folyamán, bár az 1995-ben kiadott Hadtudományi Lexikon³ nem tartalmazza ezt a fogalmat. Ha másik lexikonhoz fordulunk, a következő meghatározást találhatjuk:

„katonatanács, főnév (történettudomány)

<A forradalmi Oroszországban 1917 februárjától a Vörös Hadsereg megszervezéséig> a Munkás- és Katonakiüdöttek Szovjetje, amely általában a katonai alakulatok parancsnoka

2 Országos parancsnokság, 11 határőr kerület, határőr zászlóalj, adyligeti híradó zászlóalj, határőr őrsök és forgalomellenőrző pontok, kiképző pontok, tiszthelyettes iskola.

3 Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

mellett működött, esetenként a parancsnoki teendőket látta el. || a. <Az 1918. évi októberi forradalom után a magyar hadseregben> közlegényekből alakult testület a csapat ügyeinek intézésére. A magyar katonatanácsok a szovjet katonatanácsok mintájára alakultak meg.”⁴

„A magyar történelem vonatkozásában jelentősnek mondható a Budapesti Katonatanács működése, ... mely 1918-ban az olasz front összeomlását követően alakult a közös hadsereg magyar altisztjeiből, közlegényeiből, Oroszországból hazatérő tisztekből, s melynek vezetője Csernyák Imre repülőszázados volt. Gyakorlatilag a Nemzeti Tanács kiegészítő részeként működött, célja a hadsereg forradalmasítása, a (reakciónak, ellenforradalminak vélt) parancsnokok ellenőrzése, illetve (csakúgy, mint a Nemzeti Tanácsnak) Károlyi Mihály gróf miniszterelnöki kinevezésének elérése. Üléseit a Budapesti Tudományegyetem Természettudományi Karának múzeum körüti udvarában, a Gólyavárban tartották. Hamar kommunista befolyás alá került, s a vidéki katonatanácsokhoz hasonlóan rendszeresen fegyveres tüntetéseket szervezett, amelyekkel általános zűrzavart keltett. Bolsevik módszerek felhasználásával bontották meg a hadsereg fegyelmét, s bomlasztották fel a haderőt. Eleinte a 11-es katonatanács nevet viselte, melyet tagjainak száma után kapott.”⁵ Tevékenységének időhatárai: 1918. október 25. (amikor megalakul a Budapesti Katonatanács) és 1919. április 14. (amikor befejezte tevékenységét a Hadügyi Népbiztosság rendelete alapján).

Mindkét meghatározásból szerintem helyesen tűnik ki, hogy a krízishelyzetek megszűnésével, az új államigazgatás és a fegyveres erők hivatalos megszervezését követően a katonatanácsok már meghaladták, feleslegessé, a politikai vezetés számára terhessé, akadállyá váltak.

Az első világháborút követően Németországban is megjelentek a katonatanácsok, hogy fellépjenek a régi császári politika és hadsereg ellen. Ennek az időszaknak a katonai tanácsairól elmondhatjuk, a fennálló hivatalos renddel és katonai vezetéssel szemben, annak ellensúlyozására, a központi politikával szembeni fellépésre alakultak és tevékenykedtek. Működésük az új (vagy régi) államhatalom megszilárdulásáig tartott, ideiglenesen gyakorolt funkcióikat az új államszervezet átvette, vagy eltörölte. A katonatanácsokat ezt követően feloszlatták.

A „katonatanács” fogalmat nem szabad összetévesztenünk a „haditanács”, „front haditanács”, „hadsereg haditanács” meghatározásokkal mely szervezetek egészen más időszakokban és hivatalos körülmények között, például a második világháború idején a Szovjetunióban működtek. Ugyancsak meg kell különböztetnünk a forradalmi katonai tanács megfogalmazást a „Néphadseregi Katonatanács” elnevezéstől, mely lényegében egy „ellen-katonatanács” ebben az időben, elnöke Uszta Gyula lett 1957 novemberében.

A katonatanácsok nem keverendők össze a katonai bíróságok tanácsaival sem. Erről részletesebben lehet olvasni Hautzinger Zoltán publikációiban.⁶

A Kádár kormány Uszta Gyulát kinevezte az újjászervezendő hadsereg parancsnokává és a Néphadseregi Katonatanács elnökévé. November 7-én Münnich Ferenc a fegyveres erők minisztereként feloszlatta a forradalmi katonatanácsokat.

4 A Magyar Nyelv Értelmező Szótára/ Kézikönyvtár. Letöltés ideje 2019. 01. 20.

5 Budapesti Katonatanács, https://hu.wikipedia.org/wiki/Budapesti_Katonatan%C3%A1cs Letöltés ideje 2019. 01. 20.

6 Hautzinger (2010) és (2011).

A határőrségi katonatanácsok megalakulásának előzménye

A határőrség 1956 októberét megelőzően, 1953-tól a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozott, az „Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom” szervezet részeként. Strukturálisan elkülönült a belső karhatalomtól. Szervezete országos vezetési törzsre (parancsnokságra); kerületekre és azok alárendeltségében zászlóaljakra; különböző megnevezésű, rendeltetésű századokra, szakaszokra; őrsőkre és forgalomellenőrző pontokra oszlott. Bár felépítése nem egyezett meg teljes mértékben a katonai kötelékek jellemző struktúrájával és olyan részegységeket is magába foglalt, mint a jelentős mértékben rendőri tevékenységet végző felderítő szervek, jogosan tekinthetjük a határőrséget egyfajta katonai köteléknek. Ezt az oldalát erősítette a sorállomány alkalmazása, katonai felszerelése, öltözete, fegyverzete, kiképzési rendszere, vezetési elvei és módszerei. Feladatrendszerében szerepeltek egyaránt országvédelmi és belbiztonsági feladatok.

A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztere, Janza Károly altábornagy⁷ 1956. október 30-án cím és szám nélküli, bevezetőből és négy pontból álló parancsot adott ki a katonatanácsok megalakítása ügyében. (*ld* melléklet) Ez a parancs a határőr szervezetekhez 30-án és 31-én jutott el.

Azonnal szembeötlő, hogy a történelem eddigi eseteivel szemben most a hivatalosan regnáló, bár már ténylegesen nem sok hatalommal rendelkező kormánynak, a politikai vezetésnek a honvédségért felelős szakminisztere rendeli el a katonatanácsok felállítását. Miért jó neki ezen szervezetek életre hívása, amelyek az eddig éppen az ellenségei voltak? Korábban a fegyveres erők alacsony beosztású sorkatona, tiszthelyettes és fiatal tiszti tagjai nem bíztak a hagyományos kormányokban és alakítottak krízishelyzetben katonatanácsot. Most a kormány és benne a honvédelmi miniszter nem bízik az ötvenes évek fegyveres erejének parancsnoki állományában. Miniszteri parancssal átlépi minden katonaság működésének első számú elvét, a parancsnok egyszemélyi döntési és vezetési jogkörét, köteleességét. A parancs 2. pontjából azonnal kitűnik, a döntési jogkör el lett vonva a minisztérium által kinevezett parancsnoktól. Az anyag utolsó sorának fogalmazása: „... Aki a katonai tanácsok által megerősített intézkedéseknek ellenszegül” a továbbiakban megszüntette bármely vezető vagy tiszt mozgásterét.

Nem feltételezhetjük, hogy a miniszter és környezete ne lett volna tisztában a dokumentum tartalmának a katonai vezetésre gyakorolt várható hatásával. Az, hogy megszűnik a fegyveres erők összefogásának, katonai vezetésének lehetősége, előre látható volt, pedig a későbbiekben november negyedikén nagy szükség lett volna a homogén harci kötelékekre.

A határőrség ugyan nem tartozott a honvédelmi miniszter alárendeltségébe, de a frissen alakult Határőrség Forradalmi Katonai Bizottsága a szervezetre nézve kötelezőnek tekintette a dokumentumot, kiáltványban fogalmazta meg: „... csatlakozik a Honvédelmi

7 Sallai János (2017): 1956 viharában – Janza Károly altábornagy In: Csurgai, Horváth József (szerk.) 1956: a szabadság narratívái: Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, p. 290.

Katonai Tanács azon követeléséhez, hogy a Magyar Népköztársaság Határőrségét csatolják újból a Magyar Néphadsereghez.”⁸ Ezzel lényegében megindult a határőrségi katonatanácsok szervezése, működése. A folyamatnak az új kormány, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása vetett véget a katonatanácsok feloszlásával.

Egy kerületi katonatanács megválasztása, működése és utóélete

A Nagykanizsai Határőr Kerület 1957. 03. 19-ei, tehát igen korai, az eseményekhez időben közel álló jelentéséből ismerjük az ottani tanács megalakulásának és működésének néhány körülményét.⁹

A kerületnél október 23-tól úgynevezett „összetartás” lett elrendelve, mely szerint sem a sorkatonák, sem pedig a hivatásos állomány nem hagyhatta el a laktanyát. A kerület parancsnoka, a politikai osztály vezetője, az elhárító alosztály vezetője és helyettese, a felderítő alosztály vezetője október 30-án, a kibontakozó eseményektől félve családotól Jugoszláviába menekült. A napi ügyeket a törzsfőnök (az alakulat második legmagasabb beosztású személye), Tóth László százados intézte, látta el a kerületparancsnoki teendőket.

Október 30-án este *leszóltak* Pestről, a budapesti parancsnokságon alakult „Katonai Forradalmi Tanácstól”, (a különböző okmányok az új szervezeteket eltérően nevezik meg, tükrözve az általános zűrzavart), hogy meg kell alakítani a katonai forradalmi tanácsot a kerületnél is. Az állománygyűlést Tóth százados hívta össze másnap, 31-én reggel a színházterembe. A törzs, tehát a tisztek és az objektumban lévő alegységek sorkatonái vettek részt a választáson, mely előkészítés nélkül kaotikus körülmények között zajlott. A legaktívabb szerepet azok a katonák és tisztek játszották, akiknek a korábbi vezetéssel már megelőzően problémáik voltak. A katonák felléptek egyes tisztekkel szemben, a hozzászólások zöme a politikai és a pártszervezet ellen irányult. Itt jelentették be, hogy a tanács és a parancsnok közösen fognak irányítani. Felolvastak egy Záhonyból, a forgalomellenőrző pontról érkezett táviratot, mely szerint szovjet csapatok jönnek folyamatosan Magyarországra. A katonatanács elnöke egy hadnagy, Vígh Béla lett, beválasztottak egy századost, három főhadnagyot és sorkatonákat.

A korábbi katonai rend teljesen felbomlott, a tanács elfoglalta a politikai osztály irodáit, oda még a törzsfőnököt sem engedték belépni. Kikérték a tisztek személyügyi anyagait, kifüggesztették a laktanyából kitiltott tisztek névjegyzékét, akik zömmel a politikai, felderítő és elhárító vonalon voltak beosztásban. A „Fegyveres Erők Katonai Tanácsának” követeléseit szintén kifüggesztették. A katonai tanács felvette a kapcsolatot a Megyei Nemzeti Bizottmánnyal, annak értekezletein képviseltette magát egy főhadnaggal.

Az őrsőkön is alakultak katonai forradalmi tanácsok, de elszigeteltségük miatt különösebb tevékenységet nem folytattak.

8 1945–1949 között a határőrség Honvéd Határőrség néven a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozott.

9 MNL HOP XIX-B-10 24. sz. doboz 1956 év 4/a. Folyószám. „Jelentés az 5. Hőr. Kerületnél 1956. október 23-án kezdődő eseményekről és az azt követő időkről.”

A Budapesti Határőr Parancsnokság forradalmi katonai tanácsa egy Cser Palkovics Ferenc nevű őrnagyot küldött november elsején, hogy vegye át a kerületparancsnoki teendőket. Az eseményre állománygyűlést hívtak össze, ezen őrsönként 2–3 fő is jelen volt. Bemutatkozásként a szovjetek elleni ellenállásról beszélt, szidta a Szovjetuniót, ahol elmondása szerint maga is hadifogoly volt és megismerte a „szovjet paradicsomot”.

A továbbiakban nyugta ellenében adtak ki fegyvereket több esetben különböző szervezeteknek, a helyi nemzetőrségnek az ő aláírásával.

November 4-én 04,00 órakor a budapesti parancsnokságról a forradalmi katonai tanács (amely a határőrség országos parancsnokságán alakult) harcászati rendet rendelt el és tájékoztatott arról, hogy a szovjetek bent vannak a fővárosban.

Dél előtt az országos parancsnokságról intézkedtek (parancsnoki és nem katonai vonalon), hogy a szovjeteknek a kerület ne álljon ellen. A szovjetek ötödikére virradóan jöttek Nagykanizsára, ahol ellenállás, harcok nem voltak, a honvédségi laktanyát lefegyverezték, a határőrt nem. A kerület laktanyájába is akadálytalanul léptek be. Ezzel megszűnt a forradalmi katonai tanács működése. November 7-ig valamennyi, a legidősebb korosztályhoz tartozó sorkatona leszerelt, vélhetőleg így a katonai tanácsok sok tagja is eltávozott a határőrségtől.

Tanulságos az emberek ilyen körülmények közötti meghasonlására, hogy később, a helyzet változását követően Cser őrnagy¹⁰ a munkáshatalom megvédésének szükségességéről beszélt. Párttag-gyűlésen számon kérték tőle a változását, azt mondta akkor: ez „taktikai lépés volt nála”.

Vígh Bélának, aki eredetileg a kerület kiképzési alosztályán volt előadó és a katonatanács elnöke lett, neve egy másik okmányban¹¹ is visszatér az alábbi jellemzéssel: *„Szervezte az egységet a Szovjet csapatok ellen, a Munkás Paraszt Kormány ellen és a párt ellen agitált, még 1957. január hó 30-án is. Tagadta a hadseregben a pártpolitikai munka szükségességét, valósággal gyűlölte a pártpolitikai munkásokat, a párt és ifjúsági vezetőket. A területi nemzeti bizottságokkal és a honvédségi Katonai Forradalmi Tanáccsal Nagykanizsán tartotta a kapcsolatot. Az ellenforradalom leverése után is népi demokrácia-ellenes agitációt fejtett ki. Várta, hogy az imperialista csapatok Magyarországra bejöjjenek, és Ő csatlakozott volna hozzájuk. Politikailag megbízhatatlan.”*

A nagykanizsai kerületnél az őrsőkön is alakultak katonai forradalmi tanácsok, de távoli elhelyezkedésük miatt különösebb tevékenységet nem folytattak. A jelentés konkrétan Bolhót említi. A Bolhói őrsön szintén választottak katonai tanácsot. Elnöke meglepő módon az őrs politikai helyettes tisztje lett. Bekerült még négy sorkatona, két szakaszvezető és két határőr. Közülük a jelentés írásakor, tehát 1957 márciusában már csak egy határőr szolgált az őrsön.

A katonatanács ténykedése fegyverek kiadásában merült ki. November elsején a laktanyánál megjelent felfegyverzett polgári személyeknek átadtak 4 darab puskát. November negyedikén a nemzetőrség a községben feloszlott és a településen lévő összes fegyvert behozták az őrsre.

10 Az iratgyűjtőben található a „nagykanizsai kerület története” című anyag (készítési dátuma 1958. április 2.). Ebben Cser Palkovics Ferencet „volt őrnagy”-nak írják. Ezek szerint a legjobb esetben is eddigre leszerelték.

11 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1957. évi II/1-9. Tárgykör 20. Folyószám „Tárgy: Leszerelt tisztokról és tsz. tisztekről jellemzés felterjesztése.” Nagykanizsa 1957. 10. 26.

A határőr kerületekről rendelkezésre álló adatok

A határőr kerületektől csupán szórványosan állnak rendelkezésünkre a témához kapcsolódó információk. Néhány nagyobb, átfogó jelentés részeként bukkannak fel ezek az adatok. Az országos parancsnokság a november elején megkezdődött újjászervezés kezdetén adatokat, tájékoztató jelentést kért a kerületektől. Ezek a felterjesztések többnyire november 11-ei dátummal a levéltárban, egy dossziében, egy nyilvántartási számon, de eltérő címzésekkel találhatók. A témánkhoz kapcsolódó legkorábbi adathordozók november negyedikét követően keletkeztek.

Szombathely

Teljes anarchia alakult ki, a törzs és a tartalék alegység nem volt hajlandó fegyvert fogni. *„A hangulat a törzsben olyanná fajult, hogy nem voltak hajlandók részt venni semmilyen akcióban és követelték, hogy ők is együtt tüntethessenek a polgári lakossággal... A parancsnok kezéből a vezetés teljes egészében a katonai tanács kezébe ment át és megkezdődött a tisztek üldözése... A katonai tanács több olyan intézkedést tett, ami még fokozta az anarchiát. A harmadéves határőröket a szolgálati idő előtt leszereltette.”*¹²

A szombathelyi kerületnél a *„... forradalmi bizottság 8 tagját, 8 tisztet, a szovjet parancsnokság letartóztatta”*.¹³ Ezt az információt megerősíti egy egyéni visszaemlékezés.¹⁴ A szerzőt, aki határőr tiszt volt ebben az időben a szombathelyi kerületnél, elmondása szerint távollétében bevásztották a katonatanácsba. A megyeházára vezényelték összekötőnek. A szovjet katonák november negyedikén letartóztatták, majd átadták a magyar hatóságoknak. Néhány hónapig rendezetlen volt az állományviszonya, majd minden következmény nélkül véglegesítették, retorzió nem érte.

Balassagyarmat

A balassagyarmati kerületnél is a többi kerülethez hasonló folyamatok zajlottak le. Itt a kerület vezetését a forradalmi tanács által kinevezett Juhász nevű főhadnagyból alezredessé előléptetett új parancsnok vette át. Ő a régi vezetőt, Domokos alezredest, az eredeti kerületparancsnokot, fegyveresekkel, géppisztollyal fenyegetve dobatta ki az alakulattól, *„jelenleg a lakásán van”,* a politikai osztály tagjai és a felderítő tisztek mind el lettek távolítva. A forgalomellenőrző pont és az őrsők forradalmi tanácsai leváltották a parancsnokokat Somoskőújfalu átkelőhelyen, a Szécsényi zászlóaljnál, a Letkési és a Tésai őrsőkön.

Név szerint említik Szerezla Lajost, *„volt százados”* fogalmazással. Balassagyarmaton szolgált, mint törzsfőnök, bevásztották a forradalmi tanácsba, *„... nem akadályozta meg, hogy a kerület-parancsnokot leváltásuk és egy régi horthysta tisztet állítsanak helyére. Egyetértett a katonai tanács minden intézkedésével.”*¹⁵

12 MNL HOP XIX-B-10 6. sz. doboz 1956 év I/4. Tárgykör 69. Folyószám. „3. Hőr. Kerületparancsnok beszámolója 1956. október 23.-tól 1956. december 15.-ig” Szombathely, 1956. 12. 15.

13 MNL HOP XIX-B-10 6. sz. doboz 1956 év I/4. Tárgykör 69. Folyószám. Összegzés 1956. 11. 10.

14 Imola (2007).

Nyírbátor

Viszonylag sok adattal rendelkezünk a Nyírbátori kerület vonatkozásában. Október 23. és december 01. között a kerület a határőrizetet nem tudta biztosítani. Ez lényegében az összes kerületre vonatkozik, gyakorlatilag megszűnt az országban a határőrizet. A katonák részben hazamentek, részben a laktanyákban maradtak, de nem jártak szolgálatba. Gyakran az őrsök személyi állománya is otthagya az őrsöket. „... Tiszabecsen a forradalmi tanács határozata alapján a katonákat leszerelték és 5-500 Ft pénzüsszeggel látták el és hazaküldték.”¹⁶

Az őrsparancsnokokat elzavarták az Urai, Tiszabecsi, Szatmárcsekei őrsön.

A nyírbátori jelentés már kendőzetlenül mutatja, hogy a kaotikus helyzetet egyesek, polgári személyek, sorkatonák és tisztek saját rablásra, zabrálásra használták fel. A különböző anyagok elvitelének többnyire semmi köze sem volt a fegyveres ellenálláshoz. Elvesztek teljes szerelóműhelyek, műszaki szerszámok, vízvezeték szerelő és villanszerelő eszközök. Az optikai anyagok közül sok távcsövet a tisztek vittek el. A ruházati raktárakat ismeretlen tettesek november negyedikén feltörték. Egyes őrsparancsnokok még az őrs sertéseit és szénakészletét, a fűtéshez használt fát is saját zsebre értékesítették. A kerületnél felállított nemzetőr szakasz részére a szolgálatvezető ruházatot adott ki.

A záhonyi forgalomellenőrző ponton és őrsön ruházati anyagot vittek el civilek, az útlevélkezelők a vagonokat fosztogatták. Az újonc ezred frissen, október 22-én vételezett anyagait is megdézsmálták 24. és 26. között. Október 26-án a nyíregyházi Vorosilov laktanyát szovjet páncélos egység foglalta el, itt is történt anyagvesztés a szállítások folyamán.

Lóczi János, a Nyírbátori kerület parancsnoka volt. „... Ő szervezte a nyírbátori nemzetőrséget, ruhával, fegyverrel, lőszeggel látta el őket... aláírt egy parancsot melyben megparancsolta, hogy a népitételtől menekülőket, akik a Szovjetunió területére akarnak átszökni, el kell fogni és le kell tartóztatni.”¹⁷

A nyírbátori kerulettől három olyan tisztről is tudunk, akik tagjai voltak a katonatanácsnak egy felterjesztett jellemzés jóvoltából.¹⁸

- Lóczi János őrnagy, a nyírbátori parancsnok, tagja volt a katonai tanácsnak. A határőrség parancsnoka az „1957. május 15-én kelt 00100. sz. parancsával a BM. Helyettesének 00972. sz. parancsára a Határőrség állományából fegyelmi úton elbocsájtotta.” 1957. augusztusban őrizetbe vették.
- Nyíró József százados, aki 1946. február 20-án behívás alapján sorkatonaként került a határőrséghez, a kerület katonai tanács tagja volt. Utolsó beosztása: a kiképzési

15 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1957 év II/1-9. Tárgykör 76. Folyószám. Javaslat kitüntetések visszavonására 1957. 09. 23.

16 MNL HOP XIX-B-10 6. sz. doboz 1956 év I/4. Tárgykör 69. Folyószám. „Tárgy: Összefoglaló jelentés a ker állapotról” Nyírbátor, 1956. 12. 10.

17 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1957 év II/1-9. Tárgykör 76. Folyószám. Javaslat kitüntetések visszavonására 1957. 09. 23.

18 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1957 év II/1-9. Tárgykör 85. Folyószám. „Tárgy: Elbocsájtott tisztekről és tsz. tts.-ekről jellemzés felterjesztése.” Nyírbátor, 1957. 10. 28.

alosztály vezetője. 1957 júniusában az illetékes szervek ellenforradalmi tevékenységéért őrizetbe vették.

- Orbán János százados, a Záhonyi Forgalmellenőrző Pont parancsnoka, tagja volt a záhonyi ellenforradalmi bizottmánynak, A záhonyi állomásfőnökkel együttműködve szervezték a vagonok kirablását, amelyből kb. 20 millió forint kár keletkezett. A szovjet csapatok mozgásáról rendszerese tájékoztatta a „Szabad Kossuth” rádiót.

Miskolc

Faragó Endre őrnagy a miskolci kerület hadtáp parancsnoka volt. Mint régi horthysta tisztet, a „katonai tanács elnökévé választották meg. Október 31-én üdvözlő táviratot küldött a megyei munkástanácsnak, melyben a Szovjetuniót, a pártot becsmérelte.

Határőrség Országos Parancsnoksága

A határőrség vezetésének értékelését az 1956-os eseményekről több, rendelkezésünkre álló anyag is tükrözi. A katonatanácsok vonatkozásában viszont csak néhány megjegyzést találtam:

– „Züllesztően hatott az úgynevezett »forradalmi katonai tanácsok« megalakulása” – írja, egy a miniszternek készített, november 29-ei dátumozású, 55 oldalas jelentés.¹⁹

– „Egyes helyeken az úgynevezett forradalmi bizottságok feloszlatták alegységeinket, elzavarták parancsnokaikat, tisztjeiket... Ezeken a helyeken megszűnt a határőrizet” – fogalmaz a december 18-ai jelentés, melyet Szalva János ezredes, a határőrség parancsnoka terjesztett fel.²⁰

A kitüntetések visszavonására vonatkozó javaslat szintén tartalmaz utalásokat a katonatanácsok tevékenységére:²¹

- Nagy András százados, aki az „... ellenforradalom alatt szervezte az új Határőr Főparancsnokságot” horthysta tiszt volt. Ő is azok közé a horthysta tisztek közé tarozott, akik elsőként álltak az ellenforradalom oldalára.
- Sajti Mihály őrnagyot, aki az orosházi kerület törzsfőnöke volt, a „forradalmi tanács” elnökének választották. Hozzájárult ahhoz, hogy a parancsnokot kitiltsák a laktanyából. Mint a forradalmi tanács elnöke nem akadályozta meg, hogy a Szovjetuniót és a népi demokráciánkat alázó röplapokat adjanak ki.
- Perge Mihály volt százados a győri kerületnél ellenforradalmi csoportot hozott létre. Győrben kitiltották a politikai és a pártmunkásokat a laktanyából.
- Szegő József őrnagy, aki a kerület parancsnoka volt Zalaegerszegen, az ellenforradalmárok nyomására aláírt egy parancsot, melyben megparancsolta a személyi állománynak, hogy a szovjet csapatok ellen fegyveresen vegyék fel a harcot.
- Zsíros Sándor a halasi kerületnél, mint őrsparancsnok az őrs fegyverraktárából a nemzetőrség részére több fegyvert és lőszert adott ki.

19 MNL HOP XIX-B-10 1957. év 8. sz. doboz I/4-6. Tárgykör 36. Folyószám. Jelentés.

20 MNL HOP XIX-B-10 6. sz. doboz 1956 év I/4. Tárgykör 64. Folyószám „Tárgy: A Határőrség helyzete az 1956. évi október 23-i események óta.”

21 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1957 év II/1-9. Tárgykör 76. Folyószám. Javaslat kitüntetések visszavonására. 1957. szeptember 23.

A katonatanácsok felmerült követelései

A felmerült követelések jelentős mértékben függtek attól, hogy milyen szintű (ti. őrs, zászlóalj, kerület, országos parancsnokság) katonatanácsot vizsgálunk. Alapvetően kis létszámú szervezetekről beszélünk, egyik állománya sem haladta meg a háromszáz főt, melyek az országban szétszórta helyezkedtek el és gyakran egymással sem álltak összeköttetésben.

Az őrsökön, 20–50 fős kötelékeknél, ahol három, legfeljebb négy hivatásos kivételével mindenki sorkatona volt. A fő kérdés az azonnali leszerelés; a határőr szolgálat szüneteltetése; illetve az engedély nélküli hazamenetel lett. Ennek megfelelően a katonák nem jártak szolgálatba, illetve ott nem tettek semmit, vagy önkényesen elhagyták a szolgálati helyüket, a határőrizet pedig gyakorlatilag megszűnt. Jellemző volt a nem kedvelt tisztek, őrsparancsnokok elkergetése.

A kerületek szintjén már komolyabb politikai követelések is megjelentek csatlakozva a helyi, városi és megyei forradalmi bizottságok hirdetett programjaihoz. Jellemzően betiltották a párt és politikai szervezeteket. Mivel ilyen kis kötelékeknél mindenki mindenkit ismert, gyorsan listák készültek a laktanyákból kitiltott személyekről, mely névjegyzékre az előzően említett beosztásaikon kívül felkerültek a felderítő és elhárító tisztek, a parancsnokság vezető beosztású személyei, köztük többnyire a parancsnok is.

A katonatanácsok maguknak vindikálták az adott egység vezetését, megtiltották, hogy a parancsnokok engedélyük nélkül intézkedjenek. A civil forradalmi bizottságokkal történő együttműködés keretében került sor néhány esetben az objektumok megnyitására, felszerelés, fegyverzet kiadására. Követelték, hogy a szovjet csapatok hagyják el Magyarországot. Szó volt fegyveres ellenállásról, egyes városok, ahol határőr laktanyák voltak, katonai védelmében történő részvételtől. Erre sehol sem került sor és reális esélye nem is létezett az alegységek szétesése, illetve az erre nem alkalmas szervezete, felszerelése miatt.

Országos szinten megalakult a Magyar Határőrség Forradalmi Katonai Tanácsa. Október 29-ei, illetve 30-ai dátummal kiadott kiáltványukban két követelés szerepel: meghírdették a Belügyminisztérium állományából történő kiválást és a visszakerülést a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe az 1945–1949-es szervezetnek megfelelően, illetve a szovjet csapatok kivonását az országból.

November negyedikét követően gyorsan megszűnt a katonatanácsok tevékenysége, de az események utóhatásai 1958 közepéig érezhetőek voltak a szolgálatellátás és a belső fegyelem terén. A sorkatonák többségének gyors leszerelése november, december, január hónapokban és az a lehetőség, hogy a tiszt állomány következmények nélkül kiléphetett a szervezetből, jelentős személyi hiányt teremtett a határőrizet szigorítása terén, mégis megkönnyítette a vezetés munkáját.

A katonatanácsok tagjaihoz kapcsolódó ügyészégi, bírósági okmányok

A levéltár anyagai között található kis számban olyan ügyészégi, bírósági dokumentum, amelyekben a katonatanácsok tagjaival szemben jártak el. Ezen anyagok indokoló részei értékes információkat tartalmaznak számunkra.

A határőrségnél 1957-ben saját ügyészség működött a Magyar Népköztársaság Határőrség Katonai Ügyészsége megnevezéssel. Ez a szerv készítette el a vádiratokat, döntött arról, hogy ki ellen indítanak eljárást, esetleg megtagadták a nyomozást és az illető ügyét visszaadták parancsnoki hatáskörbe, vagy bűncselekmény hiányában megszüntették az eljárást.

A Magyar Nemzeti Levéltár határőrségi okmányai között nem található meg az egyes ügyek összegyűjtött dokumentációja. Elméletileg egy dossziéba összefogva kellene szerepelnie a határozatnak az előzetes letartóztatás fenntartásáról, ezt követően a vádiratnak, majd az első (és esetleg másodfokú) bírósági ítéletnek. Lényegileg az általam vizsgált esetekben egyetlen teljes anyagot sem találtam.

Az ügyészség és a bíróságok anyagai másolatait megküldték a határőrség parancsnokságának tudomásul vétel, illetve a szükséges további intézkedések megtétele céljából. Ezek egy része feltételezhetően a későbbi selejtezéseknek esett áldozatul. Az itt szereplő 1. és 2. számú határozat esetében nem tudjuk, vajon elkészült-e a vádirat és milyen eredménnyel zajlottak le a tárgyalások, amennyiben megtörténtek. Csupán az érintettek őrizetbe vételéről van biztos ismeretünk. A 3. számú vádirathoz szintén nem kapcsolódik folytatás.

1. Határozat²²

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról”, a „népidemokratikus államrend elleni bűntett miatt, Haraszi Zoltán tiz. és társai ellen indított bűnügyben”. A határőr a Csornai kerület, Soproni Forgalmellenőrző Pontján teljesített szolgálatot. Az „... október 23-át követő ellenforradalmi események alatt társaival kapcsolatot teremtett a soproni főiskolás MEFESZ szervezettel, ahol megbeszélték, hogy eltávolítják a részükre nem tetsző tiszteket. Egy gyűlésen nevezett felszólalt és a nem kívánatos tisztek eltávolítása mellett uszító beszédet mondott, majd leadatta fegyverét (fegyverüket?) a szolgálatvezetőnek és a tiszteket elszállították az egyetemre.” 1957. 02. 05-én vették őrizetbe.

2. Határozat²³

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról” a „Népidemokratikus államrend elleni bűntett miatt Varga Sándor örv. ellen indított bűnügyben”. A határőr őrzető szintén a Csornai kerület, Soproni Forgalmellenőrző Pontján teljesített szolgálatot. Az „... 1956. október 23-át követő ellenforradalmi idők alatt a soproni egyetemisták MEFESZ szervezetével tartott fenn szoros kapcsolatot, akikkel tárgyalt a szovjet csapatok Sopronba való bejutásának megakadályozásáról. A kőhidai őrsön ellenállásra buzdított a szovjet csapatokkal szemben és az őrs személyi állományát ellenforradalmi megmozdulásra akarta rávenni. Nevezett a katonai tanácsban volt benn.” 1957. 02. 05-én vették őrizetbe.

22 MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykor 150. Folyószám. Határozat. Haraszi Zoltán.

23 MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykor 155. Folyószám. Határozat. Varga Sándor.

3. Vádirat²⁴

„Vádirat: Stingel József és tsa. ellen, a népidemokratikus államrend és a népköztársaság elleni büntett miatt indított bűnügyben”. Stingel József őrmester, Miskolcon, a kerület parancsnokságon teljesített szolgálatot. 1957. 03. 09-én került előzetes letartóztatásba. „1956. október 26-án a legénységi állomány felé több olyan felhívást intézett, hogy szervezzék meg a katonai tanácsot... pontokat dolgozott ki és azt gyűlésen a harcosok előtt felolvasta. Követelte egyes magasabb beosztású tisztek eltávolítását politikai megbízhatatlanságuk miatt, és hogy a legénység egységesen álljon a diákpárlament és a Megyei Munkástanács mellé. Megválasztatta magát a Megyei Munkástanácsba. Bevonatta a laktanya külső őrségét, civil ruhát szereztek a katonáknak, kb. 25 fegyveres egyetemistát beengedtek a laktanyába. Gyűlésre hívták össze az állományt, fegyverest állítottak az ajtóba, hogy a tiszteket ne engedjék be. A gyűlés tárgya az volt, hogy a kommunista tisztek az alakulatot azonnal hagyják el, ez meg is történt. Így Dunai alezredest, a parancsnokot és még több tiszteket eltávolítottak az alakulattól... Szervezkedésének célja az volt, hogy erősen felfegyverzett csapattal a szovjetekkel szembe szálljanak.”

4. Vádirat²⁵

A vádat Kiss Lajos törzsőrmesterrel szemben „Gyáva magatartás és egyéb büntett miatt” fogalmazták meg. A Szombathelyi kerület Pornóapáti őrsén teljesített szolgálatot, mint szolgálatvezető, azaz a laktanya gazdálkodása tartozott munkaköréhez. 1951-ben vonult be tényleges szolgálatra sorkatonának, majd katonaideje letöltését követően továbbszolgálatot vállalt, mint továbbszolgáló tiszthelyettes, az események idején nem sorkatona volt.

November 4-én a különböző rádióadásokat (például Szabad Európa) hallgatta. A forradalmi katonai tanács felkérte, hogy tájékoztassa a katonákat a kialakult helyzetről és adjon tanácsot, mert őr az őrsön hallgattak és iránta bizalommal voltak. (Azonnal felmerül a kérdés: és hol volt az őrsparancsnok valamint a két helyettese. Nyilvánvalóan nem tartózkodtak a laktanyában, amint az a kötelességük lett volna, de erről hallgat a vádirat.) A törzsőrmester azt állította a hirtelen összehívott röpgyűlésen, „... hogy a szovjet csapatok a Szombathelyi kerület tiszteit meggyilkolták, tehát tarthatatlan a helyzet ennek következtében az őrsön is. Mindezekből a rémhírekből Kiss törm. azt a következtetést vonta le, hogy menjen át az őrs teljes személyi állománya Ausztriába és vigyenek magukkal mindenféle anyagot, fegyvert és felszerelést.” 32 katona szökött vele Ausztriába. Kiss intézkedett a raktárban lévő anyagok és élelmiszer kivitelére, elvitték az őrs lovait, és az összes sorozatlövő fegyvert. Az anyagok körülbelül egyharmadát Ausztriába szállíttatta és ezek ott is maradtak, nem kerültek vissza magyar tulajdonba.

Az okmány a következő fogalmazást tartalmazza: „vádolom, a Ktbt. 37. és 38.§./1/bek-ben meghatározott gyáva magatartás, valamint ezzel összefüggésben, halmazatban a Ktbt.

24 MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykör 198. Folyószám. Vádirat Stingel József és tsa. ellen.

25 MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykör 123. Folyószám. Vádirat, „Tárgy: Kiss Lajos törm. elleni bűnügy.”

107.§/1/ bek-ben meghatározott kötelességszegés katonai célt szolgáló vagyron kezelésének bűntetteivel...”²⁶ „Jelen eljárás lefolytatására a B.M. Hőrs. Katonai Bíróság hatáskörét és illetékességét állapítja meg.”

És még egy érdekes mondat: „A terhelt a Bp. Körzeti Börtönben előzetes letartóztatásban van”. Amíg a terhelt nem került a hatóság kezére, addig a vádiratot nem adták ki. A mi esetünkben viszont november negyedikén a törzsőrmester Ausztriába távozott. Egy másik jelentés szól arról, hogy december 15-én tizenhét katonával együtt visszatért Magyarországra.

5. Ítélet (Győri Katonai Bíróság)²⁷

Vanya Sándor őrzetű vádlott ellen indított bűnügyben, Győrött 1957. április 18-én megtartott nyilvános tárgyaláson hirdetett ítéletet a bíróság, aki 1957. 02. 06. óta előzetes őrizetben volt. Korábban a Fertőrákosi őrsön szolgált sorkatonaként. Az indoklás szerint „... bűnös a népi demokratikus államrend elleni lázítás bűntettében”. Első fokon egy év börtönbüntetésre ítélték. Az anyagból a következő események bontakoznak ki: 1956. október 25-én Fertőrákos községben „Nemzeti Tanácsot” alakítottak. Ugyanakkor az őrsön katonatanács alakult, melynek a vádlott is aktív tagja lett. Az őrsparancsnok, Róka István főhadnagy kiküldte a Nemzeti Tanács üléseire. Itt összeharagkozott dr. Kopjás körzeti orvossal, aki a helyieket vezette (később kiszökött Ausztriába). Vele az őrsre ment, a szovjetekkel szembeni ellenállásra buzdította a katonákat, kijelölték a védelmi pontokat. Külön felróják neki, hogy „... az egység raktárából több tűzfegyvert és lőszert és kézigránátot vittek el, melyeket a civilek között szétosztottak”. November negyedikén engedély nélkül átment dr. Kopjással a Sopronkőhidai őrsre és az őrsparancsnoktól engedélyt kért, hogy beszélhessen a katonákkal, Török Imre hadnagy őt beengedte, de az orvost nem. A körletben ellenállásra buzdította a harcosokat. A bíróságon azzal védekezett, hogy a parancsnok küldte a Nemzeti Tanács üléseire.

Ugyanezen a levéltári nyilvántartási számon található a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1957. év május hó 31. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozott végzése, melyben a védő által az első fokú ítélettel szemben bejelentett fellebbezést elutasítja.

6. Ítélet²⁸

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága a Budapesten, 1957. év december hó 18. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta az elsőfokú Győri Katonai Bíróság ítéletét jóváhagyó végzést. Ebben Haraszi Zoltán határőr tizedest, mint elsőrendű vádlottat egy év, Bánkúti Gyula határőr őrzetű másodrendű vádlottat szintén egy év börtönbüntetésre ítélte és Várnai László főhadnagy harmadrendű vádlott esetében pedig az elsőfokú ítéletet hagyta jóvá. Nem áll rendelkezésünkre a

26 Ktbt. = Katonai büntető törvénykönyv.

27 MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykör 205. Folyószám. Ítélet.

28 MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. Tárgykör 329. Folyószám. Ítélet. Haraszi Zoltán.

levéltárban sem a vádirat sem pedig az elsőfokú ítélet, az indoklást csak a Legfelsőbb Bíróság anyagából ismerjük. Ezek szerint eljáróval szembeni erőszakkal elkövetett függetlenséértés büntetével vádolták meg őket. „... A vádlottak az ellenforradalom időpontjában, mint az alakulatnál megalakított katonai tanács tagjai, részt vettek eljáróik jogtalan letartóztatásában Az elkövetés körülményeire és annak ellenforradalmi jelegére tekintettel a cselekményük súrolja a BHÖ. 1. pont/2/ bekezdésben meghatározott népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntettének a határát, és éppen ezért a súlyos eset megállapítása mindenképpen indokolt... Vádlottak részt vettek eljáróik jogellenes letartóztatásában és ezzel a cselekményükkel nagymértékben hozzájárultak alakulatuk fegyelmi helyzetének a megromlásához.”

Kézzel felírva a bírósági ítéletre az alábbi mondat található: „Nevezettek 1954-es bevonulásúak, 1957. augusztusban leszereltek”. Tehát a két sorkatona az 56-os eseményeket követően tovább töltötte a katonai szolgálatát még november-augusztus között nyolc–kilenc hónapig, leszereltek, majd a polgári életből vették őket őrizetbe. Az eljárást relatíve későn kezdték meg ellenük. Az itt szereplő főhadnagyról nincsenek adataink.

7. Ítélet²⁹

A Budapesti Katonai Bíróság 1958. január. hó 14-én és 22-én megtartott folytatólagos zárt tárgyaláson hozott ítéletet Kutas Miklós határőr ügyében, aki Budapesten, talán az országos parancsnokságon, esetleg Ady-ligeten a határőr laktanyában teljesített szolgálatot. (Ez az okmányból nem állapítható meg.) Az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettének vádjá alól felmentették.

Október 28-án vagy 29-én az alakulatnál megválasztották a forradalmi katonai tanácsot – írja a okmány. Az ítéletben szereplő időpont mindenestre érdekes, mert ekkor még a katonatanácsok megválasztására vonatkozó parancs nem jelent meg. Őt bízták meg a követelések összeírásával, az ülésen ezt olvasták fel, „Ezeket a követeléseket azután az alakulat gyűlése elé terjesztették, ahol összegezve az alegségeket követeléseit másnap a Kat. Tanács több ezer példányban kinyomtatta a »Magyar Testvérek« c. ellenforradalmi röplapot.” November negyedikén elhagyta az alakulatát, Budapesten lakó szüleihez ment és november 19-én a rádióban elhangzott felhívásra tért vissza alakulatához, ahol tovább szolgált, majd leszerelt január közepén. Januárban egy társával megpróbált kiszökni Ausztriába, de elfogták és visszaküldték. „Tekintettel arra, hogy a vád tárgyalásán a vád tárgyává tett bűncselekmény még a legkisebb mértékig sem nyert bizonyítást, ennek alapján az ügyész a vádat indokoltan elejtette” – fogalmaz az ítélet.

Következtetések

A katonatanácsok 1956-os magyarországi működésével kapcsolatban megfogalmazható néhány komoly tapasztalat. Létrejöttük a fegyveres felkeléshez és az akkori

29 MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 331. folyószám. Ítélet Kutas Miklós.

állami vezetés (honvédelmi miniszter) tevékenységéhez kapcsolódik. Mint az ilyen jellegű, ideiglenesen létrejött és a hivatalos fegyveres vezetés kompetenciáit megkérdőjelező szervezetek, három jelentős területen szembehelyezkedtek az általános katonai előírásokkal, melyek nemcsak a mi országunkra, de a világ valamennyi fegyveres erejére törvényszerűen vonatkoznak.

- A.) Kétségbe vonták az adott alakulat parancsnokának egyszemélyi hatalmát, parancsadási jogkörét, és esetenként fegyveresen is kikényszerítették lemondását. Mindezekhez látszólag a honvédelmi miniszter által kiadott parancs adta meg a jogalapot (ez speciális magyar történelmi sajátosság). Az események miniszteri indítása végül magát a minisztert fosztotta meg attól, hogy rendelkezésére álljanak alkalmazható katonai kötelek. Következtesen nézve egyébként a miniszteri parancs nem is vonatkozott a határőrségre, mely a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozott.
- B.) Sérült az a katonai elv is, hogy polgári lakosokat, civileket krízishelyzetekben nem engedünk be az objektumok területére, ott nem intézkedhetnek, és nem szervezkedhetnek. A miniszternek és rajta keresztül a kormánynak elvileg lehetősége nyílt, hogy a katonai szervezeteket saját belátása szerint, civilek közbeiktatása nélkül alkalmazza.
- C.) Az előzőekkel szorosan összefügg, hogy miután az alakulatok katonatanácsai felvették a kapcsolatot a különböző nemzeti bizottságokkal, fegyveres csoportokkal, nemzetőrökkel, a parancsnoki ellenőrzés megszűnésével fegyvereket, lőszert, üzemanyagot, ruházatot és minden más anyagot is kiengedtek az objektumokból. A határőrség vonatkozásában ez meghaladta a fegyveres felkeléshez szükséges igényeket és több helyen komoly, ellenőrizetlen fosztogatáshoz vezetett. Az így megszerzett javak egy részét civilek, de gyakran a helyi hivatásosok is magáncélra használták fel, illetve értékesítették.

A katonatanácsok a határőrségi őrökön, azok izoláltsága, lakott területektől távoli elhelyezkedése miatt különösebb szerepet nem játszottak. Ez alól az osztrák határon, alapvetően a főirányokban elhelyezkedők a kivételek (Hegyeshalom, Sopron, Kőszeg, Szentgotthárd). A határőr kerületeknél a katonatanácsok többségébe, kevés kivétellel, a sorkatonákat és az alacsonyabb beosztású tiszteket választották be. Tevékenységük a hivatalos vezetés, a párt és politikai, a felderítő és az elhárító szervek ellen irányult. A meglehetősen zavaros, átláthatatlan helyzetben a sorkatonák érthetően törekedtek a gyors leszerelésre, melyet megkönnyített a rövidebb (27 hónapos) katonai szolgálatra történő áttérés szabályzásának ellentmondásossága. A sorkatonák nagyobbik részét november és január hónapok között leszerelték, így a katonatanácsokba beválasztottak is elhagyhatták a határőrséget. Ügyészi eljárást azokkal szemben kezdeményeztek, akik esetében bizonyítható volt, hogy tisztekkel, parancsnokaikkal szemben erőszakkal, esetleg fegyveresen léptek fel.

A Határőrség Országos Parancsnokságán megjelentetett követelések között szerepelt a szervezet honvédségi kötelekbe történő visszahelyezése is.

MELLÉKLET

*A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Miniszterének parancsa*³⁰

Az elmúlt súlyos napokban a Magyar Néphadsereg iránt a népek széles tömegeinek bizalma nyilvánult meg. Hogy a továbbiakban a Magyar Néphadsereg még eredményesebben szolgálhassa a nép szabadságának, nemzeti függetlenségének szent ügyét, a nép hatalmának védelmét, hogy megerősödjön a hadseregen belül a szocialista demokratizmus, az alábbiakat parancsolom meg

Valamennyi honvédségi szervben és intézményben, a magasabbegységek törzseiben, az egységekben, az ezredekben és önálló zászlóaljokban demokratikus formában a katonák és tisztek együttes gyűlésén haldéktalanul válasszák meg a Forradalmi Katonai Tanácsokat. A Forradalmi Katonai Tanácsokba 9–11 tagot célszerű választani, melyben képviselve legyenek mind a honvédek és tiszthelyettesek, mind a tisztek.

A katonatanácsok feladata minden fokozaton a HM által kinevezett parancsnokok fontosabb parancsai és intézkedései megvitatása és javaslat tétele. Tehát az ezredparancsnok parancsait az ezred katonai tanácsa, a hadosztályparancsnokét a hadosztály katonai tanácsa vitatja meg és így tovább.

Amennyiben a katonai tanács többsége nem ért egyet a parancsnok parancsaival, a parancsnok köteles ezt haldéktalanul jelenteni előljáró parancsnokának.

A felsőbb katonai tanács által érvényesített parancs feltétlenül kötelező érvényű az alárendelt egységekre.

Halasztást nem tűrő intézkedések megerősítésére a katonai tanács 3 tagú vezetőséget választ.

A katonai tanácsok ülését a parancsnok hívja egybe az egységek életének megjavítását célzó kérdések megvitatására. A katonatanácsot össze kell hívni, ha ezt a tanács tagjainak többsége így kívánja. A katonatanácsok a jelenlegi helyzetben legfőbb feladatuknak tekintsék a közrend megteremtését, a forradalmi fegyelem megszilárdulását, kivívott forradalmi eredményeink, népi hatalmunk megvédelmezését.

Aki a katonai tanácsok által megerősített intézkedéseknek ellenszegül, az vét a forradalmi fegyelem ellen és vele szemben törvényeink előírásainak szellemében kell eljárni.

Budapest, 1956. október 30.

Janza Károly s.k.
Honvédelmi Miniszter

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára/ Kézikönyvtár. Letöltés ideje 2019. 01. 20.

Budapesti Katonatanács. Letöltés ideje 2019. 01. 20.

Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Magyar Média Kiadó, Bp. 1989.

Balló István: A Magyar Néphadsereg helyzete és főbb szervezeti változásai 1956 novembere és 1961 decembere között. Letöltés ideje 2019. 01. 20.

Imola Ferenc (2007): Ügyeletes tiszt voltam a megyeházán 1956-ban. 566. old. Vasi Szemle 2007. 5. szám, 566. old. Letöltés ideje 2019.01.20. Letöltés ideje 2019. 01. 20.

Hautzinger Zoltán (2010): A katonai büntetőjog rendszertana. AndAnn. Pécs, 2010.

Hautzinger Zoltán (2011): A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2011. 41–43. o.

Sallai János (2017): 1956 viharában – Janza Károly altábornagy. In: Csurgai, Horváth József (szerk.) 1956: a szabadság narratívái : Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján. Budapest. L'Harmattan Kiadó, p. 290.

30 Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Magyar Média Kiadó, Bp. 1989. Melléklet.

Banász Zsuzsanna

Hazánk közbiztonsága nemzetközi összehasonlításban¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.112

Az érzékelt életminőségben meghatározó szerepet tölt be a közbiztonság. A kutatás hazánk közbiztonságát mutatja be a Numbeo nevű szervezet felmérése alapján, nemzetközi összehasonlításban.

A legtöbb emberben közvetlenül vagy közvetve felmerül az egyes országokhoz vagy településekhez kötődő életminőség, és ezen belül a közbiztonság kérdése. Előbbire példa, amikor lakóhelyet választ, utóbbira példaként említhető az az élethelyzet, amikor turistaként utazási célról dönt. (Michalkó 2010) Érintettek azok az egyetemisták is, akik egy félévet külföldi oktatási intézményben szeretnének tölteni, például Erasmus program keretében. A külföldi intézmény kiválasztásakor olyan weboldalakat hívnak segítségül, amelyen elérhetők az intézmény városának életszínvonalára vonatkozó információk, például az albérletek és egyéb hétköznapi fogyasztási cikkek árai, közbiztonságára vonatkozó információk. Ezek a honlapok megkönnyítik a választásainkat.

A tanulmány tárgyát egy olyan online felületen (a Numbeo nevű szervezet honlapján) elérhető adatok jelentik, amelyek az életminőséggel, és az ezt meghatározó indikátorokkal kapcsolatos adatokat publikálnak a világ országairól és városairól. Az életminőség egyik meghatározója a közbiztonság. A kutatás célja annak bemutatása, hogy hazánk hol foglal helyet a nemzetközi közbiztonság-térképen.

A tanulmány a továbbiakban a következő felépítést követi. Az első fejezetben összefoglalja, hogy a szakirodalom szerint az életminőséget mely tényezők befolyásolják, illetve hogy ezek a mérőszámok hogyan fejlődtek az időben. A második fejezetben bemutatja a Numbeo nevű szervezet erre vonatkozó folyamatos felmérésének módszertanát. A harmadik fejezet ismerteti a Numbeo legfrissebb statisztikáit nemzetközi, majd hazai szinten.² Végül az utolsó fejezet összefoglalja a megállapításokat.

1 Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

Az életminőséget meghatározó tényezők

Az életminőséget eleinte objektív indikátorokkal próbálták mérni. Nemzetközi vizsgálatokban leggyakrabban a Humán Fejlettség Indexét (Human Development Index – HDI) használták (Csíke András – Németh Nándor 2007), amelynek számszerűsítéséhez a bruttó hazai terméket (Gross Domestic Product – GDP) két indikátorral módosítják. Figyelembe veszik az ország lakosságának várható élettartamát, valamint az oktatás alapvető jelzőszámait (analfabéták aránya, általános, közép- és felsőfokú oktatásban résztvevők aránya). A HDI mutatónak a Központi Statisztikai Hivatal kidolgozta egy módosított verzióját, amelyben a GDP helyett az egy főre jutó adóköteles jövedelmet tekintik, az oktatási index helyett pedig csak a felsőfokú végzettségűek arányát. A lakosság várható élettartamán nem módosítottak, azt meghagyták a módosított mutató képzésében. (Józan 2008)

Az életminőség ezen objektív mutatói helyett egyre több szervezet dolgozott ki kérdőívet az emberek szubjektív jólétének mérésére, és ezek összegzéseként az országok életminőségének feltérképezésére. Hazánkban Kopp Mária és Martos Tamás (2011) javasolták az általuk kidolgozott Nemzeti Összjóléti Index használatát.

Léteznek olyan felmérések, amelyek keretében megkérdezik az embereket az érzékelt életminőség szubjektív meghatározóiról (papír alapú kérdőívben gondolkozva, ilyen kérdések szerepelnek akár több tíz oldalon keresztül), azonban kifejezetten a közbiztonságra vonatkozó kérdést nem tartalmazzák. Ilyenek például a Gallup nemzetközi tanácsadó szervezet által 2013-ban publikált a Globális Jólét Index (Global Well-Being Index – GWI) (Standish, Melanie – Witters, Dan 2014), az ENSZ által 2012 óta évente publikált Világ Boldogság Riport (World Happiness Report – WHR) (Helliwell et al. 2018), hazai példát említve pedig Kiss Kornélia (2015) által a balkáni országokban alkalmazott életminőség felmérés, ahol az életminőség szinonimájaként tekinti a boldogságot.

A közbiztonságra, bűnözésre vonatkozó kérdéseket is tartalmazó életminőség felmérések között vannak olyanok, amelyek esetében az eredmények részletei vagy nem érhetők el online vagy csak nehezen (nem felhasználóbarát felületen, vagy nem ingyen). Előbbire példa a The Economist heti magazin által készített Where to be born index (The Economist 2012). Utóbbira pedig a New Economics Foundation szervezetnek a 2006-tól publikált Boldog Bolygó Indexe (Happy Planet Index – HPI) említhető példaként, mely négy tényezőt vesz figyelembe: az emberek jóllétét, a várható élettartamot, a jövedelmi egyenlőtlenségeket és az ökológiai lábnyomot. A jóllét alindikátorukhoz a Gallup World Poll felmérésének eredményeit használják, amely bár tartalmaz közbiztonságra vonatkozó kérdéseket, azonban az eredmények ilyen részletességben nem hozzáférhetők.

Amikor valaki szeretne információhoz jutni bizonyos ország(ok) életminőségéről, és ezen belül a közbiztonságáról, akkor olyan honlapokat keres, ahol ezeket az információkat könnyen és gyorsan megtalálja. Az Eurofound szervezet Európai

2 A második és a harmadik fejezet a <https://www.numbeo.com/> honlapon elérhető módszertani leírások és statisztikák alapján készült. (Letöltés ideje: 2018. november 8.)

Életminőség Felmérése (European Quality of Life Survey – EQLS) például ilyen (Eurofound 2017). Online elérhető minden kérdésükre adott válasz országokra aggregálva.³ A rendszer hátránya, hogy nincsenek egy indexbe összegezve a közbiztonságra vonatkozó kérdések eredményei.

A továbbiakban részletezésre kerülő felmérésnek előnye az előző bekezdésben említett EQLS-hez képest, hogy nemcsak európai országokról nyújt információkat, hanem a világ országairól, sőt, városokról is. Ezen felül, az eddig említett minden felmérés hátrányát kiküszöböli: felhasználóbarát online lekérdezési lehetőség, ingyenes, tartalmaz a közbiztonságra vonatkozó kérdéseket, és ezeket egy indexbe is tömöríti. További előnye, hogy nemcsak időszakosan (például) évente méri fel, hanem folyamatosan.

A Numbeo életminőség indexe, és közbiztonsági alindexe⁴

A Numbeo 2012 óta működik. Az az egyes városokra, illetve országokra vonatkozó begyűjtött adatokból egy életminőség indexet képez, amelynek értéke minél nagyobb, annál jobb a vizsgált terület életminősége. Az életminőség számszerűsítéséhez az 1. táblázatban felsorolt területeket veszik figyelembe. A kompozit mutatóra pozitív hatással van a lakosság számára kedvezőbb vásárlóerő és lakásbérlés, a jobb egészségügy, biztonság és klíma. Az életminőséget csökkenti a jövedelemhez viszonyítva magas lakásárak, a magas megélhetési költségek, a hosszú közlekedési idők, és a magas szennyezettség. Amennyiben a végső életminőség index esetleg negatív számot eredményez, úgy azt nullának tekintik.

<i>Előjele</i>	<i>Neve</i>	<i>A nagyobb érték</i>	<i>Súly</i>
+	vásárlóerő és lakásbérlés	jobb	0,4
+	biztonság		0,5
+	egészség		0,4
+	klíma		1/3
-	lakásár/jövedelem arány	rosszabb	1
-	megélhetési költségek		0,1
-	közlekedés		0,5
-	szennyezettség		2/3

1. táblázat.

A Numbeo életminőség-indexének összetevői (alindexei, és ezek súlyai)

(Forrás: a <https://www.numbeo.com> oldalon elérhető módszertani információk alapján saját szerkesztés.
Letöltés ideje: 2018. november 8.)

3 A legutóbbi, 2016. évre vonatkozó felmérés eredményei itt érhetők el:
<https://www.eurofound.europa.eu/hu/data/european-quality-of-life-survey>
(Letöltés ideje: 2018. november 9.)

4 A fejezet a <https://www.numbeo.com/> honlapon elérhető módszertani leírások alapján készült.
(Letöltés ideje: 2018. november 8.)

Az adatokat beviheti egyrészt bárki, másrészt honlapokról gyűjtik (például online elérhető szupermarketek webshopjáról, taxis cégek online árlistáiról, kormányzati intézmények honlapjáról), harmadrészt újságcikkekből. Például az árakkal kapcsolatban eddig⁵ 8649 város 4 830 853 árait töltötte fel a rendszerbe 395 351 felhasználó. Többféleképpen tisztítják a begyűjtött adatokban lévő zajokat. Az egyik legegyszerűbb ilyen szűrő a kiugróan magas értékekre vonatkozik. Ignorálják azokat az adatokat, amely legalább 4-szer nagyobb, mint az enélkül a kiugróan magas érték nélkül számított átlag. (Példaként azt említik, hogy ha négy ember véleménye alapján számítanának egy mutatót, és ez a négy ember a 4, 5, 6, 20-as számot vinné be a rendszerükbe, akkor a 20-at törlik, mivel a többi adat átlaga 5, és a 20 legalább 4-szer annyi.) Ezen kívül további, bonyolultabb, heurisztikus módszereket is alkalmaznak az adatok tisztítására.

A teljes életminőséget kifejező mutatóról a továbbiakban áttérünk a közbiztonságot mérő alindexére, amelyet a bűnözési index komplementereként képeznek.

A bűnözési indexet a kormányzati és tudományos felmérésekhez hasonlóan egy olyan felmérés keretében mérik, ahol a vonatkozó kérdésekre egy -2-től 2-ig terjedő skálán válaszolhatnak a kérdőívet kitöltők, ahol -2 jelenti a nagyon rossz közbiztonságot, 2 nagyon jó közbiztonságot. A tanulmány írásáig⁶ összesen 58 105 fő töltötte ki ezt a közbiztonsághoz kapcsolódó kérdőívet a világ 4837 városára vonatkozóan. A kérdőív a település kapcsán a következő kérdéseket tartalmazza:

- Mennyire érzi súlyosnak
 - a bűnözés szintjét?
 - a kábítószer-használók és -terjesztők általi problémákat?
 - a tulajdon elleni bűncselekményeket? (például vandalizmus vagy betörés)
 - az erőszakos bűncselekményeket? (például támadás vagy fegyveres rablás)
 - a korrupció és a megvesztegetés problémáját?
- Hogyan változott a bűnözés szintje az elmúlt három évben?
- Mennyire érzi magát biztonságban, ha sétál
 - nappal?
 - éjszaka?
- Mennyire aggódik azon, hogy
 - meglopják vagy kirabolják?
 - az otthonába betörnek és meglopják?
 - ellopják az autóját
 - ellopják az autójából a tulajdonát?
 - fizikailag megtámadják idegenek?
 - utcán vagy nyilvános helyen bárki zaklatja?
 - fizikai támadás áldozata lesz a bőrszíne, etnikai hovatartozása vagy vallása miatt?

A könnyebb értelmezhetőség kedvéért az egyes kérdésekre a [-2, 2] skálán beérkezett válaszokat a 0–100 intervallumra aggregálják. Az elmúlt 3 évben beérkezett válaszokat veszik figyelembe. Csak azokra a településekre publikálják az eredményeket, amelyek közbiztonságáról egy bizonyos létszámnál többen nyilatkoztak.

5 2018. november 8-ig.

6 2018. november 8-ig.

A 0–100 skálán mért bűnözési szintnek a következők szerinti értelmezését javasolják:

- 20 alatt: nagyon alacsony
- 20–40: alacsony
- 40–60: közepes
- 60–80: magas
- 80 felett: nagyon magas

bűnözési szintről beszélhetünk.

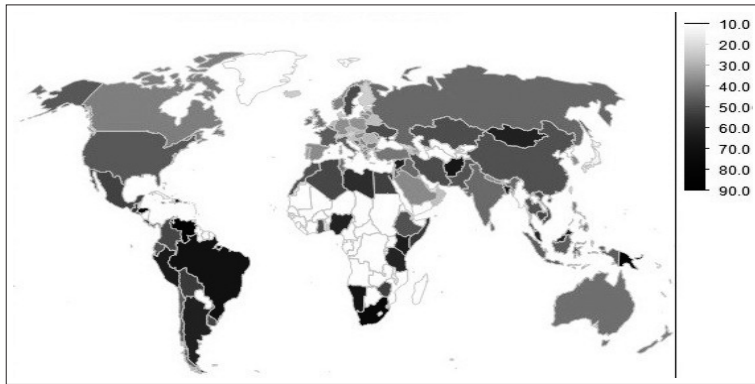
A honlap szerkesztői szerint felmerülhet ellenük a kifogás, miszerint az általuk számított bűnözési index pontatlanabb, mint a kormányzati statisztikák. Ez ellen két indokkal védekeznek. Egyrészt nem minden országban tartják nyilván, vagy legalábbis nem minden országban publikálják a bűnözési statisztikákat. Másrészt, amely országokban ezt megteszik (például hozzáférhető az egy főre jutó bűncselekmények településenkénti száma), ott ez alkalmas arra, hogy az adott ország különböző települései összehasonlíthatóak legyenek bűnözési szempontból, azonban különböző országok (településeinek) összehasonlítására kevésbé alkalmasak. Ennek oka egyrészt, hogy néhány országban az állampolgárok nagyobb valószínűséggel jelentenek bűncselekményeket, mint más országokban, másrészt az, hogy az adatokat a kormányzati intézmények befolyásolhatják. A honlap készítői fontosnak tartják kihangsúlyozni, hogy az általuk publikált adatokra nincsenek befolyással kormányzati szervek.⁷

Hazánk közbiztonsága nemzetközi viszonylatban

Az 1. ábra térképen mutatja a legfrissebb, 2018 évközi bűnözési indexet. Az országok színezése a 0–100 skálán mozgó összesített eredményeik alapján történt. Minél nagyobb a bűnözési index, annál sötétebb szín jelöli az országot. A térkép szélsőséges színeire koncentrálva azt látni, hogy a legmagasabb bűnözési index leginkább Dél-Amerika és Dél-Afrika (mintába bevont) országaiban tapasztalható. A legtöbb alacsonyabb bűnözési index pedig Közép-Európában. A teljes rangsorban 117 ország szerepel, közülük Japán végzett az 1. helyen (náluk a legalacsonyabb a bűnözés), őket követi: Katar, Szingapúr, Egyesült Arab Emírségek, Grúzia, Észtország. A lista utolsó hat helyezettje: Brazília, Trinidad és Tobago, Dél-afrikai Köztársaság, Honduras, Papua Új-Guinea, Venezuela. Magyarország a 30. a listában. Az előttünk és utánunk lévő 3 ország: 27. Portugália, 28. Lengyelország, 29. Bahrein, 30. Magyarország, 31. Németország, 32. Spanyolország, 33. Szaúd-Arábia. (Lásd: 1. ábra)

Európa jobb láthatósága érdekében a 2. ábra az 1. ábra kinagyított változata. Hazánkat a szomszédos országokkal összehasonlítva szembeűnő, hogy Ukrajnában sokkal magasabb a bűnözés, mint hazánkban. Az ábrán nem látványos, de Szerbiában is kevésbé magasabb a bűnözés, mint Magyarországon. A többi szomszéd államban viszont lényegesen jobb az emberek biztonságérzete, mint nálunk. Viszont Magyarország olyan országoknál teljesít jobban e téren, mint Olaszország,

⁷ Forrás: <https://www.numbeo.com/common/about.jsp> (Letöltés ideje: 2018. november 8.)

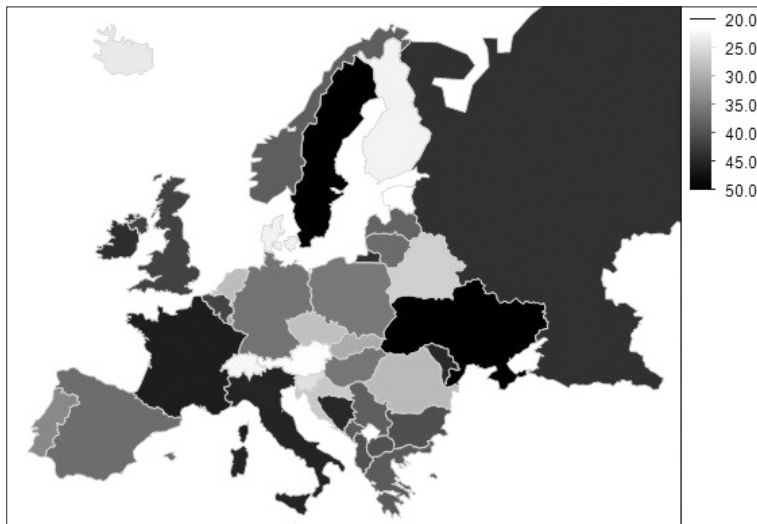

1. ábra.

Bűnözési index (globális, 2018 évközép)

(Forrás: saját készítésű ábra a Numbeo honlapján elérhető adatok alapján.)

Franciaország, Belgium vagy az Egyesült Királyság. A 39 országot rangsoroló listán az 1. Észtország, 2. Ausztria, 3. Svájc. Az utolsó három helyezett: 37. Franciaország, 38. Svédország, 39. Ukrajna. Hazánk a 18. helyen foglal helyet.

2. ábra.

Bűnözési index, Európa (2018 évközép)

(Forrás: saját készítésű ábra a Numbeo honlapján elérhető adatok alapján.)

Hazánkban belül az alábbi 22 város közbiztonságáról érhetők el információk (ezekről a városokról töltötték ki elegendően a kérdőívet ahhoz, hogy nyilvánosságra hozzák az eredményeket): Budapest, Budaörs, Debrecen, Eger, Esztergom, Gödöllő, Győr, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Sopron,

Szeged, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Tatabánya, Várpalota, Veszprém, Zalaegerszeg.

Városonként lekérdezhetők a teljes bűnözés-kérdőív eredményei. (Országonként ezek nem érhetők el, csak az országra összesített bűnözési index.) Ebből néhány magyar város eredményét tartalmazza a 2. táblázat.

	Budapest	Veszprém	Miskolc
A) A kérdőív bűnözéssel kapcsolatos kérdései (az alacsonyabb érték a jobb)			
Mennyire érzi súlyosnak			
– a bűnözés szintjét?	33,18	12,50	65,91
– a kábítószer-használók és -terjesztők általi problémákat?	35,69	37,50	59,09
– a tulajdon elleni bűncselekményeket? (például vandalizmus vagy betörés)	48,72	29,17	70,45
– az erőszakos bűncselekményeket? (például támadás vagy fegyveres rablás)	26,05	4,17	55,56
– a korrupció és a megvesztegetés problémáját?	73,87	58,33	75,00
Hogyan változott a bűnözés szintje az elmúlt három évben?	47,31	58,33	54,55
Mennyire aggódik azon, hogy			
– meglopják vagy kirabolják?	30,30	4,17	65,91
– az otthonába betörnek és meglopják?	35,79	16,67	52,27
– ellopják az autóját?	39,22	25,00	45,45
– ellopják az autójából a tulajdonát?	44,53	25,00	56,82
– fizikailag megtámadják idegenek?	29,19	25,00	63,64
– utcán vagy nyilvános helyen bárki zaklatja?	33,64	16,67	63,64
– fizikai támadás áldozata lesz a bőrszíne, etnikai hovatartozása vagy vallása miatt?	27,69	16,67	54,55
B) A kérdőív közbiztonsággal kapcsolatos kérdései (a magasabb érték a jobb)			
Mennyire érzi magát biztonságban, ha sétál			
– nappal?	83,18	91,67	50,00
– éjszaka?	59,40	70,83	27,27
Összesített indexek			
– bűnözés	37,00	23,04	61,02
– biztonság	63,00	76,96	38,98

<i>A tónusok jelentése:</i>	A közbiztonság szintje		
	alacsony	közepes	magas
A) bűnözés	60–100	40–60	0–40
B) közbiztonság	0–40	40–60	60–100

2. táblázat.

Néhány hazai város közbiztonsága

(Forrás: saját összeállítás a Numbeo honlapján elérhető adatok alapján.)

Három várost választottunk: a fővárost, Veszprémet és Miskolcot. Két oka van annak, hogy Veszprémet választottuk. Egyrészt azért, mert Veszprémről más, primer forrásból is rendelkezésünkre állnak adatok a közbiztonságra vonatkozóan (Lőrincz et al. 2018; Raffay et al. 2018), és a későbbiekben majd szeretnénk ezekkel összevetni a Numbeo statisztikáit. Továbbá Veszprém esetében azért is fontos a közbiztonság kérdése, mert a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség (GOV 2016) legnagyobb városaként hangsúlyos a turisták általi megítélése, amelyben jelentős szerepet tölt be a közbiztonság. Miskolcra azért esett a választásunk, mivel a közutadat rossz közbiztonságot társít a városhoz, és kíváncsiak vagyunk, hogy a Numbeo eredményei mennyire erősítik ezt meg.

A 2. táblázatban minél több minél sötétebb háttérű érték van egy város oszlopában, annál nagyobb a közbiztonság. A vizsgált 3 város közül Veszprémben a legjobb a közbiztonság, majd Budapesten, végül Miskolcon.

* * *

Mindannyiunk számára fontos az életminőség, és ezen belül a közbiztonság. A tanulmány bemutatta, hogy az életminőséget mérő mutatóknak milyen fajtái vannak. A vizsgálat tárgyául a Numbeo világméretű felmérés került kiválasztásra, melynek több oka is volt, leginkább az, hogy van közbiztonságra vonatkozó részindexük is, és ennek almutatóira vonatkozó eredmények is hozzáférhetők.

A kutatás célja annak bemutatása volt, hogy hazánk hol foglal helyet a nemzetközi közbiztonság-térképen. 2018 közepén a világ 117 országának rangsorában hazánk a viszonylag jónak számító 30. helyen található. Európa 39 országán belül pedig körülbelül a lista felénél, a 18. helyen szerepel. Magyarországon belül bemutatásra kerültek a főváros, és további két város (Veszprém és Miskolc) részletes eredményei, melyek közül Veszprémben a legjobb a közbiztonság, és Miskolcon a legrosszabb. Feltételezhető, hogy a Numbeo nélkül is ezt a sorrendet állította volna fel a legtöbb magyar e három város közbiztonságára vonatkozóan. Ez erősítheti a Numbeo holnapján lévő adatokba vetett bizalmat. Ezáltal például külföldi úti cél választása előtt esetleg többen fogják úgy gondolni, hogy érdemes előzetesen megnézni a Numbeo által publikált adatokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csire András – Németh Nándor (2007): Az életminőség területi differenciái Magyarországon: A kistérségi szintű HDI becslési lehetőségei. *Budapest Working Papers on the Labour Market*, No. BWP – 2007/3, ISBN 978-963-9796-04-1 <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/108433/1/bwp0703.pdf> (Letöltés ideje: 2018. november 03.)
- Eurofound (2017): *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1733en.pdf (Letöltés ideje: 2018. november 06.)
- GOV (2016): 429/2016 (XII. 15.) Korm. rendelet a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600429.KOR&txtreferer=00000001.TXT>, (Letöltés ideje: 2018. október 20.)

- Helliwell, John F. – Layard, Richard – Sachs, Jeffrey D. (2018): *World Happiness Report 2018*. New York, Sustainable Development Solutions Network.
https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2018/WHR_web.pdf (Letöltés ideje: 2018. november 09.)
- Józan Péter (2008): A módosított humán fejlettségi mutató (MHFM) és alkalmazhatósága az életminőség mérésében. *Statistikai Szemle*, 86. évfolyam, 10–11. szám, pp. 949–969.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2008/2008_10-11/2008_10-11_949.pdf
 (Letöltés ideje: 2018. október 21.)
- Kiss Kornélia (2015): *A szubjektív életminőség sajátosságai a Balkánon és Törökországban*. PhD értekezés, Szent István Egyetem, Gödöllő.
http://archivum.szie.hu/JaDoX_Portlets/displayContent?docId=14788&secId=15690
 (Letöltés ideje: 2018. november 09.)
- Kopp Mária – Martos Tamás (2011): A társadalmi összjóllét jelentősége és vizsgálatának lehetőségei a mai magyar társadalomban I. Életminőség, gazdasági fejlődés és a nemzeti összjólléti index. *Mentálhigiénié és Pszichoszomatika*, 12. évfolyam, 3. szám, pp. 241–259.
<http://real.mtak.hu/58139/1/mental.12.2011.3.3.pdf> (Letöltés ideje: 2018. október 20.)
- Lőrincz Katalin – Lang Leticia – Banász Zsuzsanna (2018): A Balaton régió imázsa a helyi lakosság körében. Kézirat. Tervezett megjelentetési hely: *Modern Geográfia* folyóirat.
- Michalkó Gábor (2010): *Boldogító utazás*. A turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. ISBN: 978 963 9545 28 1
<http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/Boldogito.pdf> (Letöltés ideje: 2018. november 07.)
- Raffay Ágnes – Lőrincz Katalin – Szabó Renáta – Banász Zsuzsanna (2018): A Balaton térség közbiztonsága. Kézirat. Tervezett megjelentetési hely: a III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete.
- Standish, Melanie – Witters, Dan (2014): *Country Well-Being Varies Greatly Worldwide*. Gallup.
<https://news.gallup.com/poll/175694/country-varies-greatly-worldwide.aspx?version=print>
 (Letöltés ideje: 2018. november 08.)
- The Economist (2012): *The lottery of life. Where to be born Index*.
<https://www.economist.com/news/2012/11/21/the-lottery-of-life> (Letöltés ideje: 2018. november 09.)

Pántya Péter – Szalóki Péter

Megtámasztási megoldások a katasztrófavédelem speciális beavatkozásai során

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.121

Sok olyan káresemény következik be, melyek során építményekben jelentős szerkezeti károsodás keletkezik és az ott tartózkodó személyek saját erejükből nem képesek kimenekülni. A romosodott épületben rekedt sérültek túlélési esélyei rohamosan csökkennek az idő múlásával, ezért fontos, hogy a mentéshez a szakértelem mellett a megfelelő technikai eszköz is rendelkezésre álljon. A cikk az ilyen kárhelyszíni körülményeket és a műszaki mentési beavatkozás lehetőségeit ismerteti.

A katasztrófavédelemnek, a tűzoltóságoknak nagy szakmai kihívást jelent egy összedőlt, vagy szerkezeti károsodott épületben történő munkavégzés. A romok közé szorult sérültek felkutatása, és a minél gyorsabb egészségügyi ellátás biztosítása a túlélési esély záloga.

Szinte minden típusú sérült épület tartalmazhat üreget, vagy olyan kisebb tereket, ahol a csapdába esett személyek viszonylag sokáig életben tudnak maradni. Ahhoz, hogy megtudjuk, hol vannak ezek az üregek, meg kell ismerni a különböző épületek építési jellemzőit, és azok sérülés esetén várható viselkedését.

Az idő múlásával az életben maradt személyek túlélési esélyei a romosodott épületben nagymértékben csökkennek. Fontos, hogy egy professzionális műszaki és technikai háttérrel rendelkező csapat minél előbb az életben maradt, és a sérült személyek kimentését végre tudja hajtani. Szükséges ehhez a megfelelő, pontos és szakszerű felderítés.

A mentőcsapatnak az épületekbe való behatolás, élő személyek felkutatása előtt biztosítani kell a közvetlen életveszélyt okozható szerkezeti részeket, melyek a beavatkozókra és a mentendő személyekre nézve veszélyt jelentenek. Ezek többféle módszerrel, akár a helyszínen található eszközzel végrehajthatók. Az első fázisban a mentőcsapat szakaszosan és aprólékosan kutatja a katasztrófa által sújtott, romos területet. A könnyen elmozdítható építési törmelék réteges átvizsgálása szükséges, hogy a megmentett személyeket a mentő csapatok minél előbb a felszínre emelhesék. Ahogy egyre beljebb jut a romosodott épület belsejébe a mentőegység, úgy lehet szükség a második fázisra, egy bonyolultabb alátámasztási rendszer alkalmazására.

1. ábra.
Romosodott gyakorlóépület Hajdúszoboszlón
(Készítette: Szalóki Péter, 2017)

A legnagyobb veszélyt a meggyengült falszerkezeten kívül az erre támaszkodó födémszerkezet jelenti. Ezeknek az összeállított támasztási rendszereknek, ideiglenes szerkezeti elemeknek időnként nagyon nagy terhelést kell elviselni.

A mentőegység, ahogy egyre beljebb halad a romosodott épület belseje felé, egyre nagyobb veszélybe kerülhet egy esetleges további szerkezetmozgás során. A beavatkozók biztonsága érdekében egyfajta veszélyhelyzeti jelzést kell alkalmazni, hogy az evakuáció során mindenki biztonságban, a lehető leggyorsabban el tudja hagyni a művelési területet. Ezeknek a jelzéseknek világosnak kell lenni, és egyetemesen érthetőnek minden résztvevő számára.

A megtámasztási szerkezetekkel szemben komoly követelményeket támaszt a vonatkozó nemzetközi szabvány. Ezen ENSZ INSARAG-irányelveknek¹ megismertetése a beavatkozó állománnyal fontos ahhoz, hogy a mentésben résztvevők pontos és gyors mentési műveleteket legyenek képesek végrehajtani.²

Jelen cikk célja a szélesebb szakmai kör elérése. A vizsgált kérdéskör szerzők általi kutatása már a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tudományos Diákköri Konferenciáin is elkezdődött.³

1 Nemzetközi Kutatási és Mentési Tanácsadó Csoport – International Search and Rescue Advisory Group

2 Az ENSZ Nemzetközi Városi Kutató Mentő Tanácsadó Csoport (International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG) által időszakosan kutató-mentőszervezetek, csapatok részére kiadott irányelvek és a nemzetközi együttműködést elősegítő szabályrendszer.

3 Szalóki Péter: Épületsérülések során alkalmazható műszaki mentési eljárások. OTDK-dolgozat, NKE (konzulens: dr. Pántya Péter, 2017)

Az épületek kialakítása

A különböző mechanikai pusztító tényezők hatására a talajszint feletti épületek szerkezeti károsodást szenvedhetnek. Magyarország földrengés veszélyeztetettsége csekély, ez annak köszönhető, hogy messze fekszik a nagyobb törésvonalaktól. Rengések előfordulnak azonban, ezek mértéke a Richter-skála szerint 2,5–3-as.

Szinte minden típusú sérült épületek tartalmazhatnak üregeket, vagy tereket, ahol a csapdába esett személyek viszonylag hosszú ideig túlélnék. Ahhoz, hogy tudjuk, hol vannak ezek az üregek, meg kell tudni, hogy mik a jellemzői a különböző típusú építési tulajdonságoknak, és hogy viselkednek egy összeomlási helyzetben.

Sokfajta megfogalmazás létezik az emberi kéz által, építőanyagból létrehozott, különböző funkciókra használt szerkezetekre. Általánosságban elmondható, hogy minden, szilárd építőanyagból felépített szerkezetet egyszerűen építménynek nevezünk, legyen az lakhatási céllal épített vagy tárolásra, esetleg szociális célokra szolgáló. Ahhoz hogy a professzionális mentőcsapat a megfelelő mentési eljárást alkalmazza, meg kell ismernie, illetve kell, hogy ismerje a különböző építési, építészeti megoldásokat, a beépített anyagokat, és a különböző épületszerkezeti elemeket.

A szilárd építőanyagokból építésnél a következő megoldások kerülnek alkalmazásra:

- Mélyalapozás: Az alapozás az építmény terheit a felszínhez képest mélyen fekvő teherhordó talajrétegre adja át. Ezt a fajta alapozást akkor alkalmazzák, amikor a felső talajréteg terhelhetősége nem megfelelő, és mélyebb rétegeket kell keresni az ideális szerkezeti rétegig. Ezek közül több típust említhetünk. Ide soroljuk a pontalapozást, rásalapozást és a kútalapozást.
- Sicalapozás: Az építmény talajra nehezedő terheit a földfelszín legfelső rétegei képesek elviselni különösebb szerkezeti károsodás nélkül. A talajviszonyoktól, illetve a különböző szerkezeti és építési módoktól függően eltérő alapozási fajták lehetnek ebben a kategóriában is. Lehet pontalapozás, sávalapozás, rácsalapozás, lemez- és héjalapozás. Beavatkozás szempontjából meg kell említeni, hogy ez a fajta alapozás sokkal sérülékenyebb a mélyalapozással szemben.⁴

A falakat, melyek az épület kerítő (külső) részét alkotják, különböző nyílások és egyéb építészeti megoldások szabdalhatják. Fontos kiemelni, hogy a falszerkezetek nyíláskialakítása teherhordó szempontból nem elhanyagolható jelentőségű, a műszaki mentés eltérő beavatkozási lehetőségét, és egyben problematikáját is felveti. Fő funkciójuk a teherhordás.

Az épület belseje felé haladva nem terhelhető szerkezeti elem a válaszfal, vagy térhatároló fal. Beszélhetünk olyan szerkezetekről, melynek funkciója lakáson belüli térhatárolás. Ebben a kategóriában el lehet különíteni szerkezeti megoldásokból épített falakat, vagy egyéb funkcióra összeállított szerkezeteket. Itt meg lehet említeni az

4 Lámer Géza: Épületszerkezetek. Válogatott fejezetek az épületek tartószerkezeti elemeinek a köréből. Falak, Födémek, Lépcsők; Segédlet a BME Építészmérnöki Kar hallgatói részére.

úgynevezett „vendégfalat” mely a szerkezetileg károsodott falszerkezet megerősítésére készített ideiglenes, vagy végleges megerősítés.

Ha az építmény e fajta szerkezeti részét tovább vizsgáljuk és a műszaki mentés tükrében elemezzük, ki kell térni a vertikális kialakításra. Pinceszint, alagsori szint, mely az épület legalsó esetenként a talajszint alatti térhatároló szerkezet. Ez a rész viseli az épület és a környezet súlyát. Ahogy az épület függőleges szerkezeti elemein haladunk felfele egyre kevesebb terhelés esik a különböző szintekre, itt változhatnak a beépített anyagok. A vegyes anyagú építészeti azért fontos, hogy a mai világban biztonságos építészeti megoldások valósuljanak meg, szem előtt tartva a bent tartózkodók biztonságát.

A földemek a főfalakra támaszkodó teherhordó szerkezetek. Ezeknek az épület szerkezeti elemeknek nemcsak a saját súlyukat kell elviselni, hanem az épület funkciójából adódó egyéb terheket, berendezési tárgyakat és az épületben tartózkodó személyek súlyát.

A földemek kopásának és elavulásának körülményeit nagyban befolyásolja az épületen belüli elhelyezkedése. Ezért meg kell, hogy különböztessünk pinceföldemet, az emeleti földemet, a tetőföldemet (zároföldemet).

A káreseti beavatkozás szempontjából két fontos csoportosítás lehet, melyeket egy esetleges szerkezeti károsodással járó esemény következtében a beavatkozók (angolul SAR-csapatok⁵) nem hagyhatnak figyelmen kívül és egy kevés rutinnal rendelkező mentésben résztvevő is könnyen meg tud állapítani.⁶ Ezek az építési technológia szerinti csoportosítások.

Az egyik csoportot a monolit földemek alkotják. Ennél a fajta szerkezeti elemnél a helyszínen szakemberek által készített zsaluzatot nyers betonnal töltik meg. A folyamatot megelőzi egyfajta merevítő anyag beépítése, mely a beton szilárdulását követően elősegíti a beton terhelhetőségét. Az ilyen öntéseket nevezzük *síkföldemeknek* (mert alul és felül síkfelületű), az alul íves felületű földemeket pedig *boltozatnak*. Napjainkban leginkább síkföldemeket alkalmaznak, boltozatok elsősorban felújításkor, illetve egyéb különleges esetekben fordulnak elő. A teljes beépített terület egyszerre kerül bedolgozásra, mondhatjuk, hogy a fal a földemmel egy anyaggá válik a beton teljes kötését követően.

Másik csoport a részben előre gyártott „E-gerendás” vasbetonföldemek vagy földempanelek. Ezeknek a földemtípusoknak a fő ismérve, hogy különböző méretű, előre kiöntött szerkezeteket helyeznek el a teherhordó főfalon. Ezek az elemek hézagosan, béléselemekkel kitöltve fogják elviselni a terheléseket. Az ilyen típusú földemeket a beavatkozás során külön rendszereknek kell tekinteni. Jellemzően ez a fajta földemtípus a mai modern korban kezd háttérbe szorulni. A fix méretezés miatt ezek az építészeti megoldások keretek közé szorultak, ellentétben a monolit földemrendszerrel.

Az épületek rendelkeznek helyszínen épített, vagy utólag beépített kiegészítővel, melyek közvetlenül nem az épületszerkezet részei, de meg kell említeni őket

5 Search and rescue (röviden: SAR) Támogatást nyújt bajba jutott embereknek. Munkájukat számos speciális területen végzik, mint: a hegyi mentés; földi keresési és mentési műveletek, beleértve a kutatási és kutya keresés; városi kutató és mentő tevékenység a városokban.

6 Jackovics Péter – Herbák Dóra: Erős vár – Sikeresek az önkéntes mentőszervezetek. Védelem Katasztrófavédelmi Szemle, 2016. 3. szám.

a kárfelszámolás sikeres végrehajtása érdekében. Vannak olyan elemek, melyek csak egy típusú építményben kerültek kialakításra: ezek a lépcsőszerkezetek. Építési szempontból másodrendű szerkezetek, viszont a beavatkozás szempontjából meghatározóak. Egy földmozgás során az épületben tartózkodók kijutása szempontjából nem elhanyagolható, hogy a természetes menekülési útvonal mennyire romosodott, ellenállt-e a különböző irányú mozgásoknak. A romosodott épület, vagy szerkezet ad némi jelzést, hogy milyen erők által következett be az összeomlás.

Az építményeket érdemes a veszélyek, szerkezeti károk kategorizálására az alábbiak alapján részekre osztani, és ezek alapján végezni a felderítést:

- keretes épületek;
- keret nélküli épületek;
- épületektől eltérő építmények;
- ideiglenes szerkezetek.

Keretes (pillérváz) épület: vasbeton, vagy előre gyártott szerkezetű épület, az acélváz épület alternatívájaként használják. Használt beépített anyagok lehetnek acél, beton és ezek keverékéből álló vázkeret. Kitöltésre égetett kerámiatéglát alkalmaznak. Keretes építést egyre több helyen (például középületek, mozik, kórházak stb.) építésénél alkalmaznak. Pillérváz, keretes vázszerkezetű épületek lehetnek fából is, melyek elsősorban lakóingatlanok. Az ellenálló képességét ezeknek a típusú épületeknek a vázszerkezet, oszlopok gerendák adják. A keretes szerkezet képes elviselni egy nagyobb terhelést, és amikor összeomlás következik be jelentős terek alakulnak ki, melyben már túlélőket lehet találni. A fedélszékek ugyanilyen szerepet töltenek be az építmények tetőszerkezetében és így épületsérülés, káros erőhatás esetén ugyanilyen körülmények következhetnek be.

A keret nélküli építmények egy hagyományos építési stílust jelentenek, melyek Magyarországon nagyon elterjedtek. Sok lakóház és idősebb középület épült ily módon. Ezekben az épületekben a teherhordó falak viselik a teljes földm- és tetőszerkezet súlyát, így ha a falak nem bírják elviselni a terhelést, valószínűleg bekövetkezik egy szerkezeti összeomlás, sok törmelékkel. Üregek és terek alakulhatnak ki a romosodott épületben, a szerkezeti elemeknek, bútoroknak és gépeknek köszönhetően. Bár az összeomlást követően kialakult terek kisebbek, mint a keretes épületeknél, de még mindig elegendőek a túléléshez.

Az épületektől eltérő építmények például a hidak, az emlékművek, az alagutak, a vasúti infrastruktúrák. Ezekre az építményekre is figyelemmel kell lenni egy esetleges összeomlás során.

Ideiglenes szerkezetek kategóriába soroljuk azokat a szilárd alapra szerelt, ideiglenes jelleggel felépített szerkezeteket, melyek veszélyt jelentenek az ott tartózkodó személyekre. Az építési és bontás alatt álló épületeket is be kell kategorizálni ebbe a csoportba.

A káreseti beavatkozások

Mielőtt a bajba jutott személyek kimentése megkezdődik, szavatolni kell az ő, és a mentésben résztvevők biztonságát is. Erre a feladatra dolgoztak ki nemzetközi

ajánlásokat, hogy a romosodott épületek fogságába került személyek kimentése, túlélési esélyeinek növelése garantálható legyen.⁷

A beavatkozás során nagyon sok olyan művelet fordul elő, amit a mentőcsapatnak meg kell oldania. Előfordul, hogy több tonnás betonelemeket kell megemelni, fém épületszerkezeteket átvágni, esetenként faanyagból ácsolatot készíteni. Kimondhatjuk, hogy a mentési fázis egy nagyon összetett, komplex feladat, mely nagy szakértelmet kíván. Ezeket a műveleteket egy instabil szerkezeten végezni embert próbáló feladat. Mindezek mellett az épület ismételten átalakulhat egy rossz munkafázis következtében, új struktúrát létrehozva, így döntve romokba – akár szó szerint – a mentőegység eddigi terveit.

A mentőcsapatok nagy százaléka a súlyos betonelemek függőleges mozgatására pneumatikus emelőszközöket használ. Ennek az az oka, hogy a betonelemek a nagy súly hatására zuhanáskor utat találnak maguknak és tökéletesen összezárnak a közelükben lévő elemekkel. Ilyen esetekben szűk rések keletkeznek, ahová a legcélravezetőbben speciális emelőpárnát helyeznek, melyet nagy nyomású sűrített levegővel töltenek, így emelve meg a terhet.

2. ábra.
Pneumatikus emelőszköz alkalmazása
(Készítette: Szalóki Péter, 2017)

Az előbb említett felszerelés inkább függőleges teher emelésére szolgál. A horizontális tehermozgatás bevált eszköze a csörlő. Ezzel a felszereléssel nagy biztonsággal lehet akár több tíz tonnás elemet is mozgatni. Itt meg kell jegyezni, hogy az összedőlt épületek fölött ritkán van olyan emelési pont, ami biztonságosan használható az

7 Restás Ágoston: Human Aspects of Firefighting Operations Managing Victims of Disasters. Zeszyty Naukowe SGSP 61:(1) pp. 103–112. (2017).

igen nagy súlyok emelésére. Általában ezért a csörlőzés vízszintes irányban, egy tereptárgyhoz való rögzítéssel oldható meg.

Amennyiben a betonelem emelésére, vonszolásra nem képes a helyszínen lévő mentőcsapat, akkor más módszerek alkalmazásával nyitnak utat a következő szintek eléréséhez. Szilárd építőanyagon történő áthatolás egyik módja lehet a különböző módon történő úgynevezett *áttörés*.⁸ Ez történhet gépi, vagy kézi erővel. Az épületszerkezeti elemeken történő áthatolás nagy szaktudást igényel, ezért a művelet megkezdése előtt figyelembe kell venni:

- az áttörésre kiválasztott elem súlyát,
- a sérült elhelyezkedését a romok alatt.

Itt meg kell említeni bizonyos biztonsági intézkedéseket, melyeket feltétlenül be kell tartani, hogy elkerülhetőek legyenek a művelet következtében, és a gépek által okozott egyéb sérülések:

- megfelelő védőfelszerelés használata,
- másodlagos épületszerkezeti mozgás megakadályozását (ideiglenes megtámasztás kialakítása),
- statikus ismeretekkel rendelkező személy bevonása,
- rossz látási viszonyok során a kárhely megvilágítása,
- egészségügyi szakember jelenléte.

A beavatkozást mindenképpen meg kell, hogy előzze egy *kutatófurat* elkészítése. A furatba vezetett száloptikás kamerával nagy biztonsággal meg tudunk győződni arról, hogy nincs személy a bontandó épületszerkezet mögött. Másodlagos szerepe a kutatófuratnak hogy meg tudjuk állapítani a földémszerkezet vastagságát. Ha nincs a kijelölt terület mögött sérült, akkor az úgynevezett *piszkos*⁹ *áttörés* módszerével történik a művelet.

Ha nem lehetséges az előbb említett áttörési forma, de át kell hatolni a födémén, akkor egy másik bontási művelet alkalmazását kell elvégezni. A *tiszta vágást*¹⁰ abban a helyzetben hajtjuk végre, mikor a sérült a művelet teljes időtartama alatt a vágandó nyílás alatt helyezkedik el. A kijelölt terület átvágása előtt speciális nitt rögzítő elemeket vagy tipliket helyeznek el a betonban. Ezekbe emelésre alkalmas körhevederek kerülnek.

A vágandó terület fölött háromlábú emelőállványt állítanak föl. Ebben közponatosulnak a kötöző elemek, melyek majd a leemeléskor segítenek, majd ezt követően a kijelölt terület átvágása következik motoros roncsvágóval vagy betonszóval.

8 Függőleges vagy vízszintes épületszerkezeti elemeken kialakított mentőnyílás, mely méretét és alakját tekintve nagyban függ az épületszerkezeti elem anyagától, teherhordó képességétől. Úgy kell kialakítani, hogy a sérült kimentése megoldható legyen azon keresztül.

9 Kézi bontófelszerelésekkel, földemáttörés módszerével kialakított mentőnyílás. Iránya lehet felfelé vagy lefelé irányuló. A bontás során leváló részek akadálytalanul hullnak az alsóbb szintekre.

10 Építőipari géppel végrehajtott mentőnyílás kialakítási forma. A „tiszta” kifejezés arra utal, hogy a kivágott földmennyiség egy darabban kerül kiemelésre alpin technikai eszközök segítségével.

Épület triázs

Egy katasztrófa helyszínére érkező, mentő-tűzvédelemmel foglalkozó szakembernek meg kell tudnia határozni, hogy milyen beavatkozási stratégiát célszerű alkalmazni az épületek átvizsgálásához annak érdekében, hogy a legkevesebb időráfordítással, erőfeszítéssel és kockázattal valósuljon meg a lehető legtöbb élő áldozat mentése. Hangsúlyozni kell, hogy erre többféle megközelítés létezik. Ezek közül Magyarországon a hozzánk földrajzilag közelebb álló angol SAR-csapatok által preferált triázsolást¹¹ alkalmazzuk. Ennek a fajta osztályozásnak három fő szintje létezik. Az első a felderítési vagy kezdeti szakasz. Ez egy alapvető kockázatértékelés a helyszínre érkezés legelső pillanatában. Ebben a szakaszban azonosítjuk azokat a helyeket, tereket, ahol nagy lehet a sérültek túlélési esélye.

3. ábra.
Épület és terület triázsolás lehetséges helyszínei
(Készítette: Szalóki Péter, 2017)

Ezt a fajta osztályozást – az előzőekben említett épület osztályozási csoportok figyelembe vételével – bármely mentő-tűzvédelemben dolgozó beavatkozó el tudja végezni. Ezen a szinten be lehet vonni különböző szakembereket, akik biztos háttérként tudják a mentésben részt vevőket támogatni.¹²

11 A *trier* francia igéből eredeztetett fogalom. A sürgősségi ellátásban a „triage” a beteg kórfolyamatának rizikóját értékelve rendel az egyes beteg mellé ellátói potenciált – a hatékonyság és idő vonatkozásában.

12 Restás Ágoston: Human Aspects of Firefighting Operations Managing Victims of Disasters. Zeszyty Naukowe SGSP 61:(1) pp. 103–112. (2017).

Amikor az esemény által romosodott terület összetett, vagy nagy kiterjedésű, szükséges a munkaterületeket a hatékonyabb munkavégzés érdekében osztályozni, triázsolni. Ezekben az esetekben a munkaterületet zónákra kell osztani, mely több szempont figyelembe vételével kell, hogy megtörténjen. Elsődlegesen figyelembe kell venni az épületek számát, és az átkutatandó terület nagyságát. A következő lépésben meghatározzuk a zónán belül az összeomlott struktúrákat, romosodásuk mértékét. Meg kell jelölni a lehetséges túlélési üregeket, ezzel egy időben információgyűjtést kell végezni az esetleges szemtanúktól, és az ezekből kiszűrt fontos információkat fel kell használni a mentés megszervezésére.

Az osztályozás során figyelmet kell fordítani arra a nem elhanyagolható tényre, hogy a csapat képes-e ezen a helyszínen lévő technikai eszközökkel a mentés biztonságos végrehajtására. Ezen információk birtokában határozza meg a mentésvezető a kutatási-mentési művelet.

Kezdetben ezek a minimális mérvadó információk határozzák meg a mentés menetét. A romosodott épület belseje felé haladva az információk folyamatosan kell, hogy bővüljenek. Nem lehet pontosan meghatározni azokat a szempontokat, melyeket követni kell egy triázsolás során, de lehetőség szerint mindenképpen meg kell határozni az eredeti épület magasságát, szerkezeti típusát, az épület használhatóságát, a zónába való belépési pontokat, kutatási irányokat.

4. ábra.

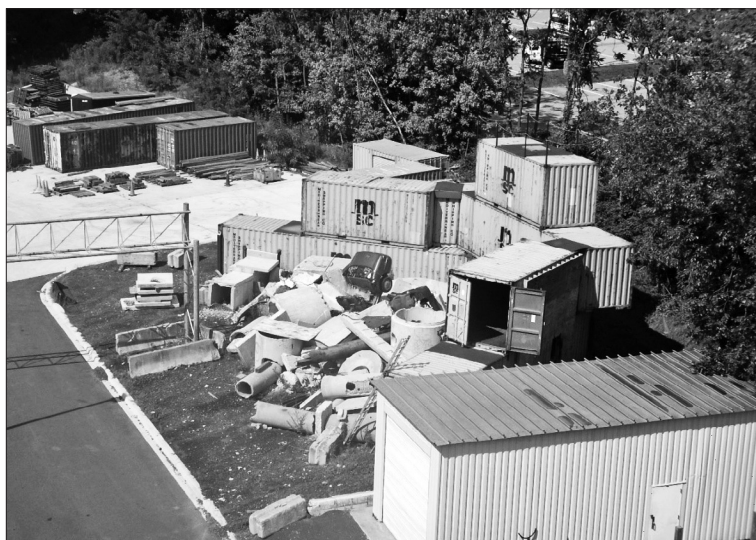
Tiszta vágás betonelemének kiemelése

(Készítette: Szalóki Péter, 2017)

Az utolsó fázisban ki kell dolgozni egy 1-től 8-ig terjedő pontozási rendszert, mely meghatározza az épületben végzendő kutatási-mentési munkálatok sürgősségi szintjeit. Ez alapján *egyest* azok az épületek kapnak, melyek elsőbbséget élveznek a kutatás és mentés megkezdésére. Értelmszerűen a *nyolcasra* értékelt épületek

kutatási, beavatkozási prioritása alacsony. A kategóriába sorolásoknak elsődleges oka, hogy minimalizálni kell a lehetséges mentési áldozatok számát.

Durva számmal meg kell határozni az épület kihasználtságát. Példának vegyünk egy iskolát, melynek nappal a prioritási száma egy lesz, mivel feltételezhető, hogy tanítási időszakban nagy lesz az épület kihasználtsága. Ezzel szemben ugyanez az épület este vagy hétvégén, illetve ünnepnapon magasabb számot kap, mivel feltételezhető, hogy csak a minimális személyzet tartózkodik az épületben, emiatt kihasználtsága alacsony. Rendkívül fontos meghatározunk a szerkezet integritását, meg kell jelölni osztályozási pontszámmal, mielőtt a mentési fázisok elkezdődnek.¹³

5. ábra.

Épületromos gyakorló pálya a washingtoni tűzoltóság oktatási központjában

Előfordul bizonyos esetekben, hogy a födém szerkezeten fölfelé kell haladni egy adott térben, ebben az esetben *ácsolatokat*¹⁴ kell készíteni, amelyeket munkaállványként használunk. Ezt az állványzatot úgy kell elkészíteni, hogy egy nem várt szerkezeti mozgást, és a rá nehezedő épületszerkezeti elemeket nagy biztonsággal elbírja.¹⁵

13 Antal Örs – Muhoray Árpád: A földrengés-katasztrófák által okozott szerkezeti omlásokkal kapcsolatos kutatás-mentési feladatokkal kapcsolatos kutatási-mentési feladatok alkalmazott módszerei. Hadmérnök IX. évf. 2. szám, 2014. június.

14 Építőipari faanyagból készített különböző kialakítású biztosítási szerkezet, mely elsősorban a beavatkozó erők biztonságát szavatolja.

15 Antal Örs – Muhoray Árpád: A földrengés-katasztrófák által okozott szerkezeti omlásokkal kapcsolatos kutatás-mentési feladatokkal kapcsolatos kutatási-mentési feladatok alkalmazott módszerei. Hadmérnök IX. évf. 2. szám, 2014. június.

Támasztási rendszerek

A romosodott munkaterületen a sikeres személymentés egyik alapvető feltétele: a művelési terület biztosítása valamilyen módon. Ezt megfelelően kialakított alá-, ki- és megtámasztási rendszerek építésével lehet szavatolni. Elsődleges feladat az épületbe történő beavatkozáskor a sérültek és a beavatkozó személyzet biztonságának szavatolása.

A támasztási rendszer kialakítását a kutatási, mentési irány fogja meghatározni. Kialakítható vízszintes vagy függőleges rendszer, vagy ezek kombinációja. A kiépítés során a legfontosabb szempont a romosodott területen lévő szerkezeti elemek további mozgásának megakadályozása, valamint maximális védelem garantálása a mentés teljes időtartamára.¹⁶

A mai, fejlődő világban a fa építőanyagoknak a használata kezd háttérbe szorulni. Előtérbe helyeződik az acél, vasbeton, műanyag és esetenként a különböző újrahasznosított anyagok. Vannak bizonyos építészeti megoldások, melyek kialakításakor elkerülhetetlen a természetes építőanyagoknak a használata. Ezekből az anyagokból nemcsak esztétikus és környezetbarát épületeket hoznak létre, hanem jól terhelhető épületszerkezeteket. A fának főleg ezt a tulajdonságát kihasználva teszik alkalmasak megtámasztási rendszerek alkalmazására. Létezik egy nemzetközileg elfogadott faanyag vizsgálati módszer, mellyel nagy biztonsággal megállapítható, hogy a beépíteni kívánt teherhordó faanyag tudja-e a vele szemben támasztott követelményeket.

A kiválasztást megelőző szemrevételezésnek a következőkre kell, hogy kiterjedjen:

- az évgyűrűk egymástól való távolságára,
- a fában lévő göcsök méretére,
- a csavarodásra, és a hosszirányú torzulásra.

Azok a faanyagok, amik nem felelnek meg a faanyagvizsgálat kritériumainak nem alkalmasak ideiglenes meg- és alátámasztásra. A megtámasztásokat, melyeket rendszerben is lehet alkalmazni, három kategóriába lehet sorolni 1–2–3 dimenziós¹⁷ elnevezéssel.

Szükséges megvizsgálni a támasztási rendszerek terhelhetőségének kérdését. A nemzetközi minősítéssel rendelkező mentőcsapatok, melyek az INSARAG-irányelvek szerint végzik tevékenységüket, megvizsgálták és méréseket végeztek a kiválasztott faanyagok terhelhetőségére.

A megépítésre kerülő támaszrendszer terhelhetőségének kérdése során egyszerű szempontot követnek az INSARAG-irányelvek szerint dolgozó nemzetközi csapatok. Egy 250 cm hosszú, 10 x 10 cm keresztmetszetű oszlop, mely C16-os minősítéssel rendelkezik, biztosan elbír viselni 2500 kg terhelést. 4000–6000 kg terhelés

16 Keith Bellamy – James Delaney (Egyesült Királyság Nemzetközi Kutató és Mentő Csapatának szakértői, tűzoltók): Scene & structural assessment structural triage (CFOA national resilience) szakmai anyag a HUNOR megtámasztás képzésén, 2015. november 17–25.

17 Az „1–2–3-dimenziós” elnevezés az mutatja, hogy az épített rendszer hány irányban képes szerkezeti-
leg stabil maradni, egy esetleges utórengést követően.

6. ábra.
1–2–3-dimenziós megtámasztási rendszerek
(Készítette: Szalóki Péter, 2014)

között szerkezeti deformitás következik be, recsegés- ropogási hang kíséretében. 6000–9000 kg terhelést a faanyag már nem bír elviselni, és a rostok szétszakadnak, bekövetkezik a teljes szerkezeti megsemmisülés.¹⁸

A fent felsorolt számszerű adatok azért fontosak, mert a romok között munkát végzők a külső érzékszerveiken kívül szinte nem tudnak mást használni az esetlegesen túlterhelt szerkezetek megállapítására. Ez a gyakorlatban a következő képpen néz ki: egy bekövetkező másodlagos rengést követően a megtámasztott födémszerkezet többletterhelést kap, melyet a bent dolgozó nem vesz észre; a súlytöbblet szerkezeti deformálást okoz, illetve hanghatással jár, figyelmeztetve ezzel az épületben tartózkodókat, hogy a szerkezet a megengedett terhelés határértékét elérte. Nyilván ez egy másodlagos figyelmeztető rendszer. Ki kell jelenteni, hogy csak és kizárólagosan a szerkezet „figyelmeztetésére” nem lehet hagyatkozni.

A beépítést úgy kell megvalósítani, hogy az instabil szerkezeti elemek veszélyzónájában a legkevesebb időt töltsük. A kialakított fogadótér helyszínén beépítésre kerülő szerkezet a lehető legkevesebb másodlagos szerkezeti mozgást idézze elő. Ezt úgy tudjuk elérni, hogy egy úgynevezett *soft touch*¹⁹ módszerrel rögzítjük a támasztandó födém-szerkezet alá az előre kialakított rendszert. A kialakítás és beépíthetőség alapjai meg-egyeznek mind a három 1–2–3-dimenziós szerkezetnél. Az eltérések az anyagigényben, a beépítés metodikájában, a terhelhetőség nagyságában, és nem utolsósorban a lehetséges elmozdulási irányok tekintetében figyelhető meg.

18 Szalóki Péter: Épületsérülések során alkalmazható műszaki mentési eljárások, OTDK dolgozat, NKE (konzulens: dr. Pántya Péter, 2017).

19 Magyarul: lágy érintés. A rendszer összeállítása után ékpárokkal nagyon finoman a teherhez szorítjuk. Építés során az egyik legfontosabb momentum, mellyel nem emelünk, csak a támasztandó felületet pozícionáljuk.

7. ábra.

*Különböző megtámasztási, stabilizációs megoldások nyílászárókra
az olasz tűzoltóság oktatóközpontjában*

(Készítette: Pántya Péter, 2017)

A rendszerekkel szemben támasztott követelmények között meg kell említeni, hogy a támasztandó felület és a támasztás által bezárt szögnek meg kell közelíteni a 90° -t. A beépíthető oszlopok számát tekintve nincs megkötés, hisz minden mentési helyzet, romosodott épület más és más megtámasztási rendszerek építését igényelhet. Fontos kihangsúlyozni, hogy a rendszerek építése elsősorban a mentésben résztvevők biztonságát hivatott biztosítani. A támasztási rendszerek oszlopainak sűrítését célszerű kerülni, mivel az indokolatlanul sok támasztó rendszer beépítése az egyébként is instabil épület további szerkezeti túlterhelését okozhatja.

A mentés irányát tekintve több lehetőség nyílik a mentőcsapat részére. Ezek közül nem mindig a leggyorsabb mentési irány a megfelelő. Vannak esetek, mikor a földemen függőleges irányban kell haladni. Ez a módszer nem csak nagy fizikai terhelést jelent a beavatkozókra, hanem potenciális veszélyt is jelent mindenkire, aki az épületben tartózkodik, ezért lehetőleg a legstabilabb rendszer megépítésére kell törekedni. Ebben az esetben kerül kialakításra a háromdimenziós támasztási rendszer.²⁰ Ennek a kialakításnak köszönhető, hogy nemcsak függőleges, hanem oldalsó irányú elmozdulást is jól elvisel extrém körülmények között.

Fontos szempont lehet a megépítés során, hogy amennyiben további szerkezeti mozgások lehetnek, és az épületben tartózkodók nem képesek rövid idő alatt a művelési területet elhagyni, ebben az esetben egy úgynevezett menedékként is funkcionál a kialakított rendszer. A nagy terhelés miatt figyelmet kell fordítani az alsóbb szintek statikai állapotára. Amennyiben a fogadó felület nem képes elviselni teljes

20 Merchant, D. F. – Ashfor-Smith, D.: USAR Operations UVSAR, ISBN 978-0956078407

mértékben a ránehezedő terhelést, gondoskodni kell az alatta lévő szintek megtámasztásáról.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a rendszerek alkalmazása függőlegesen csak egymás alatt lehetséges. Fém és fa szerkezetek megtámasztása esetén legalább a támasztandó felület alatt két szinten kell elvégezni a biztosítást. Vasbeton födémszerkezet esetén pedig legalább három szinten kell elvégezni a födémszerkezet stabilizálását, ezzel meg tudjuk előzni az esetleges utólagos épületmozgások által keletkező további romosodást.

Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, hogy a romosodott épületben történő munkavégzés nagy szakértelmet igényel. A megfelelő stratégia meghatározása a mentésvezető feladata, melyet a helyszínre érkezéskor az elsődleges információk alapján állít össze.

A sérültek szakszerű kiemelését, és biztonságba helyezését az elsődleges ellátás idejére beavatkozó állomány fogja elvégezni. Hogy ezt a műveletet a lehető legbiztonságosabban tegyék egy instabil szerkezetekkel körbevett épületben, építeni kell egy megtámasztási rendszert. Ahogy a fentiekben is hangsúlyoztuk, az alátámasztás egy átmeneti megoldás, mellyel csak azt a sérült szerkezetrészt biztosítjuk, ami a kutatási és mentési műveletek biztonságos végrehajtásához szükséges. Ezeket a rendszereket azért építjük, hogy elsősorban a mentésben résztvevők biztonsága szavatolva legyen.

Fejlődő világunkban egyre bonyolultabb épületek építenek, sokszor innovatív technológiával és anyagokkal, ezért fontos az USAR-csapatoknak²¹ a folyamatos képzés és technikai fejlesztés. Ezt a szemléletet szem előtt tartva a HUNOR,²² Magyarország hivatalos mentőszervezete megalakulása óta folyamatosan bővíti technikai eszközkészletét.²³

Az elmúlt 2017-es évben a megtámasztások még hatékonyabb és professzionálisabb elkészítése végett beszerzésre kerültek gérvágó gépek, akkumulátoros szegző gépek, és fém támrendszerek.

Annak a lehetőségét is biztosítani célszerű, hogy amennyiben valahol bekövetkezik egy épületsérülési káresemény, biztosított legyen a helyi, elsődlegesen beavatkozó tűzoltóságok speciális technikai háttere. Erre talán megoldást jelenthet a regionális műszaki mentőbázisok felszerelése olyan központilag elfogadott eszközökkel mely során a mentés kezdeti fázisa nagy biztonsággal megvalósítható.

21 Urban Search & Rescue – Városi Kutató Mentő nemzetközi elnevezése.

22 HUNOR (Hungarian National Organisation For Rescue Services): hivatásos nehéz kutató-mentő mentőszervezet. Magyarországon a HUNOR a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, külföldön pedig Magyarország hivatalos katasztrófavédelmi mentőcsapataként végzi tevékenységét. http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=polgarivedelem_hunor

23 Bellamy, K. – Delaney, J.: Report on Timber Shoring Course delivered to HUNOR Team, 17th to 25th November 2015. United Kingdom International Search and Rescue, HUNOR megtámasztási képzés oktatási anyag. Készítette az UK ISAR nyomán, Szalóki Péter

Nem elég azonban a beavatkozások során csak a beavatkozási állomány szaktudására és a technikai eszközeire támaszkodni. A különböző elemek beépítése során lehetőség szerint statikus végzettségű és szakmai gyakorlattal rendelkező szakember bevonását kell kezdeményezni. Megfontolandó egy olyan „kárhelyszíni kisokos” eljárásrend készítése, ami iránymutatást, ötleteket ad egy esetleges kárfelszámolás során. Az említett szakirodalom elkészítése, csak részben jelent megoldást, hisz ezt a fajta tudást csak tankönyvből nem lehet megtanulni. Ezért szükséges lenne interaktív gyakorló pályák létrehozására nemzetközi minták alapján, elősegítve ezzel a fiatal beavatkozási generáció szakmai fejlődését köszönhetően a gyakorlatorientált képzésnek.^{24, 25} Kialakulhat ezzel a beavatkozó erőknél egy vonatkozó proaktív gondolkodási mód, mely a mentő-tűzvédelem területén nagy fontosságú.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Antal Örs – Muhoray Árpád: A földrengés-katasztrófák által okozott szerkezeti omlásokkal kapcsolatos kutatás-mentési feladatokkal kapcsolatos kutatási-mentési feladatok alkalmazott módszerei. HADMÉRNÖK, IX. évf. 2. szám, 2014. június
- Az ENSZ Nemzetközi Városi Kutató Mentő Tanácsadó Csoport (International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG) által időszakosan kutató-mentőszervezetek, csapatok részére kiadott irányelvek és a nemzetközi együttműködést elősegítő szabályrendszer. portal.undac.org/pssuportal/portalrest/filessharing/download/public/IWqXCgEwrKW9xYT (letöltés: 2018. december 15.)
- Bellamy, K., Delaney, J.: Report on Timber Shoring Course delivered to HUNOR Team. 17th to 25th November 2015 United Kingdom International Search and Rescue
- Jackovics Péter: Robbanás a londoni metróban – EUR gyakorlaton a HUNOR Mentőszervezet: Tűzoltás – műszaki mentés. Védelem Katasztrófavédelmi Szemle, 2016:(3) pp. 49–53. (2016)
- Jackovics Péter – Herbák Dóra: Erős vár – Sikeresek az önkéntes mentőszervezetek. Védelem Katasztrófavédelmi Szemle, 2016. 3. szám
- Keith Bellamy – James Delaney: Scene & structural assessment structural triage (CFOA national Resilience) szakmai anyag a HUNOR megtámasztás képzésen, 2015. november 17–25.
- Lámer Géza: Épületszerkezetek. Válogatott fejezetek az épületek tartószerkezeti elemeinek a köréből. Falak, Födémek, Lépcsők; Segédlet a BME Építészmérnöki Kar hallgatói részére. Letöltés: eptan.fmk.nyme.hu/eptan/oktadat/Entries/2011/9/15_Epuletszerkezettan_1_files/EPsz_1.pdf (letöltve: 2016. 11. 01.)
- Merchant, D. F. – Ashford-Smith, D.: USAR Operations (Urban Search and Rescue Operations) UVSAR, ISBN 978-0956078407
- Restás Ágoston - Human Aspects of Firefighting Operations Managing Victims of Disasters, Zeszyty Naukowe SGSP 61:(1) pp. 103–112. (2017)
- Szalóki Péter: Épületsérülések során alkalmazható műszaki mentési eljárások, OTDK dolgozat, NKE. (konzulens: dr. Pántya Péter, 2017)

24 Jackovics Péter: Robbanás a londoni metróban - EUR gyakorlaton a HUNOR Mentőszervezet: Tűzoltás - műszaki mentés. Védelem Katasztrófavédelmi Szemle 2016:(3) pp. 49–53. (2016)

25 Szalóki Péter: Épületsérülések során alkalmazható műszaki mentési eljárások. OTDK-dolgozat, NKE (konzulens: dr. Pántya Péter, 2017)

Múlt, jelen, jövő...

Tudósítás a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett tudományos tanácskozásáról

Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve címmel rendezett szakmai-tudományos konferenciát 2018. november 13-án a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT), a Nemzeti Közszerológáti Egyetem (NKE), illetve a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága az NKE Ludovika téri kampuszának dísztermében. Akár a rendezvény mottójának is tekinthetjük Tömböl László, az MHTT elnöke megnyitójában elhangzott szavait, miszerint „A mai nap egy főhajtás elődeink előtt, tisztelgés a múltunk előtt és kitekintés a jövőre”. E gondolat jegyében követték egymást a mai Magyar Honvédség és jogelődjek kialakulását és fejlődését, létezésének körülményeit és fő tanulságait bemutató előadások.

Dr. Benkő Tibor Magyarország honvédelmi minisztere *A Magyar Honvédség múltjáról, jelenéről és jövőjéről* tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Hadtudományi Társaság és a Nemzeti Közszerológáti Egyetem által szervezett konferencián.¹ A honvédelmi miniszter kiemelte, hogy a Magyar Honvédség elsődleges feladata az ország biztonságának, területi integritásának garantálása. Azért, hogy ennek maradéktalanul meg tudjon felelni, a honvédelmi vezetés a megváltozott biztonságpolitikai környezetet is figyelembe véve kezdte meg a tíz éves Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program alapján a Magyar Honvédség megújítását, modernizációját. Ennek keretében alapjaiban újulnak meg a légierő és a szárazföldi haderőnem eszközei, a katonák egyéni felszerelése, de a biztonsági kihívásokat követve a működést szabályozó jogi környezet és szervezeti struktúra is korszerűbbé válik, új elemekkel bővül. A cél: egy, a 21. század kihívásaira 21. századi eszközökkel reagálni képes Magyar Honvédség kialakítása, amely a térség meghatározó haderejeként garantálja az ország szuverenitását és a magyar emberek biztonságát.

* * *

Prof. dr. Hermann Róbert *A Magyar Honvédség születése, a dualizmus honvédelme 1914-ig* című előadásának tárgyidőszakát az 1848-as forradalom és szabadságharc kezdete és az I. világháború kirobbanása közötti évtizedek jelentették.

1 Dr. Benkő Tibor előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 149–155. oldalain.

A honvédelmi miniszter előadása (Forrás: a szerző)

Az 1848–49-ben megalakult honvédsereg gyakorlatilag mindvégig a szervezés állapotában volt. A kiindulási állapot az volt, hogy 1848-ig a haderő feletti rendelkezés joga az uralkodót illette meg, amely jogkörét a császári és királyi Udvari Haditanács útján gyakorolta. Magyarországnak mindössze arra volt jogosítványa, hogy az országgyűlési képviselők időről időre megszavazták az uralkodó által kivetett hadi adót.

A császári és királyi haderő két haderőnemből állt: a szárazföldi hadseregből, illetve a haditengerészeti flottából. Az utóbbiban nem voltak magyarok. A szárazföldi hadseregen belül a gyalogság mintegy negyedét, 15 sorgyalogezredet állítottak ki a Magyarország és Erdély területéről. Az ország déli határai mentén határőrvidéket alakítottak ki. A határőrizetre 18 határőr gyalogezredet, illetve egy sajkás zászlóaljat hoztak létre. Ezeknek a személyi állománya körülbelül felerészben volt magyar, a többi a horvát, illetve a román nemzetiséghez tartozott. A császári és királyi haderő lovassága 32 lovasezredből állt. Ebből 12 huszárezred volt magyarországi és erdélyi kiállítású. A műszaki alakulatok között nem voltak magyarországi eredetű egységek.

1848-ban az áprilisi törvények alapján létrehozták ugyan a magyar hadügyminisztériumot, de nem határozták meg, hogy mi az a magyar katonaság, amellyel a kormány rendelkezhet. Az országgyűlés 1848. május 7-én elérte, hogy az uralkodó a magyar kormány alá rendelte a Magyarországon állomásozó katonaságot, amit június 10-én az Erdélyben állomásozó alakulatokra is kiterjesztettek. Ez biztosította a későbbi magyar honvédség bázisát.

Az 1848. évi XXII. törvénycikk értelmében létrehozták a nemzetőrséget, ami nem volt katonaság. Ez a törvénycikk lehetővé tette, hogy ne csupán a vagyoni vagy a műveltségi cenzus alapján erre jogosultak vegyenek részt a nemzetőrségben, hanem mindazok, akik érdekeltnek érezték magukat a belső rend fenntartásában. Ennek alapján május 16-án a kormány meghirdette 10 nemzetőr zászlóalj létrehozását, amely a későbbi tömeghadsereg magvát képezte. Miután a nemzetőr alakulatok

beváltották a hozzájuk fűzött reményeket, ezért a kormány is és a közvélemény is szerették volna ezt a folyamatot folytatni.

1848 augusztusában a nemzetőrségi törvény kereteinek felhasználásával újabb önkéntes mozgó alakulatok jöttek létre, amelyeket a törvényhatósági kereteken, tehát a megyéken belül lehetett felhasználni. Az így születő csapatok mintegy 60–70%-a a későbbiek folyamán átalakult honvéd alakulattá.

1848 augusztusában az országgyűlés elfogadta a kormány által beterjesztett hadkiegészítési (katonaállítási) törvényt, amely a Kossuth által kért 200 000 újonc kiállításáról szólt. Ezt a törvénycikket azonban az uralkodó, V. Ferdinánd nem volt hajlandó szentesíteni. Jellasics betörését követően a törvény parlamenti határozattal lépett életbe és Batthyány Lajos kinevezett miniszterelnök ennek alapján rendelte el először a toborzást, később az újoncozást.

Fontos hangsúlyozni, hogy a honvédség alapvetően önkéntes haderő volt, de tömeghadsereggé annak alapján tudott válni a későbbiek folyamán, hogy az említett törvény alapján a személyi állomány jelentős része az újoncozás során lett katona. Az önkéntesek és a nem önkéntesek aránya nagyjából egyharmad, illetve kétharmad volt a honvédseregen belül. (Megjegyzendő, hogy egyetlen más európai forradalmi mozgalom sem volt képes ennek a lépésnek a megtételére az önkéntesség tekintetében és – többek között – ez is okozta a katonai vereségüket.)

A szabadságharc végéig, pontos számot nem tudunk, de legalább 160 honvéd-zászlóalj alakult meg. Ebben a számban benne vannak azok a szerezrednyi zászlóaljak is, amelyek átálltak a magyar oldalra a forradalom folyamán, és amelyeket május végéig átszámoltak a magyar hadrendnek megfelelően.

A honvéd tüzérség szervezése együtt indult meg a honvéd gyalogságéval. Fontos megjegyezni, hogy a tüzéralakulatok szervezéséhez igen kevés tapasztalat állt rendelkezésre, hiszen a császári és királyi haderőben magyar feltöltésű tüzéralakulatok nem voltak. A frissen szervezett első tüzéralakulatok 1848 augusztusában tartották meg az első lögyakorlatokat, szeptemberben pedig már éles bevetés várt rájuk. A tüzéralakulatok szervezése kapcsán volt egy érdekes szervezeti újítás is: a császári és királyi haderőben hatlőveges ütegeket rendszeresítettek, a honvédség kötelékében levő tüzérütegek viszont – a személyzeti hiányok miatt – nyolclővegesek voltak. Ez a szervezet egyébként olyan jól bevált, hogy 1849 után ezt vette át a császári és királyi haderő is (természetesen „eredet-megjelölés” nélkül).

A már említett 12 magyar és erdélyi kiállítású huszárezredből nagyjából tízet sikerült egészében vagy részben hazahozni. A szabadságharc végéig nagyjából 18 huszárezredet hoztak létre. A honvédseregnek mindvégig hiányzott a nehézlővassága, viszont a 18 huszárezred többé-kevésbé felnőtt az ellenséges vértések, illetve dragonyosok harcértékének szintjére.

1848 őszén megkezdődött a honvéd vadászalakulatok és a műszaki alakulatok szervezése, amelyek egyébként szakmai szempontból semmifajta kívánnivalót nem hagytak maguk után.

1849 augusztusában véget ér a küzdelem. A császári és királyi haderő – 200 000 orosz katona támogatásával – leverte a magyar haderő ellenállását. A honvédség személyi állományának egy részét besorozták a császári és királyi haderőbe. Sokan Itáliába menekültek és részt vettek az ottani szabadságküzdelmekben.

1868-ban, a kiegyezést követően sikerült leküzdeni az uralkodó, I. Ferenc József ellenállását és megalkották az általános hadkötelezettség elvén alapuló *véderő-törvényt*. Ennek nyomán sikerült felállítani a magyar haderőt, Magyar Királyi Honvédség néven. Ez lényegében egy „második vonalbeli” erő lett a császári és királyi haderő „mögött”.

Bár a Magyar Királyi Honvédség csak az 1870-es évek végén jutott el a tényleges hadrafoghatóságig, Bosznia-Hercegovina okkupációja során már képes volt eredményesen együttműködni a közös haderő egységeivel. A Magyar Királyi Honvédség élén egy császári és királyi tábornok állt, ugyanakkor a honvédségben – egészen azok nyugállományba vonulásáig – nagy számban alkalmaztak 1848–49-es honvédtiszteket.

A Magyar Királyi Honvédség hosszú ideig képesség-hiányosnak bizonyult, hiszen tüzérséget sokáig, egészen az 1912-ben megalkotott, vonatkozó törvényig nem kapott. Végül is a honvéd tüzérség felállítására 1913-ban, egy évvel a világháború kitörése előtt került sor. Ehhez a közös haderő Magyarországon állomásozó fegyvernemi alakulatai nyújtottak szakmai támogatást. Megjegyzendő, hogy az I. világháborúban a honvéd tüzérség és a közös tüzérség teljesítményében lényeges különbség nem mutatkozott.

Visszanyúlva egy, az 1848–49-es forradalom időszakából örökölt hagyományhoz, Magyarország területét honvédkerületekre osztották fel. Ezekre alapozódott a hadkiegészítés rendszere.

A magyar haderő 1869-ben viszonylag szerény létszámmal indult, de a világháború elejére már meghaladta a 200 000 főt. Ez különösen annak tükrében jelentős szám, hogy a közös haderő számára is ki kellett állítani a megfelelő újonckontingenst.

Ugyancsak ’48-as hagyományt követve, a kezdet kezdetén zászlóalj-kötelékekben szervezték meg a gyalogságot, amelyet csak a későbbiek folyamán alakítottak át először félbandárokká, majd ezredekké, hasonlóan a közös haderőben alkalmazott szervezeti keretekhez.

1848-ban a honvédsereg maximális létszáma kb. 160 000 fő volt (ide értve a császári és királyi haderőből átkerült csapatok létszámát is). Látni kell azonban azt is, hogy például a határőrvidékekről a honvédség nem tudott katonákat bevonultatni, hiszen azok csaknem mindvégig az ellenség területén voltak. A Magyar Királyság teljes területéről a honvédségbe és a közös haderőbe bevonultatott létszámkeret azonban nagyjából egészében megfelelt az ország teherbíró képességének.

* * *

Dr. Számvéber Norbert alezredes előadása *A magyar fegyveres erők 1914–1945 között* címet viselte.² Amint az előadásban elhangzott, a magyar állam fegyveres ereje 1914 és 1945 között több változáson esett át. Az első világháborúban a magyar katonák mindegyik fronton harcoltak, még Palesztinában is.

1918 őszén a magyar állam és gyenge hadserege is önálló lett, de a külső politikai és katonai nyomásnak nem tudott ellenállni. A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres

2 Dr. Számvéber Norbert előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 156–161. oldalain.

ereje gyakorlatilag honvédő harcok megvívására kényszerült nemzetközi forradalmi expanzió helyett.

1919 és 1944 között a magyar haderő nemzeti jelleget kapott. 1920 és 1938 között a magyar hadügyi fejlődést a trianoni békeszerződés korlátozta. A Magyar Királyi Honvédséget a szomszédos országokhoz csatolt magyar területek visszafoglalására képezték ki és szerelték fel. Ez a magyar katonai potenciál a Szovjetunió ellen megindított hadjáratban, 1941 és 1944 között kevésnek bizonyult. 1944–1945-ben, a magyar-országi harcokban a magyar csapatok több alkalommal is kiemelkedően küzdöttek, de 1944 októberétől megindult a haderő lélektani széthullása.

* * *

Prof. dr. Horváth Miklós nyugállományú ezredes *A magyar honvédség a hidegháború időszakában (1944–1991)* című előadását³ azzal kezdte, hogy a Magyar Honvédség (Magyar Néphadsereg) 1945 utáni történetét – általánosan elfogadottan – négy korszakra bontva célszerű vizsgálni. Az első az átmeneti, 1944–1948 közötti időszakban megtörtént a „demokratikus” jelzővel illetett – valójában 1948-ra a kommunista párt irányította és kontrolálta – honvédség alapjainak megteremtése. Szovjet elvárásoknak, követeléseknek eleget téve 1953-ig tartott a haderő extenzív növelésének periódusa, amit újabb moszkvai döntésre, 1956-ig a Magyar Néphadsereg drasztikus csökkentésének időszaka követett. A Magyar Néphadsereg történetének is kiemelten fontos szakasza a forradalom és szabadságharc, majd a megtorlás időszaka. Az előadás befejező részében a professzor az 1991-ig tartó időszakot mutatta be.

* * *

Borsits László nyugállományú vezérezredes *A Magyar Néphadsereg (Honvédség) állapota a rendszerváltás pillanatában* című előadását azzal kezdte, hogy 1954 és 1994 között közel 40 évig tevékenykedett a Magyar Néphadseregben, illetve a Magyar Honvédségben. Alapvetően három területen teljesített szolgálatot. Ezek:

- A tanulás éveiben a különböző katonai tanintézetekben (a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolában, az Egyesített Tisztiskolán, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, a moszkvai vezérkari akadémián).
- Különböző beosztásokban a parancsnoki szolgálat éveiben (harcocsi ezredben szakasz-, század-, ezredparancsnok; törzsbeosztások ezredben, hadosztály szinten; hadsereg hadműveleti osztályvezető, törzsfőnök-helyettes, törzsfőnök; a vezérkar hadműveleti csoportfőnök, majd vezérkarfőnök).
- Pályája kezdetén egy évig volt sorkatona, befejezésképpen pedig három évig helyettes államtitkári beosztást látott el.

Az a tény, hogy Magyarország 1955 és 1991 között a Varsói Szerződés tagja volt, a Magyar Néphadsereg, illetve a Magyar Honvédség kiképzésének, felkészítésének, felszerelésének, együttműködésének, technikai fejlesztésének, alkalmazásának egy sor vonatkozását meghatározta. Másfelől, ebben az időszakban, a haderőben a

3 Dr. Horváth Miklós előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 162–182. oldalain.

pártirányítás érvényesült. Ez a két tényező együttesen határozta meg a haderő állapotát. Nevezetesen azt, hogy egészen 1988-ig a támadó felkészítés volt a domináns, azt követően pedig megtörtént az áttérés a védelmi felkészítésre. A GDP-ből való részesedés tág keretek között mozgott: volt olyan időszak, amikor elérte a 14–25%-ot, a '80-as évek végén azonban eljutottunk az 1%-hoz.

1990. március 15-én a haderő megnevezése Magyar Néphadseregről Magyar Honvédségre változott. Jellegét tekintve tömeghadseregről és sorozott hadseregről beszélhetünk. Ez azt jelentette, hogy a békelétszám 100 és 200 ezer között mozgott, és volt olyan időszak, amikor a mozgósítható létszám elérte a 700 ezer főt.

2004. november 4-éig a sorállomány feltöltése az általános hadkötelezettségen alapult. Ennek megfelelően a kiképzés, felkészítés rendszere is változtatatosan alakult a különböző időszakokban: éves, háromszor nyolchónapos, majd háromszor hathónapos kiképzési rendszer működött. A sorállomány szolgálati ideje három év, huszonegy, tizenhét, az utolsó időszakban tizenkét hónap volt.

Jellemző volt a személyi állomány népgazdasági munkára történő igénybevétele. Ez két vonatkozásban működött: voltak a Magyar Néphadsereg Hátdországvédelmi Parancsnokságának állományában építőműszaki alakulatok, másfelől minden ősszel támogatást kellett nyújtani a mezőgazdasági betakarítási munkálatokhoz. Ez utóbbi megtörte az alakulatok kiképzési rendszerének folytonosságát és számos további problémát jelentett.

Az 1960-as-1970-es években új szervezeti elemek jelennek meg a haderő hadrendjében:

- 1961-ben az 5. Hadsereg parancsnokság, a 11. Harckocsi Hadosztály és a 15. Gépkocsizó Lövész Hadosztály, az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségében az 1. és a 2. Honi Légvédelmi Hadosztályok;
- 1963–67 között a Honi Légvédelmi Rakéta Dandár és a honi légvédelmi rakétaosztályok;
- 1966-ban a Hadtestparancsnokság.

A Magyar Néphadsereg és a Magyar Honvédség egyaránt együttműködésre ítéltett. Ez adódott a Varsói Szerződésből. Az 1960-as évektől az 5. Hadsereg háború esetén átalárendelésre került volna a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz bázisán megalakuló frontparancsnokság állományába. A hadsereg alárendeltségébe került volna egy szovjet hadosztály, továbbá tüzérségi megerősítés és együtt kellett volna működnie a szovjet légierővel a feladatok végrehajtása során. Országon belül együtt kellett működnie elsősorban a Határőrséggel (felderítő adatok átvétele, határbiztosítás, határőr-csapatok bevonása a hadsereg hadrendjébe stb.), továbbá – őrzés-védelmi és karhatalmi feladatok vonatkozásában – az 1957-ben létrehozott Munkásőrséggel és a rendőrséggel.

1987. március 15-ei hatállyal a szárazföldi haderőnem vonatkozásában az ezred/hadosztály szervezetről áttértünk a dandár/hadtest szervezetre. A légierő tekintetében a Honvédelmi Minisztériumon belül 1984-ben megalakult a Légierő és Repülőparancsnokság és felállt az 1. Honi Légvédelmi Hadtest parancsnoksága. 1987-ben létrejött a Hátdországi és Polgári Védelmi Parancsnokság.

Az oktatás rendszere úgy épült fel, hogy a kezdeti fegyvernemi tisztiiskolák bázisán létrejött az Egyesített Tisztiiskola, azt követően a főiskolák és mindvégig működött a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.

A haderő technikai felszerelése-fejlesztése a hazai fejlesztői-intézményi bázisra, a szovjet relációból (ez volt a döntő), illetve a többi szocialista országból beszerzett eszközökre támaszkodott. A gyalogság tekintetében eljutottunk a Csepel tehergépkocsiktól a BTR–80-as gyalogsági harcjárműig; harckocsik vonatkozásában a T–34-es-től a T–72-esig; a hadművelleti-harcászati rakéták tekintetében az R–30-tól az R–300-ig; a tűzéréség vonatkozásában a vontatott tűzérségtől az önjáróig; a csapatlégvédelem vonatkozásában a kis hatótávolságú eszközöktől a KUB, KRUG-rendszerekig; a honi légvédelmi rakétaeszközök vonatkozásában a Drina-, a Volhov-, a Nyeva- és a Vega-típusú eszközökig, a harcászati repülőgépek vonatkozásában végighaladtunk a különböző MIG-típusokon.

1988 végén, a rendszerváltás előestéjén a Magyar Néphadsereg szervezete alapvetően a következők szerint alakult:

- az 5. Hadsereg (alárendeltségében három hadtesttel és a hadsereg-közvetlenekkel, ami összességében mintegy 40–45 hadrendi elemet jelentett);
- a Honi Légvédelmi Hadtest (alárendeltségében három vadászrepülő ezreddel, húsz légvédelmi rakétaosztály-komplexummal és a rádiótechnikai alakulatokkal);
- a Csapatrepülő Parancsnokság (állományában harci, szállító és futárfeladatokra alkalmas helikopterekkel);
- a Hátországvédelmi Parancsnokság és egyéb hátszági szervezetek (például tanintézetek, kórházak, üdülők, raktárak stb.).

A békéletszám ebben az időszakban közel 127 ezer, a mozgósított létszám 370 ezer fő volt. A Magyar Néphadsereg rendelkezett 27 darab hadművelleti-harcászati rakétával, több mint 1500 harckocsival, 1915 páncélozott szállító harcjárművel, 1740 darab tűzérségi eszközzel, 1025 darab páncéltörő eszközzel, 751 darab csapatlégvédelmi eszközzel, 110 darab harci repülőgéppel, 13 szállító repülőgéppel, 132 darab helikopterrel, 20 rakétaosztály-komplexummal.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a Magyar Néphadsereg – a meglevő gondjai és problémái ellenére – biztosította a Varsói Szerződés szövetségi rendszerén belül – 1988-ig támadó jelleggel az ország fegyveres védelmét és a reá háruló feladatok elvégzését.

Hogyan alakult a helyzet 1988 és 1991 között? Ebben az időszakban történt meg a katonai doktrína támadóról a védelmire történő átalakítása. Ennek megfelelően 1988-ban új fegyveres ország-védelmi tervet kellett kidolgozni, beindultak a nemzetközi bizalom- és biztonságerősítő tárgyalások. 1990. január 16–19. között a megszervezték az európai vezérkari főnökök szemináriumát, amelyen részt vett az amerikai és kanadai vezérkari főnök is. A rendezvényre a bécsi haderő-csökkentési tárgyalások keretében került sor, csak úgy, mint a Nyitott Égbolt Szerződéssel összefüggő tárgyalásokra, a hagyományos öt fegyverfajta csökkentéséről folyó tárgyalásokra, amelyet 1990 novemberében zártak le megegyezéssel.

Itthon 1989-ben beindultak a nemzeti kerekasztal tárgyalások, majd 1990 tavaszán megtörténtek a választások. Felmerült, majd valóra vált a szovjet csapatok

kivonásának lehetősége, az ország társadalmi folyamatainak változása és a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása.

Ezt az időszakot egy sor, előre nem látható esemény jellemezte (például a román forradalom, itthon a Munkásőrség, a nemzetközi szinten a Varsói Szerződés felszámolása, kirobbant az első öböl-háború stb.).

Mindezeket figyelembe véve, összefüggésben az 1989 őszi alkotmány-módosítással, beindult egy előkészítő és tervező munka a Magyar Néphadsereg átalakítása céljából. Ez határozta meg a haderő pártirányításának megszüntetését; azt, hogy a fegyveres erők főparancsnoka a köztársasági elnök lett; a továbbiakban a hadi- és a rendkívüli állapot bevezetése, a fegyveres erők külföldi igénybevétele parlamenti határozathoz kötődött. A haderő megnevezése 1990. március 15-ei hatállyal *Magyar Honvédség*re változott. Átalakult a vezetés rendje (ennek keretében történt meg a Magyar Honvédség Parancsnokságának létrehozása), megváltozott a hivatásos állomány esküjének szellemisége és szövege. A haderőn belül – a vonatkozó törvény értelmében – megtiltottak mindenféle pártpolitikai tevékenységet. Egyetértésben Lőrincz Kálmán vezérezredessel, a Magyar Honvédség akkori parancsnokával, megvalósították a haderő kivonását a politikai csatározások alól.

1990-ben lépett hatályba az új honvédelmi törvény, amely nevesítette a végrehajtandó feladatokat. 1991-ben a kormány elfogadta a honvédelmi alapelveket.

1989. november 27-én döntöttek arról, hogy a Magyar Néphadsereget két ütemben, összességében mintegy 30–35%-al kell csökkenteni 1991 végéig; feladatként határozták meg a doktrína védelmi jellegének kidomborítását (ami a szárazföldi haderőnem vonatkozásában a rakéták, a harckocsik és a tüzérség jelentős csökkentését jelentette); végre kellett hajtani a haderő területi diszlokációjának megváltoztatását (ti. a dunántúli túlsúly megszüntetését), a feltöltöttség arányok kiegyensúlyozását, a 100 kilométeres behívási rend kialakítását.

A csökkentés eredményeképpen a honvédség békelétszámát 100 ezer főben, mozgósítási létszámát 270 ezer főben határozták meg. A szárazföldi rakéták száma 27-ről 14-re, a harckocsik száma 1528-ról 800-ra, a harci repülőké 120-ról 71-re, a helikoptereké 132-ről 109-re csökkent. Megtörtént a páncélozott szállító harcjárművek számának csökkentése is. A sorkatonai szolgálat idő ebben az időszakban változott 18-ról 12 hónapra. Az anyagi készletek csökkentése a létszámcsökkentéssel arányosan történt.

1989 decemberében a Honvédelmi Minisztériumból kivált a Honvéd Vezérkar és megalakult a Magyar Honvédség Parancsnoksága. A kiindulási helyzetben 1348 fő volt a Honvédelmi Minisztérium létszáma. Ebből az új szervezetű minisztérium 6 főosztállyal, 135 fővel, a Magyar Honvédség Parancsnoksága pedig 700 fővel jött létre.

Az 1990. áprilisi választásokat követően új kormány alakult, új honvédelmi vezetés jött létre, amelynek első intézkedései: a honvédelmi törvény előkészítése, a nemzeti jelleg erősítése, a nemzeti haderő létrehozása és a legfontosabb: a Varsói Szerződés felszámolása.

A szovjet csapatok kivonására vonatkozó egyezményt 1990 márciusában írták alá és rövidesen elindult Hajmáskérről az első szerelvény.

A tábornok elmondta, hogy jelen volt a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete azon moszkvai rendezvényén, amelynek résztvevői egyetértettek a szövetség

felszámolására vonatkozó kezdeményezéssel. Milyen következményekkel járt ez? A továbbiakban Magyarország önállóan, kvázi semleges országként működött a NATO-ba történő belépéséig, 1999. március 12-éig.

1991-ben, a vezérkar főnökeként közreműködött az önálló ország-védelmi terv kidolgozásában, amely már a Magyar Honvédség erőire és eszközeire alapozódott. Mi volt a fő célkitűzés ezen időszakban? A békés átmenet biztosítása, amely puskalövés nélkül, sikeresen megvalósult; a honvédség kivonása a politikai csatározásokból; a működőképesség fenntartása, a váratlanul jelentkező feladatok megoldása. Ilyen feladat volt például 1989 őszén a Munkásőrség felszámolása, ami 1989. október 23-ai hatállyal, a munkásőr objektumok átvételével és a fegyverek begyűjtésével sikeresen lezárult.

Megjegyzendő, hogy a politikai vezetés és a pártok több esetben is megpróbáltak beavatkozni a haderő működésébe. 1989. december 15. és 1999 tavasza között zajlottak a román forradalommal kapcsolatos események, amelynek során egyes pártok jelentős politikai nyomást gyakoroltak a haderőre, részint az ottani folyamatokba történő beavatkozás, részint az oda irányuló segítségnyújtások fegyveres kíséretének biztosítása érdekében. Ezeknek a követeléseknek a haderő vezetése sikeresen ellenállt.

A szovjet csapatok kivonásával összefüggésben, 1990 februárja és márciusa között történt meg a Magyarország területén tárolt szovjet nukleáris robbanófejek elszállítása. Az államközi szerződés arról szólt, hogy a Magyarország területén állomásozó szovjet csapatok egy magyarországi objektumban tárolhatnak ilyen eszközöket. Ekkor vált azonban világossá a magyar katonai vezetés előtt, hogy a szovjet fél nem tartotta be a szerződést. Ezért vezérkari főnökként létrehozott egy bizottságot a felmerült gyanú kivizsgálására, amely jelentette, hogy négy további objektumban tároltak nukleáris robbanófejeket.

Egy másik, kiemelkedő jelentőségű feladat az 1990 októberében kirobban ún. taxisblokádnak kezelése volt. A honvédség vezetése ekkor került a legnagyobb politikai „keresztútba” a haderő alkalmazását illetően. Voltak olyan politikusok, akik már a második napon be akarták vetni a haderőt az Árpád-híd megtisztítására, pontonhíd építésére a Megyeri csárda térségében a Dunán és mások szerették volna a Magyar Honvédséget – országgyűlési határozat nélkül – alkalmazni. Ez volt az első olyan alkalom, amelyben az 1989-ben elfogadott Alkotmány-módosítás lehetővé tette a távolmaradást a politikai konfliktustól.

* * *

A konferencia záró előadását *dr. Böröndi Gábor* altábornagy tartotta *A Magyar Honvédség reformjainak évtizedei, a NATO-tagsággal kapcsolatos változások – kitekintés a jövőbe* címmel.

Sokan, sokféleképpen élték meg azt az időszakot, amikor a NATO és a Varsoói Szerződés egyidejűleg, egymással szemben létezett. Az emberek többsége a vesztes és a győztes kategóriákban helyezi el a történeteket. Ha két katonai szövetség egymásnak feszült, akkor ennek szükségképpen van győztese és van vesztese. Próbálhatunk finomítani ezen a közelítésen. Fogalmazhatunk úgy, hogy valójában kiegyezés történt közöttük, ennek nyomán pedig egy békés váltás. Ami azonban tény: a Szovjetunió elveszítette a hidegháborút. A Nyugat olyan gazdasági versenybe kényszerítette bele, ami kritikus helyzetbe hozta annak társadalmát;

a társadalom önvédelmi képessége sérült, az életszínvonal csökkent, nem tudták fenntartani azt az óriási hadsereget, amely a globális hadászati erőegyensúlyhoz szükséges volt.

Hogyan élte meg ezt a NATO, amely egykor azért jött létre, hogy Európa békéjét és biztonságát garantálja? Természetesen nyertesként!

A NATO és a volt Varsói Szerződés vezetői részéről azonban tovább éltek azok az egymással szembeni előítéletek, amelyek megnehezítették a közép-európai térség országainak transzformációját. Borisz Jelcin, Oroszország akkori vezetője többször kinyilvánította, hogy Kelet-Közép-Európát illetően a szándékuk és céljuk egy olyan ütközőzóna kialakítása, amely elválasztja egymástól a Keletet és a Nyugatot, Oroszországot és az Egyesült Államokat. A valóság azonban az, hogy a felszín alatt megkezdődött Európa újrafelosztása. Annak a csatlakozási folyamatnak a kezdete, amely elvezetett 1999-hez, hazánk NATO-csatlakozásához.

Hogyan érintette ez Magyarországot? A politikai és a katonai vezetés működésének dinamikája eltérő volt; a *nagy stratégia* hiánya jellemezte ezt az időszakot. Volt egy átfogó társadalmi változás, kialakult egyfajta piacgazdaság, amelynek nyomán egyesek életszínvonala nőtt, másoké csökkent. Mindeközben a katonai vezetés megpróbálta megőrizni a Magyar Honvédség működőképességét olyan körülmények között, amikor az ország gazdasági teljesítőképessége csökkent, a társadalom pedig egyre több előítéllettel viseltetett a sorkatonasággal, illetve a honvédséggel szemben. Mindeközben az ország politikai vezetése perspektivikusan a NATO-hoz szeretett volna csatlakozni. Ez egy óriási szellemi és gazdasági kihívást jelentett.

A NATO *Partnerség a békéért* programja kapcsán elkezdtuk a NATO STANAG-ek adaptációját. Hogyan is zajlott ez? Angolul jól beszélő emberek közreműködésével megpróbáltuk lefordítani az amerikai szabályzatokat és megpróbáltuk beilleszteni azokat a magyar rendszerbe. Voltak ezeknek olyan összetevői, amelyeket sikerült, másokat nem sikerült meghonosítani. De hát a transzformáció pontosan ezzel jár.

Egy szervezet alkalmazkodóképessége attól függ, hogy azt mennyire rugalmas és felkészült szakemberek vezetik. Nekünk jól felkészült tábournokaink voltak ebben az időszakban, akiknek igen nagy kihívásokkal kellett szembenéznük: egyre kevesebb volt a pénz, át kell alakítani a haderő területi elosztását; közben mind gyakrabban megmutatkozott a stratégiának az a hiánya, hogy a körülöttünk kialakuló biztonsági kihívásokra képesek legyünk hiteles válaszokat adni.

Megtörtént Jugoszlávia felbomlása. Lentiben például ez úgy jelentkezett, hogy magasabb harckészültségi fokozatba helyezték az alakulatot, de az objektumot nem volt szabad a széteső Jugoszlávia felé elhagyni, csak Zalaegerszeg irányában és visszafelé, hogy a csapatmozgásokat senki ne érezhesse provokációnak. Akkor nem értettük, hogy ez hogyan függ össze az ország-védelemmel. De más a politika és – esetenként – más a honvédség tevékenysége...

Ebben az időszakban különösen megmutatkozott a stratégia hiánya, a politikai és a katonai vezetés működésének eltérő sebessége. Ha ugyanis már megszületett a döntés a NATO-hoz való közeledésre, akkor erre kellett volna felkészíteni a haderőt. Az elméleti csatlakozás, a közös gyakorlatok, a közös nyelv megtalálása, az angol nyelv tanulása kétségkívül megkezdődött. De ettől még nem következett be egy olyan szemléletváltás, amire szükség lett volna.

Nehezen tudtuk megérteni a nyugati katonai kultúrát. Emlékezzünk vissza: a Varsói Szerződésben nem volt jelentősége az *interoperabilitás*nak, hiszen mindenki tanult oroszul, mindenkinek T-72-se, BTR-80-asa és lényegében azonos tartalmú harcszabályzata volt. És akkor jött a NATO és azt mondta: interoperabilitás. Ezt a fogalmat sokáig nem tudtuk lefordítani, értelmezni, kínlódtunk vele, újra és újra értelmeztük... Valójában a kulcskérdés az volt, hogy a meglevő technikai felszereltségünkkel, híradó-rendszereinkkel és vezetési szemléletünkkel hogyan tudunk illeszkedni egy meglevő rendszerhez, amit nem ismertünk eléggé. Ez egy nagyon érdekes időszak volt.

Végül is Oroszország kénytelen volt elfogadni, hogy a Varsói Szerződés egykori tagállamai belépjenek a NATO-ba. Ebben az időszakban zajlott a boszniai válság kezelése, folytak a légi csapások Szerbiában.

Az USA parlamentjében Magyarország, Lengyelország és Csehország politikai elitjének teljesítményét ismerték el a NATO-ba történő meghívással és nem az adott országok haderőinek teljesítményét. Ezt a helyzetet tehát nem szabad úgy értelmezni, hogy a Magyar Honvédség készen állt a NATO normáihoz való alkalmazkodásra.

Amikor megkaptuk a meghívást a NATO-ba, új szövetségeseink azt mondták, hogy majd meg kell ejteni a transzformációt. Mi pedig vártuk, hogy idejönnek, és megmondják, hogy mit, hogyan csináljunk. Ezzel szemben a „tanító bácsi” adott egy jegyzetömböt azzal a feltételezéssel, hogy ennek alapján biztosan meg tudjuk csinálni... Ez a módszer számunkra „szokatlan” volt. Hiszen korábban idejöttek a szovjet katonai tanácsadók és megmondták, hogy mit kell tennünk, hogyan kell kialakítani egy dandárt vagy egy hadtestet. Az amerikaiak viszont nem mondták meg.

Aztán váratlanul bekövetkeztek a 2001. szeptember 11-ei események és a világ újraosztódott, egy új típusú konfliktus-sorozat indult be. És akkor azt mondta a NATO: tudjátok mit? Folytatjuk az integrálásokat, de most nincs időnk a transzformációkkal bajlódni. A hallgatólagos megállapodás, amit felkínálunk: nem kérdezzük meg, hogy ti valójában mit csináltatok a transzformáció ürügyén, hogy miket írtok be a kérdőívekbe, de most adjatok inkább katonát, és ami fontos: legyetek inkább *expedíciós haderő*! Menjetek ki Afganisztánba! Elkezdődött tehát egy igazi válságkezelés. A NATO és az Egyesült Államok elindult a külföldi szerepvállalások irányába és ezt kérte tőlünk is.

A továbbiakban a Magyar Honvédség személyi állományának és erőforrásainak nagy részét elvonták a missziók. Afganisztán, Koszovó és a többi szerepvállalásunk „égette” a szűkre szabott erőforrásainkat. Itthon meg kellett volna csinálni végre valamit a légierővel, a szárazföldi erőkkal, a logisztikával. De nem volt miből! Ez egy óriási kihívást jelentett az akkori katonai vezetés számára. Megpróbáltak valamiféle egyensúlyt tartani, de egyre kisebb sikerrel.

Oroszország pedig kezdett visszatérni a világpolitika színpadára, de ehhez katonailag még nem volt elég erős. Ekkor zajlott a grúziai háború. Aztán jött Szíria, ahol Oroszország elkezdte új képességekkel, hadviselési formákkal a visszatérését a világpolitika színpadára. És ott áll a világ döbbenetben, hogy ez hogy következhetett be? Olyan hadviselési módokat alkalmazott, amelyeket a világ addig nem ismert: kezdetben a „szürke”, majd a „hibrid” hadviselést, amire nem voltunk felkészülve. És akkor megtörténtek az ukrajnai események és ismét csak ott állt világ döbbenetben, hogy ez hogyan következhetett be? Hol voltak a hírszerzőink, hol van az előrejelző-

képességünk? Mit tudunk mi, mint Ukrajnával szomszédos NATO-tagállam minderről? Az akkori amerikai katonai attasé minket hívott fel, hogy mi történt Ukrajnában? A válaszuk: ha ti nem tudjátok, akkor mi honnan tudnánk? És akkor a NATO azt mondta, hogy állj! Ez egy politikai és katonai szövetség. Ha hitelesen akarunk működni, akkor hiteles katonai erővel kell rendelkezünk. A megfelelő stratégia az, hogy a békét és a biztonságot képesek legyünk megőrizni.

Ez volt az a pont, amikor mindenki „rájött”, hogy vissza kell térnünk egy olyan honvédség felépítéséhez, amely képes garantálni Magyarország biztonságát. Megkehlhetetlenné vált Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának felülvizsgálata.

A globális felmelegedés, a vízkészletek apadása valós veszélyt jelentenek. Itt van azonban az ukrán válság, ahol megtörtént a szürkezónás hadviselés, a hibrid hadviselés és erre fel kell készíteni a Magyar Honvédséget, a magyar társadalmat.

Az ország-védelem nem arról szól, hogy hány darab harckocsink van. Megjelent a migráns válság, amelyből a honvédség támogató erőként veszi ki a részét. A Magyar Honvédségre tehát itthon van szükség! A meglevő zászlóalj-harccsoportjaink, meglevő képességeink, amiket sikerült fenntartani, fejleszteni, biztosítják, hogy ezeknek a kihívásoknak megfeleljünk.

Időközben megváltozott a biztonságpolitikai környezetünk is. A legutóbbi amerikai választáson győztes Trump elnök elvárja szövetségeseitől is, hogy vegyék tudomásul: a biztonságnek ára van. Vagyis fizessék meg önnön biztonságukat, mert a béke és a biztonság nem ingyen van. Ez abba a helyzetbe hozza Európát, hogy mindenkinek többet kell költeni a haderejére. Vagyis a haderő jelentősége felértékelődik, és napirendre kerül azon doktrínák, eljárások fejlesztése, amiket 1999-ben elhalasztottunk.

A kérdés számunkra az, hogy hogyan tudjuk befogadni adott esetben a segítségünkre érkező külföldi csapatokat. Mi ennek az infrastrukturális, a kiképzési és egyéb háttere, amit biztosítanunk kell? Az országvédelem nem a Magyar Honvédség feladata. Az Magyarország feladata!

Ukrajnában a szürkehadviselés nyomán kiderült, hogy a társadalom ellenálló képessége nulla. Az emberek nem bíznak politikai vezetőikben, a korrupció áthatja az országot, a közvélemény nem támogatja a politikai vezetést, a gazdaság teljesítőképessége csökken, nemzeti valutájuk folyamatosan értéktelenedik. Az orosz média pedig azt sugallja számukra, hogy ne is akarjanak ellenállni.

Amikor az orosz erők beérkeztek a Krím-félszigetre, már nem is volt komoly lehetősége Ukrajnának arra, hogy ellenálljon az agressciónak. Ez is bizonyítja, hogy az országvédelem mindenkinek a felelőssége. Ebben a haderőnek kiemelt szerepe van: össze kell hangolnia az erőforrásokat, a védelemre fel kell készíteni a népességet, megfelelő tartalékokat kell képezni, továbbá mindehhez megfelelő kormányzati infrastruktúrát kell biztosítani annak érdekében, hogy az ország készen álljon a kihívásokra.

A Magyar Honvédség jelen pillanatban konfliktusra készül. A társadalomnak ugyanis nem a békeállapot, hanem a konfliktus az alapállapota. Csak példaképpen tekintsük át a „közelmúlt” konfliktusait! Ilyen volt a II. világháború, 1956, 1968, a koszovói válság, a délszláv háború, amelyek a környezetünkben zajlottak. Fel vagyunk készülve az ilyen és hasonló kihívásokra?

A mi felelősségünk az, hogy az egész társadalmat felkészítsük a kihívásokra. Nem szabad magunkat azzal nyugtatgatni, hogy a NATO majd megvéd minket.

Mert a NATO mi vagyunk! A Magyar Honvédség, a szlovák, a cseh stb. haderő, és amit mindehhez hozzáadunk. A NATO-nak nincs eldugva néhány százezer katonája, akik arra várnak, hogy bevessék őket.

Azért kell folytatnunk a hazafias, honvédelmi nevelési programunkat, hogy a fiatalok készek legyenek hazájukat megvédeni. Fel kell erre készítenünk az ország infrastruktúráját, gyakorlótereinket, kórházainkat, de legfőképpen a társadalmat, amelyhez *ma már* kikérik a katonai szakértők véleményét is.

Mindenkiben tudatosítanunk kell azt, hogy a biztonság: érték. Egy olyan érték, amely lehetőséget ad arra, hogy az ember a gyerekeit felnevelje, elindítsa őket útnak. Mi a mi alapvető nemzeti érdekünk? Az, hogy Magyarország, mint állam és nemzet a kultúráját, a hagyományait, értékeit megőrizve, ugyanúgy létezzen az elkövetkező ezer évben, mint a mögöttünk álló ezer évben. Ez a nagy kihívás a Magyar Honvédség számára! Erre irányul a Zrínyi-program a humán erőforrás-stratégiájával, az újrafegyverzéssel, a doktrína-váltással. Meg kell teremteni a lehetőséget annak, hogy egy még ütőképesebb haderőt hozzunk létre.

Mi senkit nem akarunk megtámadni, mi nem akarunk védekezni, mi egy olyan hiteles haderőt kívánunk fenntartani, amely a szembenálló erőket elrettentí attól, hogy Magyarországot fegyveres agresszióval fenyegezzék. Ez egy nagy kihívás!

A mai és a hasonló konferenciák alkalmasak arra, hogy megmutassuk, miszerint a Magyar Honvédség a társadalom szerves része, egyik működő alrendszere, amely büszke a múltjára, de jövője is van.

* * *

A konferencia a hivatalban levő honvédelmi miniszter előadásával kezdődött, amely a jelenről és a jövőről adott képet. Folytatódott azokkal az előadásokkal, amelyek áttekintették a Magyar Honvédség és jogelődeinek történetét.

2019-ben ünnepeljük Magyarország demokratikus átalakulásának 30. évfordulóját és a magyar katonai repülés 80. évfordulóját.

Amint az elhangzott előadásokból kitűnt, a Magyar Honvédség történetének elmúlt 30 éve a haderő működtetése szempontjából igen bonyolult és összetett három évtized volt. A legfontosabb feladat az volt, hogy egy *követő magatartásról* át tudjunk állni egy *proaktív magatartásra*, ami szemléletváltást igényelt. El kell tudnunk fogadni végre, hogy a saját biztonságunkért elsősorban saját magunk viseljük a felelősséget még akkor is, ha tesszük ezt egy szövetségi rendszer keretein belül.

„... 2003-ban a Honvéd Vezérkar integrációs főnöke voltam két éven keresztül. Ebbéli minőségemben feladatom volt a NATO-normák adaptálásának előkészítése, ennek szellemében a katonai szervezetek átalakítása, fejlesztése, a gondolkodásmód megváltoztatásának kísérlete. Nagyon nehéz időszak volt. Sokszor erős ellenállást kellett leküzdeni, hiszen a régi gondolkodásmóddal szemben egy újat kellett meghonosítani. Ennek a folyamatnak nincs és nem is lehet vége... A változásokban a legnehezebb annak megértése és elfogadtatása, hogy új módon kell gondolkodni és tevékenykedni. Nekünk, akik a Magyar Honvédségért feleltünk, felelünk és felelni fogunk a jövőben, többek között ez a feladatunk” – foglalta össze a tanácskozás üzenetének lényegét Tömböl László ny. vezérezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke.

Bertalan György

Benkő Tibor

A Magyar Honvédség jelene és jövője¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.149

A Magyar Honvédség múltjáról, jelenéről és jövőjéről tartott előadást dr. Benkő Tibor, Magyarország honvédelmi minisztere a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Hadtudományi Társaság és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem által szervezett konferencián. A honvédelmi miniszter kiemelte, hogy a Magyar Honvédség elsődleges feladata az ország biztonságának, területi integritásának garantálása. Azért, hogy ennek maradéktalanul meg tudjon felelni, a honvédelmi vezetés a megváltozott biztonságpolitikai környezetet is figyelembe véve kezdte meg a tízéves Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program alapján a Magyar Honvédség megújítását, modernizációját. Ennek keretében alapjaiban újulnak meg a légi- és a szárazföldi haderőnem eszközei, a katonák egyéni felszerelése, de a biztonsági kihívásokat követve a működést szabályozó jogi környezet és szervezeti struktúra is korszerűbbé válik, új elemekkel bővül. A cél: egy, a 21. század kihívásaira 21. századi eszközökkel reagálni képes Magyar Honvédség kialakítása, amely a térség meghatározó haderejeként garantálja az ország szuverenitását és a magyar emberek biztonságát.

A honvédség rendeltetését, feladatait az a biztonságpolitikai környezet határozza meg, amelyben élünk, dolgozunk. Ebből következnek azok a kihívások, amelyekkel szemben a haderőnek kettős értelemben is helyt kell tudnia állni. Egyfelől garantálnia kell az ország lakosságának békéjét és biztonságát, másfelől eleget kell tennie a szövetségi tagságunkból fakadó kötelezettségeknek.

Napjaink biztonsági környezete rendkívül gyors ütemben változik, amire a Magyar Honvédségnek adekvát válaszokat kell találni. Ez a feladat csak komoly előrelátással valósítható meg, hiszen fel kell tárnunk a jelenben és a jövőben egyaránt érvényesülő tendenciákat, majd azokból megfelelő, a realitások talaján álló következtetéseket kell levonni. Komoly hangsúlyt kell fektetni a kutatás-fejlesztés és innováció területeire az ország folyamatos fejlődése érdekében. Olyan honvédségre van tehát szükség, amely képes nagyon gyorsan kezelni, vagy megelőzni azokat a történéseket, melyek a jövőben kihívást jelentenek az ország számára.

1 A Magyar Hadtudományi Társaság által 2018. november 13-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika téri kampuszán *Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve* címmel szervezett tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Új biztonsági kihívások

A NATO két fő veszélyeztetettségi irányt jelölt meg: az egyik a szövetség keleti szárnyán jelentkező fenyegetés, a másik a délről érkező, főként a migrációval összefüggő kihívás. Utóbbit az olasz és a görög vezérkari főnökök már jóval 2015 előtt jelezték a megfelelő fórumokon, azonban a nemzetközi közösség akkor jobbra figyelmen kívül hagyta a figyelemztetést.

Az illegális migráció napjainkban már Közép-Európát, sőt, Nyugat-Európát is közvetlenül érinti, ilyen formán azt egyetlen európai állam sem hagyhatja figyelmen kívül. Tekintve, hogy Magyarországnak Közép-Európában más kihívásoknak is meg kell felelnie, a tárca kezdeményezte egy, a közép-európai térség biztonságáért felelős, a régió országaira alapozott, hadosztály szintű NATO-parancsnokság létrehozását. Erre annál is inkább szükség van, mert a történelem tanúságai szerint bármilyen probléma alakult ki Európában, az mindig érintette a közép-európai régiót, ezen belül Magyarországot.

Magyarország kormánya azt a célkitűzést határozta meg, hogy erős, ütőképese, a kor követelményeinek, kihívásainak megfelelő honvédséget kell létrehozni. Amint korábban, az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága előtt, miniszteri meghallgatásomkor is elmondtam, ennek eléréséhez majdnem mindent az alapoknál kell kezdeni. 2009-ben, amikor Tömböl László vezérezredes vezérkarfőnök lett, már napirendre került a probléma: mi legyen a különböző haderőnemek, fegyvernemek előregedő haditechnikai eszközeivel. A katonai szakma már akkor kimutatta, hogy ha rövidesen nem születik döntés a haditechnikai eszközök modernizációjáról, akkor az súlyos képességvesztéshez vezet. Vagyis a katonaszakmai oldal időben jelezte a védelmi költségvetés kidolgozói számára, hogy gond van. Akkor a döntés nem született meg.

A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a NATO-csatlakozáskor sikerült megteveszteni az embereket azzal, hogy a Szövetség majd megvédi Magyarországot, ha baj lesz, hivatkozva a Washingtoni Szerződés V. cikkelyére, mely a kollektív védelemről szól. Azonban csak nagyon ritkán emlegették a III. cikkelyt, amely azt rögzíti, hogy „minden ország köteles” olyan védelmi képességeket fejleszteni, melyek alkalmassá teszik arra, hogy tagja legyen a szövetségi rendszernek. Ezért van szükség tehát olyan fejlesztésekre, amellyel képesek lehetünk a 21. század követelményeinek megfelelő módon garantálni az ország lakosságának biztonságát.

Kijelenthetjük tehát, hogy új alapokra kell helyezni a Magyar Honvédséget. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy régi-új alapokra, hiszen bizonyos képességek és vezetési elemek már korábban is léteztek a szervezetben belül, melyek alkalmassá tették azt jelen korunk kihívásainak kezelésére. A történelmi hiba csak az, hogy elhanyagoltuk ezeket. Éppen ezért egy olyan elgondolást kell kialakítanunk, amely képességek tekintetében képes szavatolni Magyarország és a magyar emberek biztonságát. Ez azt is jelenti, hogy a Magyar Honvédség olyan ütőképese erőkkel és képességekkel fog rendelkezni, mellyel egyben a Szövetség képességcéljainak eléréséhez is hozzájárul.

A nemzetközi együttműködés meglevő keretei

Itt emelném ki a közép-európai többnemzeti hadosztályparancsnokság szerepét, mely a régió országainak összefogásával Székesfehérváron jönne létre azzal a céllal, hogy egy katonai

erőt igénylő kihívás esetén a közép-európai régióban megteremtse a Szövetség gyors és hatékony reagáló-képességének feltételeit.

Regionális nemzetközi együttműködési megállapodásaink közül a V4 mellett megemlíthetjük a Közép-Európai Védelmi Együttműködési Kezdeményezést vagy az olasz-magyar-szlovén többnemzeti szárazföldi köteleket, amely immáron tizennyolc éves múltra tekinthet vissza, illetve a román-magyar békefenntartó zászlóaljat. Ezekre a szervezetekre a jövőben is alapozni lehet hazánk regionális védelmi együttműködéseit.

Egyetértésben a Külgazdasági és Külügyminisztériummal, továbbra is folytatni kell a békefenntartó műveletekben való részvételt, amelynek prioritása változatlanul a Nyugat-Balkán stabilitása és biztonsága kell, hogy legyen. A Honvédelmi Minisztérium továbbra is elkötelezett a Nyugat-Balkán stabilitásának fenntartása mellett. Ennek megfelelően külföldön szolgáló katonáink több mint fele ebben a térségben szolgál. Ezen felül erősíteni kell az együttműködést Afganisztánban, valamint folytatni kell az iraki szerepvállalást is. A Magyar Honvédség 2018-ban – 20 év után – lezárta ciprusi jelenlétét annak érdekében, hogy más, veszélyesebb térségekben emelhesse ambíciószintjét. Jelenleg három földrész 14 országában veszünk részt mintegy 1000 fővel a nemzetközi békefenntartói feladatokban. Ez nem kis feladatot ró a katonai szervezetekre, hiszen évente mintegy kétezer ember missziós részvételét kell biztosítani. A jelenlegi ambíciószintet a jövőben is tartani fogjuk, de a honvédség létszámának emelkedésével párhuzamosan annak esetleges növelése is megfontolandó.

A haderőfejlesztés irányai

Az eddig említett hazai és nemzetközi feladatokban való helytállás nem képzelhető el egy erős, ütőképes honvédség nélkül. Ezen erős honvédség építésének fő bázisa a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, amelyet 2016-ban indítottunk útjára és a benne foglaltakat 2026-ig tervezzük megvalósítani. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy csak idáig gondolkodnánk a fejlesztések tekintetében: a Honvédelmi Minisztériumban már 2030-ig kitekintve folyik a tervezőmunka, hiszen jóval előbbre kell látni a holnapnál a hiteles tervezéshez és építkezéshez.

A program két fő ágból áll: honvédelmi és haderőfejlesztési ágakból. A honvédelmi ág a katonával és a katonát körülvevő összes körülménnyel foglalkozik. Így szól az életpályáról is. Napjainkban a katona számára megállapított nyugdíj-korhatár megegyezik a civilekével. Látni kell azonban azt a fokozott igénybevételt, aminek egy katona a pályafutása során ki van téve. Ezért a végrehajtó állományt nyilvánvalóan fiatalokkal kell feltölteni, akikre a hatályos jogszabályok szerint 45 évnyi szolgálat vár.

Ennek ismeretében az életpálya-modell három pilléren nyugszik. Az első pillér a megfelelő *felkészültséghez szükséges* kiképzést, az oktatást, valamint a szolgálatért járó, méltányos és versenyképes illetmény biztosítását foglalja magában. A második pillér a megfelelő *lakhatási támogatás biztosítása*, hiszen a katona pályafutása során számos helyőrségben teljesít szolgálatot. A harmadik pillér az *egészségkárosodási biztosítás rendszere*. Ez arra ad garanciát, hogy akinek az egészsége már nem teszi lehetővé a katonai szolgálat folytatását, megélhetése továbbra is biztosított lesz úgy, hogy szakmai ismereteit a szervezet optimális módon tudja hasznosítani.

1. kép.
Altisztek avatása 2018-ban
 (forrás: HM fotóarchívum)

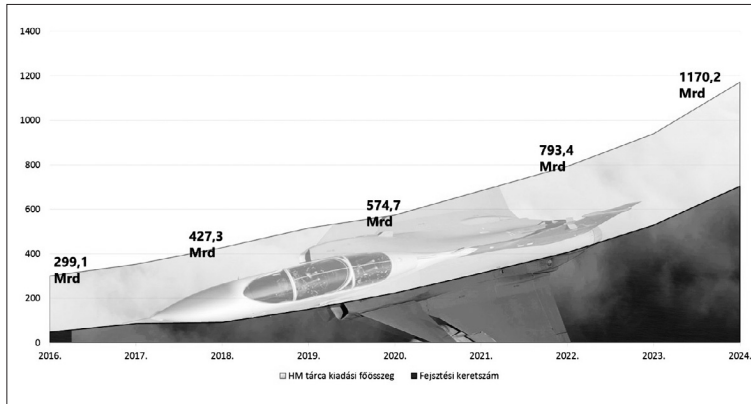
A jelenlegi rendszer 2015 óta működik és ennek keretében valósult meg 2019-ig egy átlagosan 50 százalékos illetményfejlesztés a katonák számára. A 2020 utáni évekre azonban már egy új, az időközben megváltozott feltételeknek megfelelő illetményrendszert kell megtervezni és működtetni, figyelembe véve azt is, hogy az ország gazdasági teljesítőképesége az utóbbi években jelentősen fejlődik, a foglalkoztatottság nő, a munkaerő-kínálat viszont beszűkült. Úgy kell tehát megjelenni a honvédségnek a munkaerőpiacon, hogy versenyképes maradjon.

Emellett megkezdődött a felkészítés korszerűsítése is, a megváltozott társadalmi feltételeknek megfelelően. Nagyon fontos a katona társadalomban elfoglalt helyének, szerepének alakulása, ezzel szoros összefüggésben a honvédelmi nevelés, hiszen a két tényező egymásra épül. Fontos, hogy a fiatalokat meg tudjuk szólítani, megtaláljuk a hozzájuk vezető utat annak érdekében, hogy készek legyenek tenni a honvédelemért. Mindennek szerves része az önkéntes tartalékos rendszer, amelynek újrakezdését 2010-ben kezdtük meg. Habár maga a tartalékos rendszer 2003-ban létrejött, azonban nem rendelte hozzá senki a szükséges erőforrásokat, alrendszereket. A 2010 óta tartó következetes építómunkának köszönhetően jelenleg több mint nyolcezer, területi elven szerveződő tartalékos katonával rendelkezünk.

A haderőfejlesztés másik ága a *haditechnikai eszközök* korszerűsítése és szükség szerinti cseréje. Ennek érdekében támogatni szeretnénk a hazai hadiipart és kiaknázni az abban rejlő lehetőségeket. A haditechnikai fejlesztési programban – 10 év alatt, megfelelő ütemezéssel – minden fegyvernem és szakcsapat érintett.

A haderőfejlesztési program költségvetését egy kormányhatározat szabályozza, amely előírja, hogy minden évben a GDP-nek legalább 0,1 százalékaival kell növelni honvédelmi kiadásokat. Egy másik kormányhatározat azt rögzíti, hogy az éves védelmi költségvetés legalább 20 százalékát minden évben fejlesztésre, korszerűsítésre és modernizálásra kell fordítani.

Számítok arra, hogy nem 2026-ban, hanem már 2024-ben elérjük az éves honvédelmi költségvetés 2 százalékos GDP-arányos részesedését. Ugyanakkor nem a százalékokon

1. ábra.
A költségvetés alakulása

van a hangsúly, hanem azon, hogy tudjuk-e ténylegesen fejleszteni képességeinket, hogy a fiatalokat meg tudjuk-e szolgítani és egy olyan modern haderőt tudunk építeni, mely a társadalom széleskörű támogatását élvezve szavatolja hazánk biztonságát.

A megindult fejlesztések

Az elmúlt időszakban megkezdődött a forgószárnyas képességek megújítását: 2019 végére megérkeznek az első darabjai a 2018 nyarán megrendelt 20 darab Airbus H145M könnyű, többcélú szállító helikopternek, és megszületett a szerződés további 16 darab új, Airbus H225M típusú közepes szállító helikopter beszerzéséről. A különböző rendeltetésű, még rendszerben lévő, nagyjavításon átesett helikopterek (MI-17-es szállító és MI-24-es harci helikopterek) a tervek szerint 2023 és 2025 között kiválnak a hadrendből, addigra teljesen át tudják venni a szerepüket az újonnan beszerzett eszközök.

A szállító repülőgépeink közül az AN-26-osok fokozatosan kiválnak a rendszerből, de megkezdődött az Airbus A319-es csapatszallító-gépek beszerzése, amelyek közül kettő már teljes kapacitással szolgálja a honvédség és az ország érdekeit. A gépek egyenként 128 személy szállítására alkalmasak, fedélzetük átalakítható, tehát kiürítésre, mentésre, sérültek szállítására is alkalmassá tehetők. E közepes szállító repülőgépeken kívül a tárcsa két könnyű, többcélú repülőgép (Dassault Falcon 7X) beszerzését is megtette, amelyek – egyebek mellett – olyan speciális feladatokra is alkalmassá tehetők, mint például a levegőből történő vezetés-irányítás.

Napirenden van a meglevő, Gripen típusú harcászati repülőgépek fegyverzetének korszerűsítése, különböző új hardverekkel, szoftverekkel történő ellátása. Megkezdődött Zlin-típusú kiképzőgépek beszerzése is, amelyekből egyelőre négy darab áll rendelkezésre és további négy, azonos kategóriájú gép beszerzését tervezi a tárcsa. Tervezzük továbbá merevszárnyú, teher és deszant szállítására egyaránt alkalmas szállító repülőgépek beszerzését és rendszerbe állítását is.

Ugyancsak napirenden van a vezetés-irányítás eszközrendszerének („C2”) korszerűsítése is.

2. kép.

Gripen típusú harcászati repülőgép

(forrás: HM fotóarchívum)

A légierő képességihiányainak pótlása után megkezdjük a szárazföldi haderőnem eszközeinek megújítását is. 2018-ban több mint 800 darab, különböző személy-, teher- és szállító gépjárművel bővült a honvédség eszközparkja. A 2018 decemberében aláírt szerződések nyomán pedig megújul a honvédség 2003-ban leépített harckocsi-képessége: 44 darab új, a 21. századi hadviselés követelményeinek megfelelő Leopard-2 A7+ típusú harckocsi és 24 darab PzH 2000 önjáró löveg beszerzéséről kötöttünk szerződést.

A fejlesztések új eleme az úgynevezett *digitális katona* program is, amely katonánként 112 különböző felszerelési anyag alkalmazását jelenti, kezdve a gyalogsági fegyvertől a kommunikációs eszközökig mindazt, ami a korszerű harc folytatásához szükséges. Fontos törekvésünk, hogy ennek a sokfajta technikai eszköznek, felszerelési anyagnak minél nagyobb hányadát a magyar hadiipar állítsa elő. Ezt a célt szolgálja a Kiskunfélegyházán létesített fegyvergyártó üzem, ahol a megvásárolt cseh licenc alapján pisztolyok, géppisztolyok és gépkarabélyok összeszerelése, később gyártása zajlik.

A hazai hadiipart úgy tervezzük fejleszteni, hogy az termékeivel – a honvédség, a rendőrség, a büntetés-végrehajtás, a NAV szükségleteinek kielégítésén túl – képes legyen kilépni a nemzetközi piacra is. A program szerves részét képezi a megfelelő lőszerrek hazai gyártási feltételeinek megteremtése is.

A haderőfejlesztés több egyszeri üzletnél. Sokkal inkább annak lehetőségét keressük, hogy a hazai hadiipart is helyzetbe hozzuk. Jó példája ennek a hazai fegyvergyártás újraindítása. Ez lehetővé teszi a kapacitások jobb kihasználását, egyrészt a magyar gazdaság fejlesztését, a magyar munkaerő foglalkoztatását is.

A szervezeti változások

A modernizáció azonban nemcsak a technikai fejlődést jelent, hanem a jogszabályi környezetet is érinti. A megváltozott biztonsági környezet, az új biztonsági kihívások új, rugalmas válaszokat, szabályokat követelnek. Ezt a célt szolgálta a *honvédelmi*

veszélyhelyzet, mint új jogi kategória bevezetése, amely egy békeidejű, szélesebb körű, de az új típusú kihívásokhoz alkalmazkodó rugalmasabb felhatalmazást kíván biztosítani a kormány számára a válságok kezelésére való felkészülés, illetve az eszkaláció elleni fellépés hatékonyságának növelése érdekében.

Figyelembe kell venni a Magyarországra is jellemző, a születésszám csökkenéséből adódó népességfogyást, amely a hadköteles korú férfiak számának folyamatos csökkenését eredményezi. Emiatt tíz évvel növelve, 50 évre emeltük a behívhatósági korhatárt. Az Európai Unióban sehol nem volt olyan alacsony a behívhatósági korhatár, mint hazánkban. Ezáltal megközelítőleg 850 ezer emberrel növeltük a különleges jogrend idején, hadkötelezettség alapján behívhatók számát.

Az új típusú kihívások emellett szükségessé tették az irányítás és a vezetés szétválasztását, a közigazgatási és a katonai feladatok markáns elkülönítését: ez az integrált minisztérium újbóli szétválasztását jelenti. A dezintegrációval egyértelműen elkülönül az irányítás és a vezetés: a minisztérium tisztán központi államigazgatási szervként működik; a miniszter irányítási jogkört gyakorol a Magyar Honvédség felett. A katonai szervezetek vezetését a Magyar Honvédség parancsnoka valósítja meg.

Téves az a felfogás, hogy a haderő feletti civil kontroll csak úgy valósítható meg, ha a vezetés, az ellenőrzés és az irányítás egy kézben van. Ebben az esetben azzal az ellentmondással szembesülünk, hogy a végrehajtó saját maga felett gyakorolja a felügyeletet. A haderő feletti civil kontroll gyakorlása nem a honvédelmi miniszter egyszemélyi felelőssége. Erre – rajta kívül, más módszerekkel – hivatott a Magyarország köztársasági elnöke, a Kormány, az Országgyűlés és annak megfelelő szakbizottságai. És természetesen a választópolgárok. Röviden szólva: *katonai vezetésről és civil irányításról* beszélhetünk.

A Honvédelmi Minisztériumot a Magyar Honvédség irányítására kell alkalmassá tenni, mert nem az a rendeltetése, hogy katonai szervezeteket vezessen. A miniszter feladata, hogy képes legyen a haderő irányítására, működésének ellenőrzésére és arra, hogy megteremtse a honvédség működésének feltételrendszerét. A honvédség parancsnoka pedig vezesse a katonai szervezeteket, a miniszter irányítása és ellenőrzése mellett! Hogy miért szükséges ez? Elég csak a kiber-hadviselésre gondolni, amelynek keretében mindennaposak a támadások. Ezek kezelését komoly hiba volna a politikai vezetésre terhelni. Ha az ország informatikai vezetése – beleértve a haderő, a polgári légi forgalom stb. informatikai vezetését – egy kézben koncentrálódik, akkor elég erre az egy központra csapást mérni, és az egész ország megbénul.

Szükséges tisztázni továbbá, hogy a különleges jogrendben a közigazgatási szerveknek mi lesz a feladatuk. A minősített helyzetre a jelenleg is hivatalban levő embereket kell felkészíteni, ez pedig a kormány és a honvédelmi tárca felelőssége. A hibrid-hadviselés eszközei éberségre és felkészültségre kell, hogy sarkalljanak bennünket. Élő példa erre Ukrajna és a Krím-félsziget története, miszerint akár jelentős csapásmérő erők bevetése nélkül is birtokba lehet venni egy megtámadott ország területét vagy annak egy részét.

* * *

Közös érdekünk, hogy a napjainkban létező biztonsági környezet kihívásaira reagálni képes haderőt építsünk, mely alkalmas arra, hogy az általunk fontosnak tartott értékeket gyermekeink számára is megőrizze. Ehhez pedig mindannyiunk erőfeszítésére szükség van, hisz a honvédelem nemzeti ügy.

Számvéber Norbert

A magyar fegyveres erők 1914–1945 között

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.156

A magyar állam fegyveres ereje 1914 és 1945 között több változáson esett át. Az első világháborúban a magyar katonák mindegyik fronton harcoltak, még Palesztinában is. 1918 őszén a magyar állam és gyenge hadserege is önálló lett, de a külső politikai és katonai nyomásnak nem tudott ellenállni. A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres ereje gyakorlatilag honvéddő harcok megővására kényszerült nemzetközi forradalmi expanzió helyett. 1919 és 1944 között a magyar haderő nemzeti jelleget kapott. 1920 és 1938 között a magyar hadügyi fejlődést a trianoni békeszerződés korlátozta. A Magyar Királyi Honvédséget a szomszédos országokhoz csatolt magyar területek visszafoglalására képezték ki és szerelték fel. Ez a magyar katonai potenciál a Szovjetunió ellen megindított hadjáratban 1941 és 1944 között kevésnek bizonyult. 1944–1945-ben magyarországi harcokban a magyar csapatok több alkalommal is kiemelkedően küzdöttek, de 1944 októberétől megindult a haderő lélektani széthullása.

A XX. századi magyar hadtörténet talán legtragikusabb időszaka az a két világháború közötti időszak, amely 1914-ben az I. világháborúval vette kezdetét, majd egy 20 éves megszakítás után 1939-ben folytatódott. A magyar nemzet fegyveres erőinek történetében ezek az évek meghatározóak voltak. Jelen előadás elsősorban a haderőszervezésre és a haderő katonai teljesítményére összpontosít, a korszak politikai hátterével nem foglalkozik.

* * *

Az 1914 nyarán hadba lépő Osztrák–Magyar Monarchia egy olyan koalíciós háborúba kényszerült, amelyet meglehetősen sajátos fegyveres erővel kellett megvívnia. A monarchia hadereje a magyar kiegészítésű alakulatokat illetően alapvetően három fő csoportra volt osztható: a császári és királyi (közös) haderőre, a magyar királyi honvédségre és az úgynevezett magyar királyi népfelkelésre.

A Magyar Királyi Honvédségen belül a háború idején is megmaradtak a békeszervezésű hadosztályok: a nyolc gyaloghadosztály, illetve két lovas hadosztály. Ezek száma a háború folyamán jelentősen nem növekedett. Három gyaloghadosztály állt még fel és más, kisebb alakulatok jöttek létre, illetve növekedett a gyalogezerdek és a tüzéralakulatok száma.

A Magyar Királyi Honvédség hadrendjében a hadosztály volt a legnagyobb katonai szervezet, tehát hadtestet, illetve hadsereg szintű köteleket nem szerveztek.

A gyaloghadosztályokat többnyire a császári és királyi haderő különböző hadtesteinek alárendeltségében alkalmazták. A vezető és irányító szervek esetében magyar részről a Honvédelmi Minisztérium mellett működő Honvéd Főparancsnokság volt az a szerv, amely a Magyar Királyi Honvédség szervezetét és mindennapi tevékenységét irányította.

Az I. világháború első néhány hónapjában a harci szellem a honvédség alakulatainál is kiváló volt, hiszen mindenki gyorslefeljárású háborúban bízott. A háborús évek és a nehézségek szaporodásával a katonák lélektani állapota rohamosan romlott.

A hadkiegészítés az általános hadkötelezettség elvén alapult és a birodalom egészét tekintve a magyarság 19,5%-ot is meghaladó részarányban volt érintett. Ennek ellenére a magyarországi kiegészítésű közös, valamint a magyarországi felállítású honvéd alakulatok összességében ennél is több, mintegy 23%-os arányban vették ki részüket a háborús erőfeszítésekből.

A Magyar Királyi Honvédség alkalmazása szövetségi jellegű volt. A monarchia többfrontos háborúra kényszerült. A honvéd alakulatok jelen voltak a szerb, az orosz, az olasz, a román fronton, de még olyan speciális műveleti területekre is eljutottak magyar tüzérek, mint a közel-keleti Palesztina. A Császári és Királyi Haderő részeként a nyugati fronton is sok magyar katona küzdött.

A Magyar Királyi Honvédség világháborús alkalmazása a hátszárakon kívül elszenvedett vereséggel ért véget. Magyarország területe – a háború egy rövid időszakától eltekintve – nem vált hadszínterré. Így a fronton harcoló katonák nem nagyon értették, hogy a vereség tulajdonképpen miben is mérhető le. 1918. október végén, november elején az általuk tartott arcvonal még messze volt a monarchia határaitól, így nem érezték magukat legyőzött hadseregeknek.

A magyar részarány az I. világháborús veszteségből (mintegy 3,8 millió mozgósított magyarországi katonából) a különböző források alapján mintegy 660 ezer halott és 740 ezer sebesült, valamint 734 ezer hadifogoly volt.

Immáron 100 évvel az I. világháború vége után a Hadtörténeti Intézet és Múzeum – együttműködve a Magyar Nemzeti Levéltárral – elkészített egy olyan veszteségi adatbázist a magyar katonák áldozatvállalásáról, amely több mint másfél millió adatsort tartalmaz.

Az I. világháború végén a közös haderő és a Magyar Királyi Honvédség egyaránt a felbomlás állapotában volt. Ez kiváló táptalajt adott azoknak a mozgalmaknak, amelyek a monarchia átalakítására vagy felszámolására szerveződtek.

1918 őszén az önállóvá váló Magyarország, a Magyar Népköztársaság hadereje a Magyar Királyi Honvédség, illetve a közös haderő roncsaiból alakult meg. Az első időszakban azonban a szervezett honvédelmet mellőzni akaró politikai akarat érhető tetten, de ez nagyon gyorsan megváltozott. 1918 novemberében, amikor az országot gyakorlatilag minden irányból fegyveres támadás érte, így a szerveződő Csehszlovákia, a királyi Románia, valamint a szerbek részéről, déli irányból, sőt, egy nagyon rövid ideig az északkeleti országrészen Lengyelország felől is betöréssel kellett számolni.

A magyar haderő állapota, harci szelleme ekkor nem volt kielégítő. Annál is inkább, mivel annak kiegészítését az első időszakban úgy próbálták megoldani, hogy az 1896 és 1905 között született évfolyamokat visszatartották, nem engedték őket leszerelni, vagy pedig ismételten behívták. Ennek nyilvánvalóan káros következményei lettek, amelyek kihatottak a harci szellemre is. Ezt követően bevezették a sorozást, majd pedig 1919 legelején áttértek az önkéntes hadkiegészítésre. Mindennek az lett a következménye, hogy a fegyveres erők nem tudták végrehajtani feladataikat. A magyar csapatoknak gyakorlatilag körkörös védelmet kellett volna megvalósítaniuk, és szembe kellett volna szállniuk az utódállamok területszerző szándékait érvényesíteni akaró külföldi csapatokkal. Ennek következménye egyrészt a politikai bukás, másrészt a területvesztés lett.

Az 1919. márciusi hatalomátvételt követően megjelent egy új államforma (a tanácsköztársaság), illetve egy új típusú hadsereg. Létrejött egy olyan forradalmi haderő, amely nem kevés hasonlóságot mutatott az 1848–49-ben született honvédsereggel. A tisztikart itt is azok az Osztrák–Magyar Monarchiában szocializálódott és kiképzett tisztek alkották, akik a világháborúban is harcoltak, azonban – szovjet mintára – megjelentek mellettük a politikai biztosok. Utóbbiak nem szólhattak volna bele a katonai szakkérdésekbe, de ez a valóságban másként alakult. Ennek ellenére a Vörös Hadsereg, amely tulajdonképpen internacionalista céllal indult ellentámadásba, mégis nemzeti (honvédelmi) célokat valósított meg. Jó példa erre, hogy amikor 1919 májusában és júniusában, sikeres harcok után visszafoglalták a Felvidék jelentős részét és fontos magyar ipari övezeteket, akkor több helyen is nem a vörös zászlót, hanem a magyar nemzeti lobogót tűzték ki. Ennek ellenére a kétfrontos háborúban – amelynek másik jelentős hadszíntere a Tiszántúl, és az ellenfél a román királyi hadsereg –, a vörös csapatok nem tudtak sikert kiharcolni és politikai, illetve katonai értelemben is vereséget szenvedtek.

* * *

A Vörös Hadsereg megszűnésével az új államhatalom nem volt könnyű helyzetben. Magyarország fegyveres védelmét kellett volna megszerveznie, de az országot gyakorlatilag külföldi fegyveres erők tartották megszállva. (Pécs például 1921-ig szerb megszállás alatt állt.) Az egészen Budapestig előrenyomuló és a fővárost is elfoglaló román csapatok 1919. augusztusi távoztása után a Szegeden megalakuló nemzeti kormány tiszti különítményekre alapozott ún. nemzeti hadsereget kívánt létrehozni. Ez a kezdetekben mintegy 1000 főt kitevő két megerősített zászlóalj formájában jött létre, de később kényszersorozás útján, 1919 végéig mintegy 35 ezer főre növekedett.

Ekkor szerveződött meg az a katonai közigazgatási rendszer, a hét katonai körletparancsnokság, amelyek mindegyike egy-egy hadosztályt volt hivatott felállítani a saját kiegészítési területén. Ez több évtizedre meghatározta a katonai közigazgatás rendszerét.

A vezetészerv a Szegeden létrejött fővezérség, amely 1920 elején átalakult vezérkarfőnökséggé, illetve a Honvédelmi Minisztérium, amely a fegyveres erők politikai érdekképviseletét volt hivatott megvalósítani.

A mindenkori harci szellem annak függvénye volt, hogy a nemzeti hadsereg mikor, milyen állapotban működött. Amikor parancsnoka, Horthy Miklós altengernagy

helyzete politikai szempontból megszilárdult, akkor ez megerősítette a nemzeti hadsereg helyzetét is.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés ezt a haderő-építési folyamatot derékba törte. A haderő ekkor már kb. 100 ezer főt számlált. A területének kétharmadától megfosztott ország emiatt azonban gyakorlatilag kényszerpályára állt. A 35 000 főben maximált hadsereg, mint fegyveres erő megszűnt és nehézfegyverzetétől megfosztva legfeljebb aelső rend fenntartására, karhatalmi szolgálatra volt alkalmas.

Ekkor az a döntés született, hogy az engedélyezett mintegy négy hadosztálynyi erőt sokkal jobban fel lehet használni, ha az ország területét alapul véve hét vegyesdandár-parancsnokságot hoznak létre. Ez ugyanis magában hordozta a későbbi bővítés és fejlesztés lehetőségét is.

1922-től Magyar Királyi Honvédség néven a magyar állam fegyveres ereje az ún. *hármass vezetés* jegyében létezett. Ennek összetevői: a Honvédelmi Minisztérium, a vezérkarfőnökség (amelyet ekkor már a békeszerződés értelmében rejtetni kellett), valamint a Honvéd Főparancsnokság (amely a haderő ügyeit nyíltan irányította).

1927 elején a győztes hatalmak Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottsága távozott az országból, ezzel a közvetlen ellenőrzés megszűnt. Így a korábban különböző polgári minisztériumok alárendeltségében működő, rejtett állományt ismét be lehetett tagolni a haderőbe, de a korlátozások formálisan egészen 1938-ig, a fegyverkezési egyenjogúság szomszédos országok által való elismeréséig érvényben maradtak.

1928-tól egy fontos szervezeti és hadkiegészítési változás történt: az új célkitűzés a hét vegyesdandár bázisán 21 (egyenként két gyalogezredből álló) gyalogdandár létrehozására vonatkozó fejlesztési terv megvalósítása lett.

A 1930-as évek elején, a gazdasági konszolidációnak és a gazdasági gyarapodásnak köszönhetően megjelenhetett a Magyar Királyi Honvédségben több olyan korszerű elem, mint például a páncélgépjárműves osztály, a gépkocsizó elemek, illetve 1938-ig bezárólag a Magyar Királyi Honvéd Légierő magja. Ezek megszervezése jelentős késéssel ugyan, de a korszerű haderő kiépítésének irányában hatott.

1932-től, bár ezt a békeszerződés nem tette lehetővé, gyakorlatilag áttértek egy kényszerszertoborzásnak tekinthető, népességnyilvántartáson alapuló hadkiegészítési rendszerre.

1938-ban hirdették meg az ún. Győri programot, amely 1 milliárd pengőt tervezett hasznosítani, többek között a magyar hadiipar felfuttatására és a Magyar Királyi Honvédség fejlesztésére. Az új tervek a Huba elnevezésű haderőfejlesztési terv alapján már 250 ezer fős hadilétszámot céloztak meg. Szakítottak a trianoni korlátozásokkal, és kilenc hadtestben határozták meg a honvédség béke hadrendjét. A bevezetett általános hadkötelezettség alapján sikerült is ezeket a célkitűzéseket valóra váltani.

1938 őszétől a fejlesztési folyamatokat megzavarta a világpolitika. A német és olasz támogatással tervezett békés területi revízió fő eszköze a honvédség lett. 1938 és 1940 között az elcsatolt területek egy része visszatért Magyarországhoz és azokra bevonult a Magyar Királyi Honvédség. 1938-ban a Felvidék és Kárpátalja egy része tért vissza, majd 1939-ben Kárpátalja és 1940-ben Észak-Erdély.

Az 1941. év cezúráját jelentett a honvédség történetében. 1941 áprilisában, immár szövetségi rendszerben, a német támadás után Magyarország is belépett

a II. világháborúba, amikor a már nem létező Jugoszlávia területén támadást indított és ezzel tulajdonképpen már hadviselő félnek volt tekinthető. A Magyar Királyi Honvédség, amelyet 1938-ig egy vagy két szomszédos „kisantant” állam ellen kívántak alkalmazni a területi revízió igényével, 1941 nyarán szembesült azzal, hogy egy szárazföldi nagyhatalom, a Szovjetunió fegyveres erejével kell összezsápnia, bár német szövetségi rendszerben, de rendkívül kedvezőtlen körülmények között.

A magyar haderő határon kívüli alkalmazásának 1941 nyara és 1944 ősze között három szakasza volt. A honvédcsoportok elsőként 1941 nyarán és őszén támadó, majd 1941 végétől 1944 őszeig megszálló tevékenységet hajtottak végre a Szovjetunió területén. Ezzel párhuzamosan 1942–1943 folyamán részt vettek az 1942-es nyári német hadjáratban, amely a doni katasztrófába torkollott, és amelyben magyar részről a 2. hadsereg vett részt. A harmadik szakaszban 1944 tavaszán, a Kárpátok előterében a magyar 1. hadsereg sikeres ellentámadást indított a szétzilált német arcvonal helyreállítására. 1944 augusztusában már Magyarország területe is hadszínterré vált.

1944 szeptemberében a magyar IV. hadtest önerőből visszafoglalta a románoktól az elcsatolt magyarlakta területek egy részét Arad városával együtt, viszont a szovjet csapatokkal szemben Dél-Erdélyben még német támogatással sem volt képes hatékonyan támadni. Ezt követően Torda körzetében a magyar 2. hadsereg csapatai több héten keresztül eredményesen védekeztek, de ehhez is jelentős német segítségre volt szükség.

Az immár Magyarország területén folyó harcokban az igazi törés 1944 októberének közepén következett be, amikor a sikertelen kiugrási kísérletet követően megtörtént a nyilas hatalomátvétel. A személyi állomány jelentős része elbizonytalanodott. Ekkor már az egyéni sorssal kapcsolatos döntések nagyon sok mindent befolyásoltak, így megszaporodtak a szökések és a szervezett fegyveres erő bomlani kezdett. Ennek hátterében az állt, hogy a honvédségnek olyan bonyolult feladatrendszert kellett volna megvalósítania 1941-től, amire létszámviszonyai, a rendelkezésére álló források, továbbá hadszervezete, felszereltsége és kiképzettsége nem tette alkalmassá.

A II. világháborús szerepvállalás a Magyar Királyi Honvédségnek mintegy 340–360 ezer fős teljes veszteséget okozott. Több mint 600 ezer magyar állampolgár (jelentős részük polgári személy) került szovjet hadifogságba, akik közül kb. 200 ezren soha nem térhettek haza.

A honvédség erényei között említhető például a katonák egyéni bátorsága, kitartása és leleményessége, amely kivívta a szemben álló felek mindegyikének elismerését. Számos dicséret illette a magyar tüzérség különféle csapatnemeit is (például az 1943-ban frissen megszervezett rohamtüzérséget). Műszaki vonatkozásban például az „Árpád” vonal rugalmas harcéljárásokon alapuló védelmi rendszere érdemel említést, valamint a pesti hídfő körül kiépített „Attila” vonal. Utóbbi leküzdése rendkívül nagy erőfeszítéseket igényelt a Budapestet 1944. november eleje óta támadó szovjet és román csapatoktól.

A tapasztalt hiányosságok elsősorban az I. világháborús tapasztalatok és a két világháború közötti fejlődés sajátos keveredéséből alakultak ki. Ezek egyik jellemző eleme a tisztikar és a légénység között húzódó mély társadalmi szakadék konzerválása volt (ennek jelei például a külön étkezési norma és az eltérő kitüntetési és

elismerési rendszer). Igen hátrányosan hatott, hogy a csapatok által vérrel szerzett harci tapasztalatokat a háttérben csak lassan értékelték ki és csak késéssel alkalmazták a kiképzésben vagy a haditechnikai fejlesztésben.

Az 1938 után erőre kapó magyar hadiipar és a haderő Haditechnikai Intézetében folyó munka eredményességét mutatták például a tárgyalt időszakban külföldi minták alapján átszerkesztett, de magyar gyártású páncélozott harcjárművek, vagy a harckocsik és önjáró lövegek ellen bevethető magyar szerkesztésű kézi páncéltörő rakétavető és az úgynevezett lövő tányérakna, amelyek közül utóbbi évtizedekkel előzte meg korát.

* * *

Összefoglalva: a Magyar Királyi Honvédség 1914 és 1945 között változó körülmények közepette, sohasem elegendő forrásokból merítve arra törekedett, hogy teljesítse a számára meghatározott feladatokat. Ezek a feladatok 1941 nyarától kezdve rendszerint meghaladták a magyar fegyveres erő képességeit, de a csapatok ezután is igyekeztek helytállni. Ezért a magyar katonai hagyományok rendkívül fontos és jelentős időszaka ez, minden tragikumával együtt.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), a m. kir. Honvédelmi Minisztérium és a m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, 1919–1944.

Hermann Róbert (szerk.): Kis magyar hadtörténet. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.

Holló József (főszerk.), Lugosi József – Markó György (szerk.): Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2008.

Rácz Árpád (szerk.): Nagy millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Budapest, Rubicon Kiadó, 2008.

Horváth Miklós

A magyar honvédség a hidegháború időszakában (1944–1991)¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.162

A Magyar Honvédség (Magyar Néphadsereg) 1945 utáni történetét – általánosan elfogadottan – négy korszakra bontva célszerű vizsgálni. Az első az átmeneti, 1944–1948 közötti időszakban megtörtént a „demokratikus” jelzővel illetett – valójában 1948-ra a kommunista párt irányította és kontrolálta – honvédség alapjainak megteremtése. Szovjet elvárásoknak, követeléseknek eleget téve 1953-ig tartott a haderő extenzív növelésének periódusa, amit újabb moszkvai döntésre, 1956-ig a Magyar Néphadsereg drasztikus csökkentésének időszaka követett. A Magyar Néphadsereg történetének is kiemelten fontos szakasza a forradalom és szabadságharc, majd a megtorlás időszaka. A tanulmány befejező részében – Magyarország szuverenitása korlátozásának, majd függetlenségünk visszaszerzésének folyamatát is érintve – olvashatunk az 1991-ig tartó időszak témáinkkal összefüggő történéseiről.

A haderő alapjainak megteremtése.

A kommunista párt harca a fegyveres erők irányításáért és ellenőrzéséért

A Debrecenben 1944. december 21-én megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlés – kormányfő: Dálnoki Miklós Béla – Szózatában² a legsürgősebb tennivalók között megfogalmazódott az új magyar hadsereg megteremtésének igénye. Az új nemzeti haderő megalakításának lehetőségét – Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya, valamint a Szovjetunió és szövetségesei közti – a Fegyverszüneti Egyezmény 1945. január 20-i moszkvai aláírása teremtette meg. Az egyezménynek a magyar haderő

1 A tanulmány a *Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve* című szakmai-tudományos konferencián, 2018. november 13-án elhangzott, hasonló című előadás anyaga, amelynek összeállításához felhasználva a szerző Honvédségből Néphadsereg, a haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc leveréséig (1944–1956), továbbá A magyar néphadsereg a varsói szerződés egyesített fegyveres erőinek kötelékében (1957–1991) címmel megjelent munkái. In: *A Magyar Honvédség 170 éve – 170 Years of the Hungarian Defence Forces* (Szerk.: Holló József Ferenc, Isaszegi János, Négyesi Lajos), Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. Pp. 215–301. A témakörben további részleteket lásd: Magyarország hadtörténete IV. – 1919-től napjainkig, (Szerk.: Horváth Miklós) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. vonatkozó fejezetei. Szerzők: Horváth Miklós, Tulipán Éva, Solymosi József. Pp. 253–458.

2 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés szózata a magyar néphez, Debrecen, 1944. december 21. In: Magyar Történeti Szöveggyűjtemény 1914–1999. Szerk. Romsics Ignác, I. köt. Pp. 376–378.

felállítására vonatkozó részében rögzítették: „Magyarország kormánya kötelezi magát olyan mérvű szárazföldi, tengeri és légi fenntartására és rendelkezésre bocsátására, amilyent a Szövetséges (Szovjet) Hadsereg Főparancsnoksága a fővezetése alatt álló szolgálatra megállapíthat. Ezzel kapcsolatban Magyarország legalább nyolc nehéz fegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki.”³

A honvédelmi vezetés a szervező munkában építeni kívánt a fegyveres ellenlási mozgalom tagjaira, a szovjet csapatok oldalára átvált katonákra, a németek elleni harcot önként vállaló hadifoglyokra és a szovjet csapatok által elfoglalt területek férfi lakosságának saját akaratukból jelentkező tagjaira.⁴

A Fegyverszüneti Egyezményben vállalt nyolc hadosztály felállítása még békeidőben is nagy erőfeszítéseket követelt volna. Hamarosan kiderült, hogy a rendkívül bonyolult helyzetben az új magyar politikai és katonai vezetés ezt a feladatot – az erőfeszítések ellenére – maradéktalanul nem teljesíthette.

A konkrét szervezőmunka a honvéd kerületparancsnokságok felállításával vette kezdetét. 1945. február 25-én elsőként – zömében volt partizánokból – a 6. honvéd őrszázlój alakult meg Debrecenben. A jászberényi, a gödöllői és a mezőtúri hadifogolytáborból jelentkezett, hivatalosan március 4-én átadott önkéntesekből állt fel a 6. gyaloghadosztály és március 26-ára az 1. hadosztály szervezése is befejeződött.⁵ Az 1. vasút- és hídépítő zászlóalj, valamint a vasútbiztosító zászlóalj is megkezdte rendeltetésszerű feladatainak végrehajtását. A fentiekkel párhuzamosan folyt a folyamórság szervezése is, amelynek elsődleges feladataként a Duna és a Balaton akna-mentesítését határozták meg. Az átlagosnál is nehezkesebben haladt a többi hadosztály felállítása.

A Fegyverszüneti Egyezmény – a haderő szervezésével párhuzamosan – lehetőséget adott a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozó határórság felállítására is. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) 1945. április 25-én a határórság létszámát maximum 5000 főben határozta meg.

A hadsereg szervezői – az antifasiszta harc fő céljait szem előtt tartva – törekedtek a honvédség belső életének demokratizálására. Az új honvédeskűben a katonákat

3 Halmosy Dénes: Nemzetközi Szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983. Pp. 581–591.

4 Egyes források szerint összességében – hosszabb-rövidebb ideig – hazánk területén a szovjet csapatok oldalán mintegy 6000 magyar vett részt a harcokban. E tekintetben a legnagyobb erőt a Budán folyó harcok közepette szovjet oldalra átvált kb. 2500 katonából 1945. február 9-én megalakult szervezet – későbbi elnevezéssel Budai Önkéntes Ezred – jelentette. Az első magyar antifasiszta alakulat állományából mintegy 600 magyar vesztette életét. A szovjet alárendeltségben tevékenykedő alakulatok közül meg kell említeni az 1. magyar vasútépítő ezredet, később hadosztályt, 3. vasútépítő dandárt, az 1. honvéd Rózsa Sándor műszaki és távbeszélő építő zászlóaljat. Ezek a csapatok a hadművelési területen Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria területén – műszaki munkák végzésével – jelentősen segítettek a szovjet csapatok előrenyomulását, az utánpótlás biztosítását.

5 A SZEB részére március 28-án továbbított jelentésben az 1. és a 6. gyaloghadosztályok létszáma 8070 és 10 479 fő volt. A két hadosztály teljes harcképessé tételét – a csökkentett hadrendhez viszonyítva is jelentkező személyi hiányon túl – nehezítette, hogy a hadosztályok anyagi feltöltöttsége csak a 40%-ot érte el. Különösen nyomasztó volt a fegyverzet-, gépjármű- és lóhiány. További részleteket lásd: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945. március 26-i ülésének jegyzőkönyve. In: A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1947. Szerk.: Feitl István, Napvilág Kiadó, Budapest, 2003. Pp. 41–42.

az Ideiglenes Nemzetgyűlésre, a független, szabad, demokratikus Magyarországra eskették fel. A katonák élhettek az általános demokratikus jogok egy részével, tagjai lehettek a parlamenti képvisellel bíró pártoknak, választók és választhatók voltak. A laktanyán kívül civil ruhában részt vehettek a pártok nyilvános vagy zártkörű politikai rendezvényein.

A hadsereg demokratikus jellegének biztosításában jelentős szerepet szántak a Honvéd Nevelőtiszti Intézménynek. Az intézmény bevezetését szorgalmazó kommunista párt pillanatnyi és távlati politikai törekvéseit érzékelteti, hogy a nevelőtisztek többsége a kommunista párt tagja volt.

Az önkéntesen jelentkező tisztek közül csak azok szolgálhattak az új hadseregben, akiket a koalíciós pártok képviselőiből alakult „igazoló bizottságok” alkalmasnak találtak. A kommunista vezetés a SZEB támogatásával élt az igazolási eljárás nyújtotta lehetőségekkel. A tisztikarba az ellenállási mozgalomban részt vevő kommunisták közül is viszonylag nagy számban nyertek felvételt.

A magyar kormány kérésére a szovjet katonai vezetés 1945. április 7-én intézkedett arra, hogy az 1. és 6. hadosztály „felkészültségi fokának megfelelően”, a 3. Ukrán Front alárendeltségében induljon meg a hadműveleti területre. A 6. hadosztály alakulatai és az 1. hadosztály alárendeltjei április közepétől indultak el Magyarország nyugati határa felé. A hadosztályok menet közben feltöltötték anyagi készleteiket és megkezdtek a kiképzést. A magyar alakulatok részt vettek a szovjet csapatok arcvonala mögött lévő területek biztosításában, bekapcsolódtak kisebb ellenséges csoportok felszámolásába, illetve vasút-biztosítási feladatokat hajtottak végre.

Május 13-án, kikerülve a 3. Ukrán Front alárendeltségéből, az 1. és 6. gyaloghadosztály parancsot kapott a honi területre való hazatérésre. 1945 júniusában szovjet alárendeltségből a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe kerültek a vasútépítő alakulatok is, amelyek irányítására még októberben felállították az 1. műszaki hadosztály parancsnokságot. Ennek a hadosztálynak a katonái 1946 őszeig vettek részt az újjáépítő munkában.

A Magyar Kommunista Párt (MKP) – a szovjet irányítású SZEB hathatós segítségével – már 1945-től törekedett az erőszakszervezetek és így a hadsereg feletti irányító, ellenőrző szerep megszerzésére. Az MKP hadsereg-fejlesztési terveinek az ország helyzetén kívül a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország között – 1947. február 10-én – kötött békeszerződés szabott határt. E szerződés 12. cikke – beleértve a határvédő csapatokat, a léghárító és folyami flottilla személyzetét is – 65 000 fős szárazföldi hadsereg és 5000 fős légi haderő létrehozását tette lehetővé. Az ország további sorsát illetően nem kevésbé fontos része a szerződésnek, hogy a Szovjetunió-nak továbbra is fennmaradt a joga magyar területen oly fegyveres erő tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregnek az ausztriai szovjet meg szállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.⁶

6 Halmosy Dénes: *Nemzetközi Szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződésai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. (továbbiakban Halmosy Dénes 1985.) Pp. 75–104.

Az MKP Politikai Bizottsága (PB) 1948. január 29-én úgy döntött, hogy a honvédség 20 000 fős létszámát négy-öt év alatt kívánják 70 000 főre emelni. Közvetlen célként 1949 végéig a 30 000 fős hadsereg megteremtése fogalmazódott meg.

A régi/új kommunista párt – 1948. június 12-től Magyar Dolgozók Pártja (MDP) – Központi Vezetősége (KV) közvetlenül irányította és ellenőrizte a parancsnoki kar tevékenységét, ellenőrizte a fegyveres erők harcászultságát, kiképzését, a pártpolitikai szervek munkáját, az állomány erkölcsi-politikai állapotát és a hatáskörébe tartozó személyek tevékenységét. Ugyanakkor meghatározta a fegyveres erők fejlesztésének, szervezésének és mozgósításának feladatait, továbbá a fegyverzeti, technikai és egyéb felszerelésekkel történő ellátását, illetve a honvédelmi jellegű kiadásokat és beruházásokat. Irányította és ellenőrizte a fegyveres erőknél működő megyei szintű pártbizottságok tevékenységét és a pártpolitikai munkát. A pártirányítás kiterjedt az erőszakszervezetek – így a hadsereg – életének, tevékenységének minden területére.

A haderő extenzív fejlesztésének időszaka (1947–1953)

A háború végéig a Fegyverszüneti Egyezményben vállalt nyolc hadosztályból mindössze kettő szervezését sikerült befejezni. A fentiekén túl az eredmények közé sorolandó, hogy 1945. május 9-ig a Honvédelmi Minisztérium is működőképesé vált. A Magyar Honvédség létszáma ekkor csaknem 50 000 fő volt.

A háború befejezése után, a Fegyverszüneti Szerződés előírásainak megfelelően és az MKP törekvéseivel egybeesően, – az ország valóban rendkívül nehéz gazdasági helyzetének indokával – megkezdődött a hadsereg békelétszámmra való csökkentése. A SZEB 1946 márciusában arra kötelezte a magyar kormányt, hogy a hadsereg létszámát 25 000 főre csökkentse. A MKP Katonai Bizottsága a honvédség fejlesztésére vonatkozó – 1947 őszén megfogalmazott – tervei szerint az ország 1952-ben érte volna el a békeszerződés által engedélyezett létszámot. Később ezt, az eredetileg öt évre tervezett hadsereg-fejlesztési feladatot a pártvezetés – például a nemzetközi helyzet változásaira, a Jugoszláviával megromlott viszonyra hivatkozva – két és fél év alatt kívánta végrehajtani.

1948 végén – ismét szovjet hatásra – a hadsereg vezetése elkészítette a haderő gyorsított fejlesztésének tervét. 1949-ben tízszeresére növelték a honvédelmi tárca költségvetését. Újabb és újabb magasabbegységek, parancsnokságok rövid idő alatt történő létrehozására intézkedtek. Az év végére – az 1950. január 1-jével kivált határőrség nélkül – a hadsereg létszáma elérte a 120 000, 1951 végére pedig a 190 000 főt. A Honvédelmi Minisztériumot is gyakran átszervezték, létszámát 1952-re 4290 főre emelték. A tisztek létszáma 1950 és 1951 között pedig csaknem megháromszorozódott, 1950 és 1953 között majdnem hatszorosára emelkedett.

A létszám emelésével párhuzamosan, a szovjet irányítási struktúra átvétele érdekében több alakalommal, – így 1950. augusztus 1-jével is – jelentősen átszervezték a Honvédelmi Minisztériumot. A szárazföldi csapatok hadrendjében 1949 végére minőségileg új hadosztályok jelentek meg. A hadosztályok szervezetében a magyar szervezési tradícióktól (zászlóalj-hadosztály) eltérően – a szovjet „tanácsadók” hatására – közbeeső vezetési szintként megalakultak az ezredek. Ebben az időszakban

a fejlesztések fő irányát a nehézfegyverzettel rendelkező csapatok megalakítása, a háborús körülményeknek megfelelő struktúra kialakítása jelentette.

Az MDP KV 1950. október 25-ei – a hadsereg fejlesztésének felgyorsítását elrendelő – határozatában a következő két-három évre a honi légvédelem teljes kiépítését, valamint a légierőnek a hadsereg fejlesztési ütemét meghaladó bővítését, korszerűsítését rendelte el. Az erre készült – a realitásokat figyelmen kívül hagyó – tervekben a honi légvédelmi tüzérség részeként négy-öt hadosztály, a légierőnél két vadász-, egy csatarepülő- és egy bombázóhadosztály és más rendeltetésű repülőcsapatok megszervezése és hadrendbe állítása szerepelt.

A vizsgált időszak legnagyobb horderejű szervezeti változásai 1950–1951-ben következtek be. Az új hadrendekben megjelentek a hadtestek (3. és 6. lövész- és 11. gépesített hadtest). Több átszervezést követően, 1952-ben alakult ki az a hadrendi struktúra, amelyen 1953-ban már csak kisebb szervezeti változtatásokat hajtottak végre.⁷

A magyar–jugoszláv viszony megromlását követően – a bizalmatlanság, majd az ellenségeskedés légkörében – megszorodtak a légi határsértések is, amelyek megakadályozása érdekében a honvédelmi miniszter – az 1950. március 27-én kiadott intézkedésében – a déli határ mentén légvédelmi alakulatokat rendelt tüzelőállásba. Az 1951 őszen megerősített légvédelmi tüzércsoport alegységei több alkalommal nyitottak tüzet határsértő repülőgépekre. A déli tüzecsoporthoz – a kapcsolatok normalizálódásával – a honvédelmi miniszter 1953. június 10-én megszüntette.

1950 őszen Budapest légi oltalmazására az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségében alakult meg a 46. honi légvédelmi tüzérhadosztály, majd egy évvel később – az 1951. október 1-én kezdődő új szervezési ciklus keretében – alakult ki a honi légvédelem 1956-ig meglévő szervezeti struktúrája. Ekkor állt fel Veszprémben a 15., Miskolcon az 58. honi légvédelmi tüzérhadosztály. A szervezési időszak végén a honi légvédelmi tüzérség terv szerinti hadrendjében 352 darab 85 mm-es közepes ágyú és 252 darab 37 mm-es könnyű légvédelmi ágyú volt, de a meglévő fegyverzet 1952 végén ennek a mennyiségnek csupán 65%-át érte el. A 100%-os feltöltöttség csak 1954-ben valósult meg.⁸

A Magyar Néphadsereg rendszeresített létszáma 1953. január 1-jén 218 224 főt tett ki. A ténylegesen meglévő létszám összesen 210 412 fő volt. Részleteiben: 29 749 tiszt,

7 Az ekkor jellemző szervezeti arányok szerint a hadrend egészen belül a lövész- és páncceloz csapatok 12%-ot, a repülő- és tüzérség 8%-ot, a műszaki és híradó csapatok 5%-ot, a honi légvédelem 7%-ot és a hátszaki szervek 24%-ot jelentettek.

A 139 708 főt számláló szárazföldi csapatok létszámadatai 1952 végén a következőképpen alakultak: tábornokok és tisztek (hallgatók) 20 099 (610); tiszthelyettesek: 34 832; honvédek (növendékek): 77 218 (5301); polgári alkalmazott: 1648. Az átalakítás méreteit jól mutatja, hogy a szárazföldi csapatok 1952 végén 879 tüzérségi löveggel, 406 páncceltörő löveggel, 959 aknavetővel, 314 légvédelmi löveggel, 38 sorozatvetővel, 410 harcokcsival, 187 rohamlőveggel, 10 343 gépjárművel és 7287 lóval rendelkeztek.

8 1952 végén a honi légvédelmi szervezetek létszáma 25 856 fő volt – 2550 tiszt, 3270 tiszthelyettes, 18 775 sorállományú, 1006 növendék és 255 polgári alkalmazott. A légierő állományának létszáma 21 612 fő volt – 3851 tiszt, 8358 tiszthelyettes, 6692 sorkatona, 1741 növendék és 970 polgári alkalmazott. A repülőgéppark 232 vadász-, 145 csata-, 85 bombázó-, 38 szállító- és 250 egyéb típusú, összesen 750 repülőgéből állt.

46 502 tiszthelyettes, 96 573 sorkatona, 2129 tisztiiskolás hallgató, 11 905 növendék, 8584 polgári alkalmazott és 14 970 hadrenden kívüli (építő- és bányászkatona).

Az egyre nagyobbra duzzadt hadsereg mind több és több pénzbe került az országnak. A fegyveres erők és testületek a nemzeti jövedelemből 1950-ben 13,9%-ot, 1951-ben 15,2%-ot, 1952-ben 25,5%-ot és 1953-ban is még 24,3%-ot használtak fel.

Ebben a periódusban a politikai és katonai vezetés az általános politikai célkitűzésekkel összefüggésben a hadseregépítés területén is a sztálini szovjet modell teljes körű és mechanikus átvételére törekedett. A szovjet modellre történő áttérés elemeit képezték: a szovjet egyenruha és rendfokozati jelzések, valamint étkezési szokások másolása, amelyek jogosan sértették a nemzeti érzéseket; a szovjet harcászati szabályzatok változtatás nélküli átvétele; 1949. január 1-jével áttérés a szovjet kiképzési rendszerre; 1949 márciusát követően a szovjet szervezési és vezetési szisztéma bevezetése.

A szovjet vezetés Magyarországnak fő feladatként az imperialista támadás elhárításához és a háború győztes megvívásához szükséges katonai potenciál elérését, valamint a hadsereg anyagi-technikai ellátását biztosító hadigazdaság kiépítését szabta. Úgy tervezték, hogy háború esetén Magyarország három hadsereget (30 hadosztályt) tud felállítani és a honvédségbe összesen 850 000 embert tud mozgósítani, de végszükség esetén akár 1 millió fős hadsereg is megszervezhető.

A szovjet–jugoszláv ellentétek kiéleződése módosította a formálódó ellenségképet, megkezdődött a magyar honvédség felkészítése egy Jugoszláviából kiinduló katonai támadás elhárítására. A védő katonai alakulatok kijelölésén túl 1949 elejétől intézkedések történtek a határ déli és nyugati részének műszaki megerősítésére és elaknásítására is.⁹

A vizsgált időszakban kialakult súlyos ellentmondások és feszültségek jelentősen megnehezítették a hadseregépítés folyamatát, egyszersmind csökkentették az erőfeszítések árán létrejött változások értékét és hatásfokát. Gondot jelentett a folyamatosan duzzadó hadsereg megfelelő fegyverzettel, haditechnikai eszközökkel történő felszerelése. A nehézfegyverzetet speciális import keretében döntően a Szovjetunióból, kisebb részben a népi demokratikus országokból szereztük be. Később a hadsereg anyagi-technikai ellátásában egyre jelentősebb szerepet vállalt a gyors ütemben kiépülő magyar hadiipari termelés, amely azonban az egyre növekvő szükségletek kielégítésére kevés volt. Ennek következtében a tömegesen létrehozott alakulatok a hiányos felszerelés és ellátás nehéz, sőt megoldhatatlan gondjaival küszködtek.

9 Tervek szerint 600 km hosszúságban és 100–160 km mélységben védelmi rendszert építettek ki. Az 1950. január 1. és kisebb nagyobb megszakításokkal 1955 májusának végéig folytatott munkák költsége közel 6,3 milliárd forint volt. Ezzel kapcsolatos további részleteket lásd: Okváth Imre: *Bástya a béke frontján, magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. AQUILA Könyvkiadó, Budapest, 1998., 143–149. o., Balló István: *Törekvések Magyarország háborús felkészítésére (1951–1953)*. Új Honvédségi Szemle 1994. 5. szám., Suba János: *Magyarország határain végzett aknatelepítési munkálatok műszaki-technikai biztosítása 1950-ben*. Új Honvédségi Szemle, 1998. 8. szám., Kovács Imre: *Déli határunk műszaki zárásai és erősítési munkái 1950–1955-ben*. Új Honvédségi Szemle, 1992. 1. szám.

A Magyar Néphadsereg szervezeti átalakítása, létszámának csökkentése (1953–1956)

1953-ban, Sztálin március 5-én bekövetkezett halálát követően, a nemzetközi helyzetben érzékelhető kedvező változások hatására módosult szovjet célok szerint Magyarországon is megkezdődhetett a sztálini modell lebontása. Az általános változtatásokhoz igazodva az MDP vezetése – és a Moszkvában miniszterelnöknek kijelölt Nagy Imre irányította pártállami apparátus – arra kényszerült, hogy módosítsa Magyarország honvédelmi politikáját.

Az MDP KV az 1953. június 27–28-ai ülésén elismerte, hogy a fegyveres erőknek „... szükségesnél nagyobb mértékű és gyorsabb ütemű fejlesztése” hiba volt, de a hadsereg pártirányítása és ellenőrzése továbbra is a szűk pártvezetés, és a párt politikáját feltétel nélkül megvalósító katonai felső vezetés kezében összpontosult.

A Magyar Néphadsereg későbbi fejlődését jelentősen meghatározta a Varsói Szerződés (VSZ) 1955. május 14-én történt megalakítása, amellyel tovább nőtt a hadsereg Szovjetuniótól való függése. A szerződést aláíró magyar kormány az Egyesített Fegyveres Erők (EFE) kötelékébe hat lövész-, két gépesített és két vadászpilóta hadosztályt osztott be.¹⁰

A gazdasági életben kialakult feszültségek és az életszínvonal csökkenése 1953-ban megkövetelte az erősen túlméretezett honvédelmi kiadások csökkentését. 1954–1956 között a néphadseregnek az állami költségvetésből való részesedési aránya 20%-ról 12%-ra módosult, ami még mindig magas volt.

A katonai kiadások mérséklésével összhangban kezdetét vette a több mint 200 000 fős hadsereg leépítésének programja, amelynek során 1954-re a hadsereg létszáma 153 000 fő alá süllyedt. Három év alatt kb. 4500 tisztet szereltek le, ami a hadseregben maradt tisztek körében is egzisztenciális elbizonytalanodást eredményezett. A hadsereg létszám-szükségletének csökkenése miatt – mert a sorévfyományokból nem tudtak mindenkit csapathoz behívni – 1956. június 1-én megalakították a katonai műszaki kisegítő alakulatok parancsnokságát, amelynek szervezetszerű létszáma 15 717 fő volt. 15 bányász- és 9 építőzászlóaljat állítottak fel. Létrehozásuk, illetve a katonák foglalkoztatása során az ott folyó tevékenység jellege kimerítette a kényszermunka fogalmát.

1953 és 1956 között a szárazföldi csapatok korszerűsítésére irányuló törekvések csak részben valósultak meg. A hadsereg békeállományának nagyságrendje¹¹ jobban igazodott az ország lehetőségeihez, illetve mérsékelte annak terheit. A csapatok száma nem csökkent a létszámmal arányosan, ezért jelentősen nőtt a keretalakulatok aránya, sőt az időszak végén egyetlen magasabbegység sem volt olyan állapotban, hogy jelentős mozgósítás nélkül hadrafogható lett volna.

Az MDP KV által elhatározott létszámcsökkentés a honi légvédelmi és repülő-csapatokat csak kis mértékben érintette. A repülőcsapatoknál nagyobb szervezeti

10 Az EFE alárendeltségébe beosztott alakulatok száma és összetétele 1956 januárjában 6 szárazföldi, két-tő vadászpilóta és egy csatarepülő hadosztályra változott.

11 1955 őszén a szárazföldi csapatok és a hadihajós alakulat létszáma 84 952 fő volt – 14 123 tábornok és tiszt, 17 186 tiszthelyettes, 49 190 (1863) honvéd (növendék), 2590 polgári alkalmazott.

változás 1953-ban a hadosztályoknál következett be. Mindkét hadosztály bővült egy-egy vadászpilóta-ezreddel, ami sem létszámban, sem pedig gépmennyiségben nem jelentetett lényeges növekedést. 1954-ben megindult az átfegyverzés, a vadászpilóta-ezredekénél növelték a harci repülőgépek mennyiségét.¹²

A honvédelmi miniszter 1955. április 14-én elrendelte a honi légvédelem és a légierő egyesítését az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság (OLLEP) alatt.¹³

A hadsereg évenkénti többszöri átszervezése, és a későbbi – 1953 után végrehajtott – létszámcsoökkentések sem eredményezték a minduntalan beígért minőségi javulást, valamint a tisztek beosztásának, anyagi helyzetének megszilárdulását, ezért különösen az alacsonyabb rendfokozatú tisztek jelentős része a tiszti pályát nem tekintette hivatásnak és sokan kérték leszerelésüket.

A Magyar Néphadsereg a forradalom és szabadságharc időszakában

A Magyar Néphadsereg rendeltetésszerű alkalmazása elsősorban az ország függetlensége és területi egysége ellen, idegen hatalmak fegyveres erői által végrehajtott agresszió visszaverése céljából történhetett. A hadsereget – meghatározott feltételek teljesülése esetén – az alkotmányos rend védelmébe vagy fegyveres erőszakos cselekmények leverésébe és szükség esetén az országot sújtó elemi és más katasztrófák következményeinek felszámolásába is bevonhatták.

A hadsereg forradalom alatti tevékenységét, magatartását jelentősen befolyásolta, hogy 1956-ban is folytatódott az átszervezés és ezzel összefüggésben a létszám csökkentése. A hadseregben belül 1956 nyarára kialakult válság jeleit a katonaságnál dolgozó államvédelmi beosztottak – elhárító tisztek – is érzékelték és jelentették feletteseiknek.

Az egyre mélyülő politikai válság hatására a haderőben is állandósultak a viták. A tisztikar a súlyos torzulások és bűnök felszámolását sürgette, és miután a helyzet a remélt javulással ellentétben tovább romlott, egyre nőtt a katonák vezetés iránti bizalmatlansága.

Magyarországon már az 1953-as kelet-német felkelést követően – 1954 januárjában – készült terv egy lehetséges rendszerellenes megmozdulás felszámolására. A Magyarországon történtekre a Lengyelországban 1956-ban zajló változások is jelentős hatást gyakoroltak. A lengyel események hatására¹⁴ október 20-án a magyar hadseregben többek között elrendelték a biztonsági rendszabályok bevezetését, majd 21-én ezeket az utasításokat ismét visszavonták.

12 Elkezdődött a MiG–15-ös gépek MiG–17PF típussal történő leváltása, néhány Il–28-as sugárhajtóműves bombázó-repülőgépen megkezdtek a hajózó állomány átképzését.

13 Az 1952 vége és 1956 között végrehajtott szervezeti változások miatt az OLLEP személyi állománya 45 518-ról 35 026 főre szűlyedt, a légvédelmi ágyúk és gépágyúk mennyisége 604-ről 726-ra emelkedett, míg a repülőgépek száma 750-ről 417-re csökkent.

14 Részben a lengyelországi Poznańban 1956. június 28-án kirobbant munkásfelkelés hatására, október 19-én a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága – szovjet kezdeményezés és jóváhagyás nélkül – tagjai közé kooptálta a pártban egy időre háttérbe szorított Władysław Gomułkát. Nyikita Szergejevics Hruscsov vezetésével magas rangú szovjet küldöttség utazott azonnal Varsóba, de a LEMP KB 8. plénuma dacolva a szovjet fenyegetéssel, Gomułkát választotta meg első titkárnak, aki sikra szállt a szocialista országok függetlensége mellett és beszédében védelmébe vette a poznańi munkásokat.

A szovjet legfelső politikai vezetés egy Magyarországon kibontakozó politikai válság kezelésében az erő korlátlan alkalmazására helyezte a hangsúlyt. A magyar politikai vezetés egy része tudott arról, hogy adott esetben a szovjet erők karhatalmi célú alkalmazása lehetséges.

A tüntető tömeg és az erőszakszervezetek közötti összefűzések során az első lövések Debrecenben dördültek el.¹⁵ A magyar politikai vezetés ettől a halálos áldozatokkal is járó erőszakos cselekménytől semmilyen formában nem határolta el magát, a fegyverhasználat – szabályzatokban rögzített – lehetőségét és kötelezettségét a történeteket követően az erőszakszervezetek felé kiadott intézkedéseik során nem módosították. Ennek következtében a tüntetők ellen a fővárosban a Rádiónál, illetve később más helyeken bevetett fegyveres alegységek parancsnokai a tűzmegnyitás kérésében az általános szabályoknak megfelelően szabadon dönthettek.

Budapesten a Rádió épületénél eldördülő, halálos áldozatokat is követelő sortűz hatása alól felocsúdó tömeg egy része elindult fegyvert szerezni, hogy erővel érvényre juttassa követeléseit, és védekezni tudjon az erőszakot alkalmazó hatalom ellen. A civilek fegyverszerzési akcióinak elsődleges célpontjává a Budapest és környékén lévő laktanyák, rendőrségi objektumok – kapitányságok és rendőrőrsök –, fegyver- és lőszerraktárak váltak, továbbá hamarosan lefoglalták és szétosztották a budapesti nagyüzemek egy részében tárolt fegyver- és lőszerkészleteket is. Eközben az MDP vezetője, Gerő Ernő és Hruscsov egyeztetését követően a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok fő erői megindultak Budapest felé.

A Rádiónál a változásoknak mereven, görcsösen ellenálló hatalommal szemben megkezdett küzdelem – a szovjet csapatok beavatkozását követően – az idegen befolyástól mentes Magyarországért folytatott szabadságharcá vált.¹⁶

A tüntetés során elemi erővel felszínre törő elégedetlenség, a gyökeres társadalmi változások útjában álló elemek elleni mérhetetlen gyűlölet a hadsereget is váratlanul érte. A szovjet csapatok „segítségül hívásával” párhuzamosan riadót rendeltek el a Honvédelmi Minisztérium állománya és a Magyar Néphadsereg csapatai részére is, de a teljes átszervezés állapotában lévő hadsereg még egységes, határozott vezetés esetén sem volt alkalmazható bizonyos korlátozások nélkül.

A Honvédelmi Minisztérium által kivezényelt, Budapesten lévő vagy oda a közeli helyőrségekből felrendelt katonai alakulatoknak kezdetben nem osztották ki a lőszert, és megtiltották a fegyverhasználatot. A több hullámban így bevetett magyar katonai erők nem voltak képesek a fegyveres harc terjedésének megakadályozására, szinte feloldódtak a tömegben, és fegyvereik átadásával, esetleg átállásukkal segítettek vagy passzívan szemlélték a Rádió épületének elfoglalását, a Budapestre beérkező szovjet csapatok elleni harc megkezdését.

15 A rendőrség és a megyei államvédelmi szervek október 23-án délután először Debrecenben nyitottak tüzet a BM Megyei Főosztály épülete elé vonuló tömegre.

16 A szovjet csapatok karhatalmi célú alkalmazását, az arra vonatkozó tervek elkészítését a Varsói Szerződés, illetve az 1956-ig megkötött és hatályban lévő szerződések egyike sem tette lehetővé, összességében azok a Magyarország ellen irányuló szovjet karhatalmi intézkedéseknek a lehetőségét kizárták. A Szovjetunió 1956. október 23-án, majd október 31-én, a VSZ alapító okiratában rögzített normák felrúgásával, egyoldalúan döntött a beavatkozásról, így azt a Varsói Szerződésben végrehajtott akcióként elismerni nem lehet.

A hadsereg morális helyzete, a néphez való szoros kötődéséből fakadó, az első perctől nyilvánvalóvá vált belső meghasonlottsága a felkelők elleni tömeges bevetést nem tette lehetővé. A politikai és a katonai vezetés nem lehetett bizonyos abban, hogy a csapatok végrehajtják a parancsokat. Ez a magatartás tovább erősítette a parancsnoki kar amúgy is nagy bizonytalanságát, hozzájárult a hadsereg bomlásához.

A hadsereg alakulatainak tevékenysége a forradalom időszakában rendkívül sokszínű volt. Október 25-én, 26-án bizonyossá vált, hogy a hadsereg kettészakadt. Budapesten és vidéken a helyzet azt mutatta, hogy az alakulatok többsége passzív magatartásával bátorítja, erősíti a kormányellenes fegyveres erőket, amíg néhány alakulat – a parancsnok beállítottságától, döntéseitől függően – minden eszközt felhasznál a sokszor védtelen, követelésüknek békés eszközökkel érvényt szerezni akaró tömegek ellen. A felkelés felszámolásáról szóló valótlan híradások, az egymásnak ellentmondó parancsok tovább növelték a passzív önvédelemre berendezkedő alakulatok számát. Több csapatnál már hiábavalónak tartották a harcot, illetve a közvetlenül szerzett tapasztalatok is arról győzték meg a katonákat, hogy a hatalommal és a szovjet csapatokkal szembeszállóknak igazuk van.

A felkelő csoportok harci sikerei, a szovjet csapatok kudarca, a magyar erőszak-szervezetek, ezek között a hadsereg alkalmazhatatlansága, valamint a tömegeknek a forradalom követelése mellett határozott kiállása miatt a szovjet és magyar pártvezetés meghátrált. Az MDP PB október 27–28-ai ülésén elfogadott határozata alapján, 28-án 13 óra 20 perckor – a miniszterelnöki székben Hegedüs Andrást október 24-én váltó – Nagy Imre azonnali tűzszünetet rendelt el. A 17 óra 25 perckor elhangzó rádióbeszédében Nagy Imre – a Központi Vezetőség döntésének megfelelően – *nemzeti demokratikus mozgalomnak* nyilvánította az előző napok megmozdulásait.¹⁷

A forradalom győzelme a Magyar Néphadseregben is újabb helyzetet teremtett. Azok a kötelékek, amelyek október 28-ig is a kormányellenes megmozdulásokat és a felkelőket támogatták, magatartásuk helyességét látták igazolva. Az eseményeket passzívan szemlélők többsége a kormánynyilatkozatban elhangzottakat elfogadva aktívan bekapcsolódott azoknak a feladatoknak a végrehajtásába, amelyek biztosították a kormány célkitűzései megvalósításának feltételrendszerét.

Tudathasadásos állapotot okozott a fordulat azon parancsnokok, tisztek és katonák esetében, akik elfogadva az „ellenforradalom” értékelést, aktívan vettek részt a felkelők elleni harcokban. Félve a felelősségre vonástól, voltak, akik alakulataikat elhagyták és a szovjet csapatoknál kerestek menedéket, majd később részt vettek a november 4-én bekövetkezett újabb szovjet támadás előkészítésében.

A Honvédelmi Minisztérium vezető állományának és a Budapesten lévő, illetve a fővárosba karhatalmi feladatok végrehajtása céljából felrendelt alakulatoknak és intézeteknek fő tevékenysége az október 28-ától 31-éig terjedő időszakban a szovjet csapatok felváltása, a felkelő-szabadságharcos csoportok fegyverátadásának – lefegyverzésének –

17 Nagy Imre ekkor bejelentette a szovjet csapatok kivonását Budapestről, tárgyalások megkezdését a szovjet haderő teljes kivonásáról, az Államvédelmi Hatóság megszüntetését, az amnesztiát, a Kossuth-címer bevezetését, március 15. nemzeti ünnepé váló nyilvánítását, az általános fizetésemelést, bér- és normarendezést, az erőszakoskodás megszüntetését a termelőszövetkezeti mozgalomban.

megszervezése, az új karhatalom szervezésében, felszerelésében és elhelyezésében való részvétel, majd a szovjet csapatok kivonásának a biztosítása volt.

A forradalmi katonai tanácsok spontán módon, majd a miniszter utasítására a Magyar Néphadsereg majdnem minden alakulatánál, intézeténél és vezetőszervényél megalakultak. Október 30-án létrejött a Honvédség Vezetésének Forradalmi Katonai Tanácsa, amelynek kibővített ülésén – másnap hajnalban – megválasztották a hadsereg legfelső szintű irányítását ellátó Forradalmi Honvédelmi Bizottmányt. A Bizottmány a felhívásában többek között követelte: a szovjet csapatok Budapest területének elhagyása után – 1956. december 31-ig – az ország területéről is távozzanak; a kormány a Varsói Szerződésben részt vevő tagállamok azonnali összehívásával a szerződést mondja fel; a megszüntetett ÁVH tagjai a fegyveres alakulatokba felvételt ne nyerhessenek. A Bizottmány kilátásba helyezte: ha a szovjet csapatok a meghatározott időre nem hagyják el Magyarország területét, fegyverrel kelnek harcra az ország szabadsága és a forradalom tisztasága ügyéért.

Újabb szovjet támadás a forradalom erői ellen

Még folyt a szovjet csapatok kivonulásával kapcsolatos tervezőmunka, amikor döntés született arról, hogy a fővárosban a rend fenntartását – a szovjet csapatok által őrzött objektumok védelmét – az MN három hadosztályára (7. és 5. gépesített és 27. lövés) bízzák. Október 31-én a fővárosba felrendelt hadosztályok parancsnoksága alatt három karhatalmi körzetet hoztak létre, amelyekben a tevékenységet 31-én 15 órától kellett megkezdeni.

1956. október 31-én a kormány kinevezte a Budapesti Katonai Karhatalmi Erők parancsnokává Király Béla vezérőrnagyot, aki legfőbb feladatként a Budapesten lévő katonai, nemzetőri és rendőrségi alakulatok egységes irányítását és vezetését határozta meg. Király Béla a felderítő szerveknek elrendelte annak megállapítását, hogy az újonnan Magyarországra érkezett szovjet csapatok milyen erőt képviselnek, mozgásukból mire lehet következtetni: az ország megszállására vagy kiűritésére készülnek.

November 3-án reggel a katonai törzs a felderítési adatok alapján azt állapította meg, hogy az országban lévő repülőtereket körülvevők, és hazánkban több ezer szovjet páncélos van. A szovjet csapatmozgásokat jelentő vidéki alakulatok a hadműveleti csoportfőnökségtől minden esetben olyan parancsot kaptak, hogy ne álljanak ellen, vegyék fel a kapcsolatot az odaérkező szovjet erők parancsnokával, és akadályozzanak meg minden összeütközést, „provokációt”.

Miután újabb és újabb nagy erejű szovjet csapatok lépték át a szovjet–magyar határt, Király Béla elkészítette a *Védelmi Tervet*, amely tartalmazta a nemzetőrcsoportok, valamint a Budapesten lévő katonai alakulatok elhelyezkedését és feladatát. A tervnek tartalmaznia kellett a főbb útvonalak lezárását és a Budapesten rendelkezésre álló tartalékok mozgási irányát. Az utasításra kidolgozott terv – az idő rövidsége miatt leginkább csak elgondolás – a szovjet csapatok esetleges támadása elhárításával kapcsolatos feladatokat nem tartalmazott.

A jelentős erőkkel végrehajtott szovjet csapatmozgások miatt az érintett vidéki katonai helyőrségek parancsnokai intézkedtek az objektumaik fokozott őrzésére és néhány helyen megkezdték a védelmi tervek kidolgozását is.

Ezzel párhuzamosan felgyorsult a forradalom vívmányainak védelmére kész fegyveres erők, a nemzetőrség szervezése. A hadsereg budapesti és vidéki alakulatai és intézetei jelentős feladatokat vállaltak a nemzetőrség megszervezéséből.¹⁸

Október 30-án a szovjet kormány nyilatkozata, amely szerint új alapokra kívánja helyezni a többi szocialista országgal kapcsolatos viszonyát, még a győztes forradalom reményeit táplálta, de másnap megkezdődtek a katonai előkészületek és az újabb szovjet katonai beavatkozással kapcsolatos egyeztető tárgyalások. „Nagy háború nem lesz!” – jelentette ki az SZKP Elnöksége október 31-i ülésén Hruscsov.¹⁹

A szovjet hadsereg „Vihr” („Forgószél”) fedőnevű hadműveletének célja a szocialista társadalmi rend helyreállítása volt Magyarországon. A Magyar Néphadsereg azon egységeit, amelyek kísérletet tesznek az ellenállásra, a parancs szerint le kell fegyverezni.

1956. november 4-én folytatódott az október 24-én megkezdett háború. Megindult a mindent elsöprő katonai gépezet.²⁰ A szovjet 38. lövész- és a 8. gépesített hadsereg erői megkezdtek az ország megszállását. Ezek a hadseregek a működési területükön lévő magyar katonai egységeket fegyverezték le és az alapvető fontosságúnak tartott objektumokat – posták, telefonközpontok, forradalmi bizottságok épületei, elektromos állomások, pályaudvarok – vették birtokba. A katonai vezetés igyekezett megakadályozni, hogy a magyar csapatok fegyvert használjanak a szovjetekkel szemben.

Vidéken Amaszp Hacsaturovics Babadzsanzan és Hadzsi U. D. Mamszurov tábornokok hadseregei körülvették a Magyar Néphadsereg legfontosabb helyőrségeit és laktanyáit. Először a repülőtereket, majd ezzel szinte egy időben a laktanyákat támadták meg, foglalták el, de ellenőrzésük alá vonták a Budapestre és az osztrák határhoz vezető útvonalakat is.

A szovjet hadsereg nagy erejű támadását látva a Magyar Néphadsereg alakulatainak többsége meg sem kísérelte az ellenállást. A már november 3-án körülvárt vidéki laktanyák egy részére a szovjet csapatok minden figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak, a magukat többségében harc nélkül megadó alakulatokat lefegyverezték, szétkergették.

A magyar honvédség alakulatai Budapesten csak egy helyen, a Jutadombnál fejtettek ki szervezett ellenállást.²¹ A vidéki helyőrségekben halálos áldozatokkal és sebesülésekkel is járó összecsapások többek között Szolnokon, Békéscsabán, Székesfehérváron, Sárbogárdon, Szombathelyen, Kaposváron történtek. A szovjet csapatok

18 A forradalmat követő megtorlás adataiból is kiderül: a személyi állomány jelentős részét a „civil” forradalmi szervezetek és szerveződések támogatásáért, ezen belül a nemzetőrség budapesti és vidéki alakulatainak szervezéséért, harcra történő felkészítéséért, a szovjet fegyverekre támaszkodó hatalom elleni harcban való részvételért ítélték el.

19 *Döntés a Kremlben, 1956. – A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról.* szerk: Hegedűs B. András, Kende Péter, Litván György, Rainer M. János, S. Varga Katalin, 1956-os Intézet, Budapest 1996. p. 63.

20 November 4-én hajnalban 17 (nyolc gépesített, egy harcokcsi-, két lövész-, két légvédelmi tüzér-, két repülő-, két légideszant) szovjet hadosztály részei, mintegy 60 000 szovjet katona állt készen a hadműveletek megkezdésére. A háború lefolyásáról további részleteket lásd: Horváth Miklós: *1956 hadkrónikája*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003., vonatkozó részei.

21 Az 51. légvédelmi tüzérsztyál alárendeltségébe tartozó két könnyű- és egy közepes lövegraj, valamint egy honi légvédelmi tüzérűteg foglalt tüzelőállást ezen a helyen. November 4-én 10 órakor a lövegek tüzet nyitottak. Két harcokcsit és a személygépkocsit kilőtték. 4-én délután a Jutadombnál lévő lövegek egy része – állásváltás végrehajtása után – már a Határ útnál nyitott tüzet a szovjet csapatokra.

halálos végű támadást intéztek a Kecskeméten, Debrecenben, Táborfalván lévő katonai alakulatok és például a miskolci egyetem ellen is.

Nagyobb összecsapásra a nemzetőrök és a beérkező szovjet erők között Dunapentelén, a légvédelmi tüzérezred állásainál került még sor. November 7-én 25 perces tűzcsapás után nyolc MiG–17 típusú repülőgép megtámadta a légvédelmi ütegek állásait. A szovjetek tüzéséggel lőtték a harckocsikkal körbefogott várost. Dunapentele védelme összeomlott. A harcokban magyar részről nyolc fő meghalt, 35 pedig megsebesült.

Szovjet források szerint a magyar felkelők szervezett ellenállását november végére sikerült mindenütt megtörni, és végrehajtották a hadsereg lefegyverzését is. Ezt követően a szovjet csapatok országszerte a katonai közigazgatás feladatait látták el. A szovjet állambiztonsági szervek (KGB) folytatták a felkelők és az ellenállók letartóztatását, valamint a lakosságnál lévő fegyverek összegyűjtését.

A forradalom és szabadságharc civil és katona áldozatai

A minden figyelmeztetés nélkül megindított szovjet támadás fegyvertelen, védtelen emberek százainak halálát okozta. A forradalom leverését követően készített statisztika és az évtizedekkel később Tulipán Évával – levéltárosok bevonásával – folytatott újabb kutatásunk alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy körülbelül 2500 ismertté vált haláleset történt országosan a forradalom eseményeivel összefüggésben. Az összes halálos áldozat száma ennél magasabbra, 2700 fő körülire tehető.²²

A forradalom és szabadságharc alatt bekövetkezett katonai veszteség 250–300 főre tehető. Az összes honvédségi halálozás mintegy 47%-át idézte elő fegyveres küzdelemben szerzett sebesülés, míg 53%-át tűzharcba nem bocsátkozó katonák halálesetei teszik ki. Az áldozatok 16%-a a szovjet csapatokkal vívott tűzharcban vesztette életét, de jóval magasabb az egyoldalú szovjet támadás következtében elesettek száma, amely a katonai veszteség 46%-ára rúg. Így a szovjetektől (tűzharcban vagy egyéb körülmények között) kapott sérülés következtében elhunyt katonák aránya összesen eléri a 62%-ot.²³

A harcok még be sem fejeződtek, amikor a szovjet csapatok által lefegyverzett és szétkergetett hadseregben a tisztogatások megkezdődtek. A politikai vezetés szándékai szerint a *Tiszti Nyilatkozat* aláírásának megkövetelése lett a hadsereg „megtisztításának” egyik módja és eszköze. A hadseregnek – és így a karhatalomnak is – csak azok a tisztek maradhattak, lehettek a tagjai, akik aláírták az Elnöki Tanács által 1956. november 10-én kibocsátott Tiszti Nyilatkozatot. Ezt a tisztikar 73–74%-a megtette. Voltak azonban olyan tisztek is, akik aláírták a nyilatkozatot, de később – a megtorlás kegyetlensége miatt –, a sortüzek és gyilkosságok hatására leszerelésüket kérték.

1956 és 1962 között a Magyar Néphadsereg állományából a katonai bíróságok, illetve a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa 519 főt ítélt felfüggesztett vagy letöltendő szabadságvesztésre, illetve halálra. A hadsereg kötelékébe tartozók közül jogerőre emelkedett és végrehajtott halálos ítélet 21 volt.²⁴

22 Horváth Miklós – Tulipán Éva: *In memoriam 1956*. Zrínyi Kiadó, Budapest 2006.

23 Horváth Miklós – Tulipán Éva: *Keresztutak: Magyar Néphadsereg, 1956*. H&T Kiadó, Budapest 2006.

A haderő integrálása a Varsói Szerződés szervezetébe

A Varsói Szerződés (VSZ) megalakítása és az 1956-os szovjet támadás Magyarország amúgy is látszólagos szuverenitását tovább korlátozta. A szovjet kormány még 1956 novemberében határozatot hozott arról, hogy a minden nemzetközi jogalap nélkül – az erre vonatkozó szerződést 1957. május 27-én írták alá – Magyarország területén lévő alakulatok többségéből létrehozzák a Déli Hadseregcsoportot.

A haderőben a változások ezt követően is minden esetben a szövetség vezetője, a Szovjetunió elvárásai és igényei szerint történtek. A szuverenitás csökkentésének következő fontos lépéseként 1969-ben megtörtént a VSZ Békeidejű, majd 1980-ban és Háborús Működése Szervi Határozványainak – az elfogadtatása. A háborús határozvány erőszakos elfogadtatásának egyik fő célja az volt, hogy a Szovjetunió a saját érdekében szinte akadálymentesen felhasználhassa a tagállamok háborús célokra fordítható erőforrásait, ezek között humán, katonai és gazdasági kapacitásait.

A Legfelsőbb Főparancsnokság megalakításával és a legfelsőbb főparancsnok ki-nevezésével – a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke funkciót is betöltő – Leonid Brezsnyevet teljhatalommal ruházták fel békeidőre és háború esetére is.

A szovjet birodalom egészének megőrzésében érdekelt szovjet katonai vezetés az 1985-től Mihail Gorbacsov – a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) főtitkára – vezérelte átalakulásról sem vett tudomást. A magyar politikai vezetés 1991 nyaráig a szovjet katonai vezetés önállósulási törekvéseit érzékelve vigyázott arra, hogy határozott fellépésével Gorbacsov helyzetét ne gyengítse.

A VSZ katonai doktrínájának lényege – az alapító okiratban rögzített kollektív önvédelemre vonatkozó elvek cáfolataként – harc a végső győzelemig, amelynek elérése érdekében – totális atomháborút is beleértve – minden eszköz felhasználható. A VSZ agresszív jellegét mutatja továbbá, hogy az EFE frontszintű parancsnoki és törzsvezetési gyakorlaton, 1987-ben – a megalakítás után 32 évvel – foglalkoztak először a védelmi hadművelet előkészítésének és megvívásának problémáival.²⁵

A magyar haderőben az 1950-es és 1960-as években végrehajtott jelentősebb intézményi és szervezeti átalakítások

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően a Magyar Szocialista Munkáspárt 1957-es döntése értelmében a Központi Bizottság (KB) és a Politikai Bizottság (PB) a Magyar Néphadsereg működését a párt és politikai szervezetekre,

24 A következő katonákat végezték ki: Andi József főhadnagy, Csiki Lajos hadnagy, Erdösi Ferenc főhadnagy, Farkas Mihály tartalékos főhadnagy, Hullár Gábor tartalékos alhadnagy, Kálmán Dezső őrvezető, Kicska János főhadnagy, Kórsos József őrvezető, Körösi Sándor főhadnagy, Léderer Jenő Tibor honvéd, Magyar János honvéd, Maléter Pál vezérőrnagy, Mecséri János ezredes, Pálkás Antal őrnagy, Pércsi Lajos őrnagy, Rémiás Pál hadnagy, Silye Sámuel tizedes, Szabó Pál őrnagy, Szántó Farkas Béla főhadnagy, Szendi Dezső alezredes, Veréb László honvéd.

25 A témakör részletesebb bemutatását lásd Horváth Miklós – Kovács Vilmos: *Magyarország az atomháború árnyékában. Fejezetek a hidegháború korszakának had- és haditechnika-történetéből*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. CD melléklettel, 390. o.

a tagság tevékenységére építve közvetlenül, állami vonalon, a Minisztertanácson, illetve a Honvédelmi Tanácson keresztül közvetve irányította és ellenőrizte.

Az állampárt többek között meghatározta a néphadsereg fejlesztési, szervezési, kiképzési és mozgósítási feladatait és végrehajtásuk módját; a fegyverzeti, technikai és egyéb felszereléssel történő ellátását, a tartalékok képzését; a közvetlen és közvetett honvédelmi jellegű kiadások és beruházások mértékét; a pártpolitikai munka irányát, feladatait, legfontosabb elvi, módszerbeli és szervezési kérdéseit, továbbá döntött a hatáskörébe tartozó káderek ügyében.

A Honvédelmi Tanács (HT, 1952–1962), majd a Honvédelmi Bizottság (HB, 1962–1988) a korszakban a védelempolitikai és hadiipari kérdések legfontosabb és legmagasabb szintű döntéshozó fórumaként működött.

Az ország védelmét legmagasabb szinten szabályozó honvédelmi törvényt az Országgyűlés 1939 után először 1960-ban fogadott el. A következő honvédelmi törvény, az 1976. évi I. törvény a korszak végéig hatályban maradt.

A néphadsereg békeidőben – a Csehszlovákia megszállásában való részvétel kivételével – alapvetően kiképzést folytatott. A nyugati határhoz közelebb eső területen elhelyezkedő, a hadsereg első lépcsőjét képező alakulatoknak állandóan készen kellett állniuk a harckészültség fokozására. A katonák a csapatkiképzés mellett időről időre hazai és nemzetközi koalíciós hadgyakorlatokon vettek részt.

A haderőépítés céljai és eredményei

A néphadsereg irányítására hivatott önálló Honvédelmi Minisztérium 1957 közepéig nem alakult újjá. A hadsereget dr. Münnich Ferenc, a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere felügyelte, vezetője pedig Uszta Gyula vezérőrnagy lett, aki hadseregarancsnok, majd a honvédelmi miniszter első helyettese volt. A hadsereg felső vezető szervezetei – a HM megalakulásáig – a Hadsereg-parancsnokság, később a HM és a Magyar Néphadsereg Vezérkara főcsoport- és csoportfőnökségei voltak.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbefojtását követően a Magyar Néphadsereg első szervezési utasítását 1957. január végén adták ki, amely úgy rendelkezett, hogy áprilisban hajtsák végre az újoncok bevonultatását, majd májustól kezdjék meg az új „csonka” kiképzési évet.

1957-ben a pártvezetés meghatározta a fegyveres erők újjászervezésének főbb irányait, de a gazdasági helyzet a honvédelem jelentősebb fejlesztését nem tette lehetővé. A Magyar Néphadsereg a forradalom előtti létszámából „hadra fogható” állapotban megmaradt 34 000 fő és a karhatalom állománya²⁶ volt.

26 Budapesten három tiszti karhatalmi ezred alakult és működött egészen 1957 áprilisáig. Emellett katonatisztek is szolgáltak a rendőrség által Budapesten létrehozott karhatalmi ezredben, illetve a vidéken megszervezett karhatalmi zászlóaljokban, századokban. 1957 áprilisában–májusában felszámolták a karhatalmi ezredeket és megalakult a Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred. 1957. május elején a Magyar Néphadsereg hadrendjébe egy karhatalmi ezredet, nyolc önálló karhatalmi zászlóaljat és kilenc önálló karhatalmi századot – állományukban mintegy 4100 fővel – illesztettek be, szerveztek. Ezeket az alakulatokat 1957. december végén számolták fel.

1957 januárjában – a moszkvai „megbeszélésen” – az MN létszámát 50 000 főben határozták meg. A Magyar Néphadsereg fejlesztésének irányait, méretét és ütemét a VSZ EFE főparancsnoka és a honvédelmi miniszter által 1961. március 31-én aláírt – és a kormányok által jóváhagyott – jegyzőkönyvben rögzítették.

1961-ben megalakult az 5. összefegyvernemi hadsereg parancsnoksága.²⁷ Jelentős változásként értékelhető a szárazföldi hadsereg hadműveleteinek támogatására megszervezett hadművelleti-harcászati rakétadandár felállítása 1962–1963-ban. Ez az egység közepes hatótávolságú rakétaeszközökkel rendelkezett, amelyek atom- és vegyi robbanófejek célba juttatására is képesek voltak. A következő évek folyamán a hadosztályok alárendeltségében önálló rakétaosztályokat is szerveztek, amelyek a hadrendben harcokcsi-felderítő zászlóaljaként szerepeltek.

A kis és közepes föld-föld típusú rakéták rendszerbe állításával párhuzamosan folyt a páncéelhárító rakétaeszközök, korszerű harckocsik és kétéltű páncélos járművek, korszerűbb gyalogsági fegyverek, felderítő és híradó eszközök, járművek, valamint nagy teljesítményű folyóátkelő eszközök beszerzése is.

A szervezeti változások második üteme 1966-ban kezdődött, amikor megalakították a 3. hadtestparancsnokságot (Cegléd).

A honi légvédelem területén szintén fontos szervezeti változások történtek. 1958-ban megalakult az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP), amelynek alárendeltségében három vadászpilóta ezred és négy légvédelmi tüzérezred volt, utóbbiakból egy a csapatlégvédelemhez került.

Az 1961-es megállapodás előírta, hogy azonnal hozzá kell kezdeni az ország légvédelmi rendszerének kiépítéséhez, amelynek illeszkednie kell a VSZ egységes légvédelmi rendszeréhez. A korszakban végrehatott szervezeti átalakítások közül a jelentősebbek közé tartozott, hogy az OLP 1961 nyarán ismét új szervezetre tért át: július 1-én Veszprémben megalakult az 1. honi légvédelmi hadosztály. A hadosztályt a VSZ EFE állományaiba utalták. 1962. október 1-jével Miskolcon szervezték meg a 2. honi légvédelmi hadosztály-parancsnokságot, amely 1962. december 1-én vette át a keleti országrész oltalmazását.²⁸

1963. május 1-én a Magyar Néphadsereg kijelölt honi légvédelmi csapatait bevonták a Varsói Szerződés egységes légvédelmi rendszerébe.

A korszakban jelentős változások történtek a légoltalom területén is. 1962 végén a légoltalom szervezetét és a rendeltetésszerű feladatok ellátását a belügyi tárcától a HM alárendeltségébe helyezték. A következő év közepén a Honvédelmi Bizottság (HB) jóváhagyta a polgári védelem hosszú távú fejlesztési tervét. A HB a honvédelmi minisztert felhatalmazta, hogy a kitelepítési terveket – az Országos Tervhivatal elnökével egyetértésben – kidolgoztassa, továbbá erre vonatkozóan az állami, társadalmi és szövetkezeti szervekre kötelező utasításokat adjon ki.²⁹

27 Az 5. Hadsereg létszáma – 1961. november 21-i helyzet alapján – 49 799 fő volt: 5281 tisz, 2901 tiszthelyettes, 13 652 tiszt, 27 527 honvéd, 438 polgári alkalmazott.

28 Az ország légtérét ez a két légvédelmi hadosztály, ezen belül 14 légvédelmi rakétaosztály, 80 szuperszonikus vadászpilóta és korszerű rádiótechnikai rendszer biztosította. 1961-ben az OLP létszáma 15 221 fő volt: 14 188 katona (3052 tisz, 1665 tiszthelyettes, 2663 tiszt, 6808 honvéd) és 1033 polgári alkalmazott.

A fejlesztések eredményeként a csapatok tűzereje 1968-ig a nyolcszorosára, a manőverező képessége mintegy négyszeresére, az egy főre jutó gép-munkaenergia (lóerő) háromszorosára nőtt. Az MN a hazai gyártású hadianyagokból – fegyver, lőszer, rádió és rádiólokációs technika, átkelési és vegyvédelmi eszközök, egészségügyi és hadtápanyag, illetve technika – egy-három hónapos készletekkel rendelkezett. 1968-ban a Magyar Néphadsereg létszáma 123 000 fő volt.

A magyar haderő részvétele háborús feladatok végrehajtásában

A tárgyalt időszakban a Magyar Néphadsereg háborúként is értelmezhető bevetésen egy alkalommal, Csehszlovákia 1968. augusztus 20–21-én megkezdett megszállásában a VSZ más tagországaival együtt vett részt. A hivatalos indoklás szerint a „csehszlovák ellenforradalom” felszámolását, valójában azonban a szovjet birodalmi érdekeket követő intervenciót a Magyar Néphadsereg „Zala” gyakorlat néven hajtotta végre.

A Csehszlovák Néphadsereg nem tanúsított ellenállást a bevonuló magyar csapatokkal szemben, de a katonai beavatkozás a csehszlovák társadalom meglepően erős és tartós ellenállásába ütközött.

A feladat végrehajtása után a magyar csapatok hazaküldése elsősorban a szovjet vezetéstől függött. A csehszlovák–szovjet tárgyalások eredményeként október közepére megállapodás született a Csehszlovákia területén maradó szovjet erők mennyiségéről, és a távozó szovjet és szövetséges csapatok kivonásáról. A magyar csapatok október 21–31. között vonulhattak ki Csehszlovákiából, utoljára a 31. harcokoszterd tért haza. Ezzel a „Zala” feladat végrehajtása befejeződött. Balesetek, betegség, illetve öngyilkosság következtében a hadosztály vesztesége 4 halott és 12 súlyos sérült volt.

A haderő változatlanságának évei

Az 1960-as évek végére lezárult a Magyar Néphadsereg 1956-ot követő átszervezése, és az ezt követő bő másfél évtizedben már nem került sor további nagyobb mértékű szervezeti átalakításra. A pártvezetés 1968-ban abból kiindulva határozta meg a honvédelem további fejlesztésének céljait, hogy Magyarországnak a „... legrosszabb eshetőségre, az atomfegyverekkel vívott totális háborúra is” fel kell készülnie.³⁰

29 Az Elnöki Tanács 1964-ben a „légoltalom” elnevezés helyett intézkedett a tevékenység célját és jellegét jobban kifejező „polgári védelem” név felvételére. Rendeltetésük szerint ezek a szervezetek feleltek: a lakosság gyors és megbízható riasztásáért; az óvóhelyek létesítéséért; veszély- (háborús) helyzetben a lakosság ki- és a dolgozók széttelepítéséért; a szükséges védőeszközökkel történő felszereléséért; a lakosság ellátásához és a háború továbbviteléhez szükséges élelmiszer, víz, állat, növényzet és takarmány védelméért; a lakosság felkészítéséért és kiképzéséért; az ipari, mezőgazdasági, kommunális és infrastrukturális intézmények, létesítmények védelméért; a tömegpusztító vagy hagyományos fegyverek csapásai által sújtott körzetekben a mentő, mentesítő és a halaszthatatlan helyreállító munkák elvégzéséért.

30 1968-ig 53 000 tisztet és 1 250 000 tiszthelyettest, illetve sorállományú katonát képeztek ki. Ezzel a létszámmal a vezetés megoldhatónak vélte a fegyveres erők feltöltését és a várható veszteségek pótlását. Megnyugtatónak tartották, hogy a 16 800 főről „M” (mozgósítás) esetén 32 900 főre emelt tiszti állomány 78,5%-a, a békében 9380 fős, háborúban 23 800 fős tiszthelyettesi kar 33,2%-a volt az MSZMP tagja.

A Honvédelmi Minisztérium szervezetében 1972–1973-ban jelentősebb változások történtek.³¹ A katonai pályára készülők képzése az 1970-es, 1980-as években szakközépiskolák és középiskolai honvéd kollégiumok felállításával egészült ki. Előbbiek elsősorban a tiszthelyettesi, utóbbiak a tiszti pályára készülőknek létesültek a már meglevő főiskolák és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia mellett. A tisztikar összetétele az 1970-es évek közepétől megváltozott.³²

Az 1970-es évek végén politikai igényként és célként fogalmazódott meg a Magyarország nagyságának és katonaföldrajzi helyzetének jobban megfelelő, a meglévőnél kisebb, kevesebb, de korszerűbb eszközökkel rendelkező, könnyebben vezethető hadsereg kialakítása.

Az EFE főparancsnokával egyeztetve kidolgozott tervek mindkét haderőnem vonatkozásában lényeges változtatásokat írtak elő, amelyekhez a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testület által 1987 májusában, Berlinben elfogadott védelmi doktrína teremtette meg a politikai feltételeket. 1989 folyamán fokozatosan előtérbe került az átfogó haderőreform kérdése. Ezt elsősorban a gazdasági helyzet, illetve a néphadsereg nagyságának és struktúrájának fenntarthatatlansága tette szükségessé.³³

Az MSZMP KB 1968-as határozatában – Takács Ferenc véleménye szerint³⁴ – olyan korszerű haderő létrehozásáról döntött, amely agresszió esetén hatékonyan tud harcolni a támadó ellenség ellen. A néphadsereg 1971–1980 közötti időszakra elfogadott – az 1980-as évekre is előremutató – távlati fejlesztési terve és a később jóváhagyott távlati fejlesztési koncepció az ellenség támadó képességének növekedésével lépést tartva a harcckészültség emelését, a honi légvédelmi csapatok azonnali, a szárazföldi erőknek pedig rövid időn belüli eredményes harcba lépése feltételeinek megteremtését szabta meg.

Később a technikai beszerzések minősége és mennyisége arra utalt, hogy 1971 és 1975 között inkább a szárazföldi csapatok, míg az 1970-es évek második felében a honi légvédelmi csapatok fejlesztése kapott elsőbbséget.

31 1972. január 1-én közép- (hadműveleti) szintű parancsnokságként a hátszágvédelem egységes rendszerének irányítására megalakult a Hátszágvédelmi Parancsnokság, 1973 januárjában megszűnt az Országos Légvédelmi Parancsnokság, amelynek bázisán felállították az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg-parancsnokságot, továbbá a csapatrepülő-erők vezetésére megalakult a Csapatrepülő Parancsnokság. A jelentős változások ellenére a Honvédelmi Minisztérium hivatalos létszáma 2000 fő alatt maradt.

32 Az 1980-as évek elején szolgáló tisztek több mint 60%-a 1956 után került a hadseregbe, 1960-ban a tisztek mindössze 17%-a, 1980-ban már 86%-a rendelkezett érettségivel és felsőfokú polgári végzettséggel. Az 1960-as évek eleji 20%-ról az 1980-as évekre 60%-ra nőtt a katonai főiskolát, akadémiát, egyetemet végzett tisztek aránya. A mérnökök és felsőfokú technikus képesítésű tisztek aránya is megháromszorozódott.

33 Az MSZMP PB a katonai vezetéssel egyetértve a hadsereg védelmi jellegének erősítését és a létszám 30–35%-os csökkentését irányozta elő. A hadsereg békelétszáma így 126 800 fő helyett 90 000 főt, hadilétszáma pedig 270 000 főt tett volna ki.

34 TAKÁCS Ferenc: *A változatlan évtizede – az 1970-es évek, a Néphadseregből Honvédség (1989–1995), és a Szervezeti változások (1985).* című fejezetek. In: *Magyarország a XX. században, I. kötet*, (főszerk.: Kollega Tarsoly István) Szekszárd, Babits Kiadó, 1996. Pp. 432–439.

A szárazföldi csapatok tekintetében a vizsgált időszakban folyamatosan zajlott a haditechnikai korszerűsítés. A lövészgyalogyságot addig szállító tehergépkocsikat magyar gyártmányú páncélozott szállító harcjárművekre (PSZH) cserélték, így a lövészek is páncélvédeltséget kaptak. A beszerzések függvényében fokozatosan lehetővé vált a gépkocsizó lövészegységek gépesített lövészegységekké való alakítása (1973, 1975, 1980).

Új vezetési rendet alakítottak ki, amely eltért a Varsói Szerződés más tagállamaiban megszokottaktól. A Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatai a hadsereg-hadosztály-ezred-zászlóalj szervezeti felépítésről 1987-ben áttértek a hadsereg-hadtest-dandár-zászlóalj szervezetre. Az újabb korszerű haditechnikai eszközök tervezett mértékű beszerzését azonban az 1980-as évek második felében a magyar gazdaság általános helyzete már nem tette lehetővé.

Az 1970-es évek közepétől a *csapatlégvédelem* fegyvernemének fejlesztése egy 15 éves, 1990-ig szóló terv elfogadásával új szakaszba lépett. A csapatlégvédelem szervezeteiben új fegyvertípusokat – Kub (SA–6) és Krug (SA–4) típusú légvédelmi rakétakomplexumok – rendszeresítettek. 1982-ben állt fel az a rendszer, amely szerint éles helyzetben a hadosztályok oltalmazását a Kub légvédelmi tűzérezdek hajtják végre.

A szárazföldi hadsereg lövészezredeinél folytatódott a Sztrela–1 komplexumokkal történő átfegyverzés, majd a lövésszázadoknál megjelent a Sztrela–2 (SA–7) hordozható légvédelmi rakétakomplexum. 1986-tól rendszerbe állt a Sztrela–2 leváltására (is) tervezett Igla (SA–16) hordozható és a Sztrela–1-nél korszerűbb Sztrela–10 (SA–13) légvédelmi rakétakomplexum a szombathelyi lövészezrednél.

A *honi légvédelem* budapesti tűzrendszerét – Éger Krisztina összefoglaló munkájában is olvashatóan – az 1970-es évek közepén szervezték újjá. Ennek részeként 1977. október 1-én megalakult az első vegyes fegyverzetű honi légvédelmi rakéta-magasabbegység, a 11. honi légvédelmi tűzérdandár (Budapest). Ezt követte a 104. honi légvédelmi tűzérezred átszervezése (átfegyverzése), aminek következtében kialakult a Dunaújváros térségét oltalmazó tűzrendszer is. 1984-ben utolsónak a 105. honi légvédelmi tűzérezred (Miskolc) átfegyverzése történt meg (borsodi tűzrendszer).

A honi légvédelem felső vezetését az 1980-as évek közepén megint átszervezték. A Légvédelmi és Repülő Felügyelőség és az 1. honi légvédelmi hadsereg-parancsnokság bázisán megalakult a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság, amelynek alárendelték a Csapatrepülő Parancsnokságot (Börgönd). Az 1. és 2. honi légvédelmi hadosztályokból létrejött új szervezet, az 1. honi légvédelmi hadtest (Veszprém), amelynek közvetlen alárendeltségébe került a honi légvédelem mindhárom fegyvernemének valamennyi csapatszervezete (repülő-, légvédelmi rakéta-, illetve rádiótechnikai alakulatok.)

1984. április 10-től a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság átvette az egész ország légtérének oltalmazását. A honi légvédelmi csapatok irányításának javítása érdekében létrehozták a légvédelem új központi harcálláspontját.

A szovjet – így a Varsói Szerződés tagállamai által is elfogadott – elvek szerint a fegyveres küzdelem sikeres megvívásához megfelelő háttérbázisra, szilárd és megbízhatóan védelmezett hátszázagra volt szükség. A pártvezetés a légtalomalom és a

polgárvédelem kérdésével az 1969. augusztus 12-ei PB-ülést követően, 1972-ben foglalkozott. A testület az 1960 óta eltelt időszak eredményének tartotta például, hogy kialakult a rendkívüli időszakra történő felkészítésért felelős Honvédelmi Tanács munkaapparátusa, létrejöttek a megyei honvédelmi és a járási, városi védelmi bizottságok, továbbá megkezdődött a honvédelmi igazgatás és a hátszág egységes katonai védelmi rendszerének kialakítása, amelynek során a polgári védelem alakulatai a néphadsereg állományába kerültek. Sikerként könyvelte el a pártvezetés, hogy elkészültek „... a háború esetén is működő országos és területi irányító szervek, üzemek, intézmények dolgozói és családtagjai – mintegy 1 millió fő –, valamint a lakosság – további kb. 1,2 millió fő – kitelepítési és befogadási tervei” is.

Az 1976-ban elfogadott Honvédelmi Törvény értelmében a honvédelmi miniszter – a honvédelmi igazgatás körében – „... szervezi és irányítja az ország külső támadás elleni fegyveres védelmével” – ezen belül – „... a polgári védelemmel kapcsolatos feladatok teljesítését”.

A hátszágvédelemmel összefüggő feladatok végrehajtását – ezen belül a Magyar Néphadsereg, a Belügyminisztérium és a Munkásőrség szervei rendkívüli időszakra vonatkozó terveinek elkészítését és tevékenységét – a Magyar Néphadsereg Vezérkara koordinálta.³⁵

A Polgári Védelem Országos Parancsnoksága és a Hátszágvédelmi Parancsnokság között kialakult felesleges párhuzamosságok, illetve a beosztottak egyre magasabb létszáma miatt a két parancsnokság bázisán – 1988. július 1-ig – egy új, a HM által közvetlenül irányított középszintű vezető szervet, parancsnokságot állítottak fel.

Magyarország függetlenségének helyreállítása (1989–1991)

Az MSZMP PB 1988. augusztus 9-én – az európai hagyományos fegyveres erők csökkentésével összefüggésben – kialakított álláspontja szerint Magyarország abban volt érdekelt, hogy a Déli Hadseregcsoport kivonulása a lehető leggyorsabban megkezdődhessen. Ezt végül az tette ténylegesen lehetővé, hogy Mihail Gorbacsov az ENSZ Közgyűlésének 1988. decemberi 7-ei ülésén bejelentette: a Szovjetunió 1991-ig mintegy félmillió katonával csökkenti a Közép-Kelet-Európában állomásozó haderejét.

Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter Gorbacsov bejelentésére – december 8-án reagálva – kijelentette: a kinyilvánított egyoldalú haderőcsökkentés a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok egynegyedét is érintheti. Egy hónap múlva – 1989. január 10-én – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára nyilatkozatban közölte: rövid időn belül megkezdődik a szovjet csapatok részleges kivonása Magyarországról.

Az első lépések már 1989 tavaszán megtörténtek. Szovjet döntésre április 25-étől június végéig a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok mintegy 1/5-ét, közel

35 A Magyar Néphadsereg hátszági rendeltetésű és a polgári védelem katonai alakulatainak alaprendeltetése a következő volt: a mozgósítás végrehajtása és az anyagi készletek feltöltése, a harcoló csapatok átcsoportosításának és a szövetséges csapatok átbocsátásának biztosítása, a személyi és anyagi veszteségek utánpótlása, a csapások következményeinek felszámolása és az országban megjelenő ellenséges csoportok megsemmisítése, valamint a lakosság és a népgazdaság megsegítése.

egy hadosztálynyi erőt – összesen 11 300 főt, 470 harckocsit, 200 löveget és aknavetőt, továbbá 2900 darab, különböző típusú gépjárművet – kivontak.

Németh Miklós miniszterelnök, annak tudatában, hogy várhatóan a közelgő választások központi témája a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása lesz, levélben fordult Nyikolaj Rizskovhoz, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökéhez kezdeményezve, hogy a szovjet csapatok teljes kivonásáról érdemi tárgyalások kezdődjenek. Négy nap múlva Németh Miklós és Nyikolaj Rizskov – a KGST szófiai ülészakán történt személyes találkozásukon – megállapodtak a csapatkivonás üteméről és 1990. március 10-én megszületett az egyezmény arról, hogy a szovjet csapatok 1990. március 12. és 1991. június 30. között elhagyják Magyarországot.

Az egyezmény alapján 90 szovjet helyőrségből – ezen belül 65 laktanyából – kellett a csapatokat kivonni. 1991. június 19-éig többek között kivonult az országból: 100 380 szovjet állampolgár (ezen belül 44 668 katona), 24 660 darab fontosabb fegyverzeti és technikai eszköz, valamint 309 364 tonna további anyag.

Magyarország szuverenitásának visszaszerzése szempontjából a szovjet csapatok kivonásához hasonló súlyú kérdésként merült fel Magyarország Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségei megszüntetésének, felmondásának az elérése. A kilépés irányába tett első lépést 1990. június 6–7-én a VSZ PTT ülésén Antall József miniszterelnök tette meg. A magyar miniszterelnök által ekkor elmondottak egyértelművé tették: a Varsói Szerződés, mint az európai szembenállás egyik maradványa felülvizsgálatra szorul. Az új körülmények között értelmét veszítette a szerződés katonai szervezete, amely a magyar álláspont szerint mellőzhetővé vált.

Mihail Gorbacsov a magyar delegációval június 7-én folytatott megbeszélésen hangsúlyozta: „... a Varsói Szerződés felülvizsgálatával egyetért, de annak elhamarkodott megszüntetésével semmiképpen nem”.

Ilyen előzmények után, a magyar Országgyűlés 1990. június 26-án döntött a Varsói Szerződés felmondásáról. A magyar delegáció – a kormány-meghatalmazotti bizottságok – Prágában (1990. július 15–17.), Szófiában (1990. szeptember 17–20.) és Varsóban (1990. október 22–23.) megtartott ülésein, illetve a szervezet teljes megszüntetése érdekében Budapesten (1990. augusztus 16.) és Szófiában (1990. szeptember 16.) megszervezett konzultációkon eredményes munkát végzett.³⁶

A VSZ PTT 1991. február 25-i Budapesten tartott soron kívüli ülésén a tagállamok képviselői elhatározták a katonai szövetség teljes felszámolását. A magyar kormány kezdeményezésére, az Országgyűlés döntését végrehajtva, Magyarország 1991-ben visszanyerte függetlenségét. A szovjet csapatok 47 év után, 1991. június 19-ig kivonultak az országból és a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testület 1991. július 1-jén kimondta a szervezet feloszlását.

36 További részleteket lásd Horváth Miklós: *A magyar katonadiplomácia szerepe a Varsói Szerződés felszámolásában*. Felderítő Szemle XII. évf. 2. szám pp. 54–71. (2013), továbbá Horváth Miklós: *Magyarország szuverenitásának helyreállítása. A szovjet csapatok kivonása és Magyarország szerepe a Varsói Szerződés felszámolásában*. M. Kiss Sándor (szerk.) Rendszerváltás 1989. Témák között válogatva, Lakitelek, Antológia Kiadó, (2014) pp. 269 Kollega Tarsoly István 290.

Megemlékezés

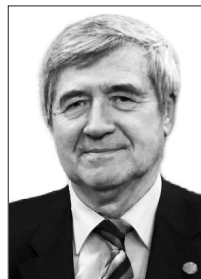
A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. február 29-ei küldöttgyűlésén a Magyar Tudományos Akadémia 1838. szeptember 8-án megválasztott első hadtudományi rendes tagjáról elnevezett Tanárky Sándor-díjat alapított a hadtudomány magyar művelői számára. Az alapítás óta az MHTT elnöksége a Társaság 33 tagjának adományozta a díjat tudományos munkásságuk elismeréseként. 2018-ban a Társaság két jeles tagja: *prof. dr. Makkay Imre nyugállományú ezredes* és *dr. Muhoray Árpád nyugállományú polgári védelmi vezérőrnagy* részesült e rangos elismerésben.

Az MHTT
2014. február 6-án
avatta fel
Tanárky Sándor
őrnagy emléktábláját
a Nemzeti Köszolgálati
Egyetem Központi
Könyvtárának
bejáratánál. Azóta
hagyománnyá vált,
hogy a jelzett helyen
az emlékhely kialakítá-
sának évfordulóján
a Magyar
Hadtudományi Társaság
új Tanárky-díjasai
megemlékeznek
a díj névadójáról

Makkay Imre¹

Ünnepi gondolatok – Tanárky Sándor munkásságára emlékezve²

Három gondolatot szeretnék megosztani Önökkel – mindegyiket egy-egy főhajtáshoz kötve.

Az első – illendően – az ünnepeltnek szól. Tanárky Sándor katonai pályafutása, kiemelkedő tudása, műveltsége alapján került a reformkor katonatudósai között a Magyar Tudós Társaságnak a levelező, majd elsőként a rendes tagjai sorába. Ő valóban *hét nyelven beszélt*: magyarul, németül, latinul, olaszul, franciául, románul, horvátul, és ez hasznára vált a hadjáratok során – vezetve a sok nemzetből verbuvált katonákat, megértve a csatatérre lett országok népének életét, a háborúkhöz való viszonyát.

Bár maga együtt érzett a pusztítás, rombolás áldozataival – amint azt a *„hadi műveltségen épült nemzeti önállóság”* című székfoglalójában is hangsúlyozta – de a fegyveres harc és a hadseregek nélküli tartós békét, mint az emberiség természetével ellentétes állapotot lehetetlennek tartotta.

Az erő, tudás és erkölcs (hazafiság) hármasságával jellemezhető nemzeti hadsereg létrehozását szorgalmazta. Hangsúlyozta, ha bármelyiket elhanyagoljuk, az a nemzet elsoványodásához, pusztulásához vezethet, amikor felkészült ellenséggel kerülünk szembe.

A francia forradalom, a napóleoni háborúk hadvezéreinek írásos munkáit tanulmányozta, fordította, magyar és német nyelvű írásaiban példaként idézte. Károly főherceg *Stratégia* című munkájának magyar fordítása hozta meg számára az akadémiai rendes tagságra való kinevezést.

Ugyancsak széleskörű olvasottsága segítette a különböző nyelven írt katonai terminológiák magyarra fordításában. Az Akadémiának a „hadi műnyelv” kifejezések gyűjteményét javasolta szótár formájában kidolgozni és kiadni – megkönnyítve

1 Prof. dr. Makkay Imre nyugállományú ezredes 1967–1971 között a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán tanult, majd 1978–1982 között a Kijevi Rádiótechnikai Mérnöki Főiskolán szerzett mérnöki diplomát. Az 1984–1987 közötti aspirantúra eredményeképpen nyerte el a kandidátusi (CSc) tudományos fokozatot. Több mint 25 év felsőoktatási tevékenysége közben részese, kidolgozója és irányítója volt az elektronikai hadviselés teljes hazai tantárgyi struktúrája újraépítésének. Tudományos kutatásainak meghatározó területe a Magyar Honvédség technikai korszerűsítése, azon belül a pilóta nélküli légi járművekkel kapcsolatos kutatások, fejlesztések. Tudományos közéleti aktivitását jelzi, hogy számos, a tudományt művelő szervezet, egyesület tagja, továbbá a Nemzeti Köszolgáltatati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskolájának oktatója, témavezetője. A MHTT elnöksége az információs hadviselés és az információs műveletek terén végzett iskolateremtő munkája, valamint a *Robothadviselés* tudományos szakmai konferenciasorozat létrehozása érdekében végzett tevékenysége elismeréseként részére 2018-ban Tanárky Sándor-díjat adományozott.

2 A Tanárky Sándor emléktáblájánál, a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett koszorúzási ünnepségen, 2019. február 14-én elmondott megemlékezés szerkesztett változata.

nemzeti hadtudományi képzés elindítását és a magyar nyelvű katonai szakszavak elterjesztését.

Amint tudjuk a javaslatot mindjárt vissza is kapta feladatként, amit nagy lelkesedéssel el is kezdett – sajnos súlyos betegsége megakadályozta abban, hogy maga fejezze be. Halála után az Akadémia ezzel Kiss Károlyt bízta meg és 1843 tavaszán *Hadi Műszótár* néven meg is jelent. Az első igazi „csapatpróbára” a szabadságharc alatt került sor. Számos, ma is használatos szavunk született abban az időben – mint „honvéd, járőr, őrs, tüzér”.

Tanárky Sándor személye, munkássága, kimagasló, a hadtudományt az egyetem akadémiai szintre emelő eredményei ma is elismerést és tiszteletet érdemelnek. Mint ahogy az Őt követő katona-tudósoké is, akik az elmúlt 180 év alatt, viharos történelmünk forgalgában a tudomány Parnasszusán tették dolgukat.

Nekik és korunk hőseinek szánom második főhajtásom. Azoknak, akik ma is a hazai és nemzetközi tudományos élet legmagasabb tudományos fórumain, a Magyar Tudományos Akadémia bizottságaiban művelik, képviselik a hon-, rend-, katasztrófavédelem terén folytatott kutatásokat.

Azoknak, akik Magyar Hadtudományi Társaságban, annak rendezvényein, tudományos kiadványaiban teszik közzé kutatásaik eredményeiket.

Azoknak, akik az elméleti munkák, tézisek helyességét, alkalmazhatóságát nap, mint nap, hidegben-melegben, a gyakorlatokon és a határokon „élesben” bizonyítják.

Azoknak, akik tűzzel-vízzel birkózva végzik munkájukat és azoknak, akik a magukról megfedekezettek, a „nehéz fiúk” számára adnak útmutatást.

A hon-, rend-, katasztrófa-védelem minden egyes résztvevője emberek sokaságának a biztonságáért, a családok nyugalmaért, az anyagi javak megóvásáért teljesít szolgálatot. A hadtudomány ehhez a legkorszerűbb technikai feltételeket, eljárásokat igyekszik biztosítani.

A harmadik főhajtás a személyemet, munkámat segítő közvetlen környezetemnek szól. Minden jelentős eredményem társak, csoportok közreműködésével született. A sportban, a kutatás-fejlesztésben, az oktatásban a csapatok résztvevője és vezetőjeként értem el sikereket. Hadseregajnokságokon járőr-csapatokat vezettem – egy fióknyi éremmel játszhatnak most az unokák. Az elektronikai laboratóriumban kiváló mérnökök, technikusok munkáját irányítottam – számos új eszközt fejlesztettünk és állítottunk rendszerbe.

Az Egyetemen az egyik legeredményesebb tanszéket vezethettem. A „vezetés” során a feladatokat nem kiosztottam, hanem hagytam, hogy mindenki kiválassza a neki tetszőt, amit aztán a legjobb tudása szerint teljesített. Néha nekem is hagytak asztalon...

Nem tartottam attól, hogy megelőznek – ezt inkább elősegítettem. A sportból tudtam, hogy az már egy jó csapat, amelyikben én vagyok a leggyengébb. Hogy a módszer bevált, annak a bizonyítéka, hogy mindezt most itt, én, Önöknek elmondhattam. Köszönöm, hogy meghallgattak!

Muhoray Árpád³

Ünnepi megemlékezés Tanárky Sándor emléktáblája koszorúzására⁴

A Magyar Hadtudományi Társaság mindig fontosnak tartotta a hadtudomány egykori kiemelkedő magyar művelői emlékének ápolását. E jeles tudósok között előkelő hely illeti meg Tanárky Sándort, a Magyar Tudományos Akadémia 1838-ban megválasztott első hadtudományi rendes tagját. A Társaság 1992. február 29-ei küldöttgyűlésén alapította meg a mai magyar hadtudósok munkásságának elismerésére a Tanárky Sándor-díjat. Ezt a kitüntetést én a Természeti Katasztrófák Csökkentésének Világnapja alkalmából a Katasztrófa és Polgári Védelmi Szakosztály által szervezett tudományos konferencián vehettem át.

Az 1784-ben, Bián született Tanárky Sándor őrnagy 1806-tól 1838-ig szolgált a császári és királyi hadseregben. Fiatalként Sztáray gróf gyalogezredében kezdte katonai pályáját, 1806-ban. A katonatiszti ismereteket Bécsben sajátította el. 1809-ben zászlótartó, majd a Napóleon ellen fölkelt magyar nemesi seregben már főhadnagy, aki felkészültségével fontos szolgálatoakat tett a haza számára. Széleskörű műveltséggel rendelkezett, több nyelven beszélt, élete utolsó éveiben a hiánypótló magyar nyelvű katonai műszaki szótár összeállítását tekintette fő céljának.

Hihetetlenül gazdag szolgálati pályafutása a korabeli Európa, de főleg a Habsburg birodalom számos országába, tartományába szórta. A napóleoni háborúkat követő békekötés után, 1810. január 1-jén az 51. ezredhez helyezték, ahol hivatalos megbízással Erdély déli határait beutazva annak hadi-helyirati, azaz katonaföldrajzi leírását kellett elkészítenie, majd Bukovinában vett részt gazdasági térképezésben.

3 Dr. Muhoray Árpád nyugállományú polgári védelmi vezérőrnagy, egyetemi docens, polgári védelmi tanácsos 1975-ben végzett a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán, majd 1982-ben a Malinovszkij Akadémián. Mérnök-üzemgazdász diplomáját a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán szerezte. PhD-fokozatát 2002-ben a Hadtudomány tudományágban nyerte el. 1996 és 2002 között a Zala megyei polgári védelmi, később katasztrófavédelmi szerveknél töltött be különböző vezető beosztásokat. 2002 és 2010 között a BM OKF veszélyhelyzet kezelési főigazgató-helyettese volt, majd 2011. december 30-ig, nyugállományba vonulásáig a Katasztrófavédelmi Oktatási Központ igazgatója. A köztársasági elnök 2003-ban dandártábornokká, majd 2006-ban polgári védelmi vezérőrnaggyá nevezte ki. 2012 óta tanít a Nemzeti Közszerződési Egyetem Katasztrófavédelmi Intézetében és a Közszerződési Egyetem doktori iskolájában. 2016. június 12-én választották meg a Magyar Hadtudományi Társaság a Katasztrófa- és Polgári Védelmi Szakosztály elnökévé. A Magyar Tudományos Művek tára 78 publikációját jegyzi. Az MHTT elnöksége a Társaság tagjaként végzett eredményes, példaértékű kutatói tevékenységéért, eddigi tudományos életműjére elismeréseként 65. életévének betöltése alkalmából ítélte oda számára a Tanárky Sándor-díjat.

4 A Tanárky Sándor emléktáblájánál, a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett koszorúzási ünnepségen, 2019. február 14-én elmondott megemlékezés szerkesztett változata.

1812-ben ezredének gránátosaihoz, Galíciába vezényelték. Az 1813-as táborozás-kor Ausztriában Krainburg megerősített városnak az ellenségtől való visszafoglalását javarészt ő módolta ki. Még abban az évben a 2. bukovinai gyalogzászlóalj kapitánya lett, melyet hamarosan Franciaországba küldtek. A Napóleonnal időközben megkött újabb fegyverszünet után helyettes tanárnak nevezték ki a bécsújhelyi hadiakadémiaán. Két év múlva, amikor újból kitört a háború, Ferdinánd főherceg hadánál tett jeles szolgálatokat fontos erődök visszafoglalásánál, majd az újra beállott fegyverszünet alatt Franciaország Ausztria által elfoglalt része egy vidékének katonaföldrajzi leírásának elkészítésével bízták meg.

A háborúskodás megszűntével a második székely gyalogezrednél, majd a gradiskai, a varasdörösi és a varasdszentgyörgyi ezredeknél szolgált. Ez utóbbiaknál felvételi és szabályozási munkálatokat végzett, a határszéli századfő hivatalát viselte. 1831-ben Olaszországba vezényelték, ahol 1834-ben, első őrnagyként az ezredének első zászlóalját vezette.

Milyen ember is volt, mint katona ez a kiváló hadtudós? A parancsnokai megítélése alapján jó erkölcsű, kissé visszahúzódo magatartású katona, beosztottjaival szemben mindig szigorú és igazságos volt, amiért nagyon becsülték. Kiváló katonai teljesítménye alapján három ízben léptették elő soron kívül magasabb rendfokozatba. Katonatisztként 1838-ban vonult nyugállományba.

A Magyar Tudományos Akadémián 1837. szeptember 7-én lett levelező tag. A következő évben 13 neves tudós a következő érdemei alapján javasolta Tanárky Sándort az Akadémia rendes tagjainak sorába:

- „... a németujhelyi katonai akadémiában két esztendeig professzor volt, s így bizonyos lehet a magyar Akadémia előtt, hogy a katonai tudományokhoz alaposan ért,
- az Akadémiának kevés tagja lévén még az eleibe kerülő hadi munkákról hivatalos véleményadáshoz, szükséges azok számát növelni,
- a tanult magyar katonatisztek iránt mutatott figyelem több katonatisztet serkentene arra, hogy hadi tudományos munkák több nemében dolgozzanak”.

Mindezek alapján, 1838. szeptember 8-án az Akadémia Igazgatósága által a hadtudományi helyre rendes taggá nevezték ki.

Katonai életpályájában mindvégig jelen volt a hazaszeretet, a birodalom, a haza fegyveres szolgálata, a hadi tudományokban az elmélet és a gyakorlat egysége, a tudományos és oktatói tevékenység, a katonaföldrajzi, gazdasági és helyirati elemzések, felmérések magas szintű végzése. Cikkei a Tudományos Gyűjteményben, a Magyar tudós-társaság Évkönyveiben, Székfoglaló beszédében jelentek meg, öltöttek testet.

Tanárky Sándor 1839. december 29-én, 55 éves korában viszonylag fiatalon meghalt. Tisztelői már halála után e szavakkal méltatták: „... a nagyot és a dicsőt akarta, hogy szíve utolsó dobbanásáig érte küzdeni meg nem szűnt, s pályafutását csak a sors akaszthatta meg! Hála és becsülés ezért emlékének!”

Úgy gondolom, itt a Zrínyi Laktanyában méltó helyen emlékezünk meg a magyar hadtudomány e kiemelkedő alakjáról. Megtisztelő, hogy e történelmi emlékhelyen a hazát kiemelkedő tetteivel szolgáló katona, Zrínyi Miklós a költő és hadvezér emlékműve közelében nyert elhelyezést a Tanárky Emléktábla.

E táblánál azok előtt is fejet hajtunk, akik eszmei és anyagi hozzájárulásukkal Tanárky díjasként kezdeményezték e tábla itteni elhelyezését. A Magyar Hadtudományi Társaság felkarolta Király László alelnök kezdeményezését, hogy a neves hadtudós születésének 230. évfordulója alkalmából egy Tanárky-emlékhely létesüljön. A Tanárky-díjasok közül tizen⁵ adományoztak 10 és 50 ezer forint közötti összeget, hogy egy emlékhely jöhessen létre. Ez a közadakozás példaértékű volt, hozzájárult nagy katonatudós elődünk emlékének méltó megőrzéséhez.

A honvédelem nemzeti ügy. Napjainkban a Magyar Honvédség fejlesztésének vagyunk szemtanúi. A rendvédelmi szervek biztosítják hazánk széleskörű értelmezett közbiztonságát. Magyarország a nemzeti és szövetségi védelmi képességének fenntartásában és fejlesztésében a saját erejére, nemzetgazdaságának erőforrásaira, a Magyar Honvédség felkészültségére és elszántságára, a rendvédelmi és más szervek közreműködésére, állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére épít. Tanárky Sándor örököseiként ezekhez a nemes szándékokhoz járulunk hozzá a Magyar Hadtudományi Társaság lehetőségeivel, képességeivel.

5 Név szerint: Ács Tibor, Bognár Károly, Csabai Károly, Felházi Sándor, Horváth István, Király László, Nagy László, Opál Sándor, Szenes Zoltán, Ványa László.

A HADTUDOMÁNY 2018. évi elektronikus lapszámában megjelent közlemények (http://mhht.eu/hadtudomany/2018/2018_elektronikus/index.php)

BIZTONSÁGPOLITIKA SECURITY POLICY

Tomolya János

Jemen: Quo vadis? 1–3. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.1

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.146

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.158

REZÜMÉ:

Jement az ókorban Boldog Arábiának hívták. Ma, ez az ország polgárháborútól, éhínségtől, járványoktól szenved. Az évek óta tartó válság a világ legnagyobb éhínségének kitörésével fenyeget, otthonok, iskolák, kórházak lerombolását eredményezte egy amúgy is szegény országban. Külföldi hatalmak fegyveres beavatkozása Jement még mélyebb káoszba taszította, és mára felmerült a konfliktus regionális háborúvá válásának veszélye is. Az állandósult hatalmi vákuum lehetőséget adott az al-Kaida és az Iszlám Állam terroristáinak az országon belüli terjeszkedésre. Az iráni támogatású húsz lázadók házilag készített robbanó eszközök (IED) mellett harcászati rakétákat is bevetettek a szaúdiak ellen. A nemzetközi közösség megosztott a válság tekintetében, ezért gyors megoldásra nem lehet számítani.

KULCSSZAVAK:

Jemen; polgárháború; szaúdi beavatkozás; húsz lázadók; házilag készített robbanó eszközök.

Tomolya, János

Jemen: Quo vadis?

ABSTRACT:

In the ancient Age, Yemen had the name of Happy Arabia. Today, this country is suffering from civil war, famine, epidemics. The crisis that has been going on for years, menace with the break out the world's largest hunger crisis, resulted the destruction of homes, hospitals and schools, in an anyway poor

country. The armed intervention of foreign powers pushed Yemen into even deeper chaos. The permanent power vacuum has given way to terrorists of al-Qaida and the Islamic State to expand within the country to terrorize the civilian population. Iran-backed Houthi rebels in addition to deploying home-made explosive devices (IED) launched tactical missiles against Saudis. With regard the crisis the International community is divided, so a quick solution cannot be expected.

KEYWORDS:

Yemen; civil war; Saudi intervention; Houthi rebels; home-made explosive devices (IEDs).

Farkas Andrea

A mezőgazdaság és a népesedés közötti összefüggések vizsgálata Afrikában

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.11

REZÜMÉ:

A világ élelmiszergazdálkodása három nagy világgazdasági központ: Észak-Amerika, Európa és Kína termelésétől és fogyasztásától függ. Afrika ebben a versenyben termelőként és fogyasztóként is alárendelt szerepet játszik. Népességének élelmiszer ellátását a gyors népesedés növekedés, a klímaváltozás, az elsivatagosodás miatt területveszteségek és az exportra történő termelés kényszere veszélyezteti. Fiatal, a gyarmati sorból nemrég felszabadult országokról lévén szó, a stratégiai tervezési és válságkezelési mechanizmusaik gyengesége akadályozza a jelzett problémák hatékony és gyors kezelését. A cikk a biztonsági kockázatokat jelentő afrikai élelmezésügyi helyzettel foglalkozik.

KULCSSZAVAK:

Globális élelmiszergazdaság, klímaváltozás, elsivatagosodás, népességnövekedés, élelmezés biztonsága.

Farkas, Andrea

Analysing the Relationship Between Agricultural Production and Demographic Changes in Africa

ABSTRACT:

World Food Management depends on the production and consumption of three major global economic centers, North-America, Europe and China. Africa plays a subordinate role as a producer and consumer in this competition. The food supply of its population is endangered by rapid population growth, climate change and desertification inducing territorial losses and increased export production. The weakness of the strategic planning and crisis management mechanisms of the young, post-colonial countries recently released is hindering the effective and rapid handling of these issues. This article deals with the security risks of the African food situation.

KEYWORDS:

Global food economy, climate change, desertification, population growth, food security.

Horváth Attila

Az európai nagyvárosok terrorfenyegetettségének jellemzői az Iszlám Állam megjelenése előtti időszakban

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.19

REZÜMÉ:

A nagyvárosok idilli környezetet jelentenek a terrorcsoportok számára. A magas népsűrűség és beépítettség, a viszonylag könnyen pusztítható célpontok sokasága, a városi létforma, és a kedvező működési feltételek vonzóak a terroristák számára. A tanulmány a nagyvárosok terrorfenyegetettségének jellemzőit vizsgálja az Iszlám Állam megjelenése előtti időszakban.

KULCSSZAVAK:

nagyvárosok; célpontok; terrorszervezetek.

Horváth, Attila

Characteristics of the Terrorist Threat of European Cities in the Period Prior to the Appearance of the Islamic State

ABSTRACT:

Towns and cities create potentially favourable environment for terrorists. Large population, built-up density, the large number of easily destroyable targets, urban existence, and the advantageous operational conditions are all appealing for terrorists. Present study examines the characteristics of threat from terrorism in big cities, before the appearance of the Islamic State.

KEY WORDS:

cities; targets; terrorist organizations.

Puskás Anna

A kulturális javak pusztítása Maliban és a nemzetközi válaszreakciók

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.49

ABSZTRAKT:

Jelen tanulmány célja a Maliban zajló konfliktus, s még szűkebben a Timbuktuban, 2012 januárja és 2016 szeptembere között bekövetkezett események példáján igazolni, hogy napjaink fegyveres konfliktusai, illetve az egyre nagyobb biztonsági kihívást jelentő terrorizmus következtében kulturális örökségünk minden korábbinál nagyobb veszélyben van, amelynek megakadályozásához széleskörű nemzetközi együttműködés szükséges.

KULCSSZAVAK:

kulturális örökség; terrorizmus; Nemzetközi Büntetőbíróság; UNESCO; Mali; MINUSMA.

Puskás, Anna

Destruction of Cultural Property in Mali and International Responses

ABSTRACT:

The aim of the present essay is to prove by the example of the Mali conflict, especially the events between January 2012 and September 2016 in Timbuktu that today's armed conflicts and terrorism mean a greater danger than ever before to our cultural heritage, therefore a widespread international cooperation is needed to prevent it.

KEYWORDS:

cultural heritage; terrorism; International Criminal Court; UNESCO; Mali; MINUSMA.

Kis-Benedek József

Keresztények helyzete a MENA térségben

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.211

REZÜMÉ:

A Közel-Kelet és Észak-Afrika (MENA térség) nemcsak a kereszténység, hanem másik két vallás a judaizmus és az iszlám bölcsője is. A közös eredet ellenére a legnagyobb nyomás a kereszténységen van. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában a keresztény közösségek mindenütt kisebbségben vannak. A keresztények helyzetét vizsgálva ugyanakkor az is megállapítható, hogy az egyes országok jelentős eltérést mutatnak. A közösség ezzel tisztában van, éppen ezért érzékelhető köreikben, hogy egyre inkább elveszítik a jövőbe vetett bizalmukat. Az arab világban egyre terjedő iszlám vallás, a társadalmi és gazdasági válságok, a vallásháborúk súlyosbítják a helyzetet.

KULCSSZAVAK:

Keresztények; Közel-Kelet; Észak-Afrika; vallási párbeszéd; vallásszabadság.

Kis-Benedek, József

The Situation of the Christians in the MENA Region

ABSTRACT:

The Middle East and North-Africa (MENA region) are the cradle not only of the Christianity but the Judaism and the Islam as well. In spite of the mutual origin the biggest pressure is put on the Christianity. The Christian communities in the Middle East and North-Africa are everywhere in minority. Scrutinizing the situation of the Christians, it can be established that the individual countries represent significant differences. The communities are fully aware of it and for that very reason they lose more and more the trust in the future. The Islamic religion spreading more and more in the Arabic world, the social and economic crises and the wars of religion exacerbate the situation.

KEYWORDS:

Christians; Middle East; North-Africa; religious interaction; freedom of religion.

Farkas Ádám

Gondolatok a 21. századi biztonságról, államról, védelemről

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.241

REZÜMÉ:

Jelen tanulmány célja a 21. század biztonságát, államát és annak védelmét egy kicsit újszerű, a multidiszciplináris megközelítésen belül a társadalomtudományokra jobban nyitó megközelítésben megvizsgálni. A szerző álláspontja szerint ez a megközelítés még inkább alátámasztja, hogy szükséges az állam védelmének megerősítése. Ennek megalapozásához áttekinti az új típusú biztonsági kihívások jellemzőit, a társadalmak kitettségét a fejlődésnek, valamint mindezek sérülékenységet.

KULCSSZAVAK:

Biztonsági kihívások, védelem, állam, totalitás, információs társadalom

Adam Farkas

Thoughts About the 21st Century's Security, State, Defence

ABSTRACT:

The purpose of this paper is to examine the security, the state and its protection in the 21st century in a rather innovative approach that is more open to the social sciences within the multidisciplinary approach. The author's view is that this approach further reinforces the need to strengthen state protection. To substantiate this, it looks at the features of the new types of security challenges, the exposure of societies to development and the vulnerability of these.

KEYWORDS:

Security challenges, defence, state, totality, information society

Csutak Zsolt

Az Egyesült Államok helye a világban az új amerikai biztonsági és védelmi stratégiák tükrében

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.257

REZÜMÉ:

A Donald Trump vezette Egyesült Államok a legfontosabb kormányzati stratégiai dokumentumokban kifejtett elképzelései és alapelvei révén újra definiálja hatalmi pozícióját és politikai, gazdasági, katonai érdekeinek prioritásait. A nemzeti biztonsági stratégia által felvázolt prioritások, témakörök és potenciális fenyegetések meghatározzák az amerikai kül- és biztonságpolitika irányultságát, míg a gyakorlatiasabb és elsősorban hadászati megközelítésen alapuló védelmi stratégia a különféle katonai és biztonsági kihívások kezelésére és a stratégiai, taktikai válaszleépések jellegzetességeire fókuszál. Az Egyesült Államoknak választ kell találnia a többpólusúvá váló világunk feltörekvő nagyhatalmai jelentette kockázatokra elsősorban a gazdasági, technológiai és nem utolsósorban a katonai hadszíntéren, akárcsak a globális biztonsági kihívásokra.

KULCSSZAVAK:

Amerikai nemzeti biztonsági és védelmi stratégia; államközi és nemzetek feletti konfliktusok; biztonság, gazdasági kihívások; többpólusú világ.

Csutak, Zsolt

The Place of the United States in the World in light of new US Security and Defense Strategies

ABSTRACT:

The United States, led by Donald J. Trump tends to redefine her role and primary economic, political as well as military interests and position in the multi-polar international arena through the principles and strategies elaborated and projected in the key governmental documents of National Security and National Defense Strategy. The priority topics and potential threats elaborated and outlined by the National Security Strategy define and affect the primary political, economic as well as security policies, while the more pragmatic and defense-oriented National Defense Strategy tends to focus rather on strategies and tactical operations dealing with global military and security challenges for America. The United States is forced to find proper answers for the increasing economic, technologic as well as military challenges posed by the rising new powers of the multi-polar arena, nevertheless the global hazards and problems must be appropriately addressed, too.

KEYWORDS:

American national security and defense strategy; new security challenges; state and non-state actors; multi-polar world affairs.

HADITECHNIKA MILITARY TECHNOLOGY

Babos Tibor

A Digitális Jólét Program biztonság-, védelem- és katonapolitikai relevanciái

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.111

REZÜMÉ:

A digitális átalakulás feltartóztathatatlan, áthatja a fejlett világ társadalmi rendszerének egészét. Hazánknak nemcsak kapcsolódnia kell ahhoz, hanem célszerű vezető szerepre tölnie e folyamatban. A tanulmány röviden összefoglalja a Digitális Jólét Program (DJP) katonai vetületeit, kapcsolódásait; válaszolja a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program irányait; javaslatokat tesz DJP-hez kapcsolható katonai rendszerekkel szemben támasztott követelmények meghatározására; valamint általános következtetéseket fogalmaz meg a biztonság-, védelem- és katonapolitika DJP-ben történő megjelenítése tárgyában.

KULCSSZAVAK:

Nemzeti Infokommunikációs Stratégia; Digitális Jólét Program; Digitális Munkaerő Program; Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program; biztonság-, védelem- és katonapolitika; digitális, informatikai és hálózatalapú rendszerek; informatika; kibervédelem és -hadviselés.

Babos, Tibor

Security, Defense and Military Aspects of the Digital Welfare Program

ABSTRACT:

The digital transformation is irresistible, penetrates the political, economic and social system of the developed world as a whole. Due to its high standard scientific capacities, Hungary should take a leading position in this global process. The study discusses the relevant security, defense and military aspects of the Digital Welfare Program (DWP), makes recommendations for defining requirements for military systems linked to the DWP, as well as offers general conclusions on the issue of security, defense and military policy in the DWP.

KEYWORDS:

Hungarian Digital Wellbeing Program; cyber security; cyber defense; cyber operations; digital transformation; digital military; network enabled capabilities; cyber space - global common; global powers in cyber space.

KATONAI ÉS HADIJOG MILITARY LAW AND LAW OF WAR

Farkas Ádám – Hornyacsek Júlia

A honvédelmi jog és igazgatás kutatásának lehetőséges hosszú távú irányai az eddigi kutatási eredmények tükrében

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.271

REZÜMÉ:

A rendszerváltozás évtizedeiben a társadalmi változásokkal egyidejűleg teljesen átalakult a közigazgatás és a védelmi szféra is. A változásokkal összefüggő tudományos kutatások azonban nem minden területen valósultak meg teljes körűen, így például a védelmi igazgatás és annak különböző területeivel összefüggő tudományos elemzések is hiányosak. Ezért napjainkra felmerült az igény a tudományos kutatások erre a területre való kiterjesztésére. A cikkben a szerzők bemutatják a honvédelmi jog és igazgatás kutatásának helyzetét, a közelmúltban a témában folyó kutatások főbb területeit, valamint a téma oktatásának helyzetét, és javaslatot tesznek a lehetséges kutatási irányokra, témakörökre, továbbá a két terület oktatásának tudományos eredményekre épülő korszerű formáira.

KULCSSZAVAK:

Honvédelmi jog; védelmi igazgatás; honvédelmi igazgatás; célorientált oktatás.

Farkas, Ádám – Hornyacsek, Júlia

Potential Long-term Directions of National Defence Law and Administration Based on the Research Accomplishments Until Now

ABSTRACT:

During the decades of regime change the public administration and defence sector was transforming simultaneously with the social changes. However the change related academic research did not succeed

completely in all domains. For example scientific analyses connected to defence administration and its various areas are incomplete. Therefore, a demand emerged for expanding scientific research to this domain as well. In this article the authors present the actual status and main areas of recent defence law and administration researches, as well as the status of the subject's education. The authors make proposals for potential research directions, subject matters, and in addition for modern forms of defence law and administration education based on research accomplishments.

KEYWORDS:

Defence law; defence administration; home defence administration; aim oriented education.

REND- ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Lakatos Péter – Nyitrai Mihály

A katasztrófavédelem karbon lábnyoma

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.63

REZÜMÉ:

Fenntartható fejlődés napjaink tudományának komplex, multidiszciplináris kutatási területe. A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (NKE) komoly előzményei vannak a vízbiztonság, illetve a klímaváltozás kutatásának. Létrejött egy korábbi kutatóműhely bázisán a Közszolgálati lenyomat Ludovika kutatócsoport és ez által egy nemzetközi kutatási kapacitás, amely alapján az NKE a fenntartható fejlődés egyik elismert hazai felsőoktatási kutatóhelye lehet. A 2017. május 4-én tartott konferencia rámutatott a széndioxid kibocsátás karbon lábnyom-mérésének fontosságára a közszolgálati hivatásrendek, így a katasztrófavédelem terén is. Ez akár az NKE Jó állam indikátorainak egyike lehet a jövőben.

A távlati tervek között szerepel egy kiválósági központ létrehozása és működtetése, amiben nemzetközi kutató hálózat működik majd közre.

KULCSSZAVAK:

Fenntarthatóság; közszolgálat; katasztrófavédelem; karbon lábnyom; jó állam.

Lakatos, Péter – Nyitrai, Mihály

The Carbon Footprint of the Disaster Relief

ABSTRACT:

Sustainable development is a complex and multidisciplinary research area of today's science. The research of water security and climate change has a considerable history at the National University of Public Service (NKE). At the base of an earlier research workshop (Military Ecological Footprint Centre) Ludovika research group for the Footprint of Public Service and through this an international research capacity has been established, based on which NKE may be one of the acknowledged research places of national higher education. The conference held on 04 May 2017 pointed out the importance of measuring carbon dioxide emission (carbon footprint) at the level of professional orders of public service. This may even be one of the good state indicators of NKE in the future.

The future plans include the establishment and operation of an excellence centre with the participation of an international research network.

Keywords:

sustainability; public service; disaster relief; carbon footprint; good state.

Bognár Balázs – Cimer Zsolt – Kátai-Urbán Lajos – Sibalin Iván

Az energetikai rendszereket érintő nemzetközi környezetbiztonsági szabályozás értékelése – I. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.111

REZÜMÉ:

Az energetikai rendszerek biztonságos működtetése a XXI. század egyik legnagyobb környezetvédelmi kihívása. Mivel e rendszerekben bekövetkezett rendkívüli események, működtetésükkel összefüggésben keletkezett káros hatások gyakran több országra kiterjedő következményekkel járnak, szükségessé vált a biztonságos üzemeltetés nemzetközi szintű szabályozásának harmonizálása és egységesítése. Az energetikai rendszerek működése fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, amelyre az általánostól eltérő kárfelelősségi szabályok vonatkoznak. A szerzők a cikksorozatuk első részében értékelik a környezeti károk nemzetközi felelősségi szabályait.

KULCSSZAVAK:

Energetikai rendszerek; iparbiztonság; környezetvédelem; környezeti károk; kárfelelősség.

Bognár, Balázs – Cimer, Zsolt – Kátai-Urbán, Lajos – Sibalin, Iván

Overview of International Regulation on Environmental Safety Linked with Energetic Systems – Part I.

ABSTRACT:

The safe operation of energetic systems is one of the greatest environmental challenges of the 21st century. Since extraordinary events and harmful effects in these systems often result in cross-country upshots, it is necessary to harmonize and standardize the rules at international level concerning safe operation. The operation of energetic systems is considered to be a highly risky activity, which is regulated by rules of liability that differ from general ones. In the first part of a series of article the authors evaluate the international liability regulations connected with environmental damage.

KEYWORDS:

Energetic systems; industrial safety; environmental protection; environmental damages; liability.

Bognár Balázs – Cimer Zsolt – Kátai-Urbán Lajos – Sibalin Iván

Az energetikai rendszereket érintő nemzetközi környezetbiztonsági szabályozás értékelése – II. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.174

REZÜMÉ:

Az energetikai rendszerek biztonságos működtetése a XXI. század egyik legnagyobb környezetvédelmi kihívása. Mivel az e rendszerekben bekövetkezett balesetek, működtetésükkel összefüggésben keletkezett káros hatások gyakran több országra kiterjedő következményekkel járnak, szükségessé vált a biztonságos üzemeltetés nemzetközi szintű szabályozásának harmonizálása, egységesítése. A cikksorozat első részében a szerzők értékelték a környezeti károk nemzetközi felelősségi szabályait, e tanulmányban pedig rámutatnak azokra a hiátusokra, amelyek napjainkban jellemzik az energetikai rendszerek nemzetközi – legfőképp környezetvédelmi – jogi szabályozását.

KULCSSZAVAK:

Energetikai rendszerek; iparbiztonság; környezetvédelem; nemzetközi egyezmények; jogi szabályozás.

Bognár, Balázs – Cimer, Zsolt – Kátai-Urbán, Lajos – Sibalin, Iván

Overview of International Regulation on Environmental Safety Linked with Energetic Systems – Part II.

ABSTRACT:

The safe operation of energetic systems is one of the greatest environmental challenges of the 21. century. Since accidents and harmful effects in these systems often result in cross-country upshots, it is necessary to harmonize and standardize the rules at international level concerning safe operation. In the first part of the series of article, the authors evaluated the international liability rules for environmental damages. In this essay, they point out the shortcomings that today characterize the international, especially environmental, legal regulations of energetic systems.

KEYWORDS:

Energetic Systems; industrial safety; environmental protection; international agreements; legal regulation.

Teknős László

A lakosság védelmének időszerű kérdései, az önvédelmi képességek jelentősége a katasztrófák elleni védekezésben

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.81

REZÜMÉ:

A hazai veszély-elhárítási tervezés egyik eredménye, hogy Magyarország katasztrófa-veszélyeztetettsége földrajzi területekre lebontva meghatározható. A beazonosított veszélyforrások minden települést veszélyeztetnek, ezért kiemelten fontos, hogy a települések katasztrófavédelmi jellegű önvédelmi képességei ki legyenek alakítva, a valós veszélyekkel arányos szervezeti, intézkedési és eszközrendszerrel rendelkezzenek, a fejlesztési lehetőségek által hosszútávra tervezhetőek legyenek. Jelen publikációban a szerző kísérletet tesz arra, hogy a hazai települések katasztrófavédelmi besorolását elemezze, a kapott veszélyeztetettséghez igazodva értékelje azt, illetve bemutassa a települések önvédelmi képességeit, az azokat támogató lehetőségeket, módszereket, elveket. Szerző továbbá kutatni kívánja, hogy a települések önvédelmi képességeiben az önkéntes mentőszervezeteknek, mentőcsoportoknak, önkéntes tűzoltó egyesületeknek mik lehetnek a szerepeik, feladataik, hogyan tudják biztosítani és járulhatnak hozzá a helyi, járási, területi szintű biztonság stabilizálásához.

KULCSSZAVAK:

Önvédelmi képesség; települések katasztrófavédelmi besorolása; katasztrófavédelem; önkéntesség; biztonság.

Teknős, László

Current Issues in Population Protection, the Significance of Self-protection Capabilities in the Protection against Disasters

ABSTRACT:

One of the achievements of domestic emergency planning is that Hungary's disaster risk can be determined by geographic areas. The identified risks endanger all settlements, so it is of the utmost importance that the disaster management-related self-defense capabilities of the settlements are created, they are up-to-date and designed for the long run. In this paper, the author attempts to analyse the disaster management classification of settlements in Hungary, assess it according to the resulting threat, presents the self-defense capabilities of the settlements, the possibilities, methods, and principles supporting them. The author also seeks to find out the role of voluntary rescue organizations, rescue teams and voluntary firefighter associations in the self-defense capabilities of settlements, their tasks and how they can facilitate and contribute to stabilizing local, district, and regional security.

KEYWORDS:

Self-protection skills; disaster management classification of settlements; disaster management; volunteering; security.

Teknős László

A klímaváltozás, mint új kihívás megjelenése az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmus feladatrendszerében

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.188

REZÜMÉ:

Az emberiséget sújtó természeti és civilizációs eredetű veszélyeztető hatások elleni válaszlépésre alakult ki egy olyan társadalmi védekezési reflex, mely az életben maradás feltételeit hívatott biztosítani. Ez a polgári védelem, mely a XX. század biztonsági kockázataihoz, fenyegetettségeihez, a humán és ökológiai világkrízisek veszélyeztetettségi mértékéhez igazodva túlnőtte a nemzeti szintet, s alakult át szupranacionális jellegűvé. A kétpólusú világ megszűnésével, a biztonság nem csupán katonai értelmezésével, olyan nemzetközi kihívás kerülhetett a polgári védelem figyelmébe, mint a globális éghajlatváltozás. A szerző jelen publikációjában kísérletet tesz arra, hogy megvizsgálja a klímaváltozás, mint kihívás megjelenését az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmus feladatrendszerében, bemutassa a szakpolitikai állásfoglalást, a kialakított védelmi megoldásokat, a stratégiai válaszlépéseket.

KULCSSZAVAK:

klímaváltozás; kihívás; Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmus; kockázatértékelés; szupranacionális együttműködés.

Teknős, László

Appearance of Climate Change as a New Challenge in the Task System of European Union Civil Protection Mechanism

ABSTRACT:

To overcome natural and civilizational threatening effects to mankind, a social defense reflex evolved to ensure the conditions for survival. This is civil protection, which while acting on security risks, threats of the 20th century, and on the degree of vulnerability of human and ecological world crises, transcended the national level and became supranational. With the ceasing of the bipolar world, not only with military interpretation of security, an international challenge could have come to the attention of civil protection as global climate change. In this paper, the author attempts to examine the appearance of climate change as a challenge in the European Union Civil Protection Mechanism, to present policy attitude, established defense solutions, and strategic responses.

KEYWORDS:

climate change; security challenges; EU Civil Protection Mechanism; risk assessment; supranational cooperation.

VÉDELEM-GAZDASÁG DEFENCES ECONOMY AND LOGISTICS

Derzsényi Attila

Egészségügyi készletek a katasztrófa elhárításban. I. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.33

REZÜMÉ:

A Nemzeti Közfoglalkoztatási Egyetem „Jól szervezett közszolgálati logisztika - állampolgári elégedettség” projektje azt a feladatot tűzte maga elé, hogy bemutassa és megvizsgálja a közszolgálati logisztika egyes területeinek, különösen a katasztrófavédelem, rendőrség és honvédség további integrálási lehetőségeit. A cikk a lakosság érdeklődését kiváltó egészségügyi készletképzés, nemzetgazdasági erőforrások igénybevételén keresztül mutatja be a katasztrófavédelem és az arra történő felkészülés logisztikai gazdálkodásának eredményeit. A cikksorozat első része az egészségügyi ágazaton keresztül mutatja be a katasztrófavédelmi felkészülés főbb feladatait, eredményeit.

KULCSSZAVAK:

különleges jogrend; logisztikai gazdálkodás; egészségügyi készletképzés; beszerzés.

Derzsényi, Attila

Healthcare Inventory for Disaster Prevention. Part I.

ABSTRACT:

“Well-organized Public Service Logistics - Citizenship Satisfaction” project of National University of Public Service has set itself the task of presenting and examining the possibilities of further integration of certain areas of public service logistics, in particular disaster protection, police, defence and civil protection. The article presents the results of logistic management of disaster prevention and preparation through the use of healthcare inventory and national economic resources, which generate interest in the population. The first part of the series of articles presents the main tasks and results of disaster prevention preparations through the health sector.

KEYWORDS:

special legal order; logistics management; healthcare inventory; procurement.

FÓRUM FORUM

Hegedűs Henrik

RECENZÍÓ

A munka világa a 21. század elején.

Foglalkoztatáspolitikai és munkaerő-piaci kézikönyv című kiadványról

Sasvári Péter – Urbanovics Anna

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem oktatói és kutatói publikációs teljesítményének értékelése a Scopus adatai alapján

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.228

REZÜMÉ:

Az MTA IX. osztály folyóiratlistái alapján a legtöbb nemzetközi folyóirat a Scopus adatbázisában indexelték közül kerül ki, így a Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE) jelenlegi és egykori oktatói és kutatói tudományos tevékenységeinek értékelése során érdemes erre az adatbázisra támaszkodni. Az 1279 elemzett személy közül 205 fő rendelkezik Scopus-azonosítóval, akiknek Hirsch-indexe azonban jelentős eltéréseket mutat. A közlemény célja a Scopus-alapú értékelés eredményeinek bemutatásával feltérképezni az NKE jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a hadtudományokra. A nemzetközi kitekintés során a partnerintézményeket és a tudományterületek szerinti bontást is bemutatjuk.

KULCSSZAVAK:

tudománymetria; Scopus; Nemzeti Közzolgálati Egyetem; nemzetközi hálózatok; Hirsch-index; MTA osztályok; tudományos értékelési rendszer

Sasvári, Péter – Urbanovics, Anna

The Evaluation of the Publication Performance of the Lecturers and Researchers at the National University of Public Service Based on Scopus Dataset

ABSTRACT:

Based on the journal list of the IX. Section of the Hungarian Academy of Sciences, most of the journals are indexed in the Scopus database, therefore the evaluation of scientific activities of former and current employees of the National University of Public Service (NUPS) is worth being based on this international database. Out of the 1,279 academics involved in the analysis, 205 have a Scopus ID but their Hirsch-index varies considerably. The purpose of the paper is to present the current position of NUPS by highlighting the results of the Scopus-based evaluation. The international outlook consists of the analysis breakdown by partner institutions and disciplines.

KEYWORDS:

scientometrics; Scopus; National University of Public Service; international networks; Hirsch-index; sections of Hungarian Academy of Sciences; scientific evaluation system

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Szendy, István

Military Strategy

ABSTRACT:

Military strategy is one of the most determining and significant fields of military theory. Military strategy is that solid fundament on which the plan of the defence preparation of a country, command and control and training of troops are based. It manifests in various doctrines, manuals, rules and regulations of armed forces. Military strategies are capable of fulfilling their missions only if their contents are clear, categorical, and appropriate to make effective contributions to the implementation of sustainable development of social communities.

KEY WORDS:

military strategy; warfare; modes of warfare; forms of warfare; types of warfare; nature of war; characteristics of warfare; military operation; art of warfare.

Boda, Mihály

The Basic Military Virtues and Their Place in the Hungarian Military Science Literature in the Long 19th Century 4.: Loyalty

ABSTRACT:

This paper is the fourth part of a series of papers. The series is proposing a) to present the relationships of basic military virtues; b) to present the many types of basic military virtues; and finally c) to find the basic military virtues in the Hungarian military science literature of the long 19th century. The first part of the series dealt with virtues generally, and lists of military virtues; the second part and third part with courage and honor and their types through historical examples. This fourth part is concerned with loyalty and presents its types with the help of historical examples. The final part of the series will examine Hungarian military science literature of the long 19th century in connection with the basic military virtues.

KEY WORDS:

Military virtue; loyalty; comradeship; l'esprit de corps; patriotism; loyalty to principle.

SECURITY POLICY

Jórárt, Krisztján

The Development of Russia's Hybrid Warfare Theory With Regard to the Experiences Gained in Ukraine.

ABSTRACT:

The study examines the changes in the theory of hybrid warfare with special attention paid to the works of Russian military thinker, Aleksandr Bartosh. While, similarly to other Russian military experts, Bartosh attributes the use of hybrid warfare to the West, the author of the present study claims that Bartosh's conclusions are actually based on Russian experiences of the war in Ukraine.

KEY WORDS:

Hybrid warfare; Ukraine war; Russian military thinking.

Kis-Benedek, József

Religious Extremism in the MENA Countries

ABSTRACT:

The essay analyses the causes of religious extremism, roots, the role of the Jihad in the MENA countries. The author concludes that the religious extremism is only one of the problems facing the region, and its appearance is different country by country. The causes can be clarified only by looking back in history. The author analyses the disputable role of Jihad in the Islam especially if somebody doesn't know the main points of Islam and the different understandings of Jihadism. Nowadays the main contradiction appears not among Muslims and the West, but among moderate and radical Muslims.

KEY WORDS:

religious extremism; Jihadism; MENA countries; Islam.

Tomolya, János

The Military-Political Background of the Gerasimov Article

ABSTRACT:

The Russian chief of staff, Valerij Gerasimov, was associated with the „hybrid war“ doctrine by a number of foreign and Hungarian experts who were not familiar with Russian military thinking. In order to understand and correctly interpret Gerasimov's ideas of modern warfare, we need to know the Russian military thinking, military culture, Russia's internal political affairs, and the status of Russian armed forces. The purpose of this paper is to explore the military background and the political conditions based upon the Russian military reform of Gerasimov's article titled „Importance of Science in Progress“ published in 2013.

KEY WORDS:

Gerasimov doctrine; reform of Russian armed forces; hybrid threats.

MILITARY OPERATIONS

M. Szabó, Miklós

Lessons Learnt Derived from Operation „Duna“ (As Observed by the Superiors) II.

ABSTRACT:

Knowing the history of the Czechoslovak events fifty years ago, based on archive materials, in the 2018/1.–2018/2. issues of this review, the Author summarized those basic experiences, which were recorded in „summary reports“ during the operation at late September – early October 1968 by the executive commanders, taking part in the operation at different levels. Following to this, by the order of the Minister of Defence, the Chief of Staff ordered, that based on these observations, the Ministry of Defence, the higher bodies of the General Staff, the Army, Corps and Division Commands summarize those experiences. This job was done during 1969, the essence of which was summarized in two parts. The first is now about to be published by the Author.

KEY WORDS:

Operation of the Danube; Czechoslovakia; Hungarian People's Army

POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Fórizs, Sándor

Soldiers' Councils at the Border Guard in 1956

Abstract

With the help of the material of the National Archives of Hungary, the paper analyses the documents about the soldiers' councils, which existed between 30 October and 7 December 1956 at the Border Guard. It presents the relevant reports of the district commands, as well as indictments and court rulings. The author also elaborates on certain events separately. He discusses the election of the soldiers' council in Nagykanizsa and presents the circumstances of the establishment of the soldiers' councils, their actions and their impact on the activities of the then Border Guard.

KEY WORDS:

indictment; court ruling; soldiers' council; desertion to a foreign country; Office of the Military Prosecutor; Border Guard; border guard post.

Banász, Zsuzsanna

Public Safety in Hungary in International Comparison

ABSTRACT:

The perceived quality of life is strongly influenced by public security. The research presents and compares internationally the public security of Hungary based on the survey of the organization Numbeo.

KEY WORDS:

quality of life; public safety; Numbeo

Szalóki, Péter – Pántya, Péter

Supporting Solutions During the Special Interventions of Disaster Management

ABSTRACT:

There are many events that result in significant structural damage in the building structures and the people there are unable to escape on their own. The chance of the injured people who are trapped in the ruined building to survive is decreasing rapidly over time, so it is important that the right technical equipment and expertise be on site. The paper describes the conditions at the damaged area and the options of technical rescue intervention.

KEY WORDS:

collapsed building; search; rescue; injured people; support.

FÓRUM

Benkő, Tibor

The Present and Future of the Hungarian Defense Forces

ABSTRACT:

Minister of Defence of Hungary Tibor Benkő (PhD) gave a lecture of the past, present and the future of Hungarian Defense Forces (HDF) in a conference organized by Hungarian Academy of Sciences, Hungarian Society of Military Science and National University of Public Service. The Minister of Defence had brought into prominence: the prime goal of HDF is to guarantee security and territorial integrity of the country. To completely answer the requirements of rapidly changing security-political atmosphere, the leadership of HDF had started the development and modernization of HDF based on the ten-years long National Defense and Armed Forces Development Program. Within this framework, all services and all branches will be comprehensively developed including air assets, armored vehicles and individual equipments. Moreover, following the security challenges, the legal environment and the organizational structure are also going to improve. Our mission is to build the Armed Forces, that are able to answer the challenges of 21st century. The end state is the HDF as a significant Army in the region that guarantee sovereignty of our country and ensure security of citizens of Hungary in our rapidly changing environment.

KEY WORDS:

security; Hungarian Defense Forces; armed forces development; security politics.

Számvéber, Norbert

The Hungarian Armed Forces between 1914–1945

ABSTRACT:

The armed forces of the Hungarian state underwent several changes between 1914 and 1945. During World War I, Hungarian soldiers fought on all fronts, even in Palestine. In the autumn of 1918, the Hungarian state and its weak Army became independent, but could not withstand external political and military pressure. The armed forces of the Hungarian Soviet Republic were forced to fight for national defense rather than international revolutionary expansion. Between 1919 and 1944, the Hungarian Army became national. Between 1920 and 1938, the Trianon Peace Treaty restricted the Hungarian military development. The Hungarian Royal Army was trained and equipped to recapture Hungarian territories attached to neighboring countries. This Hungarian military potential in the campaign against the Soviet Union between 1941 and 1944 proved to be limited. In 1944–1945, Hungarian troops fought excellently on several occasions in the battles in Hungary, but from October 1944, the psychological destruction of the Army began.

KEY WORDS:

world wars; hungarian army; military organization; military administration.

Horváth, Miklós

The Hungarian Army During the Cold War (1944–1991)

ABSTRACT:

According to generally recognized historiography, the history of the Hungarian Army – or Hungarian People's Army – after 1945 can be partitioned into four phases. First of these is the transition period between 1944 and 1948, when the foundations of the Communist Party controlled and led the Army, with the 'democratic' label were laid in 1948. Satiating Soviet requirements or better put demands an extensive increase of the armed forces lasted until 1953, which was followed by a phase with a drastic decrease in the size of the Hungarian People's Army until 1956, once again courtesy of a new Moscow decision. The 1956 Revolution and War of Independence and the reprisals following it is also a significant period for the Hungarian People's Army. In the concluding part of the article we can read about events related to our topic in the period until 1991. This phase is about the curtailing of Hungarian sovereignty which was followed by the reclaiming of independence both within the Army and generally.

KEY WORDS:

Hungarian Army, Hungarian People's Army, revolution, war of independence, reprisal, Hungary's sovereignty, Soviet occupation, organization, arms.

A Magyar Hadtudományi Társaság pályázati felhívása a 2019. évre

A Magyar Hadtudományi Társaság pályázatot hirdet egyének vagy szerzői kollektívák számára tanulmányok megírására.

A pályázat meghirdetésének célja a tudományos tevékenység és a kutatás ösztönzése, a hadtudomány iránt érdeklődők aktivizálása, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is hasznosítható anyagok készítése.

A pályázat keretében a következő kutatási témakörök feldolgozását ajánljuk:

- ❖ Napjaink fegyveres konfliktusainak és felkeléseinek elméleti problémái.
- ❖ A hibrid veszélyek, háborúk és hadműveletek jellegzetességei.
- ❖ A kiberhadviselés helye és szerepe a XXI. századi biztonságpolitikában
- ❖ Harci robotok alkalmazása az összefegyvernemi harc támogatásában.
- ❖ Intelligens eszközök a hadviselésben és a kapcsolódó kockázatok.
- ❖ A terrorizmus, a gerilla-hadviselés, a felkelés-ellenes műveletek, az aszimmetrikus hadviselés elméleti és gyakorlati kérdései.
- ❖ Magyar Honvédség Afrikában, a Közel-Keleten, Ázsiában, a Balkánon végrehajtott béke-műveletekben való szerepvállalásának biztonságpolitikai és nemzetbiztonsági kihatásai.
- ❖ A vallási extrémizmus európai megjelenésének és erősödésének trendjei, hatása Magyarországi biztonság- és védelempolitikájára.
- ❖ A posztsovjett térség befagyott konfliktusai békés rendezésének esélyei.
- ❖ Kína szerepe a multipoláris nemzetközi gazdasági rendszer fenntartásában és annak átalakításában.
- ❖ A latin-amerikai integrációs törekvések jelene és kilátásai, különös tekintettel a gazdasági és politikai aspektusokra.
- ❖ Közép-európai országok (kiemelten a V4-ek) Afrika-politikája, afrikai jelenléte, lehetőségei.
- ❖ A csendes-óceáni térség biztonsági és politikai kihívásai, a klímaváltozás várható geopolitikai és társadalmi hatásai.
- ❖ Délkelet-ázsiai biztonsági kihívások, különös tekintettel a dél-kínai-tengeri területi vitára.
- ❖ A Duna Bizottság 70 éve – kihívások, dilemmák, javaslatok.
- ❖ 150 éves Rajnai Bizottság – kihívások, dilemmák, javaslatok.
- ❖ Humanitárius fejlesztés – segélyezés.
- ❖ Nukleáris biztonság.
- ❖ A védelmi, illetve a stratégiai tervezés, a haderőtervezés és haderőfejlesztés időszerű kérdései.
- ❖ A magyarországi hadiipar fejlesztésének lehetőségei.
- ❖ A Magyar Honvédség logisztikai támogatási rendszerének helyzete és fejlesztésének lehetőségei.
- ❖ Az erők fogadásának, államoztatásának, előrevonásának (RSOM) magyarországi helyzete és fejlesztésének lehetőségei.
- ❖ A befogadó nemzeti támogatás (BNT) magyarországi helyzete és fejlesztésének lehetőségei.
- ❖ A Magyar Honvédség logisztikai támogatási rendszerének vezetése a műveletek végrehajtása során.
- ❖ A műszaki támogatás kihívásai a 21. században.
- ❖ A vegyi fegyverek szerepe napjaink hadviselésében, az azokkal szembeni védekezés lehetőségei.
- ❖ Környezetvédelmi problémák a Magyar Honvédség haditechnikai eszközeinek, hadianyagainak rendszerben tartása, kivonása, megsemmisítése, az inkurrencia-anyagok tárolása során.

- ❖ A geoinformációs támogatás jelene és jövője.
- ❖ A rendvédelem, a katasztrófavédelem és egyéb speciális területek aktuális kérdései.
- ❖ A katasztrófák következményeinek felszámolása, a katasztrófavédelmi műveletek irányításának korszerű módszerei.
- ❖ Magyar műveleti tapasztalatok feldolgozása (Balkán, Afrika, Közel-Kelet és Ázsia), beépítése a kiképzésbe.
- ❖ A Magyar Honvédség kiképzési rendszerének összehasonlítása más NATO és nem NATO országok hadseregeinek kiképzési rendszerével.
- ❖ Terrorcselekmények egészségügyi hatásai.
- ❖ A katonai hivatás értéktartalma a 21. századi haderőben.
- ❖ Az EBESZ szerepének átalakulása a nemzetközi válságkezelésben.
- ❖ Kis államok érdekérvényesítési lehetőségei az ENSZ-ben.
- ❖ A katonai felsőoktatás – hallgatói szemmel.
- ❖ A sport és a haderő kapcsolata.
- ❖ NATO – 70 év tapasztalataival megújuló szövetségi rendszer.

A pályázatra kizárólag az MHTT 2019. évi pályázatára készített, eredeti – ebben a formában máshol nem publikált, más pályázatra be nem nyújtott – tanulmányokat várjuk.

A pályaművek terjedelme legalább egy, legfeljebb kettő szerzői ív lehet.

Azokat a pályázatokat, amelyek nem felelnek meg a pályázati kiírásnak, a Társaság bíráltság nélkül elutasítja.

A pályázat jelíges, ily módon a bírálati szakaszban, a pályamunkák elbírálásának végéig a pályázó (k) személye anonim.

Az MHTT pályázati díjai (bruttó):

- I. díj – 80 ezer forint,*
- II. díj – 60 ezer forint,*
- III. díj – 40 ezer forint.*

A beérkezett pályamunkáknak legfeljebb fele díjazható, a díjak megoszthatók. Az Elnökség az egyes szakterületek kiemelkedő alkotásait különdíjban részesítheti.

A pályamunkák beadási határideje (postabélyegző alapján): 2019. október 15.

A jelíggel ellátott pályamunkákat két nyomtatott példányban és egy elektronikus adathordozón (CD-n) kell postai úton beküldeni, vagy eljuttatni a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságára (1101 Bp., Hungária krt. 9–11. vagy 1581. Budapest Pf.: 15.).

A pályázathoz csatolni kell egy zárt borítékot, amelyen kívül fel kell tüntetni a jelíget, belül pedig a szerzőre vonatkozó adatokat (név, születési hely és idő, anyja neve, lakcím vagy a szolgálati hely postacíme, a szerző e-mail címe és telefonszáma, adószám, TAJ-szám, nyugdíjas törzsszám, átutalási számlaszám).

A pályaműveket az Elnökség által felkért két-két szakértő bírálja el.

A díjazott pályázatok felhasználásáról – a szerzők egyetértésével – a pályázati felhívás kiírója dönt. A pályamunkákat az MHTT átadja az érintett/érdeelt szervezeteknek, szerzőknek. A színvonalas pályázatokat a szerzővel (szerzőkkel) egyetértésben a díjazástól függetlenül (amennyiben szükséges, átdolgozás után) a Hadtudomány című folyóiratban megjelentetjük.

A pályázat kiírásának feltételeit, a pályázati rendszer célját és más, szükséges tudnivalókat az MHTT Elnöksége által 2014. június 13-án jóváhagyott *A Magyar Hadtudományi Társaság Pályázat kiírásának rendje* című dokumentum tartalmazza (http://www.mhtt.eu/files/2014/PALYAZATOK_RENDJE_2014.pdf).

A Magyar Hadtudományi Társaság Elnöksége

MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című szabadegyetemi előadás-sorozat 2019. évi őszi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetemi előadás-sorozatát. A rendezvények minden hónap második csütörtökjén 17 órakor kezdődnek a Budapest Helyőrség Dandár Honvéd Kulturális Központjában.
(Budapest XIV., Stefánia út 34.)

A TERVEZETT ELŐADÁSOK

2019. szeptember 12. 17 óra

Tömböl László nyugállományú vezérezredes
A NATO 70 éve – Magyarország 20 éve a NATO-ban

2019. október 10. 17 óra

Dr. Szatmári László ezredes, PhD
**EBESZ válságkezelés, különös tekintettel
a volt Szovjetunió területén található „befagyott” konfliktusokra**

2019. november 14. 17 óra

Prof. dr. Óvári Gyula nyugállományú mérnök ezredes, PhD
Az úrállomások polgári és katonai felhasználása

2019. december 12. 17 óra

Dr. Kovács Ferenc nyugállományú mérnök ezredes, CSc
**A kritikus infrastruktúrát fenyegető veszélyek és
az ellenük való védekezés**

Az elnökség köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-ának felajánlásával 2018-ban támogatták a Magyar Hadtudományi Társaságot, hozzájárultak annak eredményes tevékenységéhez.

Kérjük, hogy adója 1%-át 2019-ben is ajánlja fel a Magyar Hadtudományi Társaságnak!